

Inn - Læreri

Med. Prof.

HISTORIA
CHOLERAE
ATROCISSIMAE

QVAM
SVSTINUIT IPSE,
PERSANAVIT AEGERRIME,
ATQVE
IN VSVS PVBLICOS

ADIECTIS
ANIMADVERSIONIBVS
THEORETICO-PRACTICIS

QVAM ACCVRATISSIME

DESCRIPSIT

D. BALTHASAR LVDOVICVS
TRALLE'S

MEDICVS VRATISLAVIENSIS.

VRATISLAVIAE
SVMP'TIBVS CAROLI GODOFREDI MEYERI.

1753.

CHORISTIA
HISTORIA

IN THE
HISTORIA

THE
HISTORIA

9.1m

PRAENOBILISSIMO
DOCTISSIMO CONSVLTISSIMOQVE
V I R O

CHRISTIANO FEIST

REBVS IVDICIALIBVS IN DYNASTIA KYNASTENSI
ET GIERSDORFFENSI ATQVE BIBLIOTHECAE
SCHAFEGOTSCHIANAE PRAEFECTO

NEC NON

PRAENOBILISSIMIS DOCTISSIMIS
EXPERIENTISSIMIS MEDICIS

D. IOANNI EHRENFREDO
THEBESIO

CIRCULI HIRSCHBERGENSIS PHYSICO
PRACTICOQVE CELEBERRIMO

D. SAMVELI FRIEBE

COLLEGII MEDICI REGII ADIUNCTO
PRACTICOQVE APVD SCHMIEDEBERGENSES
FELICISSIMO

D. IOANNI BENEDICTO
SCHNEIDER

PHYSICO IN THERMIS HIRSCHBERGENSIBVS
AC PRACTICO CLARISSIMO

D. CAROLO THEOPHILO
PAVLI

PRACTICO VRATISLAVIENSI
CELEBERRIMO

D. IOANNI PHILIPPO
HERBST

PRACTICO HIRSCHBERGENSI
SOLERTISSIMO

T A N D E M

ADMODVM REVERENDO ERUDITISSIMOQVE
THEOLOGO

IOANNI TOBIAE
VOLCKMAR

ECCLESIAE PETERSDORFFENSIS PASTORI
MERITISSIMO

FAVTOBIBVS ET AMICIS SVIS
MAXIMOPERE COLENDIS

TENVEM HVNC LIBELLVM
DEDITISSIMO ANIMO SINCERAQVE MANV
OFFERT

AETERNVM DEVINCTVS
AVCTOR.

Not in suo officio nil desiderari patia-
tur Historicus, oportet ipsum
enarrare iusto ordine actarum re-
rum seriem, neque aliquid facile omittere, quod
sinceram earundem memoriam in lectorum ani-
mis excitare et conservare, ipsasque omnium ocu-
lis exhibere, atque coram quasi sistere queat, si
vel remotissimi posteri fuerint. Maxima igitur
Historici virtus intemerata fides est, quam dare
tandem ipsi debent omnes, quando vir probus et
integer vel quae ipse sensibus suis percepit, gnaui-
ter refert; vel quando ad testes coaeuos prouocat,
qui rebus gestis praesentes interfuere; aut ex re-
lictis testium talium monumentis sua contexere mo-
litur. Ego dum Historiam quandam morbi
quem ipse expertus sum, consignare, publicique

iuris facere ratum habui, meas quidem quantum
potui partes expleui, consultum tamen reputavi,
VOS VIRI CLARISSIMI, oculos rerum
mecum actarum testes, omnique exceptione ea-
propter maiores producere, atque ita scriptis a
me fidem iustam adstruere. Nouistis probe, dum
benefici, et humani, et mites, et faciles, mihi
durissima quacuis patienti toties adstitistis, quam
vera sint quae publice enarro; dabitisque spero,
nil praetermissum esse, quod ad pleniorum mor-
bi eiusque decursus notitiam adferri debuisset.
Poterat forte Lectoribus meis mirum videri, me
ipsum inter summorum dolorum tormenta, prae-
sentissima mente trutinare potuisse, quae vel fa-
cienda vel fugienda in medela eorum forent;
omniumque tandem ita permansisse memorem, ut
superatis malis, ad eorundem historiam conscri-
bendam

*bendam par redderer. Sed VOS bene memi-
nistis quam accurate semper aegri corporis mei
conditiones diiudicaverim, quam rigide inhaeserim
formatae mihi de morbi ingenio ideae; quam te-
nax saepe manserim propositi; quam grauis vobis
nonnunquam obloquendo exstiterim; quamque
dulcis mihi fuerit consiliorum vestrorum, cogita-
torumque meorum consensus. Pulchre ego qui-
dem recordor, me alicui Vestrum perdurantem
mentis constantiam miranti et collaudanti respon-
disse illico, denuo me disputaturum pro doctoris
gradu si saltem breues horrendis doloribus indu-
ciae darentur. Facile igitur ex qua quies nasci
incipiebat, sanitatisque spes affulgere, in char-
tam conicere poteram simplicibus terminis potiora
momenta, ut nil aufugeret irreuocabile, quod
dignum memoratu foret, quando plena pace im-*

petrata fusius describere singula aggressurus es-
sem. Coepi id laboris genus, ut nostis, inter
Vos et Montes vestros adhuc commoratus, ele-
gantiusque forte et limatius opusculum iam ede-
rem si id ad finem perduxissem antequam redux
ingressusque Vratislavianam meam inquietum id
et turbulentum vitae genus quod Medicis Practi-
cis est, iterum exorsus essem; hoc enim saepe im-
peditus furtim fere et historiae maiorem partem,
et animaduersiones annexas elucubraui, hasque
perficere et perpolire ut decebat, urgente et hor-
tante ut promissis stare Bibliopola, nequivi.
Nolite vero existimare VIRI OPTIMI cla-
rissimorum Nominum vestrorum commemoratio-
nem me saltem meis vsibus destinasse haec scri-
bentem; Nobilior longe mihi finis ad ea prouo-
canti superest. Testes eritis miseriarum quas
diuina

diuina gratia adiutus superavi satis idonei, sed
Benefactores, Fautores, et Amicos meos pu-
blice vos depraedicare, et post DEVM im-
mortalem seruatae vitae, et instauratae sanita-
tis Autores venerari, et collaudare vos debeo,
nisi ingrati hominis notam incurrere velim, qui
me ab omnibus Necessariis meis remotum con-
silio, alloquio, solamine, misericordia, et amore,
qualem apud agnatos maiorem tenerioremque
haud desiderem, mirum quantum adiuuistis.
Iamque dum in publicum prodit tenuis hic li-
bellus, non minus Vestra in me merita, quam
morbum meum Lectoribus describat volo. Ser-
uet Vos DEVS. O. M. ad canae senectutis
terminos immunes ab omnium aegritudinum
insultu, atque affluente omnigena felicitate con-
spicuos reddat Vos cum Vestris familiis, sique

olim meminisse iuuerit exantlatas aerumnas,
meas, quarum certe memoria vix unquam ani-
mo meo excidet, fidei nostrae mutuae remi-
niscentiam innouari in mentibus Vestris bene-
uole patiamini. Interim sistri et quarumuis
grati pectoris significationum loco, quas omnes
generose deprecati estis, hoc chartaceum mu-
nusculum suscipite, pignusque obseruate candi-
dissimi affectus, quem vobis debeo, quemque
illibatum seruabo constanter, donec vitam alio
tempore ponere me iusserit custos illius et arbi-
ter. Valete Charissima Capita! et me impense
Vos amantem, ut amastis, amare pergi-
te. Scribebam Vratislaviae die 13. Dec. Anni
MDCCCLII.

LECTV-

LECTVRIS AVCTOR.

istoriarum Morborum secundum artis leges conscriptarum magnum in Medicina vsum esse, loquuntur eam facientes vno ore omnes. Ingenti equidem numero iam illae prostant, vereor autem vt cunctae aequum emolumentum adferant inde proficere auentibus. Mirum quantum mutari posse totius morbi, omniumque symptomatum faciem, ab exigua circumstantia, experiuntur Practici toto die; quare nemo eorum dubitauerit, ignorantiam
vnius

vnus vel plurium non permittere plenam intelligentiam Morbi, eiusque decursus. Pulchra sunt illa aegritudinum descriptiones, quae accurate et iusto ordine enarrant phaenomena earum singula, vt sese inuicem excepere; sed pulchriores credo et vsu praestantiores, quae causas simul adiiciunt, a quibus phaenomena vel producta vel immutata fuisse planum redditur. Non ergo saltem morbi ingenium et symptomatum cateruam pinxisse sufficit, sed originem illius et horum, gesta et ingesta ante morbum, corporis fabricam, animi indolem, morbos antea toleratos regimen aegri, et pharmaca exhibita exactissime determinare oportet, vt nullo prorsus defectu laborans habeatur Morbi historia. Sane siue mortuus sit aeger, siue sanus redditus, siue in alium morbum delapsus, omne id quod ipsi euenit, neutiquam perspicue intelligitur sine illis omnibus expositis, et praecipue sine diaeta eius et curationis methodo cognita, quae sola positum iam morbum et vniuersum eius ingenium multis modis varium reddere potest. Nulla difficultas subest vt hoc ipsum
osten-

ostendam eulentissime. Ponantur aegri febre acutissima laborantes sibi in omnibus simillimi, non certe decursus morbi ratio cum symptomatibus emergentibus, ipsisque crisibus pendebit a sola morbi natura, sed quam maxime a diuersa ratione medendi, prout sua quibusuis artificibus placent. Sit enim Medicus a Venae sectione abstinens prorsus, viresque vitae auctas sibi relinquens; alius Venae Sectionem semel, bis, administrans, viresque vitae ad iustum moderamen reducens; rursum alius ad abusum multiplicatis Venae Sectionibus vires vitae ad pulsum infra naturalem statum, paruum et debilem minueris; iterum alius opium post administratam vel omissam Venae Sectionem adhibens; adhuc alius praemissa vel omissa Venae Sectione alexipharmacis et regimine calido pugnans; alius tandem nitrosa praemissa vel omissa Venae Sectione largius, parcius praescribens; sane vnus idemque morbus diuersa methodo diuersam acquireret faciem, sique in conscripta historia quam fidelissime is depingatur cum symptomatibus omnibus; nesciatque Lector regimen
et

et pharmaca, nunquam erit certus an ex indole morbi illa pependerit, an minus; an culpa medici vel morbi grauiora fuerint; an ex huius ingenio et illius artificio leuiora. Vnum iam saltem memoro symptomata delirium, quod sola vi vitae aucta per naturam morbi produci, quod Venae Sectione praecaueri, opiatis et alexipharmacis si abfuisset induci, si adfuisset grauius reddi, nitratis leniri valet, ita vero sese res habet cum aliis. Atque ut morbi decursus cum symptomatibus, ita quoque eius euentus per differentem medelam erit valde varius. Sine Venae Sectione, vel cum calido regimine forte morietur gangraena viscerum qui aliter seruari poterat aeger; Venae Sectionibus praeter necessitatem exhaustus seruabitur quidem, sed per multas hebdomades manebit debilissimus, morboque chronico expositus. Venae Sectionem simplicem aut duplicem expertus, nitrosisque mediocri copia cum saponaceis vsus pro re nata saepe, intra 14. dies iterum erit sanissimus. En fontes enormis discrepantiae obseruationum de Morbis consignatarum! en cautionum necessitatem, ne
inter

inter legendum foede decipiamur. Sed et eadem mihi dicenda sunt de diaeta: etenim si forte eiusmodi febre acuta laborans biberit affatim cum vel sine praescitu Medici cereuissiam tenuem et fermentantem, eandemque frigidiusculam, atque inciderit in diarrhoeam non fane haec morbi ingenio debetur, et vere ad eius symptomata pertinebit; sique alius forte vini strenuus potator ingruente iam aegritudine nondum de eius periculo cogitans meri largam quantitatem iniurgitaue-rit, grauiora symptomata omnia quae ab inflammatione vniuersali nascuntur, quaeque sibi relicta longe mitiora futura erant, a solo Morbo deducenda habebit. Non alio fine omnia haec eloquor, quam ut mature veniam petam diffusiori paulisper scriptionis generi, quod vitio mihi vertere poterant Lecturorum quidam, cui tamen ego superflua immista, quam deesse quaedam malui, non facile subintelligenda. Illa vero quae nimis superflua, aut allotria prorsus videri possent rigidioribus Iudicibus, forte non omnibus habebuntur inutilia; saltem cum sperare mihi liceret Lectores

res

res etiam a Medicinae sacris alienos, illos detinuisse in peruoluendo hoc libello non prorsus illaudabile declarabitur; Amicis vero nonnullis curriculi Vitae meae tristiores quandam partem quam elapsam sine obitu meo gaudent, in perpetuam memoriam curatius descripsisse, ipsi opinor Momi et Zoili quos interim parum moror, fortassis excusabunt.

§. i

Immergitur denuo tristibus a- *Historia-*
rumnis et angoribus nondum *rum morbo-*
in integrum redditus sibi ani- *rum, quos*
mus; obstupeo totus quan- *perpeffi me-*
tus, stant ad exantlatorum la- *lici ipsi de-*
borum reminiscentiam: co- *scripserunt*

mae, videorque mihi infandos illos quos *accurate,*
superaui dolores renouatos iterum per- *prae aliis*
sentiscere, dum tremendum illud aegri- *negritudi-*
tudinis genus, quod sine singulari diuina *num histo-*
gratia me certo certius iugulaturum *riis praero-*
erat, delineare aggredior. Neque ta- *gatiuae.*
men id semel subiisse, per omnem vitam
quae superest poenitebit, sed potius dum
de deuictis adeo minacibus malis utcun-
que iterum valens triumphum ago, in
tanto eminentiores laetitias et plausus
exsoluar, si in generis humani, aut sal-
tem Ciuium meorum commoda cholera
atroci laborauero; atque si laboraturis
ea aliquando solamen aliquod ex expe-
rientiis et obseruationibus e meo corpo-
re petitis accesserit. Pulchre mihi lecta
A sunt

tionum, functionumue corporearum vel ad mortem, vel ad sanitatem propius adducentes, quarum viuax idea per totum morbi decursum nascitur, comparatae cum effectibus assumptorum pharmacorum, sensum aegritudinis functionumque successus diuersimode afficientibus, multum certe praerogatiuae medico semet obseruanti elargiuntur. Etenim rerum ultra omnem dubitationem locatarum notitia sic paratur, cum nemine contradicente illa demum in medicina sint verissima, quae sensu percipiuntur, adeo ut *Pitcarnius* non aliunde, quam ab illis demonstrationum medicarum principium peti debere inculcet; multum vero semper praepollet sensus proprius alieno. Nulla quoque sub debitis cautionibus metuenda hic erit fallacia sensuum, modo eos impediencia aut fallentia pharmaca vel absint prorsus, vel si iis in curatione opus, actione illorum perdurante nunquam, sed seorsim ad aliorum remedium exhibitorum actionem et effectus attendatur. *Quis autem tunc precor, ut egregie scripsit laudatus RAMAZZINI Medicum vere expertum eum non appellabit? qui re ipsa, et in se ipso expertus sit, quid sit in acutis morbis cum morte luctari, in chronicis ad plures menses lectulo aut sellae affigi. Haec vera est numeris omnibus absoluta experientia, non coniecturis*

curis aliunde petita, sed scientifica sui ipsius notione comparata, ut Medicos huiusmodi, quibus alioquin consociata sit rerum peritia et solida doctrina, vere experientissimos appellare liceat. Quis enim rectius et cautius aegris administrabit artis adeo decantata praesidia, quam qui illa ipse vel inefficacia, vel noxia, atque interdum etiam ipso morbo peiora deprehenderit. Summa eas ob rationes inter suorum morborum descriptores, ac inter tales, qui sensationes alienas et experientias ex peregrinis corporibus depromptas tantum suas facere possunt, observatur differentia. Tantaque mihi illa esse videtur, quanta intercedit inter iconem alicuius hominis ad rudioris caelatoris aerarii exemplar, artificiosissimo licet penicillo, suppletisque omnibus coloribus viam illius faciem repraesentare aptis pictam; interque effigiem alicuius callidissimi Pictoris, semet ipsum toties contuiti et intime noscentis, propriaque manu atque nitidissimis et naturam aemulantibus pigmentis ne minimo lineamentorum ductu omisso, affabre elaboratam.

§. 2.

Haec omnia intelligentes probe et *Exempla* perpendentes clari in arte Viri semper *huc facien-* ultro fassi sunt, valde sibi placere *Syden-* *tia.* *bamum* Podagram suam graphice describentem,

bentem, atque cautiones elegantissimas in faciendis et fugiendis ex sensu iuuantium et nocentium natas, candide supeditantem. Laudant proinde Cl. *Astrucio* forte solo excepto ad vnum omnes *Vlricum de Hutten* licet non medicum, quod faedam quam contraxerat Syphili-
dem, viuis coloribus pictam, dederit, quosque negatos sibi ab inunctione mercuriali dein a Guaiaci decocto epoto fructus reportarit, sedulus edocuerit. Dolendum vero esse facile concedunt Arti medicae bene cupientes, *Prosperum Alpinum* grauissima surditate correptum, adeo vt maximos strepitus non perciperet, atque in ea versatum sententia, nullum Medicum haecenus huius aegritudinis ingenium assecutum fuisse, nec assequi posse quam cum qui ipse surdus esset, Opus suum quod de eius natura meditabatur, ingruente morte haud perfecisse. Ego quidem hic loci magna cum cura allegarem descriptiones de peste *Lotichii* et *Diemberbroeckii*, quorum ille pestem cum bubone in se ipso curatam fusius delineavit, ¹⁾ hic vero contagium susceptum vertigine, nausea, anxietate sese manifestans, aliquot fistulis tabaci optimi fumi suctione exhaustis, cito aliquoties excussisse se memorat, ²⁾ si saltem vtrique mor-
sulis

1) Consil. et Obseru. Medic. lib. I. c. VIII. obs. XII.

2) Lib. IV. hist. 17.

fulis acribus antipestilentialibus, theriacae et sudoriferorum vsui non nimis indulgissent Veritatis minus studiosi, suisque hypothefibus decepti. Nolo interim aliquid derogatum obseruationi de tabaco variisque bonis consiliis, quae ambo experti suppeditant. Laudandus autem mihi maximopere venit *Bennetus*, qui occasione Phthifcos, qua ipse laborauit *Theatrum* suum *Tabidorum* conscripsit, quod opus licet iuuenile sit, et stylo valde horrido et aegre intelligibili exaratum, ita vt multos a lectione deterreat, tamen peruolutum sollicite, diligentissimum in obseruando fuisse Auctorem testatur, atque illum calculum Magni *Boerhaauii* meruit, vt passim ab eo pro optimo de hac materie libello declaretur. Neque negligi a me debet descriptio recentissima Hydropis vniuersalis quam dedit eo tandem defunctus paulo ante mortem desinens et supplementum fratri relinquens *Iohannes Storchius*, *Hulderici Pelargi* nomine notus, licet quod largientur manes Optimi Viri varia paulo fusius et accuratius exhibita mallet. Non cogitem anxie vt plures animo iam non obuersantes in medium producam propriarum aegritudinum scriptores, quos inter non memini existisse aliquem, qui Cholerae passus ipse eam descriptam dederit solo *Timaeo* excepto.

cepto.³⁾ Breuiter vero consignata eius historia est, morbusque omnis cuius causam candidus appetitum nequam accusat, meo sine omni appetitus peccato contracto grauitate, duratione, et periculo longe fuit inferior, vt facile in sequentibus constabit, non ergo habui cur desisterem a proposito. Igitur quamquam mea, quae in chartam conuicere molior, componere laudatorum antea Virorum Operibus non audeam, tamen operam inanem me impensurum esse vix mihi persuaderi patiar, vbi paulo fusius ne minima quidem circumstantia omissa, quae in lucem plenior perducere morbum adeo fonticum eiusque curationem queat, omnem eius historiam contexero. Indulgebunt autem spero mihi laxiores paulisper limites in scribendo ponenti Lectores beneuoli, namque non saltem arti quam exerceo, salutique aegrotantium, sed et pietati religiosae, quam a mortuis quasi rediuius debeo miserenti cruciatuum meorum Deo, grataeque mentis significationi, quam sibi deposcunt candidissimorum Amicorum dum procul a meis decumbam singularia in me studia et officia, oblataque ab iis per solidos dies, perque vigilatas noctes auxiliatrices manus, paginas sequentes sacras volui.

§. 3.

3) Lib. III. cap. 8.

§. 3.

Vt vero ordine debito res meas exequar, ante omnia et corporis quo me indutum voluit Creator fabricam, morbosque antea toleratos, et animi indolem, sine fūco, sine alienis coloribus pingere oportebit. In remotius a me aeuum retrogrediens Maiorumque meorum Cippos visitans cineresque perlustrans, illos ut plurimum diu ante senium licet omnes valetudinarios non egissent, migrasse ex hac vita comperio. Auum Physicum Vratislaviensem Praxi clinica, scriptoque *de insufficientia expuitionis salivae, pro obtinenda gloria praeservatiui uniuersalis et naturalis Pestis* non in celebrem, deinde Copiarum Augusti II. Poloniarum Regis Medicum, gracilem valde corporis habitum nactum, ferendisque itinerum incommodis et aëris iniuriis propterea imparem quadragenario non multum maiorem Warsouiae abstulit febris petechialis tum inter Milites epidemice grassata. Pater Mercator 19. aetatis anno haemoptysin expertus, postmodum haemorrhoidum caecarum, nephritidis, podagrae dolores saepe passus, tandem phthificus, trigesimum nonum vitae suae annum aegre emetitus, diem suum obiit; Matre superstite, quae iunceum corpusculum aduersitatibus et aegritudinibus

*Fabrica
corporis
Auctoris,
morbique
antea to-
lerati.*

attritum febre continua tandem enectum terrae reddidit postquam per 60 Annos in Orbe commoratum fuisset.

Fortes creantur fortibus et bonis,
Est in Iuencis est in Equis Patrum
Virtus, nec imbellem feroces
Progenerant Aquilae columbam.

Mihi quidem beatam hanc sortem sapiens et iusta Prouidentia denegauit, corpus potius meum contuitus non semel in memoriam reuocaui, quae habet in alio carmine modo adductorum auctor *Horatius*:

Aetas Parentum peior Auís tulit
Nos nequiores, mox daturos
Progeniem vitiosiore.

Nempe vterum maternum egressus tennerrimus et macilentissimus pusio, vix altera die superstes futurus videbar Obstetrici, Medico, Parentibusque inter gaudia sua moerentibus, quod anno ante meum natalem primum filiolum conuulsionibus a dentitione enectum doluissent, spemque nouam ceu iterum deperditam aestimare deberent. Deo qui mundi infirmissima interdum feligere et seruare dignatur, vt fortiora confutet, aliter visum erat. Superfui eius Virtute viuificatus et sustentatus; variolas nondum exactis duodecim mensibus benignas superauimus

peravi feliciter. Nunquam quoque ex dentitione conuulsus; catarrhalibus interim affectibus dein Puer et Adolescentulus creberrime, bis quoque tertiana ex terrore vexatus. Decimo septimo aetatis anno post cessantes narium haemorrhagias haemoptysin, sed leuiorem sustinui, hirudinibus pedibus admotis, venae sectioni, quieti, nitro, lacti cedentem, neque amplius recidiui. Petiturus Academiam vigesimum annum agens dysenteria nostratibus epidemica eademque truculentissima in vlcus foedum abiente fere ad incitas redactus sum, id vero multarum hebdomadum labore Illustris noster de *Helwich* lacte, conserua rosarum cum pauxillo balsami Peruuiani, clysmatibus lenibus, mellitis, terebinthinaceis, feliciter tandem persanauit. Cum postea in Lipsiensi Academia studiis operam nauarem, a quibus tenui patrimonio instructus olim omnes fortunas meas defluxuras intelligebam, vita sedentaria, meditationibus, lucubrationibus, hypochondriacas molestias accersebam, quas potu aquae sufficiente cereuisiis spissioribus substituto, et motu corporis, ac diaetae regulis omnibus probe seruatis impugnabam. Per duos annos Medicinae Studiosus arthriticis et rheumaticis doloribus paulo grauius offendebar, eaque propter suasu Optimi Praeceptoris

Cl.

Cl. *Schacheri* thermas Toeplicenses petebam, non mediocre leuamen ex earum per 6. hebdomades vsu reportans. Absolutis studiis Praxi totum me deuouens, nunc per 20. annos omnis generis taedia molestias, aerumnas, nocturnasque interpellationes expertus sum, ac cursitans quotidie calido, frigido, nebuloso, pluuioso sub Ioue, hyemali praecipue tempore perpetuas vicissitudines aëris externi conclauiumque calefactorum tuli constanter, sed magno meo damno, infirmius sensim corpus et causariam valetudinem contrahendo. Hac Vitae meae practicae aera decurrente dysenteriam bis inter aegros suscepto contagio in me deriuauit, sed sagacior citam mihi opem ferens, lenioraque omnia symptomata passus, feliciter emerxi. Isis adem aliquoties magno et furioso dolore me invadentem venae sectione, purgantibus, balneis, vesicantibus, elusi. Febre maligna ab inundatione inter nostros ciues grassata aliis medicinam faciens correptus debilissimus aeger, sed remanente mentis constantia tamen idoneus Medicus periculum vitae imminens Vino Rhenano, cardiacis subacidis, nitro et camphora declinaui. Cardialgiam aliquando a fragis, butyro frixis placentulis et refrigerio ortam, ac musculos oris et quosdam ex reliquis faciei conuellentem; insuperque

que artubus superioribus rigidissimum spasmus, vt nec antrosum nec retrorsum moueri possent inferentem expugnauit aliquot horarum spatio clysmate, laudano, ablutione aquae calidae cum pauco vino remistae. Colicos dolores a leuibus diaetae erroribus et refrigerio saepiuscule me affligentes rheo et epithematibus calidis vincere soleo, capitis autem habitualement dolorem et temulentam quasi grauitatem per multos annos mihi molestam, et vbi exacerbatur ab adamatiss studiorum deliciis me, proh dolor! toties abesse iubentem, lucubrationesque inhibentem, sola quiete minuendam tollere haecenus nequiuim. Innumeris potius vicibus *Sydenhami* effatum *Harrisio* Collegae in aurem infusurratum expendens, quod nunquam ex voto suis consiliis capitis malis mederi potuerit, meis moliminibus eiusmodi radicatum morbum fore sanabilem desperauim. Habere rem plura, sed taedet tristem recensitioni impendere operam; sufficiunt opinor dicta testimoniumque omni exceptione maius suppeditant, me in corpore ad mediocris staturae leges extenso, macilentum, et teneriori, habere syntaxin nervosam molliorem, laxiorem, sensibilem, mobilem, irritabilem valde, ita quidem vt Vir hystericus mihi quandoque videar. Eapropter animales functiones

iam

iam in ipso flore aetatis, quae nunc ultra 44. annum processit, semper languidiores expertus sum, motibusque voluntariis cito defatigandus, a Visitationibus aegrorum fessus vesperi rediens, fessus mane resurgens, desiderioque decumbentium calcare mihi immisso, ad repetitos cursus et scalarum adscensum excitandus. Neque naturalibus actionibus meis mihi valde placeo, appetitu plerumque languido ad mensam accedens, digestionem tardam, alui lubricitatem nimiam ut plurimum experiens; igitur et secundam ac tertiam et si vis reliquas coctiones haud sine vitiis succedere, colligere debeo. Interim tamen, quod mirum Vita mihi sat fortis est, ob respirationem facilem et liberam quanquam paulo depressior sit thorax, etiam ab eo tempore quo rudem valde contusionem multa mala minitantem hic passus est, non deteriore redditam, atque ob pulsus magnitudinem et robur, ac arterias venasque ampliores, laudari suo iure postulans.

§. 4.

*Animi in-
doles.*

Multum referre scripsit *Hippocrates* quali in Corpore locati sint Animi; meum, nisi turpiter fallor, sine philautia indagatum et diiudicatum toties, atque emendatum pro Viribus, eiusdem cum
corpo-

corporea labe indolis, quae Dei est gratia, haud crederem, nobilioremque considerem futurum si duriore constrictus carcere, atque ruinoso tuguriolo cui vnitur haud impeditus et depressus euolare in altum, et sublimioribus immergi, haud prohiberetur. Supplex veneror beneficam Prouidentiam, quod tyrannidi affectuum, et pathematibus tororibus plerosque mortalium transuersim agentibus, atque sub iugum suum rapientibus, et quae summum et vnicum dum viuitur bonum est, placida tranquillitate priuantibus, me subiici haud permiserit. Doleo miserrimam sortem hominum alto supercilio alios negligentium, suos defectus ignorantium, incitatisque conatibus, sed cereo quandoque alarum remigio, et Icaria audacia se se extollere gestientium, neque honorum titulorumque splendore obtento, quem nec ambiui vnquam, nec ambiturus sum, desideriis desideria in infinitum extendentibus, fatiabilium. Solo Viri boni et honesti interno sensu satur et contentus, firmaque spe fretus neminem probum tale elogium mihi denegaturum, felicissimam quietem animumque compositum seruaui. Tenuioribus olim facultatibus instructus, dura interim egestate pressus nunquam, vitae sustentationem securus commisi Parenti summo nobis

nobis omnibus communi, latissime patienti et vniuersali eius munificentia, si saltem meas vtcunque partes explerem, me solum excludere nequeunti diffusus nunquam. Asperiores, fortunam emolitam sensim, pauloque tandem pinguiorem fortem, saltem talem mihi habitam, agnoui non diligentiae laborumque mercedem, sed munus diuinitus indultum, manusque Largitoris bonorum omnium lacrymis prorumpentibus tacitus saepiuscule sum exosculatus. Nimis diues ita mihi visus, cum multis mihi comparatu facilibus sine vlla sollicitudine cariturus essem, tanto magis mihi abominationi fuit sitibunda in mediis gazis vndatim licet aliquando suis collectoribus affluentibus auaritia. Vidi multoties dum neminem scio quem odio prosequerem, cuique male cuperem, sine detortis in obliquam aciem oculis, sine squalido livore, alienas felicitates, neque propria Viscera dentibus eius erodenda et exedenda permisi, superiores me toleraturus et veneraturus quoscunque lubenter, si saltem nimis imperiosa licentia mihi graues haud fuerint. Neque dum iuuenilis ardebat in venis ignis, cruorque illo orgasmo spumescens per eas volebatur, qui pruriginem et stimulos amoris in elegantiores sexum inferre solet, foedae voluptatis illecebris me abripiendum

dum tradidi. Imo vero licet nil mihi in rerum natura videatur pulchrius vultu humano, quem siue foemellarum sit, siue marium, si dispuncta cum purpura nive diffundatur, si ingenuo nitore allicientibus oculis instruatur, si speciosa oris dignitate condecoretur, atque coordinatione ductuum et lineamentorum alios gratia vincat, nusquam sine motu amoris et amicitiae affectu contueri mihi datum fuit, puritatem tamen cordis quantum potui conseruans illibatam, ab omnibus conscientiae exprobrationibus me tutum praestiti. Toto ergo pectore semper horui Iuenum Comilitonum in Scholis et Academiis dissolutam impietatem vaga libidine et hirciente oestro omnia fraena rationis et religionis disrumpentem, neque sibilos et cachinnos eorum, quos interdum ea propter sum meritis, aegre tuli. Debeo eam morum integritatem post gratiae diuinæ auxilium Optimorum Parentum monitis et exhortationibus, qui cereo ingenio mature sensum boni et mali, aequi et iniqui, laudabilis et illaudabilis imprimere, omni opera allaborabant; neque sinistris exemplis praeceuntes sua, quae inseuerant dogmata oblitterare iterum consueuerant. Gratus recordor Parentis agonizantis et suffocationi phthisicae proximi, timorem erga Deum, reue-

B rentiam

rentiam erga superiores, comitatem erga familiares et sine exceptione omnes homines, si vel infimi essent aegerrime iam meante per organa sua spiritu, collectisque virium quae supererant reliquis, mihi serio inculcantis. O quam multum profuit tredecim annorum Orphano haec obliuioni nunquam dedisse! quot Fautores iuuenis nactus sum, vel eapropter, quod voluntati eorum meam subiicere addidicissem, quam belle operosa humilitate in me deriuauit Praceptorum sine exceptione omnium benevolentiam? quam gloriosum reputo, dignum me habuisse Illustrem *Hoffmannum* in tanto honorum fastigio constitutum, sed humanitatis eximio exemplo suis praeceuntem, quem paterno affectu complecteretur, cui fortunam fingere decerneret, si subsistere Halae, vel eo ex illius consilio redire, per sumtum defectum licuisset. Soror humilitatis est Patientia, illi me totum deuouere amans, hanc colere non minus debui, multum me iuuit ipsius studium in rebus angustioribus, magnas saepe aduersitates et aerumnas eius ope tranquillus sustinui, orans superauit, maxime si nulla hominum malevolorum culpa, sed diuino nutu immixtas persensi, quamque insuperabile visum fuisset onus, quod tot morbis mihi impositum dolui, si illius solamine et praesidio

sidio caruissem. Reddidere tamen physica et moralia mala cum quibus toties conflictari debui, sensim me pusillanimum valde, citiusque multo deiciior timore futurorum, quam spe abblandiente erigor; sique sinistri aliquid occurrerit, illico quasi in abyssum moeroris abreptus submergor, diuturna mea et aliorum opera vix inde extricari valens, extricatusque solitudinis amator meditationibus tristibus et turbulentis indulgere soleo. Sed nulla certiore medela magis delinio curas meas, quam si illas omnes sine reservatione aliqua mentali in sinum Amicorum effundere, et deponere liceat; illos certe nulli auri pretio mihi aequiparatos maximopere veneror et deamo, gaudeoque impense, quod inter eos habeam quos probatissimos collaudare debeo, quodque non facile vllum eorum cum quibus arctius foedus semel inii nisi morte amiserim, data dextra in seruanda fide tenacissimus ipse, et religiosissimus. Verum iniuriarum memor, iniustumque et iniquum inferre aliis haud valens sine ratione illatum mihi, famaeque meae minutulas adeo lacerationes rumino diu, vix concoquo, alta mente reposiam gerens factorum verborumque, quae meritis mihi haud videor memoriam; quare etiam deceptus porro fidere fere ignoro, re-

conciliabilis interim facile, nullam vindictam spirans, at irae intus cohibitae meam solius valetudinem lento suo veneno depascendam relinquens, attentione interea serua ab vltioribus illusionibus mihi cauens. Caeterum ea gaudens felicitate, quod multos eorum qui me Medicum ordinarium constituere fautores simul singulares et Amicos coniunctissimos habeam, studio indefesso et assidua cura moerens et dolens valetudini ipsorum collapsae consulo, tumque si grauior vrserit morbus, causamque vel non facile assequi, vel non facile extirpare licuerit, de doctrinae et scientiae meae rectitudine cito dubitare, cespitare, atque contristari multum incipio, Collegas doctiores in auxilium vocandos desidero. Vbi vero apud alios de rerum gerendarum gestarumque bonitate, aequitate, et iustitia conuictus sum, atque consilia mea siue amica siue medica negligi, laxiusue in actum deduci, atque integerrimae mentis significationes plane ingrata rependi obiterque haberi intelligo, vel et delicatulis ad excessum et morosis aegris nil placere ex praescriptis remediis video, gratis exposita semel bis voluntatis meae sinceritate, faciendorumque necessitate, id magnum meum vitium est, quod frigidior redditus composito animo, et sine multo angore tales omnes

omnes sibi relictos atque ad fatum suum properantes cernam, qui alioquin facile misericordiae affectum mihi moueri sentio. Etenim cum oblocutiones et contradictiones, vbi aliquam veritatem irrefragabilem conuictissimus tueor diu, tandem sine mota bile, sineque indignatione, difficulter admittam; cum hominum in genere omnium, qui sana ratione duci renuunt, consuetudinem quicquid agam naturaliter abominer et perferre nesciam; cumque obstinata diligentia inhaerere diu vni eidemque obiecto etiam in studiis mihi dilectissimis nesciam, sed alterna lubentius amem, tanto magis taedet incassum voluere vnum saxum Sisyphi, oleum et operam perdere atque retardari admonitionum visitationumue otiosa multitudine, quo minus ad alios abeam opem allatam amplexuros, nullos labores detrectans et reformidans magis, quam omni fructu certo carituros. Eapropter quoque conclamatorum aegrorum phthisicorum, hydropticorum etc. maxime si agnati medelam impossibilem declaratam importunius, vt aliquando fit poposcerint, minus aptus sum Medicus. Diu vos detinui, Lectores, icone mei ipsius, quam forte vestrum haud pauci nimis callide pigmentatam habebunt, naevis rudioribus in conspectum pleniorum producendis

inducto fuco aliquo satis artificiose occultatis. Talem vero qualem me vobis exhibui, Deus me nouit, cui abditissimi cordium nostrorum recessus patent; talem familiares mei omnes inter quos versari confueui, delineaturi erant, neque latere debere lecturos, notas mihi mentis meae vires et imbecillitates censebam, vt dispositio ad morbum quem expositurus sum, corpori partim, partim animo debita, accuratius intelligeretur.

§. 5.

*Diaeta Aus-
tioris.*

Sed antequam propius ad eum ipsum, et paulo ante acta accedam, diaetae regimen mihi obseruari solitum expendendum est. De animi affectibus dixi, quorum moderamini quantum permittit humana mobilitas, summopere studeo, cum excessuum leuiorum vitia statim multo meo damno luere debeam. Ad reliquarum rerum non naturalium, vt Medicis antiquitus vocantur, catalogum delatus, aërem primo feligo. Fugerem equidem summa cura nebulosum, pluuiosum, frigidum, vespertinum, nocturnum, namque talem neruosae meae compagi, capitique vnde propagatur inimicissimum constanter obseruaui. Euitarem sedulo nimis calidum, qui cephalalgiam grauiorem certo accersit, cauerem mihi a vicissitu-

ciffitudinibus, hyeme maxime quando conclaui aegrorum pessimis consiliis, aut famulitii incuria, saepe in aestuaria abire, sed his omnibus iniuriis me expostum toties vult vitae meae ratio, quae tamen tum eo maius oblectamentum ambulanti adfert, quando leni tepore afflans vernalis aura perspirationis successum egregie promouet. Cibum et potum quod attinet ab affectata ferculorum miscela, quam pessima consuetudine gulae nostratum hodie fere postulat, abstineo lubens et abhorreo; mediocri fere semper appetitu saltem pollens, ac sensum famis pene ignorans, victum simplicioremo amo valde, eumque quoblandior et lenior fuerit, quemadmodum lactinia, eo maiori commodo fero, hincque eminenter acida, acria, aromatica, fere a mensa mea absunt. Coena parciore contentus lectum peto, tumque certius obdormiens somnum vires refecturum capio, quam si ventriculum largius paulisper impleuissem. A conuiuiis non semper sine decori laesione mihi abesse posse visus, errores in assumptis tum inuitabiles ordinare luo multiplicibus incommodis, a quibus non nisi quiete et seuera abstinentia me liberum praestare valeo. Potus ordinarius mihi est simplicissimus et optimus aqua, quam Lipsiensibus saturatioribus cereuisiis mihi

conducere recusantibus olim substitutam ad hunc diem seruaui ; cauendum vero mihi est quam religiosissime ab omni frigido, a quo cardialgias et colicas molestias certo certius reporto. Potum (Coffée) raro exemplo instar alicuius potionis medicatae vnanimi palatorum consensu papillas nerueas iniucunde afficientis parum aestimo, Chinae et cascarillae decoctum aequè lubenter assumpturus ; siquæ tamen ne inhumanus homo eum quotidie ad abusum expetentibus videar, poculum vnum vel alterum inuitus deglutiam, calore, inquiete, prae cordiorum angustia, capitisque grauitate vexor. Tanto vero magis amo potum (Thée,) quem acceptissimum ingenti copia omni diei tempore sorbillarem, nisi relaxari debilitarique ventriculum et appetitum destrui deprehenderem. Matutino interim tempore gustui indulgens non mediocri quantitate illum capio admiscendo vel superbibendo, lactis recens mulcti, bonam partem, quod proficuum teneriori et debiliori meo corpori a multis annis sensi, quodque axungiam albam per iocum vocitare soleo, mihi cursuro per vrbein sub attritu articulorum perenni, suppetias amicas laturum. Vinum quo nil aliud in rerum natura noui citius vires erigens, animumque ipsum simul recreans, biberem lubentissime, sed vetat quotidiana-

tidianum vsum si vel mediocri virtute instrueretur, subsequens statim orgasmus sanguinis, raptusque eius ad caput, et oboriens subito exacerbatio habitualis cephalalgiae: Rhenanum, Burgundicum aquae confusum melius fero, indeque addito sacharo et corticibus citri amoenissimum mihi potulenti genus saepe paro. Seductus Amicorum blandissimis monitis atque prouocationibus interdum periculum facio, an vini liberaliorem paulisper potum, si meracissimum fuerit et optimae notae, vel semel sine poena subsequutura haurire licuerit, maxime quando mirifice animum recreari, et atras curas dispelli sentio, atque ex austerioribus cogitatis euocatus ad fales et confabulationes aptior euado. Sed ita mecum agunt omnis generis vina, ac agunt homines subdoli candidos mentientes amicos, sed dulcissimis verborum lenociniis insidias struentes, et ad feram poenitentiam neglectarum cautiorum a consuetis fraudibus adducentes. Inquietas noctes, aestuans et graue caput, artuum languorem, mercedem non crapulae et ebrietatis, (nam per dies vitae vere ebrium et vinolentum me vidit nemo;) sed computationis amicae ad hilaritatem, quoties illecebrosis hospitis petitis ad eam perducor, mihi solutam accipio. Eapropter saepe mirari satis sodalium

ferreas frontes et obdurata capita nequeo, quando impune et vinum liberaliter potant, et fumum tabaci fugunt, (quam artem ego nunquam addiscere potui, multis modis a commilitonibus academicis instructus) altera die mihi querenti hilares et salui obuiam incedentes. Vbi vero strictioribus in cibo et potu capiendo regulis me submitto, ut mihi relictus soleo, valeo mediocriter, somnoque equidem haud prorsus interrupto quem fere ignoro, sed tamen placido satis potior, maxime imminente diluculo. Deberem scio, mature lectum petere, somnumque ante adultam noctem allicere, quem Medici omnes tanquam maxime utilem collaudant, sed vespera aduentante atque grata mihi silentia indulgente, a diurnis turbis et negotiis liber ad studia redeo, quibus fere penitus valedicendum erat, nisi hoc vacuum tempus meum facerem, mane ab interpellationibus nunquam tutus. Ea in re si lubens et volens peccaui, per diem quietis neglectu peccare cogor, inter prandendum adeo et coenandum saepius a mensa auocatus, motuque musculari non ad iuuandum humorum circuitum, non ad promouendas coctiones, non ad addendum solidis suum robur, sed ad emungenda liquida, ad atterendas et exhauriendas vires vacare iussus,

iussus, quibus dilapidatis vim animi ipsius non raro obtundi sentio. Excernendorum et retinendorum ratio inde bonam partem perspicitur, quando sub vultus mei sudore panem meum manduco; alvus fere nimia et fluxior, absunt vero sinceri sanguinis euacuationes, multumque lætor, quod haemorrhoidum molimina et fluxiones, a quibus raro vel nunquam decursum omnem vitae illorum qui iis laborant contuitus, solida bona, sed e contra morbosas afflictiones innumeras observaui, quasque cane peius et angue reformido, nunquam per Dei gratiam expertus sum. Multum dum haec mihi contigit felicitas tribuendum credo parciori vsui vini, et blandiori diaetae, cuius in genere legibus observatis paulo curatius acceptum refero, quod debilis homo 44. annos viuendo absoluerim, multosque Commilitonum quos habui iuvenes virosque athleticè valentes, qui secus fecerant, praematurum fatum subire viderim. Valedixissem autem diu opinor orbi et meis charissimis nihilominus, nisi sagax in futurum atque probe intelligens, id quod caret alterna requie durabile non esse, ab aliquo retro tempore singulis annis per 4. et ultra hebdomades superatis vrgentissimis etiam difficultatibus, iugum practicum humeris graue excussissem, atque petendo

petendo rus viribus corporis refarciendis et animo relaxando studuissem. Nul-
libi vero maiorem in corde pacem et
tranquillitatem sensi, quam in amoenis-
simis illis vallibus, quos corona Sudeto-
rum montium ambit, ibidemque vel in
thermis S. Iohannis vicinae Bohemiae,
vel in vico illo prope Hirschbergam, vbi
non minus celebres per Secula thermae
scaturiunt, vel in pago Petersdorff com-
moratus, per oculos mentem montium
petrarum, nemorum, pratorum, sege-
tum, lapidum, fontium, fluuiorum, ri-
vulorum mira varietate et elegantia ob-
ambulando oblectans aquas foterias ple-
rumque potavi. Aliquando etiam cura
lactis vaccini (quae dignius cura mille
florum audire poterat, quam illa putida
vaccini lotii, vt quondam Gallis aliqui-
bus magnis suis ingeniis desipientiae,
quid adhaerens habentibus placuit), non
sine magno emolumento vsus sum, Vra-
tislauiamque meam dein instaurata vt-
cunque valetudine iterum salutavi, ad
labores ordinarios aptior et emendatior.
Atque adeo ingentem affectum erga illa
loca quibus animi et corporis medelam
me toties acceptam retulisse palam aio,
remotus etiam in praecordiis radicatum
sensi, vt eo incalescens poemate germa-
nico, exstantibus licet hodie tot elegan-
tissimis et absolutissimis aliis, quae me
ponere

ponere calamum iubere debuerant, amoenitates sudeticas habente publicum onerare ausus fuerim. Sed o bone Deus! quam atra, quam tragica Vitae meae scena in iucundissimis illis secessibus quicquid natura pulchrum producere apta est coagmentatum et adunatum mea sententia complectentibus, mihi ludenda pandebatur, de qua quidem antea ne per somnium cogitassem. Non eo traxerant nolentem fata, sed duxerant volentem, et ardentem volentem, aeternusque ille a sapiente Prouidentia coordinatus rerum nexus, cuius iussibus nesciendo coeca obsequia praestant, liberrima hominum decreta et consilia, mihi certe soli non eludendus, me discedere iubebat ex vrbe patria. Hic nexus quem loquor, imperiose iniungebat cum iter facerem Hirschbergam et Petersdorffium, atque hic loci in aedibus Pastoris sacri vigilantissimi Viri eruditione et integritate vitae, meis laudibus maioris mihi que amicissimi, remotus ab omnibus necessitudinis vinculo, mihi iunctis aegrotarem periculosissime, morti subeundae me accingerem ingrederer ipsum limen aeternitatis, sed nutu diuino nondum exacta dierum emetienda ferie retrogrederer in hanc miseriarum vallem, Medicus testis futurus idoneus, non artis potentia, non prognosi humana, (quae mirum quantum

tum saepe fallit, etiam sibi sapientiōres vi-
fos,) pendere, sed coelitus defluente
lege decretorum ordinem promulgante
stabilitos esse viuendi et moriendi ter-
minos.

Prudens futuri temporis exitum
Caliginosa nocte premit Deus.

§. 6.

*Gesta et in-
gesta ante
morbum.*

Feceram elapso anno cum in thermis
Hirschbergenfibus degerem ad tempus,
vocatus medicinam terrarum harum lon-
ge lateque patentium domino, Sacr.
Imper. Mai. Consiliario intimo, Regni-
que Bohemiae Iudici supremo, Illustrissi-
mo Comiti de *Schafgotsch* ischiade mo-
lesta laboranti, auscultantisque patienter
meis consiliis et feliciter perfanati ma-
gnam gratiam inieram. Iam anni
MDCCLI. mense Iunio ad finem ver-
gente ille Praga ad me transmissis literis
humanissimis quaerebat, quomodo o-
mnium optime pathematibus suis hypo-
chondriacis, vita sedentaria grauioribus
redditis obuiam iret, sibi que ab incurfu
ischiadis quam valde metuebat secure ca-
veret. Suaferam praemissa venae sectio-
ne Pymontanarum acidularum vsum,
ille annuens terrasque suas visitaturus cu-
rationem in thermis inchoatum iri repe-
titis literis mihi significabat, meque vt
eum

eum inuiferem, successumque rerum indagarem, atque ad valetudinem conseruandam respicientia praecepta salubria suggererem, gratiose inuitabat. Accedebant varia variorum Amicorum accessum meum exoptantium iterata monita, atque quod maximum erat incrementum, de die in diem magis intus sentiebam petulantem illum pruritum videndi denuo montes Sudetos, quos quasi per incantationem colo, et pictos ante oculos vbicunque locorum degam, mecum circumfero. Sed auolare enixius nitentem fortius Vratislaviae retinebant negotia practica, decumbentiumque talium querebrae quibus officia et amicitiae mutuae testimonia debebam. Ecce autem dum haereo, dumque vinculis elabi nescio, quaerit a me ex veteribus et integerrimis Amicis spectabilis inter nostrates Mercator, placeret ne mihi secum pernicissimis equis, rhedaque ad prohibendas omnes aëris iniurias affabre constructa iter facere Hirschbergam, atque inuisere communem aliquem nostrum Amicum Mercatorem ex famigeratissimis huius Urbis, impatienter nos desiderantem. Non moror amplius, porrigo dextram, atque me negotiis meis prospecturum, atque certissime ipso comite Vratislavia abiturum polliceor. Euehebamur itaque altera die vna, coelo existente

stente serenissimo, atque ambo, hilares
fospites ac salui absoluto ex voto nostro
itinere, cui equidem aliquam partem
noctis, sed omnino sudae impendera-
mus, Hirschbergam deferebamur. Ob-
viam incedebat humanissimus hospes at-
que honorifice exceptos inuitabat ad
prandium, quod capientes non minus
animos satiebamus suauissimis colloquiis,
quam ventriculos cibis optimae notae
sanitatem nequaquam absona illa sapo-
rum inter se pugnantium miscela offen-
dere aptis, carnibus potissimum elixis et
assis, omnium bellariorum loco paucis
quibusdam cerasis maturis et dulcissimis
subiunctis. Neque etiam bibendo in-
frugalitatis leges peccabamus, sed Vinum
Hungarici et Rhenani generosissimi mo-
dica quantitate contenti Deo dicturi gra-
tias mature a mensa discedebamus. De-
inde meridie et vespera inter confabula-
tiones, iocos, et vrbanos sales absumentis,
degustataque leuibus labris coena admo-
dum modica, quaeque vere medica au-
dire poterat; ibamus cubitum, ipseque
ego alto dulcissimoque somnomersus se-
roque satis expergefactus mire instaura-
tas vires, totiusque corporis alacritatem
persentiebam. Die hac, quae prima Au-
gusti atque Dominica erat, mane ingre-
diebar cum fociis templum laetus et
tranquillus, auditaque concione sacra
retro-

retro veniens in domum charissimi hospitis, mensae eius meridianaē affidebam, atque appetitu haud mediocri capiebam cibos digestu faciles, benigneque succi, quibus nil inerat, quod gulae per corruptos seculi mores novas indies titillationes exposcenti blandiendo, sanitatem perfundare potuisset. Vini ne quidem mensuram dimidiam partim Hungarici partim Burgundici praestantissimi exhaurebam. Absoluto prandio Illustrissimum Comitem in thermis inuisere meditans atque deinde Petersdorffium vnum miliare a thermis distans petiturus, in aedibus amici integerrimi *Volkmar* mei per dies tres commorari gestiebam, quare itineri huic temperatissimo sub coelo me accingebam, salutatoque Comite qui ex vultus specie collectam bonam valetudinem meam mihi congratulabatur, circa vesperam optimo illi viro reddebar. Iam vero, sed tecta adhuc et clandestina nequitia, sese manifestabant primordia certe nullo signo anamnesticō praeuidenti, tremendi interim mali, quod ex decreto prouidentiae hic experiri debebam, quodque praeter omnem spem et imaginationem meam exantlaui. Percipiebam hac eadem vespera nullo prorsus appetitu post tot succussiones, quas rheda per vias valde lapidasas vectus sustinueram, in coenam ductus, leuia

C

quaedam

quaedam in ventre murmura et tormina, mihi alioquin ex leuissimo errore diaetico admodum familiaria, quae aluum ad deiiciendum sollicitabant. Videbar mihi causam quaesitam inuenire in cibis, copiosa forte quanquam mediocri, tamen ultra vires digestionis extensa adsumtis, et aliquo corporis per auram vespertinam refrigerio, quod tenuiore veste leuiter obtectus, passus fuisse poteram. Sperabam interim in lecto transitorum incommodorum, quae studio silentio premebam certissimum lenimen, verum perdurantibus iis et ingrauescentibus a somno desideratissimo reuocabar saepiuscule, noctemque inquiete et doloribus iactatus turbis suis, grauiiores infecuturas annunciantem, pene vigil transigebam.

§. 7.

*Dies morbi
prima.*

*debilitas
summa.*

*diarrhoea
terminosa.*

Die altera, quae secunda Augusti erat, resurgens incredibile sentiebam virium decrementum, ita, vt licet loca illa amoenissima, quae alioquin obambulando summa voluptate visitaram, oculos conuentis omnino pascere, atque allicerent, tamen fessio et artubus fracto, e conclauis egredi haud liceret. Igitur remanere coactus infuso potu (Thée) cumulas forte in ventriculo et intestinis fordes eluere, diarrhoeamque quae ingruerat valde torminosam sibi ad tempus permittere,

mittere, atque interim a cibo omni abstinere decernebam, eadem methodo qua plus simplici vice in similibus casibus per solam abstinentiam et quietem mihi consulere solitus fueram. Appropinquabat prandendi tempus, accedebam ad mensam renuens, sed ab humanissimo hospite inuitatus sociumque nanciscebar optimum Virum *Ioannem Philippum Herbst*, qui ante paucos menses Halae dissertationem *de noxia Sudoris prouocatione* pro Gradu Doctoris ventilauerat, cuique diuina Prouidentia prospectura meis miseriis iniunxerat, hic Petersdorffii sedem figeret, atque Praxin suam clinicam inchoaret. Recentem Academiae mihi peramatae statum didicissem ex eius fida relatione lubentissime, atque inter colloquia nostra simul morem gesturus amicis hospitis monitis degustassem aliquid de iusculo apposito, et elixa carne, sed nausea insuperabili in Vomitionibus inclinante fatigatus, atque horripilatione repetita vexatus, recedere a mensa atque museum illius petere iubebar, in quo lectulum stratum in meos usus reliqueram. Vix eum summe languidus ingressus eram, perpetuis torminibus comitibus circa horam pomeridianam secundam, ecce horrore et frigore intensissimo corripiebar per horulae spatium, totum corpus ruditer concutien-

*appetitus
prostratus.*

nausea.

*frigus fe-
brile.*

*aestus,
cephalal-
gia ingens.*

*dolores in-
testinorum
summi.*

fitis.

*noxae a po-
tu frigidi-
usculo.*

cutiente, et vomituritiones molestissi-
mas mouente. Sequebatur immanis
aestus, pulsabant totius corporis arteriae
ad vltimas earum ramificationes, incre-
dibili dolore prehendebatur caput, tam-
que validos persentiebam carotidum
ictus, vt in horreo vicino tribula frumen-
ta excutientes agricolas adesse persuasum
mihi haberem, ideae mihi illudentis fal-
sitate ab hospite beneuolo statim edo-
ctus. Dum vero ita tristi hoc motuum
exorbitantium apparatu non in externo
saltem corporis cortice, sed in altiori-
bus etiam eius penetralibus subdolus ex-
ardescibat ignis, multo maiori atrocita-
te infurgebant intestinorum dolores, atque
non distrahentem saltem, tendentem
lancinantem, vt antea sed simul vrentem
sensum inferebant. Urgebat simul cla-
mosa fitis, cui aequae ac aestui syrups
ex horaeis, taleolisque citri leni-
men parauissem, nisi torminosi dolores
contradixissent, aut saltem potu simplici
frigidiusculo, qui linguae sicciori iucun-
dissimus futurus erat, incessissem obuiam,
si licuisset. Namque manifeste simulac-
ille suo in ventriculi parietes contactu
agere a me obseruabatur, augebantur do-
lorosae constrictiones fibrarum intestina-
lium, licet ardorem paulo mitiorem mihi
persentiscere viderer; coactus igitur bibe-
bam largiter infusum potum (Thée,) sed
leuiter

leuiter saltem saturatum, leniterque tepidum. Elapsis circiter tribus horis erumpebat sudor, isque satis largus, eaque *sudor.* propter paroxysmum finitum iri iudicabam, morbum aut ephemeram febrem, quam quandoque experiri soleo, aut intermittentem quandam habens, cras vel perendie nouo accessu redituram. Hac *spes solati-* speciosa cogitatione animum erigens *tionis.* non curiose meditabar *Galen*i, qui intermittentis febris sub primo statim insultu ab ephemera segregandae diagnosin suppeditat, subtiliorem doctrinam, ¹⁾ nescio an semper tutam certamque: lubens quippe futuros dies certius aegritudinis ingenium monstraturos expectaturus eram, dummodo aegritudini ipsi nil periculosi inesset, quod tum febris intuitu sudoris eruptio innuere videbatur. Perdurabat interim cum acutissimis torminibus nausea, petebam igitur ab Hospite *usus men-* vt menthae mihi in his casibus si febris *thae et ab-* abest, valde probatae, ex horto suo foliola quaedam peteret; conficique curabam cum aqua feruente infusum, cuius pocula quaedam instar potus (Thée) forbillabam sine omni fructu. Medelam nihilominus malorum meorum anxie exoptans ferebar in absynthium, quod hortus itidem subministrabat, breuique temporis spatio parabam mihi exinde vinum

C. 3

medi-

1) De Crisibus lib. II. c. 3.

medicatum, cuius tria vel quatuor cochlearia pariter frustra capiebam, namque ne hilum ab iis mitigatam nauseam, neque tantillum torminibus detractum deprehendebam.

§. 8.

Exacerbatio symptomatum.

febris inflammatoria.

potus tepidus.

At enim vero non locum hic esse idoneum menthae et absynthio statim intelligebam; turpissime me deceperat mendax sudor, calidis potulentis et anxietatibus ex dolore prognatis solis si non expressus, saltem sustentatus; capitisque dolor haud omnino cessans, sed increbescens potius denuo, ac arteriarum temporalium pulsationibus creberrimis exacerbatus, sine digiti carpis admoti ministerio, febrem continuam adesse monstrabat, inflammatoriam diathesin intestinorum secum habentem, et anticipem valde exitum minitantem. Adstabat lectulo meo talia non sine sollicitudine a me audiens laudatus *Herbstius*, mecumque hac morbi idea nascente de potu conueniente eligendo cogitans ferio dolebat, me gratis acidis prohibitis, nauseare omnes, solo infuso potu (Thée) excepto, quod ego quidem simplex omnino, saltem tanquam aquam tepidam contuitus, summum attenuans, diluens, obtundens, abstergens, refrigerans, imo vero Boerhaavianorum assertorum memor

mor magnum quoque anodynum habebam, tutusque retinendum putabam, donec aptius occurreret, frigidiuscula omnia nulla ratione ferens. Vt autem topicis quoque doloribus subuenirem, abdomini applicabatur leniens fots, atque *fomenta.* ad latentem acrimoniam inuoluendam et eluendam infundi curabam emollientissimum clyfma ex lacte cum vitello ouo- *clyfma le-* rum facho et oleo paratum. Rabie *niens.* autem dolorum de hora in horam insurgente, atque non amplius sine eiulatibus fustinenda permotus, laudani liquidi *laudanum.* Sydenhamiani, quod praesto erat 12. guttulas deglutiebam. Nullum vero ab his omnibus leuamen, quin potius subeuanida quiete dormituriendi pacem nullam, nullum fomnum indulgente, luculenter experiebar valde valida existente dolorum causa, parum folatii refidere in ipfo opio quamuis anodynorum fummo, in fenfum faltem agente, aut perbreuem effe dolorofarum fenfationum obliuionem, quae permanente causa, et exspirante operatione anodynini, eadem grauitate iteratas adflictiones certiffime adferunt. Vt igitur quam clyfma bis applicatum attigiffe non videbatur, veram causam malorum altius in tenuium intestinorum volumine flabulantem, cruditates mole et acrimonia peccantes efficaciori fimulque fatis fecuro remedio lo-

*infusum
rhei.*

*tormina
peiora.*

co suo mouerem, atque quam citissime eiicerem, a vomitorio etiam lenissimo ob cognitam mihi neruorum meorum irritabilitatem abhorrens, saturatissimum Rhabarbari infusum quod *Herbstius* meus arti pharmaceuticae antea addictus addita terra fol. tartari ocys praeparabat, assumere decernebam. Sine mora aptam dosin, quae mihi porrigebatur, die ad finem suum vergente deglutio, verum quod non facile expectassem, breui post non leue dolorum augmentum inde percipiebam, locis illis intestinorum, quae maxime laborare distincto satis sensu intelligebam, rosionem aliquam maiorem et morificationem patientibus. Nulla culpa cadere poterat in rheum, stimulo equidem sui generis, sed admodum leni agens in villos nerueos, dum suam operationem exequitur, igitur terra fol. tartari accusanda erat, quanquam blanda sua saponacea indole magis, quam eminente salina acrimonia fibras contractiles molliter vellicans; plurimum autem sine dubio tribui debebat exquisitae intestinorum ad spasmodicos motus sollicitatorum sensibilitati. Quicquid sit, aliquot certe pocula infusi potus (*Thée*) educenda erant, antequam medicamentosum hoc torminum additamentum iterum deliniretur. Fuerant vero ante assumptionem rhabarbari deiectiones satis frequentes, atque

atque propterea non licebat remedii vim quam exerebat accuratius determinare; saltem nisi fallebar post assumptionem ambitus locorum dolentium sese videbatur extendere, dolorque ipse ut statim ab assumptione, ita et ab operatione insequente magis increfcere. Haec omnia ita agebantur donec aduentaret vespera, ea vero in noctem inclinante praegressam deiectionem atrocissimis torminibus stipatam novum insequiebatur morbi phoenomenon, nixubus laboriosissimis proritatus omnium fere per duos *Vomitus.* dies assumptorum vomitus. Licet vero hic vires languidas mirum quantum, et ad ingruens animi deliquium prosterneret, spem tamen languidam simul erigebat, fore ut eiecta breviori via minera morbofa illa pergere deorsum per longiorem tractum intestinorum iam cessaret, finisque omni morbo ita imponeretur. Satis scilicet frequentia diarrhoearum etiam contumacium obuersabantur animo exempla, quae vomitu vel natura vel arte excitato protinus conquieuerant.

§. 9.

Sed o me miserum! fallax hoc erat solatium, non colophonem meis aerumnis imponebat vomitus, sed potius quasi classicum canens, aditum apertum

*Vomitiones
et deiectiones simul-
taneae bilis
putridae.*

cholera.

*causa bilis
acrimonia.*

pandebat formidoloso hosti, qui hactenus larvatus deleteriam suam indolem obtegerat, iam vero illam plenius conspiciendam mihi exhibebat. Nimirum quanquam ventriculus omnino vacuus laboriosissimo concussu redditus fuisset, nihilominus nil decedebat dolorum tormentis, quin breui post atrocius vrgentibus deiectionibus perpetuae iungebantur vomitiones, amarissimam ardentissimam, rodentissimam, putridissimam, tenacissimam bilem conatibus primo inanibus, dein ex imis fursum impetuose agentibus exprimentes, nauseamque prorsus abominabilem cientes. Tristis haec rerum facies ita mecum sollicitos reddebat adstantes amicos, ut sponte aluo excretorum indolem non obstante teterri-
mo foetore indagarent, ac dein mihi multa flava fusca, bruna, nigrescentia, similia vomitu redditis, sed mucosa ac viscida valde, atque picea tenacitate vasi excipienti agglutinata reiecta fuisse referrent. Tum vero demum liquido mihi constabat genuina morbi diagnosi, mihiq; non amplius obscurum esse poterat, cholera eademque fatis atroci, me laborare, simultaneis deiectionibus et Vomitionibus dolore intensissimo intestinorum stipatis verum feralis huius morbi ingenium absolventibus. Causa mali proxima a delictis diaeteticis haud dedu-

deducenda, facile his ipsis deiectionibus et vomitionibus in aliorum meosque sensus incidebat, ardorque et morsus quem toti oesophago saltem praetereundo et supergrediendo inferebat haec rancida et corrupta bilis vomitu excussa, adurensque eius vaporosus nidor, qui per fauces adscendens narium adeo interiora sensili membrana pituitaria vestita feriebat, exedens eius corrosivum, causticum, tantumque non venenosum ingenium clamabat. Neque mihi adeo difficile erat, inuenire rationes sufficientes, quibus pessimae actiuitatis haec acrimonia suos in corpore meo natales debebat. Progressus eram ultra annos iuueniles, eaque aetate gaudebam, cui familiarem esse inter varios alios morbos Choleram notauit *Hippocrates*.¹⁾ Labe- batur ea anni pars, quae aestatem fugientem atque autumnum imminentem complectitur, quam morbus hic obseruante *Sydenhamo* vnice eademque prorsus fide amare consuevit, quam primordia veris hirundines, aut insequentis tempestatis feruorem cuculus,²⁾ ipseque mensis Augustus aderat, intra cuius terminos fere saltem ille grassari solet, eodem laudatissimo viro obseruante. Curreram praeterea per dies bene multos

generata,
aetate.

aestate.

cursu,
insolatione.

1) Lib. III. aph. 30.

2) Sect. IV. cap. II.

tos antea per plateas, aestiuus caloribus fatigatus; igitur turgor inde eminens sanguini erat inductus, rapidiorique motu ille per sua vasa fuerat prouolutus, insuper aestuantis perniciosissimum iter iuuarat actio musculorum voluntaria, creberrime et vehementer repetita. Validissimo attritu et calore generata sic fuerat ex salibus blandis ammoniacalibus sanguinis Materies alcalescens et acrior, quae cum eodem in orbem proiecto, alluens organa colatoria omnia, nullum aptius inuenerat in quod ex eius sinu deponeretur quam hepar, nullumque humorem, cum quo maiorem analogiam aleret, quam bilem; quare haec copiosius iusto fecerni, a blando suo amaro desciscere, ac intensiorem acrimoniam contrahere debuerat. Potuissent omnino ita generatae in sanguinis Oceano sordes antequam bili pabulum praeberent, vitiumque affricarent, bonam partem difflari per cribrum cutaneum, sed successerant forte aestuationibus diurnis interdum vespertina et nocturna leuiter tecto refrigeria, quibus illae retinebantur in corpore, atque versus interiora viscerum territoria tanto magis retroagebantur. Ita certe satis sufficiens ad excludendum morbi fomitem adfuerat occasio, verum praecipuam eius genesin taediis iteratis infonti excitatis, iraeque inquam

perspirabilis suppressione.

ira suppressa.

quam alioquin parum feror, post patientiam saepius laesam accensae, quam vero cohibitam intus deflagrare permiseram, aduersitatumque abditarum taciturnae ruminatiōi deferendam habebam. Definita pathemata animi definitos sequi in corpore motus lege immutabili, sed non bene explicabili certum est; ea vero iracundiae vel apertae, vel suppressae teste experientia indoles, ut in ductus nervosos biliarios praecipuae agat, iterque bilis penitus peruertat, vel constrictione iis inducta retrorsum versus officinam secretionis eam urgendo, vel convulsiua ductuum motitatione ipsius effusionem copiosiore proritando. Hoc si acciderit, in duodeni flexura sensim ipsa colligitur et coaceruatur, morasque nectens maiorem adhuc acrimoniam quam adueniens adferebat, induit, dum sal eius natura ad verum alcali putridum procliue, ad eam degenerationem propius accedens per stagnationem, ipsam rancidam, rodentem et vrentem efficit. Prorsus tale quid contigisse in meo corpore persuasissimus esse poteram; etenim ab aliquot retro hebdomadibus dum iter-
 ratis animi aegritudinibus angerer, per-
 fenseram et circumtuleram mecum circa
 cordis scrobiculum atque ea in regione,
 ubi incipiens duodenum parumper ad-
 scendens primo, dein descendens situm
 suum

sensus ponderis praegressus, circa cordis scrobiculum.

suum obtinet, ac flexum versus spinam, eiusque vertebrae lumbares fertur, iisque transuersim incumbens ad renem sinistrum excurrit; circa haec loca inquam diu permolestum et constantem aliquem perceperam ponderis sensum. Iam vero hic sedem esse collecti sensim rancidi, olidi, causticique redditi biliofi laticis, haecenus quieti, nunc autem ex latibulo suo prorumpentis, ac tarditatem poenae grauitate pensaturi luculenter experiebar, idemque dein per omnem morbi decursum fallere nescius stabilis sensus edocebat.

§. 10.

Aetiologia. Ex hoc dolorum centro, veluti ex Pandorae pyxide omnia orbis infortunia, per totum corpus, sed per volumen intestinorum praecipue excurrentes propullulabant omnes tristissimi effectus, causa eorum in longum et latum, sursumque et deorsum, vomituum et deiectionum ministerio sese diffundente.

dolorum. Millenis tunc acerrimis stimulis summe irritabilibus parietibus intestinorum infixis, villosque eorum sensiles et mobiles vellicantibus, dirissimae oboriebantur eorum stricture et conuulsiones, quasi ipsis rupturae periculum instaret, hoc nimirum ex morsibus acutissimis, torsionibus, tensionibus, rosionibus, puncturis,

cturis, terebrationibus, coniicere ipsa sibi relictâ sensatio iubebat. Deinde intestinis perpetuo punctis irritatis et vellicatis, smegma ipsorum quo inungitur et defenditur crusta villosa abradebatur necessario et excutiebatur, illa denudata penitus remanente, sensuique exquisitiori eapropter exposita. Porro cum ipsa bile succoque pancreatico stimulo copiosius ex suis ductibus expressis, in vasa intestinorum numerosissima, eaque maxime quae halituosum fluidum internae humectationi destinatum suppeditant, ex vniuersa humorum massa alliciebatur vberior horum affluxus a vellicante materie; vnde ob summam dum deiectiones profusissimae euadebant liquidorum iacturam, vt lingua sitiens benigno suo latice, ita totum corpus tenuissimis succis priuabatur, ex quorum defectu ingens virium imbecillitas emergebat. Tandem vt constrictiones dolorosae fibrarum excurrentico per tunicas ab iisdem effictas vasa sanguifera coarctando, motum cruoris suffocando, vel et cruorem in extremitates eorum tenuissimas intrudendo intestinorum phlegmonem inuitare poterant; ita fluens super internam horum superficiem liquamen causticae bilis eidem rodendo, adurendo erysipelaceum ardorem inferre aptum erat; non ergo difficulter sufficientem

*excretio-
num.*

sitis.

debilitatis.

*ardoris in-
terni.*

cientem rationem aestus interni exquisitissimi mihi hi reddere poterant. Tam impense autem hic erat intolerabilis, ut patientiam omnem et philosophicam, et christianam vinceret, neque apta satis mihi verba occurrunt quibus illam horribilem torturam describam. Fingite vobis, Lectores amantissimi dum misericordiae affectus vobis nascitur, in duodeno locatum aliquem Aetnam, flammam et aestuantes fumos per ventriculum et oesophagum exspuentem, picem vero liquefactam per intestina ardente fluuio, veluti famosa per relationes publicas Vesuvii Laua deturbantem; (namque vere Hippocrati adeo displicentia excrementa ex flauo et fusco in atrum vergentia, tanto dolore ac si voracem ignem continerent ano effundebantur.) Fingite, furias sorores in rabiem actas vagari cum accensis facibus per volumen intestinorum; cogitate, omnem illorum internam superficiem suo tegmine orbam, crustaeque villosae denudatam nerueam lanuginem qua patet, puluere cantharidum conspersam, et tum demum iustum, habebitis indicibilium cruciatuum meorum ideam.

§. II.

*Prognosis
formata.*

Qualem autem iam his miseriis obrutus inter anxia suspiria, inter eiulatus et gemitus

gemitus, quos continere haud poteram, formassem Prognosin! sane nullam aliam videbam, nisi acerbam et funestam. Vna saltem mihi supererat felicitas, desperate decumbente corpore, non obstante violenta febre, mens sanissima, quod quidem diuini beneficii genus tanto magis aestimabile habere debeo, quo rarius aegris cholericis accidit, namque de illis disertis verbis inter alios notauit noster de HELWICH, quod *capite turbentur et mente percellantur.* ¹⁾ Ipse ergo recordabar variorum, quae in antiquis et recentioribus Auctoribus de hoc morbo legeram, ipse in memoriam reuocabam aegros meos quos sanatos, morti proximos, et mortuos videram. Ipse meis oculis contuebar fonticum meum malum, intimiusque totum eius ingenium dignoscebam; ipse perdurante periculo mihi superstes manens Medicus peruagabar accuratius omnem medicinalis materiei apparatus, quem vero vanum eheu! et tantae morbi faeuitiei longe inferiorem futurum existimabam. Noueram quoque bene quam truculento mortis genere mihi discedendum esset, vix enim aliter reminiscebar aliquem periisse cholera, quam dirissimis conuulsionibus.

Occur-

1) Hist. Morb. Vratisl. 1701. p. 45. et 1702.

Occurrebant mihi iniussa et vltro ac coram quasi sese conspectui meo offerebant cholera iugulatorum hominum cadauera, quorum extispicia depicta apud Autores inueniuntur. ²⁾ Horrescens igitur videbar mihi viuens adhuc iam conspicere proprium duodenum et ieiunum meum cum ilei parte, hic foedis ex rubro coerulefcentibus et nigrescentibus maculis conspersum, atque gangraena mortifera depastum, illic liuida hostiliter furentis bilis flauedine tinctum. Neque minus haerebant memoria lectu tristissima de citissimo huius morbi exitu magnorum Medicorum praesagia, animoque obuersabantur aegri quidam ex meis, quos tardius ad acutissimum malum vocatus optimis auxiliis seruare nequiueram. Noveram denique robustos et athletice valentes Viros non tertio aut quarto ab inuasionē die, vt aliquando fit, sed intra 24. horarum spatium finita iam tragodia abominabili hoc morbo, quem primum a peste habuit *Hoffmannus* neci traditos. An igitur spem vllam concipere

2) Vide haec apud Dolaenum Encyclop. Med. Lib. III. c. 4. p. 428. Bartholinum hist. Anat. Cent. II. obs. 81. in Misc. N. C. Dec. III. Anno VIII. obs. 180. apud Henricum Henrici diff. de cholera Halae 1710. habita itemque in Actis Med. Berol. Dec. II. Vol. VIII. p. 80. apud Riolanum in Anthropogr. Lib. II. obs. 20.

pere licebat mihi? qui teneriorem et debiliorem intestinorum meorum fabricam a tot annis per millena phaenomena didiceram; qui dolores summos, eosque simul ardentissimos patiebar; qui pulsuum ictus celerrima frequentia funus maturaturos in temporibus et carpis percipiebam. Quis Medicorum, sagacissimus si fuerit, in hisce angustiis non diffusus fuisset suae arti? Ego vero eius solamine destitutus, nilque habens in orbe vniuerso quo confugerem, plenus fiducia confugiebam ad gratiam Dei, meritumque Seruatoris Iesu Christi, poenitens amplectebam, interque pias meditationes, quas interrompere prorsus nequibat importuna licet dolorum nequitia, noctem transigebam. Cogitabam interim de nouis remediis Petersdorffii mihi denegatis, altera die si superessem, ex vicina Hirschberga afferendis, rhabbari infuso cuius cochlearia quaedam adhuc capiebam, adiuto potu Thée subinde adsumto, donec illorum particeps fierem, diluendas, abstergendas, et leuiter deorsum deturbandas biliosasordes relinquens.

§. 12.

Dispulerat roseo radiorum suorum *Dies morbi*
fulgore, moeroribus atque anxietatibus *secunda*
tristes suppetias ferentes tenebras, diem- *sanguis nul-*
lus excret
D 2 que

que nouum adduxerat amica miserrimis etiam aegrotantibus aurora; nil interim leuaminis morbo ipsi afferens, in pleniorē potius lucem aerumnas meas positura. Mirabar eadem manente maiorum facie nondum ita exedisse voracem acrimoniam intestinorum vasa, ut sanguinem plorarent, congrumatumque eiiciendis excrementis immiscerent, quod cum *Schenckio*, ¹⁾ *Syluio*, ²⁾ *Plazero*, ³⁾ *Panarolus* ⁴⁾ factum memorat, qui breui tempore libras XII. sinceri sanguinis Vomitus et deiectionibus exclusas fuisse recenset. Memori mente tenebam ter ea expertus, dysentericā tormenta, sensationemque pristinam reproducere posse mihi videbar, sique non omnino verum fuerit quod dicunt, praesentem dolorem re ipsa mitiorem licet, tamen duriorē semper haberi, vere multo acriori, quem olim tolerauimus, cholericos dolores longe atrociores dysentericis, cholericum acre multo magis rodens dysenterico declaraturus eram. Obstupescebam igitur illud, quod cum variis aliis Autoribus animaduertente *Pisone* ⁵⁾ abrepta strigmenta et colliquamina

1) Lib. III. Obs. Med. p. 611.

2) Pr. Med. c. 15.

3) Pr. Med. Tom. III. p. 794.

4) Pentecost. I. obs. II. et XI.

5) De cognoscendis et curandis morbis Lib. III. c. 13. p. 75.

mina intestinorum, rasurasque eorum quandoque educit, tyrannidem suam exercere posse diu in intestinali mea arundine, salua et integra manente vasorum mollissimorum continuitate. Dubius haerens in solutione huius phoenomeni, certus interim reddebar illorum relatione, qui faeces inspexerant, ne guttam sanguinis iis inesse, aberat igitur adhuc a me ater ille sanguis atrae bilis nomine venire solitus, quem aterrimo carbone tanquam certissimum ineuitabilis exitii praesagium notauit *Hippocrates*.⁶⁾ Plus simplici etiam vice speculationibus intentus meditabar dolorum territorium suis limitibus circumscriptum, quos hi nunquam excedebant. In duodeno nascebatur atrocissima sensatio propagata in ieiunum et ileum, atrox ibidem omnino, sed hic non atrocissima euidenter, ut illic: igitur foris terminos dolorum a cordis scrobiculo ultra umbilicum extensos circumscribere licebat. Hypochondria utraque fere erant immunia, neque per omnem lumborum tractum meabat tristis sensatio, colon ergo utut perennem transitum concedere cogeretur tumultuantibus quisquiliis, tamen ab iis non valde turbatum quiete sua utcunque fruebatur, aut laceffitum interdum nullis aliis incommodis vexabatur

dolorum limites.

D 3

batur

6) Lib. IV. aph. 22.

ad sentia te-
nesmi.

batur quam flatibus distensiones et con-
strictiones mutuas sed temporarias pa-
rientibus, a tenuium intestinorum mise-
riis facillime distinguendas. Verum in-
mentem reuocans infames illas asellatio-
nes tenesmi, quo vocabulo ni fallor uti-
tur alicubi *Ettmüllerus*, quas ineffabili
cum molestia tuleram dysentericus, non
bene capiebam quomodo ab hoc incom-
modo iam prorsus liber persisterem,
cum tamen omnes cauo intestinorum
contentae sordes acerrimae tandem re-
ctum transirent, ibique antequam ex-
cluderentur ad tempus commorarentur,
atque abrafo muco benigno quo recti
interiora obliniuntur, pungere et irri-
tare sphincteris fibras necessario debe-
rent. Interim nescius licet aetiologiae
tanti beneficii, (nisi forte contendere
quis voluerit vim omnem morbi in cho-
lera defluere in tenuia intestina, quam
in dysenteria totam in rectum incum-
bere *Sydenhamus* edixit,) conuincebar
tamen per omnem morbi decursum ve-
rissime scripsisse *Hoffmannum* ⁷⁾ Chole-
ram non aequae molestiae stipari tenesmo
ac dysenteriam, quanquam inclinatio-
nem ad deiiciendum siue tenesimum cho-
lerae symptomatibus inter veteres *Are-
taeus*

7) Med. Syst. Tom. IV. part. III. sect. II. c.
VIII. §. 2.

taeus ⁸⁾ inter recentiores *Iunckerus* ⁹⁾ data opera adiiciat. Illis autem Cardial- *absentia*
 giam fere ordinarie Auctores annume- *Cardial-*
 rant, eandemque aegros miserrime ex- *giae.*

cruciantem; sed et hac per Dei gratiam postquam primo vomitu ingesta omnia reddideram, fere haud laborabam, magno meo inter tot alias aduersitates bono. Ea certe si vrgens valde nominis sui ratione habita finistrum ventriculi orificium simul occupasset, in pyloro alioquin praecipue residens, atque diaphragmatis tendinosam partem in consensum traxisset, multo maioribus anxietatibus mulctandus eram, pacemque illam animi, cuius coelitus quasi deciduae solamine fruebar, multum corporea inquiete imminutam doluissem. Verum

non obscura erat huius felicitatis causa, vacuus erat ab omni acrimonia vellicante ventriculus, ructus quippe interdum explosi aut insipidi prorsus erant, aut recens assumptorum saporem in os sursum reducebant, infra ventriculum autem profundius in duodeno latitabat deorsum maxime vergens inimicissima bilis:

Sed haec vomituritione ingruente per *concussus*
 hiantem vacuo ventriculo pylorum tan- *summe do-*
 to operosioribus moliminibus sursum *lorosus per*
 euehebatur, vomitusque semel motus *vomitum.*

D 4 nun-

8) De Morbis acutis Lib. II. c. 5.

9) Tab. de cholera p. 407.

nunquam cessabat, nisi portio illius violenta et nauseabunda motus peristaltici inuersione in ventriculum depulsa, et ex eodem iterum per oesophagum eiecta fuisset. Atque hae quidem conuulsiuae ventriculi, diaphragmatis, et musculorum abdominalium sub vomitu agitationes reciprocae, intestina dispositione phlegmonode pariter ac erysipelaceo ardore laborantia, vulnerata, exesa, arrosa, atque eapropter ad stuporem sensibilia ruditer vno impetu, violenterque repetitis vicibus concutientes, inter reliqua tormenta quibus omnis morbus stipatus incedebat, summum mihi supplicium inferre videbantur. Sique singula alia mala obduratus tolerassem Stoicus, hoc solum tamen quoties imminabat, omnem mentem terrore desperationi vicino exagitabat, ita vt si moriendum foret, si nulla euthanasia impetrandam, tantillum saltem leniminis reflexis fursum humentibus oculis exporrectisque in altum manibus enixe flagitarem.

§. 13.

Indicationes.

Morbum igitur omnem denuo sub initium huius diei perspiciens statuebam,

1. dolorum furiis conuulsiuisque fibrarum tractionibus remedium statim temporibus opponere, quod sensum

sum obtunderet, motusque impetuofos coerceret, nasciturisque inde malis obicem poneret.

2. interea acrimoniam vrentem causam exorbitantium motuum delinire, pharmacis callidissime ex omnium eorum apparatu feligendis, atque sic cicuratam quantocyus eluere et educere.
3. inflammationis incrementum omnimodo inhibere, gangraenaeque metuendae incursum ita auertere.

Expensis itaque et ruminatis his indicationibus serio, curtam saltem supellectilem medicamentosam *Herbstii* mei dolebam, nulla prorsus ipse instructus. Sed dum illarum expletio me tenet cogitandum, ea vrgente necessitate, quae arte inueniendi praestantissima habetur, feror illico in remedium facile parabile, simplex valde, sed eximii saepe vsus balneum emollientissimum ex aqua fluuiatili cum furfuribus cocta et lactis larga quantitate admixta, praeparandum. Id non multum calens, sed ita saltem tepidulum vt horripilationes non induceret, morbi medelae haud responsuras, ingredi gestiebam hora circiter septima matutina, non sine summa leuaminis obtinendi fiducia. Mira res est sola mul-

balneum.

torum aegrorum meorum repraesentatio menti obuersans, quos colica grauiore biliosa, flatulenta, haemorrhoidali, iliaca, ipsaque cholera miserrime affectos, incassumque fere actis omnibus in terra sese volutantes, lectulis exsiliantes, instar furiosorum per conclauia cursitantes conspexeram; quos inter clamores et fletus ferro et igne intentandam mortem violentam, dum naturalis lento nimis gressu appropinquaret, ab adstantibus expetentes audiueram; quos vero balneum emolliens ingressos toties ad tempus cicuratos, mansuetos et tractabiles, rerumque gestarum poenitentes videram, quos tandem simplicem aquulam lacte et paucis herbis medicatam magis redditam, eximiis encomiis depraedicantes audiueram; sola inquam horum hominum recordatio, omnia fausta mihi pollicebatur, videbarque mihi iam obtinuisse lenimen, dum aquam in conclaue meum adferebat, et labro balneari infundebat hospitis famulitium. Neque me fefellerat hac vice confidentior spes, epithema quippe nactus vniuersale humiditate simul et tepore ac mollitie praestans, ex ignito Phalaridis boue, ex gehennae atrio egressus, ac ad coelestium deliciarum praegustum admissus mihi apparebam cum dimidia fere ex parte stricturas relaxari, aestumque internum mitigari

tigari persentiscerem. O quanta tum
 continentia aegrum abdomen immer-
 gens vndis soteriis cauebam, ne muscu-
 lorum motu mutarem situm mihi maxi-
 me fauentem; quanta tranquillitate et
 quiete corporis iuuare contendebam im-
 petratum solamen, pusiones illos imita-
 tus quos saepiuscule quando ex corrupta
 per admistum acidum rodentissimum
 bile, torminosis deiectionibus et vom-
 ituritionibus, cholerae morbo analogis
 laborarant, balneo immisos post iactita-
 tiones et clamores perpetuos nullo ex
 mamma materna profluo dulci lactis pa-
 bulo inhibendos, aequa metamorphosi
 quietos, immobiles, et obmutescentes
 redditos obseruaueram. His induciis
 impetratis, lubenter in balneo meo com-
 moratus, eo acriori iudicio, quid vlte-
 rius agendum superesset, inquirere po-
 teram; pulchre quippe intelligebam, eo-
 usque non adscensuram energiam aquae
 tepidae, vt arduum adeo medelae nego-
 tium conficeret, hostemque quem intus
 nihilominus infauista quaeuis machinan-
 tem experiebar, cum quo proxime con-
 gredi nequibat, inualidum redderet, ar-
 misque nocentissimis exueret. Sagax
 nempe lectione veterum et recentiorum
 Medicorum, atque experiundo circum-
 spectus redditus, memorque praecipue
 monitorum Optimi Praeceptoris Hoff-
 manni

venae sectio
decreta.

manni qui ore et scriptis ex *Celfo* et *Tral-
liano* praecipue inculcare non intermisit:
*Nulli morborum minori succurri momen-
to quam huic, exiguaeque et leuem in-
medendo moram pessimam esse, fronte
capillatam occasionem, posthaec, qua-
tuor forte aut pauciorum dierum spatio,
caluam futuram, mature agnoscebam.*
Igitur mortis in hoc morbo causae pri-
mariae truculentae gangraenae, inflam-
mationis filiae, perpetuam imaginem an-
te oculos habens, antequam balneo egre-
derer, ut ocyus Chirurgum accerse-
rent, qui cubiti venam aperiret, atque
interim calefacerent lac recens multum
petebam, quod infuso potu (Thée) con-
fundendum et pro potu ordinario hau-
riendum, nunc convenientissimum bal-
neum internum euasurum ducebam.
Hoc proposito inhaesiturus cum sudor
paulo copiosior, licet ab omni balnei
calore cauisssem, erumpere inciperet,
corpusque debilitatum morbo magis de-
bilitaret, et lipothymiam inuitaret, in
lectum iterum transportari cupiebam.

§. 14.

Pauca momenta exfluxerant, ecce
nimis edocebar, si non prorsus palliati-
vam, saltem incompletam medelam at-
tulisse balneum torminibus denuo in-
crescentibus, ad consuetum fere culmen
ad-

adscendentibus, ac iteratas deiectiones et vomitiones biliosas inducentibus. Quaerebam igitur postquam pro impetrando temporario lenimine, et auertendis conuulsionum intestinalium fonticis effectibus, laudani liquidi dosin adsum-*Laudanum.* sissem, inter emollientia et demulcentia pharmaca summum, summae acrimoniae opponendum. Numquid vero aptius excogitari poterat, quam quod venenis acerrimis opponitur blandissimum ali-*oleum optatum.* quod oleum? an vero inter ea elegantius, quam id quod ex selectissimis amygdalis igni nequaquam antea expositis pressu elicitur? Enixe igitur oro et obtestor, ut quam citissime id ex Thermarum Pharmacopolio, aut ab aliquo Hirschbergensium Pharmacopoeo vel Pistori cupediario recentissimum apportandum curent, lactis lymphati potu interim contentus futurus. Accedit interea valde officiosus Amicus *Herbstius* *magnesia.* percontaturque humaniter, anne facturum in meos usus egregium medicamentum magnesiā, dosi quacunque assumere placeat? Non sum ex eorum medicorum numero, qui polychrestum quid residere putant in magnesia, atque eam acrimoniae cuius non saltem in canali alimentorum, sed et in sanguine ipso obuia eximium antidotum habent. Mea quidem sententia magnesia nil est nisi
terra

terra calcarea, quod dudum docuit *Hoffmannus* ¹⁾ cum aliis, quodque recentissime demonstravit *Cl. Nicolai* ²⁾ ex calce viua aequae bonam magnesiā quam ex nitri lixiuio parari ostendens. Vix ergo si a pauxillo acidi et nitrosi salis, quod ipsi adhaerescit recesseris, quicquid eius amici contradixerint, vix inquam maiores dotes possidet, quam lap. cancr. mater perl. et alia absorbentia, quare soli acrimoniae acidae nulli alii corrigendae dicari potest. Neque etiam aluum movet vnquam, nisi acidum in ventriculo vel intestinis offendat, cum quo congregiē in sal abit neutrum, stimulo suo sedes ciens, aliter ad vnciam dimidiam non raro incassum, quamvis tali dosi non sine molestia deglutitam observavi, debiliorique ventriculo onerosam factam. Hac mente mea exposita, cum ne vestigium alicuius acidi in ventriculo meo peccantis appareret, sed potius et vomitu et deiectionibus foetidissimis alcalica et putrida bilis sese clarissime manifestaret, huic gratis me oppositurum fore magnesiā candide profitebar. Interim cum nocere non posset, cumque lac aquae mistum strenue potarem, facile perducebar ad capiendas aliquot doses, cum in finem, ut illud liberum a
coa-

1) In Obs. phys. Chymicis.

2) In Systemate Materiae Med. Tom. II. c. 15.

coagulo in debili ventriculo praestarent, atque eius acescentiam praecauerent, quae tamen oboriens nil mali rebus meis illatura fuerat, insuperque aquae connubium et sacharum adiectum satis iam lactis coagulum et acescentiam poterant impedire. Superuacaneus ergo erat prorsus usus magnesiae, sola comitate ita suadente a me admissus.

§. 15.

Dum de virtute et inertia huius re- *Vena secta.*
 medii inuicem colloquimur, intrat con-
 clauae desideratus balneator, omnia bona
 de se promittens, et phlebotomen ubi-
 cunque voluerim prompte ex artis suae
 legibus administraturus. Monito vt ar-
 teriae et tendini bicipitis cautus parce-
 ret, porrigo brachium, venamque vul-
 nerandam satis turgentem ipse monstro,
 iniunctaque paulo maioris incisionis ne-
 cessitate directionem phlebomi longitu-
 dinalem praecipio. Rebus a balneatore
 rite gestis quarum constans et attentus
 spectator eram, largo flumine prorumpit
 sanguis, cuius decentem copiam ultra
 libram extensam effluere permitto, sine
 vlllo vestigio infecuturæ lipothy-
 miae, pulsum potius probe exploratum
 ante operationem, post eam absolutam,
 vulnusculumque diu iam obligatum, ae-
 que fere fortem et celerem deprehendo.
 Emissum

*crustae ab-
sentia.*

Emissum cruorem qui alioquin venae sectionibus aequinoctialibus sanissimis hominibus detractus praeter rem medicis inspiciendus indagandusque obtruditur, ut nescio quos futuros morbos divinando praesagiant, et per annorum decades auertant, cum cura reponendum inculco, qui vero post horam consideratus, quod valde mirum erat, licet febris adeo intensa per 20. horas iam durasset, admodum tenuem crustam inflammatoriam contraxerat. Anne cruor pleuriticus crustam tenacissimam exhibens saepe iam inest vasorum systemati ante ingressum febris atque alio tempore morbi causa est, alio tempore eius effectus? an iners lentor sanguini mistus est crusta? an ille semper aliquid inflammatorii indicat? sane languor vasorum et defectus motus viscidum ita facit sanguinem, ut emissus mentiri possit crustam inflammatoriam. Anne inflammatoria febre praesente, in homine cui sanguis antea meabilis erat, plus temporis requiritur, donec serum eius excessu motus et calore sub diluentium usu iugum obtinuerit concretionis gradum qui sistere queat crustam inflammatoriam, ita videtur. Sed ad me!

§. 16.

Parum leuatus a balneo, laudano, et *Olei vires*
 venae sectione, licet fat larga, a qua ta- *perpensae.*
 men minutis vitae viribus inflammatio-
 nis inhibitionem sperabam, tanto arden-
 tius in desideratis habebam ardentissimo
 dolori opponendum amygdalarum oleum.
 Tantoque impatientius animo. obuiam
 incedebam ablegato, neque satis in redi-
 tum suum festinanti seruulo, a quo illud
 anxius expectabam. Statueram id reda-
 ctum in linctum cum puluerisato sacharo
 paruulis cochlearibus assumere, desuper-
 que bibere infusum potum (Thée) cum la-
 cte, vel sachari et vitelli ouorum beneficio
 id aquae miscibile reddere et redigere in
 emulsionem, si modo statim praesto
 fuisset. Tale nimirum oleum natium,
 opimum, mite, lene et blandum, ex
 corporibus eo abundantibus sola pressio-
 ne eductum, salis fere expers est, igitur
 si quid aliud acre quodcunque, quod
 non aliter quam hispidum et aculeatum
 concipi debet, pinguitudine sua tanquam
 in vagina recondit, inuoluit, mitificat,
 obtundit, iners reddit; dein fibris et
 membranis illitum eas laxat, emollit et
 flexiles praestat, duplici ergo hoc respe-
 ctu anodynum est summum, et causam
 doloris mitificando, et tensionem ac-
 crispaturam fibrae dolentis relaxando.

E

Quidni

*oleum sepo-
situm.*

Quidni ergo et meis finibus prorfus iisdem responsurum erat, maxime cum et illa loca intestinorum, quae abraſo ſmegmate denudata, exefa, et excoriata fuerant, obtegere denuo, atque ab vltiori laefione defendere poſſet. Inter haec cogitata adeo amygdalino oleo glorioſa, id tandem aliquando aſſertur, ſed eheu ſiue emtoris incurii, ſiue venditoris culpa illaudabili, omni uſu carens, ſlauum, acre et rancidum. Fatear ingenuè, non ſine aliquo rancore animi, Pharmacopoei lucelli cupidam negligentiam et inhumanitatem, non ſine ingenti triftitiae affectu, hoc infortunium maximum primo intuitu habitum, ferebam, cum votis meis excidens, ſpem omnem in hoc remedium collatam, penitus collapſam cernerem. Sed dum et hanc factorum meorum aſperitatem adhuc deploro, en protinus non vanum ex accuratiori ipſius olei conſideratione cumque rebus meis inſtituta comparatione emergit ſolatum. Inducorque adeo vt me ipſum conuincens crederem, nocere etiam potuiſſe hoc oleum, etiamſi optimum fuiſſet, ad quod vnum tanquam ad ſacram anchoram paulo ante mihi confugiendum eſſe, mihi perſuaſeram. Ita medentibus interdum imponunt ſeueriſſima viſa ratiocinia, falluntque incautos niſi omnibus morborum circumſtantiis

stantiis vna consideratis superstruantur; ne minima quidem abesse vel potest vel debet, vt sua illis constet rectitudo et bonitas. In ventriculo meo ab omnibus alimentis ad nomina eorum audita iam mota nausea, abhorrente, totque vomitionibus repetitis iam mirum quantum debilitato, vix substitisset diu oleum benignissimum etiam et blandissimum, sine nausea exacerbata, sine excitatis vomitionibus; non ergo delatum fuisset ad annexa intestina correcturum acrimoniam in iis hospitantem remedium. Si vero substitisset forte fortuna, non permansisset tale quale deglutitum fuerat, sed breui aliquot horarum spatio ipsa mora rancescens, acre, fracidum reddi debebat, et amarum eousque, vt ructibus vel vomitu in os adscendens bilem ipsam mentiri posset, vt faciunt omnia assumpta pingua, vbi degenerauerint minus attentos sapore decipientia. Accessisset internus calor febre acutissima laborante corpore satis intensus, atque corruptelam olei a natua sua blanditie desciscientis, multum accelerasset. Non poterant non in memoriam haec omnia expendentis venire, quae de mira hac metamorphosi pulcherrime in Chemia exposuit *Boerhauius*, quae toties attentus legeram et relegeram: *Calore*, in-

quit, ¹⁾ tantum 70. graduum oleum hoc mutat prorsus suum ingenium sine vlla alieni immistione, de crasso tenuius fit, de blando acre, de dulci amarescens, de insipido rancidum, de albo flavesceus, de anodyno erodens, dixerim adhuc ego, ita mutatum aegro de medicamento fieri venenosum; neque fallor. Si enim quod addit laudatissimus Vir, amygdalae, nuges iuglandes, pistacia veterascentia homini sano fauces oesophagum, ventriculum, intestina incendunt, febresque excitant, quid mihi febrienti summosque ab incensis intestinis dolores patienti debuisset accidere, si oleum eo delatum rancorem et acrimoniam induisset. Quam attente auscultandum ipsius monitis quando medentibus suadet dum in acutis porrigunt oleum amygdalinum, solerter curent pressum sit de amygdalis non rancidis, neque vrente syrio sit nycthimero antiquius.

§. 17.

Emulsio amygdalina.

Ita igitur ego tali remedio vel facile noxio futuro, vel saltem ancipiti carebam lubens, maiorique certitudine et fiducia, eosdem tamen in usus, quos expectare ab eadem omnino fas erat, a me substitui posse intelligebam, emulsionem blandissimam amygdalinam, eandemque

1) Tom. II. p. 84.

demque ex selectissimis amygdalis, (quod ipsum in mea et *Herbstii* mei potestate erat,) praeparandam. Non sine voluptate tum meditabar praerogativas eiusmodi emulsionis oleosae, prae oleo ipso. Vtrique certe eadem vis leniens, mitificans, mulcens, laxans; sed emulsio dum maiori copia assumi poterat, maiorem superficiem intestinorum lambere et inungere debebat, spesque erat ventriculum ipsam lubentius fore accepturum, sineque mota nausea citius ad annexa aegra intestina ablegaturum, quam oleum lentore et viscida tenacitate fibris diu adhaerescere solitum. Deinde quoque emulsio calorem diutius experta atque eapropter etiam desciscens a blando et dulci suo ingenio, non fracedine et ranciditate peccat, sed acescere incipit, adeoque rancidae et alcalescente acrimonia peccanti bili simul pulcherrime adversatur, effectumque sic praestat, qui mihi iam non poterat non esse acceptissimus. Felix hoc omne antea didiceram ex Chemia Boerhaaviana, egregie Medicos instruente tutius in acutis morbis eiusmodi emulctum propinari, quam ipsum oleum pressum;¹⁾ atque iam, dum hoc scribo bene recordor idem inculcavisse Illustr. van *Swieten*²⁾ cum in febris

E 3

bus

1) Tom. II. p. 86.

2) Tom. II. p. 388.

bus olea ob auctum calorem facile rancescant, praeferrī ipsis debere emulsa ex seminibus vel fructibus oleosis parata asserentem, atque simul prouocantem ad *Hippocratem*,³⁾ qui in dysenteriae morbi Cholerae analogi curatione, siquidem febris expers fuerit, vnguinosi et pinguibus alio contenta educenda esse praecipit. Ocyus praeparata erat talis emulsio dulcissima, blandissima, qualem exoptaram, atque ut inculcaueram, nec aquosa nimis, nec nimis saturata; prior scilicet non habuisset iusta copia desideratum mihi oleosum leniens, ac cito nimis contraxisset acorem, posterior oleoso elemento nimis onusta ut oleum prona fuisset ad contrahendam fracedinem, nauseamque breui creasset, media consistentia gaudens optime sese gerere poterat, palatoque meo et intestinis laesis egregie blandiebatur. Huius igitur lactis artificialis poculum pro lubitu capiebam naturale vaccinum aquae vel infuso potu (Thée) admistum tepidum vel calidum interponens, non sine spe alicuius exoptati successus.

§. 13.

Salia repudiata.

Non displicebat haec electa ac hucusque seruata medendi methodus Viro Clarissi-

3) De affect. cap. 7. Chartes Tom. VII, pag. 627.

Clarissimo *Ioanni Benedicto Schneider*, Physico in Thermis ordinario, et Practico ibidem celeberrimo, qui de aduersa mea valetudine certior factus, pro sua humanitate et amicitia me visitans, porrecta dextra suam fidem suumque in me affectum significabat. Multiplici persuasione is a me impetrare laborabat, vt pro eliminanda saburra viscida et acri, quam intestina mea continere certo certius se credere aiebat, assumerem puluerem ex salibus lenioribus compositum, quem secum afferebat, quemque feбри quoque oppugnandae parem futurum affirmabat. Ego vero modeste renitebar omnibus viribus, ac si simplici colica flatulenta forte laborarem, protinus eius sententiae me submissurum profitebar, iam autem me terrae fol. tartari effectum sinistrum expertum abhorrere, pro ea quam animo tenebam morbi idea a salibus sine exceptione omnibus, si vel largissimo vehiculo fuerint diluta, pronunciabam. Ille optime mihi cupiens instansque suis monitis, cum Amico *Herbstio* suadebat, vt saltem indicatissimum nitrum capere

nitrum.

Hoffmannus ¹⁾ simul prouocans ad casum a *Riuero* recensitum, qui sale prunellae intra 24. horas diarrhoeam biliosam se curasse refert, neque me fugere poterat, vnanimiter ad acrimoniam bilis corrigendam et educendam nitrum commendare Stahlianos, nec abs re, cum diu constiterit inter Medicos omnes, id esse pulchrum putredinis antidotum, antiphlogisticumque et antisepticum summum; quid ergo mihi proponi poterat aptius? Verum licet antea per aliquot annos nitrum paucula quantitate aquae, quae solutioni sufficiebat exceptum ad drachmas integras pro aestu sanguinis mitigando, et lenienda habituali cephalalgia non sine fructu fere quotidie deglutire solitus fuisset, id nunc vix mihi ita facere licuisset. Nequaquam enim intestina sensibilissima iam tulissent hanc medicationem, actionemque immediatam salis vtut inter alia sat lenis et levis atque facillime solubilis excepissent, sine momentanea dolorum exacerbatione, stimuli cuiuscunque etiam medicamentosi iam impatientissima. Insuper magno meo taedio per tot annos abusu forte nitri vexatus ventriculus nauseisque et cardialgiis interdum eapropter affectus, debilior etiam hinc redditus, atque raro appeti-

¹⁾ Tom. IV. Part. III. cap. de cholera p. 595.

appetitum validum sentiens,²⁾ id ab aliquot mensibus amplius ferre prorsus recusauerat, ac eousque respuebat, ut obtrusum subinde vomitu redderet. Non poterant has contraindicationes coniunctas reiicere penitus duo illi amici Medici; igitur flagitabant saltem a me, ut dosibus repetitis pauca granula larga aqua soluta, atque sic irritare nullo modo valentia deglutirem, dosiumque parvitatem repetitione crebra pensarem, ac ita et acri bilioso ut causae, et effectibus eius diathesique potissimum inflammatoriae obuiam incederem. Annuebam lubens his conditionibus, atque ut quam cautissime in assumendo hoc remedio versarer, integro poculo emulsionis vel infusi Théee lacte remixti, ut nempe oleo spicula falis occultarem 5. grana adiiciebam, aliquem salubrem ne minimum finistrum effectum inde expectans. Norunt vero bene qui linguam propriam iudicem constituunt, id quod

E 5 toties

- 2) Notatu digna sunt, quae huc facientia habet Iohannes Hummelius Tr. de Arthritide §. 19. p. 32. Inualuerat a Baconis Verulamii suasu et encomiis nitri vsus medicus in Anglia adeo ut pene vniuersaliter quivis morbi vnico hoc remedio oppugnarentur, sed aliquot annorum tractu, qui huic adfueuerant sentiebant, se indies viribus deficere, et prostratum vorandi et bibendi appetitum languere.

toties in Praxi mea dolui, quam difficulter etiam in largiore vehiculo etiam adiecto sacharo vel syrups gratis aboleri queat sapor nitri falso amaricans omnium hominum palatis aduersus. Nemo tamen opinor facile me puerilis adeo et effoeminatae teneritudinis vel morositatis potius arguerit, vt a gustu normam faciendorum et fugiendorum desumerim, ipse eorum quae e re mea esse poterant scite gnarus; at tribus vel quatuor dosibus nitri largissimo vehiculo admodum diluti et discontinuati adsumtis, mea imperiosi licet et tenacis propositi iussa capessere praefracte negabat obstinatus et rebellis ventriculus nauseam et vomitionem toties mihi mouens quoties tantillum nitri acceperat, molestissimasque has sensationes quas morbi materies satis frequenter ciebat geminans et adaugens. Valedicendum igitur erat vsui nitri mihi aegro quicquid obloquebar et contramachinabar Medicus, non amplius repugnantibus amicis, inhaerendumque erat emulsioni soli, et lac aquae confusum porro erat potandum.

hydrogala.

§. 19.

Dolores urgentes.

Dum vero ita diligenter his remediis, si quid videbam indicatissimis, malis meis vrgentibus prospexeram, tota die, nihilominus ea increfcere magis quam minui

minui gemebundus experiebar, quare
 fumma dolorum nequitia adigebar, vt
 denuo in balneum aquosum et lacteum *balneum*
 hora 5. pomeridiana secederem, aliquod
 leuamen in eo quaerens, quod et re ipsa
 per horulam inueniebam, confedissem-
 que in eo noctes atque dies, nisi fumma
 debilitas situm erectum aegris diu haud
 permittens in lectum me iterum depor-
 tandum voluisset. In eo vt constantius
 foret impetratum lenimen dolorum, 10.
 guttulas laudani sumebam, a quibus ali- *laudanum*
 quam tranquillitatem obtinuisse mihi vi-
 debar, sine somno sensim oborientem.
 Interim emulsione et lacte lymphato age-
 re contra hostem meum pergebam stre-
 nue, neque repugnabam hortatoribus
 qui clyisma emolliens iterum infundi cu-
 piebant. Elotis, vtcunque et fotis in-
 testinis foris abdomini calidum inungi
 desiderabam oleum illud amygdalinum, *oleum ab-*
 quod interno vsui feruire nequiuerat, *domini illi-*
 cumque paulo ante de camphora cum *tum cum*
 nitro interne assumenda mecum collo- *camphora*
 cutus fuisset Cl. *Schneiderus* eiusque vim
 refrigerantem a me ipso peculiari sche-
 diasmate olim adeo depraedicatam calli-
 de infusurasset, ego vero actionem eius
 citam et immediatam adusta intestina si-
 ne molestiis, sineque aucto sensu aestus
 non toleratura fore constanter asseruif-
 sem, ille saltem externo litui oleoso ad-
 dendam

dendam esse camphoram vrgebat. Displicebat vt nil dissimulem, et haec propositio, ne vero nimis displicerem amico mea commoda iuuare in votis habenti, annuebam tandem, at si sensus fallacia aut metu non totus confundebar, manifeste calorem internum intendi vnguento camphorato persentiebam, minuique iterum luculenter, cum clam detergi facerem abdomen, solumque oleum applicari, ac desuper ex farina feminis lini cum lacte paratum cataplasma applicarem.

§. 20.

Vomitus laboriosissimus.

Accedebat interim vespera, tristissimo ingressu quaelibet infausta nocti instanti denuncians. Fuerant per diem vomituritiones deiectionum frequentium comites frequentes satis, sed plerumque inanes sympathia ventriculi cum annexis dolentibus intestinis tantum proritatae, aut ad summum ingrauescentibus conatibus egerendi pauxillum saltem de assumtis imbutum tamen amaro et putrido sapore excusserant. Iam vero subito vehementer conuulsis abdominis musculis et diaphragmate larga copia emulsio et liquamen lacteum vt hauseram, sine singulari coagulo in fauces et os regurgitabat, atque laboriosissimo nixu effundebatur, non sine debilitate
summa

summa corpori, non sine indicibili moestitia animo illata. Ita namque maximam partem remediorum, quae intestinis laborantibus destinata erant, de quibus tanta bona mihi fueram pollicitus, pigram commorata fuisse in ventriculo, iamque fructus expertem deperditam dolere debebam; neque licebat per incredibilem illius infirmitatem atque natam insuperabilem nauseam lactis et emulcorum, talia denuo ingerere; carere igitur debebam miser homo omni emolumento, quod ab iisdem confidenter adeo speraueram. Parum aberat, quin omnia artis molimina successu suo destituta comperiens, partim pathematum animi turbis, partim virium exhaustarum summa penuria cecidissem et expirassem syncopticus, nisi perpetuo acetum rubi idaei naribus admouissent amici, impigroque labore faciem ex nutu meo vino Rhenano generoso abluissent. Horum eximiorum excitantium ope quorum virtutes expertus laudatissimas declarare debeo, redibat aliquis menti et corpori vigor, ita ut duriori meae forti ulterius perpendendae, et consiliorum capiendorum inopiae introspiciendae iterum sufficerem.

*abluitio
cum Vino
Rhenano.*

§. 21.

*Sitis in-
gens.*

*decoctum
Cort. Citr.
et Cinam.*

Ultra imaginationem autem iam me cruciabat intensissima sitis, tanta profusione humorum, tantoque interno aestu exclusa, linguaque tota torrida gratam aliquam humectationem ardentem sibi deposcebat. Undenam vero hauriri poterat aliquod potus genus, quod morbi ingenium et sensibilis intestinorum mobilitas haud vetaret? Diu ad consummatam satietatem forbillaram infusum potum (Thée) prorsusque id nunc respuebat aequae ac lac laxissimus ventriculus, utinam licuisset vel auaris haustibus assumere aquam simplicem frigidiusculam, ab his vero deliciis quam seuerissime abstinere iubebar. In iis angustiis igitur parari petebam leuissimum decoctum Cort. Citr. aurantiorum et Cinamomi, leuissimum inquam, ut saltem tantillum alius saporis linguae concilians, quam si simplex aqua fuisset, interim tamen vix aromaticum nullam noxam intestinorum phlogosi adferret, idque alternis vicibus fere tepens addito pauxillo sachari potabam. Coenabant vna in conclaui meo mihi semper praesto futuri bini medici cum charissimo Hospite; verbis vero aptis destituor, ad describendam inuincibilem nauseam, quam iusculi ciborumque nidor naribus e longinquo admo-

admotus mihi adferebat, adeo quidem, ut imposterum alium ubi inuicem comederent, locum eligerent, enixe flagitarem. Vini interim Hungarici purioris, quod bibebant admodum reficiens *vinum lymphatum.* fragrantissimus odor adeo saluam mihi mouebat, adeo ingens fui desiderium excitabat, ut quidem ab eius liberaliori haustu peccato irremissibili futuro mihi satis bene cauerem, peccatillum tamen sed tale quod austerioribus etiam Practicis inter venialia referetur sine dubio, facilis committerem. Elueram ventriculum a lacte naturali et artificiali, post vomitum qui maximam partem reddiderat, tepente decocto de quo dixi: Steterat autem per totam diem in vase aqua calori aëris aestiuo exposita, de hac poculum implebam potui (Thée) destinatum, adiciebam frustulum corticis citri, cochleare vnum vini, et pauxillum sachari. Egenum satis et nimis lymphatum vobis videbitur, Lectores amantissimi, hoc oblectamenti genus, cordialibusque portionibus haud adnumerandum, namque vinum hoc Thasio veteri simile non erat, quod *Hippocrates* largissima quantitate aquae remiscendum praecepit. Verum quibus res angusta domi est, quosque fortuna nouerca a lautioribus dapibus prohibitos voluit, vilioribus etiam quandoque epulis pasti ad magnatum mensas acces-

accessisse sibi videntur; ipseque nonnisi regalibus deliciis adfuetus, sitimque antea nunquam expertus, ea tamen dum imminentem a tergo Victorem Alexandrum fugiebat vexatus ad defectionem animi Darius, turbulentam adeo ex palude aquam desideratissimam atque gustui acceptissimam habuit. Atque ego certe tanta voluptate ebibebam meum vere analepticum poculum, ac si ad Deorum conuiuium admissio spumantem illam pateram soli Ioui Tonanti degustandam porrexisset amabilis puer Ganymedes. An ergo valde mirum, quod leuata multum, sed nondum restincta aridissima siti, vnicam adhuc eiusdem nectareae compositionis dosin auidissime appeterem, impetratamque ne guttula in fundo relictâ in salutem accumbentium vacuarem. Verum vtut rationem phaenomeni ignorem, nec in aqua nec in vino sufficientem culpam repositam credens, propriae saluti minus conduxisse palato licet amoenissimum potum persuadebar, torminibus acerbissimis breui post recrudescentibus, quae per integram noctem immani nequitia perdurantia non saltem somnum omnem procul abire iubebant, sed anxietate, inquiete, aestu, siti, vomitu, diarrhoea, tortoribus coniunctissimis moerentem affligebant. Permouerat valde contristatos

damnum ab eo.

cum

cum amicissimo hospite binos Medicos miserabilis haec scena, ut somnum ipsi excuterent, atque fidos custodes testesque et spectatores calamitatum praesentissimos sese mihi sisterent, dolerentque sinceri meas vices, parum vel nihil leuaminis a largiori aquosorum potulentorum nunc satis tepidorum, epithematum, clysmatum, ipsoque iterato, laudani usu reportantis.

*diluentia,
lenientia.*

§. 22.

Disparente tandem infausta hac et elongata inter perpetuas vigilas nocte, per atram curarum et sollicitudinum ceteruam spissiori, ut videbatur caligine obuoluta, exoriebatur dierum omnium quas viuendo absumseram mihi maxime tenebricosarum tertia. Felix tamen illa erat terque quaterque suo aduentu, quod viribus totius corporis post incredibilem liquidorum et superiori inferiorique gutture profusionem pene ad incitas reductis, appropinquantem mihi exoptatum malorum finem promitteret. Nil vero proinde deerat compositae mentis serenitati, potius valedicendum fore videns rebus mundanis, abitum ex hac vita, cuius amarores sat diu per 43. annos degustaueram, inter preces et suspiria parabam, nulla mortis instantis formidine perculsus. Sine vanitate sine iactan-

*Dies morbi
tertia.*

*Praeparatio
pro subeunda mor-
te.*

tia scribo, namque hoc Dei miserentis non meum opus erat, pusillanimis alioquin natura, et facile deiiciendus, nunquam ex quo spiritum traho, maiorem mentis constantiam, integritatem et fortitudinem, nunquam maiorem in gratiam Dei, meritumque Seruatoris crucifixi fiduciam intus persensi, quam durante hoc abominabili genere morbi, nobiliorem semper et puriorem redditam, quo magis ad plenariam liberationem a corporeis vinculis accedebam. Quin ut suprema officia erga meos explerem, remotus ab iis per tot montes et valles, supplementum condebam ad tabulas testamenti in curia Vratislaviensi depositi curante et testes idoneos mihi suggerente Clarissimo Viro *Christiano Feist* rebus iudicialibus in Dynastiis Illustrissimi Comitis de Schaffgotsch Praefecto. Deinde omnia, quae pro funeris honesti honoribus fieri exoptabam disponens accurate, diu voluebam animo varia verba Scripturae Sacrae, ut pro concione funebri in mei memoriam habenda feligerem textum, qui mortis meae occasione et loco bene responderet. Placebat tandem inter alios locus Deuteron. Cap. XXXII. vers. 48. 49. 50. *Locutus est Dominus ad Moysen in eadem die dicens: Ascende in montem istum Abarim in montem Nebo, qui est in terra Moab contra Iericho,*

Iericho, et vide terram Chanaan, quam ego tradam filiis Israël obtinendam. Et morere in monte. Quem conscendens iungeris populis tuis. Atque ipse ego ex nutu ut videbatur diuino breui iungendus Patribus meis qui antecesserant, ac itineri quo ex eminentibus Sudetis montibus ad altiores beatorum sedes adscendendum erat me accincturus, renunciam lubens euanidis mundi felicitatibus; aeternumque duraturas appetens, anxie anhelabam usum S. Coenae, cuius beneficio, impetrata remissione peccatorum meritique Christi particeps factus, sursum ad coelestia gaudia me discessurum confidebam. Saltem antea ut menti piis cogitationibus intentae meditari aliquantisper arduum hoc negotium liceret, turbis enormibus aegrotantis corporis vel minutulum lenimen adferri posse, iteratis precibus exoptabam. Ponerat vero tunc accessisse ad lectulum meum, qui eo tempore adhuc inter vivos supererat, impius meus et iniquus Antagonista de la Mettrius; atque in magnum sui opprobrium miraturus erat, in illo machinae meae ad plenariam sui ruinam vergentis casu, in ea materiae ex humoribus diffluentibus inopia, in ea inter perpetuas lipothymias non nisi continua ablutione cum vino Rhenano fugandas virium incredibili prostratione,

Meditationes de animae existentia contra de la Mettrium.

superstes, nihilominus in dignitate sua absolutissima ens simplex, prorsus a materia et machina diuersum. Eousque autem huius sibi constabat integritas, ut dum iam morbi proximus mihi viderer meditarerque animae cogitantis immortalitatem, praestans succurreret pro eius existentia militans argumentum, a nutritionis nostri corporis legibus desumendum, quod nec in libello meo latino, nec schediasmate Gallico cum cura proposuisse, valde me poenitebat. Absolum denuo deprehendebam cerebrum venditare pro anima, atque in illo gratis suppositas haerentes imagunculas habere pro ideis, cogitationesque et ratiocinationes materiales fingere. Etenim cum nutritio inuoluat perpetuam elementorum tam liquida quam solida nostra constituentium vi circuli abraforum et depeditorum, eadem vi circuli praestitam restitutionem et appositionem; nutritio vero in toto corpore et omnibus eius partibus, eadem valeat, satis constare debet cerebrum cum omnibus suis fluidis et pulposis solidis, ne per vnum horae minutum manere in omnibus elementis suis idem, sed ablatiis iis et ablatiis continuo aliis, totum cerebrum semper innovari, licet semper maneat idem ad sensum et indiuiduo proprium. Debent ergo et imagunculae idearumque materiae,

riae, quae siue illae fluidis siue solidis per hypothesein inhaereant perire cum elementis cerebri continuo, ni nouae deperditis similes continuo afferantur; sed permanent tamen ideae tenaces rerum olim iam et dein a longissimo tempore sensibus haud perceptarum, adeoque non restitutarum; permanent nostrae, quas semel iuuenes didicimus integrae artes et scientiae, licet per annorum decursus quandoque sepositae et obliuioni quasi datae, quarumque adeo ideae millenis vicibus deperditae esse debuerant, si materiae cerebri forent infixae. Patet igitur clarissime, ideas et pendentes ab iis cogitationes esse a fictitiis imagunculis et materia cerebri diuersissimas, adeoque ad aliam prorsus substantiam referendas. Impossibile mihi dictu est quantum solamen ex eiusmodi mecum institutis soliloquiis de hac substantia anima mea superstitite futura, (vtut corpus cum corde et cerebro destructioni obuiam incederet) mihi enatum fuerit. Cumque vires mentis residui vigoris sui considerationi sufficerent, sufficiebant quoque diiudicando languori corporis, cui adeo auditis patienter et cum sincera gratiarum actione amicis medicorum consiliis in rem meam facientibus, medicinam ipse quamdiu id superesset facere pergebam.

§. 23.

*Decoctum
avenae et
hordei.*

*nauseae re-
medium
quaesitum.*

Indicationibus igitur heri et nudius tertius formatis iisdem manentibus, usuque lactis et emulsionum ob insuperabilem nauseam cessante, placebat iis substituere decoctum avenae vel hordei aliquid incrassantis et demulcentis praesimplici aqua habens. Parabatur postorius protinus, educebamque de eo quantum poteram, sed prorsus id repudiabat laxus nauseans, et ad omnia fere alimenta et potulenta capienda rebellis ventriculus. Cum ergo, donec nausea maneret talis, ingens quae aderat debilitas perseverare necessario deberet, neque etiam assumptioni omnium eorum, quae medicamenta audiebant locus esset, vomitionibus nauseam incrementem cito subsequenter, summam haec animadversionem flagitabat. Patiebatur immunis ab inquilino vitio ventriculus id malignus per consensum, leniter nempe vel fortius convulsus ab acri bilioso in intestinis annexis hospitante, quod et sursum quandoque peristalsi inversa per pylorum viam qua eiiciebat sibi parabat: neque minus diathesis phlogistica tenuium intestinorum hoc incommodum post se trahebat. Offerebant sese mihi vtramque causam alioquin impugnare aptissima salia omnia, acetum, succi horaeo-

raeorum, mel, oxymel, fuccus citri, spiritus acidi dulcificati. An vero spasmi dolorifici intestinorum denudatorum, exelorum, erysipellate et forte profundiore inflammatione laborantium, ipsaeque frequentissimae deiectiones horum omnium vsum bene permittebant? Iam expertus non ferebam nitrum, atque a iusculo panis ad palatum sanorum salito, cuius aliquot cochlearia suasa eorum, qui interitum meum a sola abstinencia metuebant sumseram, rosiones et ardores exquisitissimos observaueram, an ergo ad alia magis irritantia progredi licebat? an acetum licet antiphlogisticum bilisque putridae corrigens fumum applicari tuto poterat exquisite dolentibus intestinis? an oxymel quod tantopere mihi commendabat *Herbstius* vel mel solum succique horaeorum fermentationi statim obnoxii, flatusque et tensiones et tormina et diarrhoeas facile inferentes, simulque acrimonia vellicante, quae statim nascitur agentes, quadrabant bene cholerae meae ingenio, quam saepe soli producunt? Sane dulcia sine exceptione omnia, interque ea aliter sibi valde amata mannata easdem sine dubio ob rationes nunquam convenire in hoc morbo asserit Cl. *Hoffmannus*.¹⁾ Tandem

F 4

spiri-

1) Med. Syst. Tom. IV. part. III. cap. de cholera p. 539.

spiritus ex mineralibus acidis paratos atque alcohol additione et digestionem diuturna mitificatos, et dulces redditos, nauseae equidem a causa biliosa magnos domitores noueram, languentique ventriculo gratissimum esse excitans multis in praxi experimentis fueram edoctus; interim ob alcohol stimulans non audebam ad eos confugere, atque metum hunc non vanum fuisse, deinceps luculenter conuincebar ut suo loco referam. Forte non omnibus lectoribus meis probabitur haec mea a remediis adeo blandis habitis, et in praxi quotidiana usitatissimis abstinentia, sed potius ad scrupulositatem et pusillanimitatem illaudabilem usque videbitur accedere. Verum his conuictus respondeo, omnia illa pharmaca omnino esse elegantissima et sola indicatissima ad corrigendam et abstergendam peccantem mole et crasi bilem quamdiu labes omnis abest ab intestinis, hac vero iis affricata, et signis certis sese manifestante, illa cautissime esse usurpanda, meliusque prorsus omitti, dum non possunt non acrimonia sua irritare nudatas, tensas, et proinde admodum sensibiles fibrillas. Hac sententia imbutus nil ex omni illo apparatu seligere in meos usus poteram, anhelanti tamen viribus analeptici pollens nauseamque infringere valens, sed mitius

citatis

citatis si haberi posset remedium, in mentem veniebat iusculum ex aqua quinta *iusculum ex* vel sexta parte vini Hungarici mediocri- *vino lym-* ter generosi, sacharo, vitello oui adiecto *phato.* pauxillo corticis citri, sine additis aliis aromatibus parandum. Modicam hanc quantitatem vini in se biliosae putredini aduersi, quod sub coctione alcohol suum emittere maximam partem in auras, atque acescens ingenium simul induere debebat, alcalescenti acrimoniae contrarium, pauxillum adeo vini inquam, in diffuso aquoso vehiculo irritare non aptum, nihil noxae mihi illaturum sperabam, maxime cum statim sedem morbi non feriret. Neque aliquid mali metuebam ab alcalescere apto oui vitello, per vinum additum correcto, quin potius a nutriente eius et demulcente simulque saponacea vi bona quaeuis mihi promittebam, caetera fere habens pro adiaphoris. Hauriebam ergo hoc iusculum, quod calore quoque blando sese dolentibus intestinis commendaturum confidebam, palato admodum placens, ventriculoque non minus satis acceptum, neque videbar mihi aliquid sinistri percipere, doloribus meis ab eius usu si non imminutis, saltem etiam haud augefcentibus. Gratulabar mihi in antecessum ventriculum hac refectione permotum iri, ut liquida aquosa perpetuo indicata

vinum Canarinum.

a morbi duratione, melius admitteret; factoque periculo post horae dimidium elapsum annuere is votis meis simulabat. Poenas igitur appetitus haud prohibiti visi cum nullas darem, audacior sensim reddebar, sed eheu! magno meo malo, fera quippe poenitentia motus, pudori mihi ducebam merito, quod Medicus cautior haud exstitissem, periculumque quod vitae imminebat forte iuuissem magis, quam arte rigidissime et castissime tantae aegritudini adhibenda declinare laborassem. En ingenuam delicti confessionem! Miserant amici qui nullam mali diagnosin, neque iuuantium et nocentium notitiam habere poterant, Hirschberga vinum Canarinum, quod tanquam minus respondens statui meo morbofo seposueram haecenus. Magnam vero iam eius cupidinem excitabat debilitas summa, et siticulositas ingens, analepticum quid appetens; adiiciebat voto meo suum calculum iusculi vinosi assumpti decepatrix innocentia, quin si permissu et suasu magni *Sydenhami* liceret dysentericis capere pauxillum vini Canarini, id etiam mota salua cholericis fore licitum prona consequentia statuebam non satis forsan considerans febrem, oblitusque fere sensibilis ardoris interni. Adeo scilicet miseri nitimur in vetitum, ratiunculasque plausibiles et colores errorum

rorum vitiorumque ingeniosi comminiscimur. Interea tamen non prorsus incurius salutis meae ponderare militancia inter se affirmatiua et negatiua argumenta intermittebam, sed mitis et blanda et pinguis huius vini indoles, et largiores aquosi potus omnino interpolandi meque, ut credebam, securum praestituri a damno, breui efficiebant, ut cochlear nectaris huius lenta deglutione omnibus suis guttulis linguae papillulis apprimens, ineffabili voluptate forbillarem. Liber permanens ad tempus, ab omni multa subinde iisdem deliciis degustandis indulgebam, ita tamen ut vinum aut cum multa aquae copia remiscerem, aut puri modicae admodum quantitati largam aquae quantitatem superbiberem. At o me miserum! vini circiter tribus aut ad summum quatuor vnciis ita absumtis vno impetu commissi peccati vindex insurgebat ardentissimus in imo ventre dolor, frequentiores reddebantur pulsuum ictus, tristisque adeo mihi nascebatur sensatio, ac si carbonibus quos in intestinorum volumine tuleram haecenus accessisset afflatus, eosdem in apertum ignem et voraces flammam incitans. Nil videbam aptius quo cito restinguerem minax hoc incendium, quod crebriores bilis vomitus deiectionesque iteratas secum adducebat, quam aquam et infusum potum
 (Thée)

*noxae ab
eodem.*

*diluentibus
correctae.*

(Thée) quod iubente imperiosa necessitate, quicquid contradiceret nausea, parvis sed repetitis dosibus ingerebam eo effectū, ut horae spatio accensas nouiter vinoso pabulo flammās cohibitas sentirem, pristino igne interim furere ut antea non desinente.

§. 24.

Dum autem ita vini dolosam dulcedinem discebam, idque homini comitatem et beneuolentiam inter verborum lenocinia simulanti, ut fraudi pedissequae faciliorem aditum pararet, tacitus comparabam, intrat conclaue motus amicorum meorum Hirschbergensium petitis, proprioque in me affectu, Vir Clarissimus et Doctissimus, Physicus Circuli, *Iohannes Ehrenfredus Thebesius*, cuius et vultu, et humanitate, et morum studiorumque elegantia Parentem scripta dissertatione *de circulo sanguinis in corde* celeberrimum, exacte referentis accessu, ita recreabar, ut oblitus quasi ad tempus meorum dolorum amice cum eodem confabularer inter gemitus, mitiusque fere quam par erat, illum de rerum mearum statu mea loquacitate sentire facerem. Nunciatum ipsi fuerat, me a refrigerio et diaetae erroribus aliis, laborare colica grauiore, quare emulsionem secum attulerat, spiritumque vini
camph.

camph. addita theriaca pro inunctione externa, itemque terebinthinam clysmati indendam. Quamuis autem audita a me patienter morbi historia pulsuque explorato statim de eius ingenio aliter statueret, atque in meam abiret sententiam, tamen allata pharmaca non omnino aliena fore ab indicationibus mihi formandis, doloribusque magnum leuamen promittere diserte fatis mihi persuadere nitebatur. Multa gratiarum actione excepissem emulsionem, si per auersionem insuperabilem licuisset, tanto minus mihi displicentem, cum semina recentia haberet, quae alio anni tempore diu iam asseruata in pharmacopoliis rancida sunt, ut adeo ab iis praescribendis eapropter ordinarie abstineam. Linimentum vero procul abesse iubebat hesternum experimentum cum camphora factum, quae et in oleo blando soluta ardorem adauxerat, feuerumque illud ex vini usu enatum dogma, quod palam profiteri fere erubesceram, durius iniungebat, cauere mihi solerter ab omnibus internis et externis acribus, quare etiam terebinthinam neutiquam admittere poteram. Pollicebar interim valedicenti meque bene sperare iubenti optimo Viro, permissurum me libenter, ut clyisma ex solo oleo infunderetur, stabamque fideliter promissis meis, postquam

spiritus vini camphoratus repudiatus.

clyisma oleosum.

*balneum.**iusculum
pulli.*

quam in emollienti balneo sedens horulam absumsissem. Lectulo postmodum exceptus applicitoque clysmate paululum mitiores dolores meos sentiens denuo specular bar minus expectatum infaustum illum vini Canarini effectum, cumque mea culpa adeo sinistre cessisset ex praescripta medela dysenteriae petitum, sinistre rebus meis applicatum consilium Sydenhamianum, aliud eiusdem viri summi, quod in ipsa Cholerae curatione cordatus suppeditat, certius facturum in meos usus, de tenuissimo pulli iusculo, quod fere Italogum Brodo longo est, largius hauriendo experiri statuebam. Quamvis autem id omni sale carens ineptum satis haberetur ex succo sitientique palato, omnibusque meis languoribus reficiens, tamen magna Sydenhami veneratione ductus, non mediocrem eius copiam obloquente ventriculo obtrudebam, nauseam et vomitus parum curans, satisque gnarus non curando toti morbo, sed eluendae saltem causae a praestantissimo viro illud destinari quam nimis alte adhuc radicari in meo corpore certissimus sciebam. Pergebam eapropter in assumendo nouo hoc remedio, quod multis nominibus sese mihi commendabat satis strenue, quasi ille ipse praesens mihi Imperator vitae et necis adstitisset; eo autem acrior afflictio perturbaturba-

turbabat animum, quod sub ipsa negotiosa hac opera quam eneruandae causticae acrimoniae impendebam virulentos eius effectus nihilominus indelebiles prehenderem, vesperaque ingruente atrocius multo doloribus ardoribus malisque omnibus inde pendentibus angerer. Nil immanibus hisce miseriis minuendis par habebat ingens pharmacorum farra-
 go, praeterquam opium; tacere autem hic iubeo omnes Medicos eius Osores, et finem facere dehortationibus dum de proprio corio non luditur. Experiantur vero per aliquot momenta, quod ego expertus sum, sciant quod ipse scio, opio non tolli causam cholerae, sed simul sciant dari remedium quod paret dolorum inducias, si vel illae per horae quadrantem saltem durauerint; et deposito pretio ego certauero, extorsuram illorum vehementiam et iis qui cum Stahllo atque affeclis opium imposturae insimulare non dubitant, in his casibus adhibitionem alicuius anodynii. Eccur ergo ego qui opium suo iure magni facio a capienda laudani dosi abstinuissem quo fere solo confici feliciter therapiam morbi *Sydenhamus* asseuerat. Sequebantur omnino vsus sperata halcyonia, sed eheu! non deerat, quoque mihi tristis occasio addiscendi laudum quibus nimis et minus circumspecte id remedium inter-
 terdum

opium.

*verumma-
rum summa
exacerba-
tio.*

terdum afficitur limites, si euagandi in illas licentia mihi vnquam placuissem. Namque obtusa ad tempus aliquantis per dolorum acie et expirante actione pharmaci in se ad hunc morbum praestantissimi, nihilominus antiquatae iterum subiiciebar cruciatuum tyrannidi, quae inter vomitus et sedes copiosissimas seminimem me fere reddentes adeo proterva rabie in viscera mea saeuiebat, ut certum exitium instare colligerem. Atque tunc sane omnium terribilium terribilissimum mors, non truci adeo ut solet communiter facie mihi obuiam incedebat; liberari quippe anxie cupiens breui me liberatum iri ab ita grauibz mortalitatis vinculis sperabam. Vera loquor, valens nunc et praeterita respiciens:

Cum subit illius tristissima noctis imago, grauiori multo horrore reminiscor maiorum superatorum, quam tum eundem persensi, cum parum abesset quin iis pressus prorsus opprimerer.

§. 25.

*Dies morbi
quarta.
mors instare
visa.*

Dum vero ita incassum actis omnibus, quae ex mente summorum in orbe medicorum agi poterant, immedicabilis aegritudinis victima futurus, me in mediis mortis faucibus haerere arbitrabar, decretoriaeque horulae aduentanti iteratum

tum aue tranquillus acclamabam, omnia quae aeternitatis lumen feliciter ingredi anhelanti peccatori deerant, poenitens fidenter vsurpaturus ex visceribus Domini *Iesu Christi* imminente diluculo vitae crepusculum annunciante, Sanctae Eucharistiae viatico ante abitum recreari, munirique exoptabam. His Epulis quas praegustum vitae beatae voluit amantissimus Seruator vltima vice languentissimam animam recreaturus, dum voti statim compos reddebar, recordabar probe omnium eorum, quae de sacra synaxi antea saepius cogitaueram. Retuli hactenus et referam porro fideliter, in morbi quem describo historia, cogitata illa, quae mihi in corporis sanatione occupato nascebantur; cur non liceret sincere etiam referre meditationes, quae de animae medela sollicito obuersatae sunt, quasque olim toties institutas ruminare iam cum cura, atque in ipso quem expectabam mortis articulo, in saluberri-
 mos vsus conuertere poteram? Digrediar itaque paulisper ab illa via, quam calcaui hactenus Medicus, percurramque pro viribus aliquem campum theologicum, meum breui ingredi iterum haud intermissurus. Per stabilitum decretorum diuinorum ordinem, quae vnicuique mortalium suas in hac vita partes explendas demandant, exercendae arti
 G   omnium

vsus S. Eucharistiae.

Cogitata de eadem.

*veritatum
medicarum
per fabri-
cum corpo-
ris stabili-
enda firmi-
tas.*

*Reuelatio-
nis auctori-
tas.*

omnium facile nobilissimae destinatus, corpusque humanum obiectum nactus, in quo defixus haererem, cuique maximam partem studiorum laborumque meorum deuouerem, saepius illud tanquam Bibliorum naturae primum et potiore Tomum contemplatus sum. Nichil autem corporis vitam, sanitatem, morbos, medelam, respiciens, verum esse conuictus reputaui haecenus, quam quod legeretur in omnibus eius visceribus, quasi tot foliis, consideratione diligenti inuolucrorum, modique quo illa his compacta sunt, haud omissa. Literas saepe nimis minutulas oculo armato vix indagandas, quarum magnam partem rubro suo pigmento plenius in sensus incurrere fecit et legibilem reddidit *Ruyfchius*, multa antea obscura clariora nostro aeuo effecisse, impense gauisus sum multoties. Dum vero callidissimam diligentiam detegendis abstrusis omnibus nec suffecisse haecenus, nec suffecturam vnquam intellexi, legem mihi inuiolabilem sanxi ipse, ignorandi cuncta quae sensu non assequor, neque impune et gratis aliquid fingendi. Vt vero corpus humanum ad Biblia naturae refero, ita reuelationem ab ipso illo Autore eorum diuinitus nobis indultam Biblia gratiae habeo, vitam, sanitatem, morbos, medelam animae docentia. Pertinax

nax nil huc faciens credo, nil verum re-
 puto, nisi in eius foliis legatur, nil fingo
 amplius, nil muto, nil addo, vt in mea
 medicina cerebrinas hypotheses a corpo-
 ris fabrica, motuumque per eam succe-
 dentium legibus alienas, ita in religione
 commenta, traditiones, detortas inter-
 pretationes aequae horrens, huicque et
 illi immensum inde damnum accessisse
 conuictus. Sed multo plura in his Bi-
 bliis gratiae comprehensa fugiunt luscis
 nostros et obtusae aciei oculos, donec
 in mundo commoramur nunquam satis
 armandos. Spiritus saltem noster inuisi-
 bilis ipse videt iam solis oculis fidei, et
 olim videbit clarius intricata rerum diui-
 narum nostraeque salutis mysteria, atque
 quo sapientior est, eo magis ipsa inte-
 rim credit, et admittit, tot mysteria
 naturae, tot mysteria corporis humani,
 mysteria morborum et symptomatum,
 mysteria operationis remediorum obser-
 vans, stupens et negare non audens.
 Illorum vero mysteriorum de quibus re-
 velatio aliquam nobis notitiam concessit,
 omnes nostri intellectus limites infinities
 transcendentium, rudis et sensualis nimis
 explicatio, mea sententia non potest pro-
 bari Philosopho Christiano, veritatum
 altiorum ultra sensus euectarum aliquem
 praegustum affecuto. Post haec Biblia
 gratiae, et post eorum sectionem prae-
 cipue

*mysteriorum exi-
 stentia.*

*primaeuae
Ecclesiae
puritas.*

cipue posteriorem N. Test. libros, mihi quidem maxime primaeua Ecclesia quoad credenda et facienda, quatenus illa cum effatis Scripturae S. consentiunt, in consilium vocanda esse creditur, praxisque christiana quo propinquior vitae et morti *Iesu Christi* vtpote antiquitate, veritate, et puritate maxime insignis, imitationem poscere. Multum ergo etiam ad dirimendas lites Christianorum in sectas diuersas abeuntium valere debent monumenta antiquissimorum Patrum, licet numero paucorum, nam cum sublestae fidei Autoribus sapienti nulla res est, *Clementis Romani, S. Ignatii, Iustini Martyris, Tertulliani* aliaque ad fidelem Historiam Ecclesiae primorum Seculorum facientia.

§. 26.

*Antiqua' S.
Euchari-
stiae facies.*

Haec omnia si iam peruestigemus, quam accuratissime ab omni partium studio alienissimi atque cauti porro de seculo in seculum procedamus, conuinci debemus per integros 800. post Christum natum annos, celebratam esse Eucharistiam institutioni Seruatoris in Sacris Bibliis descriptae apprime respondentem, nemine vel de Transubstantiatione, et mutatione aliqua panis et vini in corpus et sanguinem, vel de absentia corporis et sanguinis a pane et vino somni-

somniantes. Utinam ita perrexissent Christiani, sed a media veritatis ab ipso ore diuino promulgatae via dextrorsum, sinistrorsum recesserunt, aliis sensibus nostris nihil, aliis nimium tribuentibus. Quidam scilicet renuente sensu, qui panem et vinum oculis usurpat absentiam tamen eius et mutationem in corpus et sanguinem vrgent, alii quia sensus vere panem saltem et vinum detegit, corporisque et sanguinis Christi praesentiam non aduertit, et corpus et sanguinem abesse asseuerant significatu solo et figura vtriusque contenti. Quis vero solidae veritatis amans negare sustinet, binarum harum sententiarum a verbis institutionis omnino alienarum, primam originem totam deberi duobus Monachis, Corbeiensibus dein Abbatibus, qui Seculo IX. demum floruerunt, *Radberto et Ratramno* vel *Bertramo*, ut aliquibus audire solet, quibus tamen post verba Scripturae, testimonia primorum Patrum ritusque Ecclesiae antiquissimi, prorsus contrariantur. Memoratu dignissima, ex quo in ipsa incidi, semper mihi visa sunt verba Patris primi Seculi, *Clementis Romani*,¹⁾ qui tempore Apostolorum adhuc vixit, quemque Paulus ad Philipp. IV. 3. cooperariis suis annumerat: *Quisquis ordo seorsim corpus Domini et pretiosum*

*Nouitates
Radberti et
Bertrami.*

*alienae a
Patrum
antiquissi-
morum sen-
tentiis.*

G 3

1) Lib. II. Constit. c. 57.

*tiosum sanguinem sumat cum pudore et reuerentia, ut ad corpus regis accedentes; ex quibus clare ni fallor apparet, ipsum in Eucharistia realem corporis et sanguinis Christi praesentiam agnouisse. Quod si vero aliquis Clementis laudati constitutiones apostolicas in quibus ille locus habetur, sublesta fidei libris addi debere urgeat, cum Riueto, Cauio, Ittigio, Ellies du Pin, saltem Seculo II. Iustinus Martyr sacra Eucharistiae munera absentibus etiam missa a conuentibus nempe publicis prohibitis propter persecutionem, captiuis, aegrotantibus, non merum esse panem et vinum, sed et carnem et sanguinem diserte pronunciauit. ²⁾ En asseritam communionem vtrorumque neutrum sine altero supponentem. Eodem Seculo Tertullianus, qui Lib. IV. contra Marcionem de figura quidem corporis Christi locutus, nullibi vero de figura sola, et absentia corporis verba faciens diserte scripsit: ³⁾ *Caro corpore et sanguine Christi vescitur, ut et anima de Deo saginetur.* Eodem Seculo per doctrinam S. Ignatii illi haeretici habiti sunt, qui Eucharistiam carnem Christi esse negarent. Atque hanc communicationem Corporis et panis, vini et Sanguinis, magno consensu praecipui sequentium tempo-*

2) Apolog. II. c. 86.

3) De resurrectione cap. 8.

temporum Doctores Ecclesiae *Chrysostomus*, *Cyprianus*, *Leo primus*, *Gregorius*, *Ambrosius*, *Augustinus* asseruerunt. Multum Ponderis his testimoniis addit rituum simplicitas, quibus S. Coena primis tribus potissimum seculis peragebatur, ea prorsus methodo qua Saluator usum praescripserat, sine respectu alicuius sacrificii, sine altari, qualia tum Christianis non erant, solo beneficio mensae sine sacerdote, nam et a Patribus familias celebrabatur, ut egregie docet Vir eximius iurisque ecclesiastici peritissimus *D. Iustus Henning Boehmer*.⁴⁾

Aliter autem omnia haec agi coeperunt a Reformatis et Romanensibus adoptatae.
 pededentim, et post ea maxime tempora quibus Nouaturientes *Radbertus* et *Ratramnus* s. *Bertramus* a verbis Christi Testatoris, et scripta litera secedentes cerebrinis suis conceptibus indulgere, quorum ille supernaturalem panis benedicti mutationem asserens Romanensium Transubstantiationi, hic *Ioh. Erigenae*, natione Scoti, Professoris Parisiensis disputantis contra eos, qui ita statuere incipiebant, inque alterum extremum deflectentis, ac praesentiam corporis et sanguinis Christi in S. Coena negantis vestigiis incedens, solamque imaginem corporis Christi adesse docens, Reformato-

G 4

mato-

4) Diff. IV. ad Plinium et Tertullianum §. 22.
 29. 30.

earum per
secula in-
cremen-
tum.

matorum opinioni ansam dedit. Propagati nempe abhinc ad nostra tempora abusus hi et errores. Seculo vndecimo, quod ut praecedens decimum, ferax erat nouitatum et ceremoniarum ecclesiasticarum, a fidei puritate et simplicitate abhorrentium, in sacrificium pro viuis et mortuis sacra Coena abibat. Eodem Seculo *Berengarius* quamuis criminis haereseos accusaretur, *Ratramni* sententiam recoquens, figuratam tantum praesentiam non realem corporis et sanguinis Christi in Eucharistia agnoscebat, acriterque disputando mentem suam defendebat, eam tandem eiurare et palinodiam canere coactus, licet illam sine dubio sub induto etiam cucullo retinuerit. Seculo duodecimo nouum prorsus et barbarum Transubstantiationis nomen a Stephano Episcopo Augusto Dunonensi demum inuentum, quod Seculo sequenti in Concilio Lateranensi retinendum ducebatur, donec in Tridentino inter fidei articulos reciperetur, hodie adhuc sancte reseruatum. Seculo decimo sexto *Zwinglius* Vir eruditus strenuus apud Heluetos veritatis euangelicae defensor *Lutheri* reformationem probans, et communi studio iuuans cum eodem Marpurgi colloquens, et in plurimis conueniens, sed eheu *Berengarii* dogmate de Eucharistia transuersim actus, id

*Zwinglii et
Lutheri me-
rita.*

*Zwinglii
error.*

id acriter propugnauit, et cum *Oecolampadio* per Heluetiam disseminauit. Utinam mutuum hoc colloquium feruido in tuenda veritate *Luthero* intercessisset cum doctissimo *Caluino*, nisi quidem *Calvinus* vehementer fallor circa Eucharistiam aliquantisper lutheranizante; quem quod non rotunde *Zwinglii* sententiae subscripserit, vel potius quod non adeo aperte ac is, verbis Christi testatoris contradixerit, ipsis *Caluinianis* displicere certum est. Sane eapropter non probatur Reuerendo Autori tractatus vernacula lingua conscripti, *vindicatam Christianorum fidem* complectentis, adeo quidem vt illum aliquid humani passum asseueret, dum ipse verba institutionis, verbaque Apostoli *Pauli* aliaque loca quibus *Lutherus* cum sequacibus firmiter insistit, in vita torquet in suam sententiam, exegeleos certe modo, qualemcunque sensum ad literam immutare apto, si imitationi libertas esset. Rectissime *Lutherus* pertinax inhaesit propositioni exhibitivae: *Hoc est corpus meum*, neque patitur *καὶ νόμος* Paulina 1. *Epist. ad Corinth. cap. XVI. v. 16.* vt manus faciles praebeamus Reformatis quamuis eorum sententia fateor ingenue, si soli rationi locus esset, huic maximopere queat arri-
dere. Non aliter vnquam sumitur *καὶ νόμος* a scriptoribus graecis, quam pro

Calvinus
mitior.

Lutherano-
rum Eucha-
ristia insti-
tutioni Ser-
uatoris uni-
ce conue-
niens.

καὶ νόμος

communione vel communi vnione aut societate ; clarum autem est communem vnionem et societatem non posse significare vnā saltem et simplicem rem, sed terminum hunc inuoluere necessario combinationem duarum vel plurium, absolum enim esset cogitare vnā substantiam, cum se ipsa communem vnionem nactam. Κοινωνία ergo panis et corporis, calicis et sanguinis, de qua sola et nulla alia re, per ipsam vim verborum hic Paulum loqui manifestum est, (quicquid fingant aliud quorum interest) non fauet Romanensibus, et eorum Transubstantiationi, etenim posita hac in Eucharistia, saltem adest corpus et sanguis nullus amplius verus panis, nullum vinum ; neque fauet Reformatis, nam ii admittunt saltem panem et vinum, nullam praesentiam corporis et sanguinis. Nec his ergo nec illis Eucharistia est communio, pro qua tamen expresse declaratur a *Paulo* ; soli adeoque Lutherani vtuntur Eucharistia ad mentem Christi, eius Apostoli verba institutionis inculcantis et explicantis, ac primitivae Ecclesiae.

§. 27.

*Praesentia
corporis et
sanguinis*

De his omnibus satis certus et confectus, iam optarem saltem, vt de ipsa praesentia corporis et sanguinis *Christi*, dignam

dignam fatis, atque vere ultra rudem il- *rudes ideae*
lum Capernaiticum euectum conceptum *evitandae.*
fouerent omnes, qui eandem mecum
Religionem profitentur, quem nimis
animis illiteratorum, et forte literato-
rum haud paucorum insidere doleo.
Disputantes contra Transubstantiatio-
nem Theologi nostrates eruditi, post
argumenta e S. Bibliis petita, sensibus
externis fidem omnino habendam, quod-
que illi si recte dispositi fuerint semper
et vbique testantur, id necessario verum
esse declarandum vrgent; quod vero
post putatitiam transubstantiationem,
panis et vinum veram substantiam suam
retineant, testari visum, gustum, tactum,
olfactum, contendunt, quare post con-
secrationem substantiam panis et vini,
quae cum accidentibus suis existit, et
cum iis existere pergit, necessario adhuc
praesentem esse monent. Affirmant
porro strenue non equidem licere nobis
beneficio sensuum iudicare de rebus spi-
ritualibus, deque mysteriis nullam con-
nexionem cum rebus corporeis et sensi-
bilibus habentibus, vt est illud de S.S.
Trinitate, quae in sensus non incurrit,
omnino autem iudicium licitum esse, de
illis mysteriis, quae connexionem habent
cum rebus corporeis vt sunt sacramenta,
quorum ope Deus nobis inuisibilem
suam gratiam per symbola visibilia exhi-
bet.

bet, adeoque de pane et vino rebus corporeis et sensibilibus quantitate, figura, colore, gustu, tactu, visu, perceptibilibus, licere adserere, an adsint vel absint. Respondent simul sagaciores calide nobis obiicientibus fallaciam sensuum, nunquam fallere sensus, organis rite dispositis; mysteria esse supra non contra rationem, repugnare diuinæ sapientiae et immutabilitati inuersionem ordinis et nexus semel constituti in natura rerum, remque visibilem sacramentorum subiectum omnino esse sensibus et rationi. Ita certe inter alios sese gessit *in polemicis institutionibus contra Romanenses* magnus et orthodoxus Theologus *Rambach*. Quidsi vero nunc Reformati disputantes contra nos, iisdem armis vtantur, quibus nos vtimur, idque quod concedi nobis a Romanensibus postulamus, quando de praesentia panis et vini res est, sibi concedi non minus iure velint quando de corpore et sanguine Christi vel absente vel praesente agitur. Id sane antea ipsis vitio verti nequit, quam verbis Christi contradicere inceperint; sed Theologi nostrates tum respondent sapienter, ex ipsis libris nostris symbolicis, cum pane corpus Christi inuisibile modoque supernaturali praeberi communicantibus. Haec vero si ita sese habeant, nullius opinor haereseos inculpabor merito,

rito, neque peccati in Seruatorem meum, cuius morte redemptus sum reus fiam, si Medicus illam carnem musculosam *Christi*, quam gessit ambulans in terris, quae perpetua nutritione indigebat, nostraeque naturali cum omnibus suis fibris similis erat, si illum sanguinem, quem cordis et arteriarum virtute in orbem pulsum elaboravit vi viscerum, ex assumtis alimentis et potulentis, ut noster elaboratur, quique effusus dum pro nobis mortem oppeteret, computruit tandem sine dubio, ut noster putredini obnoxius; si inquam illam fibrosam carnem, illum sanguinem rubrum, neutiquam adesse in Eucharistia statuero, ille enim oculis tum usurpari poterat, et a nobis nunc usurpari deberet. An enim nunc ad dextram Patris consedentem et pro nobis intercedentem Redemptorem *Iesum Christum* non cibantem et bibentem ut faciebat in terra, talem carnem et sanguinem nobis ad haec tempora exhibere credendum erit, qualis ex cibo et potu conficitur, per leges naturales humanorum corporum. Sacram coenam instituit *Christus* antequam corpus suum et sanguinem Passioni subiiceret, non poterant ergo edere discipuli eius corpus materiale tristem lanienam nondum expertum, sanguinemque materiale bibere, nondum effusum. An vero aliter

nos

nos vtrumque facere volumus, ac communicantium omnium primi? Dum in Sacramentis rem terrestrem et rem coelestem adesse vrgemus, vix aliter adesse Christum in coelos euectum pani et vino quam coelestem spiritum aquae baptisimi credendum erit. Displicet Theologis nostris rudis sententia *Radberti* in figura panis et vini nihil esse aliud nisi carnem Christi et sanguinem, non aliam quam quae nata sit ex Maria, passa in cruce et resurrexerit e sepulchro. Displicet inquam Theologis haec sententia, sed multo magis displicere debet Medicis, nam nutritione innumerabilibus vicibus mutatam, deperditis continuo et restitutis continuo elementis carnem a natiuitate vsque ad mortem habuit Seruator, aliusque omnino indolis et subtilioris certe fuisse debuit caro, qua resuscitatus a mortuis per clausas portas penetrauit ac illa quam gessit ante mortem. Displicet Seculo decimo crescentibus erroribus de S. Coena *Nicolaum II.* Pontificem reluctanti *Berengario* Abbati iniunxisse, vt iureiurando polliceretur, se credere velle sensualiter a manibus Sacerdotum tangi, frangi et fidelium dentibus atteri corpus *Christi*; namque confessores fidei nostrae damnant vnanimis Capernaiticam manducationem ipsius quasi dentibus laniaretur, et instar alterius

rius cuiusdam cibi in corpore digeretur. ¹⁾ Haec tamen omnia concedenda nobis essent, si materialis et physica nobis assereretur praesentia corporis et sanguinis. Verum certi potius nos consentientibus Summis Theologis nostratibus supernaturalem manducationem et bibitionem asserimus, ²⁾ credimusque conuicti, quod si etiam vomitu reddatur statim omnis panis cum vino omni, quod ipsum aeger ego valde metuebam, non proinde perire usum corporis et sanguinis, patet ergo nil materiae corporeae et sanguineae inhaerere patri et vino, quae cum eodem reici perdisque debuerat. Igitur simul dare tenemur cum grano salis accipiendam esse communem phrasin, *In, Cum et Sub*, de qua in S. Bibliis nil legitur, vi enim eius perderetur id quod inerat vehiculo et velo simul ac hoc perderetur. Tolerari illa potest si perpendatur, magis ea ad reiciendam transubstantiationem et probandam unionem sacramentalem corporis Christi cum substantia panis non mutata, quam ad explicationem mysterii inexplicabilis vti Euangelicos. Conuenientius opinor et dignius loquuntur cum

1) In epitome Articulorum de quibus controuersiae ortae sunt inter Theologos A. C. Catechismo maiori subiuncta p. 604.

2) Loc. cit.

cum S. Bibliis Theologi de famelica et sitibunda Deum anima, deque cibo et potu spirituali, sique haec de sacra synaxi valeant, procul esse debet a nostro conceptu omne id, quod physicum quid sapit, quodue saturandis immaterialis animae desideriis haud responsurum erat. Transcendunt physicas corporum proprietates media quibus saluamur, quibus exhibendis vniuersa natura haud sufficiebat; fides nostra vnice occupatur inuisibilibus, sensibusque omnibus externis neutiquam assequendis. Eodem tempore quo vtimur pane et vino benedicto, impetrata per mortem *Iesu Christi* certitudine remissionis peccatorum, propter quae aliter in aeternum ab eius vnione seiungendi eramus, communis iterum intercedit vnio et Christi et nostri, modo incomprehensibili, et inexplicabili. Pauxillum autem panis et vini *Christi* omnipraesentis et omnia implentis cum omni merito suo, nam totum nostrum est, vehiculum quasi velle statuere, nimis abiectum, nimis humanum foret, et diuinitati Redemptoris repugnaret. Nec idea loci, quae finium circumscriptorum notionem inuoluit, nec extensio corporibus propria in longum et latum, nec vlla corporum affectio, cohaesio, densitas, etc. sese patitur applicari ad infinitum Deum. Didicimus
mus

mus nostro seculo in quot errorum syr-
tes abducant considerationes Seruatoris
humanitati nimis inhaerentes, diuinita-
tis pene oblitae deque vulneribus et san-
guine Christi pueriliter ineptiens et de-
lirans, ad blasphemias vsque, profanum
Herrnhuttianum vulgus, religioso zelo
horremus, totoque pectore detestamur.
Cauti esse debemus diuina terminis qui-
bus homines vtimur exponere aggre-
dientes, quae Angelorum adeo inquisi-
tionem effugiunt, atque abstinere oportet
a condendis celeri meditatione syste-
matibus Theologicis, et mysteria, quae
Biblia non explanant Aristoteli quoque
inexplicabilia habere decet. Ego vero
Laicus tanto iustius debeo acquiescere.
Contremisco ausurus verbis Christi vel
demere vel addere punctulum aut lite-
rulam; horreo mutaturus sensum si a
litera scripta et valore vocabulorum tan-
tillum discessero. Malo non intelligere
quomodo Christi eiusque corporis et
sanguinis vel mortis et meriti illius fiam
particeps, quam disputando, dubitando,
negando, communionem Seruatoris care-
re. Nulla autem vis infertur sacris pa-
ginis, si Christum omnipraesentem et
omnia implentem adesse Eucharistiae
corpore simplici quale fuit eius a mor-
tuis resuscitatum glorificatoque statueri-
mus. En! omne quod dare possumus,
H sed

sed et quod dare debemus Reformatis; utinam illi nobis dent, quae vi effati Christi *Hoc est*: nobis dare coguntur. Ita per Theologos sagaces, sapientes, veritatis amantes, non superciliosos, et contentiosos, non suorum systematum nimis tenaces conciliationi Ecclesiarum nostrarum forte aliquando locus esset, quarum discordiam toties gemui tacitus. Semper visa mihi est physica et medicina aliquid conferre posse, ad litium multarum utrinque nimis animose motarum placidam compositionem, atque ad iuvandam illam λογικὴν λατρείαν, quamvis utique neutra illarum penetret in mysteria theologica. Multae certe hac ratione sponte cadunt obiectiones Calvinianorum, quibus aliquid absconditi et contradictorii inesse fidei nostrae articulis contendunt. Si mysterium de Deo carnem induente tale habetur ut haberi debet, iuvabit etiam agnoscere id mysterium, quando Θεάνθρωπον Servatorem carne sua glorificata nos intrare, nobisque intime uniri asseueramus. Atque certe talibus cogitatis immoriturus eram morti proximus aeger, iamque dum illa in chartam coniicio, video multo cum gaudio similia esse sententiis ut aliorum doctiorum Theologorum e nostris, ita praecipue Magni Viri Leonhardi Hutteri, cuius verbis ne quis Lectorum me liberius

rius hinc inde sensisse reputet, tanquam sigillo mea obsigno. *Spirituali*, inquit, *sive glorioso et incomprehensibili modo corpus Christi alicubi esse potest, ut loco non circumscribatur, sed per omnes creaturas penetret. Modus iste idem est ac ille, quo ipsa corpora in momento Christus penetrare potuit: quo etiam modo corpore suo nunc est in coelis cum Angelis et beatis coelitibus non spatia locorum occupans, sed spirituum more quiduis in momento penetrans plane ἀπεργεαπτόως et ὑπερφυσικώς; quomodo nos etiam expectamus corpora corpori Christi in resurrectione iustorum σύμμορφα. Et profecto cum Christus corpore suo isto modo potuerit esse citra dimensionum et locorum conditiones in lapide et foribus clausis, ita quidem ut non mensurarent ipsum aut comprehenderent: nihil certe prohibet quo minus eodem modo possit etiam esse in pane Coenae, vel pani in coenae usu adesse.* ³⁾ Grates indicibiles sinceritati Summi Hutteri! bene sit candidae ipsius animae in aeternum! iam redeo ad me.

§. 28.

Obfirmato ita inter eiusmodi meditationes religiosas per sacras epulas animo, breui corporis exuias positurus, intemeratis tamen viribus mentalibus

*Arheorum
morti proximorum
misericordia, et
Philosophia
moribundis
insufficiens.*

H 2

pol-

³⁾ In explicatione libri Christianae Concordiae art. VII. p. 633.

pollens accuratius discebam, quam mi-
fera quamque vana sint omnia, quae
non sine fastu pro contemnenda morte
a Christianorum sacris alieni veteris aevi
*Sophi, Seneca, Carneades, Epicurus, Plu-
tarchus* et alii suppeditarunt consilia.
Colligebam inde liquido, quam tragicus
modernos insipientis sapientiae consul-
tos maneat ex hac vita discessus, quic-
quid de glorioso *Spinozae* fato vocali su-
perbia blaterent, qui sui annihilationem
instantem aut credunt, aut stigmatibus
conscientiae agitati exoptant, aut saltem
futura omnia dubia et incerta esse, prae-
fracte contendunt. Neque etiam recen-
tiorum saniozem Philosophiam moribun-
do sufficere intelligebam, namque in-
concussam de veritate alterius vitae cor-
poris nostri vita hic desinente, certo in-
choandae, conuictionem sola parit re-
velatio, licet ipsa Philosophia repugnet
minime, sed potius et possibilitatem et
probabilitatem summam sibi relicta, sed
luscis quasi saltem oculis introspiciat.
Immortalitatem animae humanae admis-
sam ab omni aevo a sapientissimis mor-
talium, atque si vnquam nostra aetate
adstructam ratiociniis seuerissimis, et
contra machinantem ingeniosam nequi-
tiam inuicto robore reprimentibus, no-
veram equidem bene, sed omnia si vel
ponderosissima forent, argumenta mihi
vide-

videbatur superare vel vnica recensio
 Mosis, ortum animae ex diuino afflatu
 deriuans, eiusque adeo incorruptibilita-
 tem hoc omni exceptione maiori testi-
 monio, euincens. Quid autem tandem
 iuuerit sciuisse per philosophica dogma-
 ta existentem et superfuturam post mor-
 tem corporis animam, sciuisse existen-
 tem Deum, sciuisse ex Theologia natu-
 rali illum existere ens summum absolutif-
 simae perfectionis; perspexisse ex Iure
 naturali promulgatam vniuersalem legem,
 habuisse eius indelebilem sensum inter-
 num, intellexisse legem transgressam mul-
 toties, intellexisse legis transgressae cul-
 pam, collegisse imminentem culposis
 transgressoribus poenam, si comparatio-
 ne inter delicta nostra cum infinita Dei
 iustitia instituta ignoretur culpae expia-
 tio. O nos miserrimos homines, nisi
 illam docuerit reuelatio, si Christum cru-
 cifixum ignorauerimus, si meritum eius
 vnicum delictorum nostrorum piaculum
 saluifica fide amplexi haud fuerimus, si
 sine eius iustificante comitatu et praesi-
 dio ex hac vita discesserit superstes man-
 sura rationemque reddere iussa anima.
 Ego quidem in id intuens solum, vale-
 dicebam inter mutuos amplexus lachry-
 mans lachrymantibus amicis, adamatae
 meae arti medicae, omnibusque huma-
 nis scientiis, ac nil amplius scire, con-
 tueri,

*Mors im-
 minens per
 Christum
 saluere ius-
 sa.*

tueri, cogitare, gestiens praeter *Iesum* crucifixum, conuerso ad parietem vultu dabam me totum recolendae memoriae amicorum, eorumque imitationi, quos eadem via orbem egressos conspexeram, quorumque ad beatas fedes euocatorum coetibus me breui addendum fore, inter supremas aerumnas tacite exultabam.

§. 29.

*Conuulsio-
nes.*

Non autem sine acerbissimo moerore a suauissimis hisce cogitatis ab increscen- te dolorum ferocia ruditer auocabar, atque subito crus dextrum ad extremum pedem tremere primo, dein iniussu fortius moueri animaduvertebam, cum- que pulsui explorando digitum admoue- ram a subsultantibus tendinibus ille vehe- mentius retroagebatur ipsis brachiis tan- dem et faciei musculis conuulsis. ¹⁾ Mi- rabar perdurantem mentis integerrimae constantiam, sed metuens valde ne bre- vi alienaretur, ominabar mihi equidem responsuras grauitati morbi dirissimas futuras conuulsiones vniuersales, sed in- scio

1) Omnes fere Autores de Cholera scribentes memorant inter alia symptomata furarum spasmus. Aretaeus habet musculorum in tibiis et brachiis conuulsiones, Sydenham. crurum et brachiorum contracturam, vt alios taceam.

scio mihi simul gratiosa atrocia felicissimam miseriarum catastrophem indulturas, easdemque comites ad meliorem vitam a singultu immunis, composito animo expectabam. Verum ut Medicus nonnisi medens morerer, quemadmodum Imperatorem non nisi stantem mori decet, utque praeuisos motuum funestorum impetus, quoad fieri posset refrænarem, ac triste futurum amicis circumfusus spectaculum mitius forte efficerem, postulabam ultima vice id pharmacum, cui vni quando ab eminente dolore liquidi nervosi ataxia inducitur, fidere possumus, reliquis omnibus nimis inertibus, opium, dosinque Sydenhamiani laudani deglutiebam. *opium.* Hac vero accepta breui quasi obliuionis poculum ebibissem, me meaeque fortis duritiem paulo magis quam antea factum fuerat, nescire incipiebam. Sine somno, sine sopore redditus quietior, atque in me ipsum quasi allectus, nil me persensisse memini, quod molestiarum nomine veniret, tranquillitatis potius et sufficientiae adhuc dum mihi non degustatae particeps, felici hac ekstasi fruebar ultra horam, quantum quidem deinceps ex adstantium relatione fida colligebam, diutiusque forte ea gauisus fuisset, ni arida lingua humectationis avida sensum humanitatis morbosae reuocasset. Praesto

erat iusculum tenue pulli, cuius bonam quantitatem epotabam, refectiorem inde non mediocrem obtinens, redditusque iterum mihi et cogitandi pro lubitu de rebus externis pristinam libertatem adeptus, quod portento mihi simile erat, a tremore motuumque musculorum anomalia omne corpus liberum prorsus deprehendebam, neque sine stupore me tanquam a mortuis saltem certo a semimortuis, iubente ita vnico vitae et necis arbitro, resuscitatum contuebar.

§. 30.

*Nausea et vomituri-
tio.*

Verum licet forte hoc innocentissimum diluens vitali indicationi explendae, vtcunque aptum leuissimum nutriens praeberet, ac simul haerenti in intestinis morbofo stimulo, a quo iterum iterumque increbescens vomitus et diarrhoea pendebat, eneruando et abluendo esset apprime conueniens, non tamen mirifice debilitatis fibris ventriculi intestinorumque videbatur respondere, quando ingestum frequentius nauseabundam sensationem ultra omnem sensationem molestam concitabat. Huic dum aliquam medelam adferre studebam, non omnino iusculo Sydenhamiano valedicturus, dumque simul putrido amarori, qui semper post laboriosiores vomitus in ore supererat, aptum antidotum

dotum quaerebam, ac fibris laxissimis
 consulere aliquantisper exoptabam, iu-
 sculum aliud alioquin in deliciis mihi ha-
 bitum ex fructibus cynosbatos aquae in-
 coctis addito vitello oui et paucō sacha-
 ro paratum, leni suo acido et austero
 principio, non incongruum fore meis
 finibus omnibus opinabar. Mirum quan-
 tum illud sese gratissimo sapore commen-
 dabat palato, auideque haustum omni
 expectatione maius praebebat analepti-
 cum, ac simul ventriculo adeo antea in-
 firmo ut ructuum explosioni vix suffice-
 ret, eximium robur addere videbatur.
 Iamque nondum elapsa horula de nouo
 earundem deliciarum commeatu mihi
 comparando cogitabam, cum haerere
 me ancipitem in meis desideriis faceret
 acutius intestina stringens et terebrans
 dolor, anxietatis inurbanae sensum et
 aestum vehementiorem, qui et faciei ge-
 narumque praecipue rubore, ac siti au-
 ctiore sese prodebat, post se trahens.
 Vix persuadere mihi poteram, mala haec
 importunius adfligentia adscribenda esse
 innocenti adeo mihi viso iusculo, ve-
 rum cum incredibilem, eheu! intestino-
 rum meorum sensibilitatem satis didicis-
 sem, atque dein me inscio ad gratiam
 addita fuisse aliquot vini cochlearia, lar-
 gioresque quam aeger ego ferrem pul-
 veris cinamomi quantitatem comperirer,

*iusculum
 fructuum
 cynosbatos.*

*aestus et
 dolor in-
 crescens.*

culpam omnino si non ipsis fructibus, saltem his additamentis tribuendam esse introspiciebam. Noua igitur quali liquidi genere aestum et sitim restinguerem, nascebatur mihi sollicitudo, nescienti quo me conuerterem videntique et probanti meliora, sed ferre ea fere nequeunti, deteriora appetenti, sed sequi nolenti.

§. 31.

Aquae Selteranae.

Cum in hoc biuio starem meditabundus, medicus aegrotans bis miser, imo vero terque quaterque, accedit ad me Vir Doctissimus et Consultissimus *Christianus Feist*, vt de rebus iudicialibus dynastiarum Schaffgotschianarum optime meritus, ita et dignissimus Bibliothecae Schaffgotschianae Praefectus, secum apportans heri a me petita opera Praeceptoris B. *Hoffmanni* cuius cineres filiali affectu veneror; euolutumque capitulum de Cholera, neglectum forte hactenus paternum aliquod consilium mihi in memoriam reuocare auenti, ipse praelegebat. Statim vero vbi de acidulis in cholera potandis verba audiebam, reminiscebar optimum Virum saepiuscule non saltem indulgisse aegris suis in similibus casibus aquam simplicem frigidam, sed et commendasse, maximo vero semper elogio fontem praecipue seltera-

teranum tanquam summe hic proficuum cohonestasse. Illum igitur Hirschberga cito allatum, delicatissimum sitienti linguae futurum, nulloque contra indicante exsurgente, vere medicamentosum sese praestitutum augurabar; memor vero toties mihi natae experientiae cauebam sollicite, ne actu frigidum caperem, imo vero licet transportatus Petersdorffium in itinere calori aëris satis eminenti fuisset expositus, saltem postquam in conclavi aliquamdiu adhuc stetisset lagena, non liberis haustibus, sed cochleatim fere, et ore detentum, et tardius deglutire, audebam; adeo nempe circumspectum me inducta statim frigidis potibus dolorum exacerbatio reddiderat. O quanta cupidine parum alioquin bibax impigris haustibus ad fundum vacuassem nimis exiguam mihi apparentem, pro placanda mea siti, integram lagenam, si quemadmodum libebat, licuisset. Quam acerbe vero deplorabam impositum mihi, quod tantopere detestor, avaritiae exercitium, dum meae potestati subiectum aquae foteriae thesaurum, impendere tamen meis vsibus ad satietatem prohibebar! quam saepe vitrum pellucidissima lympa oculis placente repletum manu tenens in quo animus bibituriens totus natabat, Tantalii supplicio meum infortunium comparabam! Interim si
non

*mala per-
manentia.*

opium.

non bibebam, pitissabam minimum fel-
teranum fontem, leniter frigidiusculum,
singulasque eius guttas lento gressu de-
fluentes intelligenter degustabam, sed
pergens diu in amoeno hoc studio, et
confidenter lenimen malorum et salutem
inde sperans derelictum potius me vndi-
quaque videbam, atque nec ex hac sca-
turigine, vnde sanitatem et vitam hau-
riunt tot miseri aegrotantes, aliquid
boni in me aerumnosum deriuari edo-
cebar. Longissime aberam vt a molli
hac et blanda et irritare nescia aquula,
tantillum sinistri deduxissem; at vero ni-
hilominus quae forte ipsa non exacerba-
rat vlllo modo, sed compescere tamen
etiam non valuerat tormina, dirissima
iterum et incrementa per singula mo-
menta sentiebam. Ea ergo tolerare sum-
mum proterviae gradum adepta cum
vomitibus et deiectionibus fociis ne-
scius, valdeque meticulosus ne iterum
conuulsuos motus inducerent, extracti
opii aquosi granum dimidium in pilula
deglutiebam, cum laudani liquidi sapo-
rem vltima assumptionis vice ingratum ali-
quantisper percepissem. Non frustrabar
penitus voto, debitum quippe suum ex-
soluere per aliquod tempus non obliui-
scebatur anodynum, vt fere solet, haesi-
turumque perpetuo memoriae officium
mihi praestitutum erat, si diutius pau-
lisper

lisper perdurare fecisset impetratum a truculentissimo hoste armistitium, quem dolore et febre, quasi ferro acuto et igne diras et iteratas semper vitae machinantem insidias, eludentemque omnia armorum oppositorum genera, nil nisi meam caedem, et internecionem, intentare credere debebam. Suadebat qui a mea parte constanter stare decreuerat, Cl. *Schneider* ut enormibus spasmodicis et conuulsiuis fibrarum intestinalium distractionibus extus applicatum opponerem emplastrum theriacale; non probabatur mihi, fateor, amicissimum licet consilium, ab omnibus acribus et calidis abhorrenti, ille autem instare et prouocare ad *Hoffmanni* mei aliorumque magnorum Practicorum auctoritatem et experientiam pulchre gnarus efficiebat, ut reluctari perpetuo nolens, apponi tandem abdomini permitterem remedium topicum e longinquo tantum in affecta loca acturum, quodque pro lubitu meo siue venia impetrata siue clandestino ausu iterum remouere poteram.

§. 32.

Emortuus fere erat dies iamque vesperascebat, ecce praeter expectationem denuo ad me properans misertus implacabilium quauis arte malorum, ante lectulum stabat humanissimus *Thebesius* atque

*emplastrum
theriacale.*

Vsus rhabarbari.

que de causis pertinaciae morbi, deque via qua porro ipsi obuiam eundum sit prolixo sermone mecum verba facit. Nondum exhaustum esse acrem morbi fomitem, creberrimis etiam quas iam passus eram vomitionibus et deiectionibus aiebat, cruciatusque superstitibus idoneos allegabat huius veritatis testes, hinc summe necessarium esse asseribat, adhuc dosin congruam rhei optimi caperem; sique annuerem ego, omnia in vado fore, moxque finita operatione conquietura tormina et inde pendentia odiosa confectaria pollicebatur. Ego quae opponerem Doctissimo Viro habebam sequentia: primo quidem rheum mihi, ut decet magni aestimatum, larga satis copia, bis iusto tempore, sub initium morbi nondum cogniti, sed adhuc pro simplici diarrhoea habiti, iam a me adhibitum fuisse, ipsi reuocabam in memoriam. Instabam per sententias clarissimorum Practicorum maxime *Sydenhami*, ne quidem in ipso agnitae cholerae initio laudari vel lenissima laxantia, sed dissuaderi prorsus, qui igitur adulto morbo conferrent? Deinde diluentium, emollientium, obtundentium, abstergentium, incredibilem vim me ingurgitasse hactenus, atque infandam sordium copiam superne et inferne me reiecisse urgebam, sique forsan quod negare volebam,

bam, in plicarum latibulis adhuc stabu-
larentur bilis acerrimae reliquiae, aut in-
exhaustae nouum prouentum eructaret in
duodenum ductus choledochus, non
hanc sua irritatione sola praesentes exci-
tare dolores meos, sed intestina ipsa
etiamsi abesset omnis irritans acrimonia,
iam per eam ambusta, inflammata, arro-
sa, et exesa, suapte molestissimis sensa-
tionibus nunc ansam praebere vrgebam.
Licet ergo rhabarbarum inter lenissima
purgantia numeretur merito, tamen id
acturum in intestina non aliter nisi suo
specifico vtut blandiore stimulo, quem
illa iam non sana, sed multis modis lae-
sa, non expertura sint lenem, et inno-
centem, sed tanquam asperum et draستي-
cum, asseuerabam. Hac igitur ratione,
maiori irritatione hoc stimulo illata, do-
lores maiora adhuc incrementa captu-
ros, affluxum humorum in laxata et for-
tius irritata intestina copiosiore euasu-
rum, atque ex profusione eorum ultra
modum ingrauescente attritas adeo vires
prorsus emungendas fore contendebam.
Ita quidem contranitebar pro meo sen-
su, ac pro illa quam mente tenebam
morbi idea, quam nunc de eius indole
obtinere necessario debere ducebam,
vui rhabarbari. Assentiebantur vero
docte et fuse mihi obloquenti Cl. *The-
besio* bini amici *Schneiderus* et *Herbstius*,
atque

atque non bene interpretata haec Medicorum triga meam aegrotantis et salutare consilium detrectantis inobedientiam, adscito in consortium qui me sua facundia corrigeret amantissimo Hospite, iteratis precibus et persuasionibus a me impetrare annitebatur, ut decreto plurium flexam mei vnus voluntatem subiicerem. Quid facerem solus, causamque meam agere ingresso Patrono destitutus? lite expensa iterum iterumque, rectiorem sine philautia habebam equidem meam sententiam, at scioli sibi que soli sapere visi hominis notam semper auersatus, et a me longissime auertere conatus, certumque damnum ab hoc remedio non praeuidens, ac cum tamen moriendum esset, bene mihi cupientibus monitoribus asper haberi nolens, consentiebam tandem, ut porrigeretur pulvis rhei, quem sine adiecto sale plaudentibus iis et congratulantibus ad drachmam dimidiam futurorum incertus deglutiebam. Neque etiam omittebam pededentim superbibere, vel poculum de pulli iusculo vel infusum potum (Thée,) ut operationem desideratam et accelera-rem, et faciliorem redderem; sed ne hilum bonae frugis mihi elargiri videbatur rheum, quin potius quasi crabronibus nouiter irritatis, quasi morbo ad supremum conflictum euocato, stricturis morfi-

*operatio
summe do-
lorosa.*

morsibus, puncturis, exaestuationibus acerbissimis ita afficiebar, ac si dilaceratio, exesio, exustio, in sua continuitate superesse porro nesciis intestinis instaret. Magna primo mihi nascebatur suspicio, irritationem et aestum maiorem theriacae quomodocunque etiam laudatae, equidem propter opium immistum anodynae, tamen per sensus testimonium certissimae calidae et acri, adhaerenti adhuc abdomini meo magis deberi, quam rhabarbaro nondum diu assumpto. Remouebam igitur theriacam, vel hoc nomine, quod vis eius sopiens aliumque retardans non bene congrueret effectibus expectandis a rhabarbaro; sed propterea ingestis licet assiduo potulentis obtundere et diluere aptis, calamitosus rerum mearum status haud immutabatur, quin sedibus singulis motis a remedio ad amissum succedebat summo dolore viscera abdominalia conquassans vomitus. Aequus et bonus in illos qui amicissimis manibus remedium porrexerant, quod forte mineram aliquam morbi superstitem eo euerrendo laudabilem effectum edebat, tamen dolorificam valde operationem mihi ipsi diffiteri nequibam. Eousque vero et acre morbidum et stimulus medicinalis inter indicibilia tormenta misere laceratis intestinis illata, vires cum profusis sedibus et vomitibus

euacuabant, vt fyncopticis debilitatibus ingruentibus, vix nutans caput sustinerem, atque per totam noctem interencinos languores iniuncta impigerrima ablutione cum vino rhenano generoso, frictioneque perpetua impugnare deberem, a qua quam mirifica mihi oborta fuerit refectio, vix credet aliquis, nisi propria experientia in similibus casibus eam edoctus.

§. 33.

*Dies morbi
quinta.*

In hunc miseriarum abyssum detrusum summo dein mane me offendebat vxor mea, quae de periculofissimo morbo instar fulminis mihi immisso fere praeter voluntatem meam certior facta erat, ac celerrimo itinere Petersdorffium volans, ad lectum meum delata, immota stabat, atque in lapidem quasi obrigescebat, cum binis simul adductis filiabus, instar filiorum immaturis funeribus ereptorum, tenerrimo affectu bina mei cordis antra ipsis deuouente, mihi dilectissimis. Tuleram integra nocte intensissimos cruciatus meos, atque repetitas deiectiones et vomitiones sine anodyno in auxilium vocato, eapropter quod sumti rhabarbari actionem suo scopo relinquendam interturbare nollem. Namque nunquam bene mihi placuit anodynorum et aluum cientium, licet aliquibus

bus Practicis vsitata, putatitiae correctioni opii ortum suum maxime debens, mihi vero inter se pugnare visa commissio; cum mea sententia, vnum ex his alteri melius praemittatur, vel subiungatur. Iam vero doloribus et egestionibus vrgentissimis opponere dimidium extracti opii aquosi granum valde consultum ducebam, circumspiciens quippe omnem materiae medicinalis apparatus nil videbam tantis malis par futurum, maiorem vero dosin debilitas inexplicabilis vetare videbatur. Transierant post assumptionem pauca temporis minuta, cum miras illas vires opii, quas ad ipsam mentem extendere videtur, hactenus nondum in me animaduersas, experirer. Nutabat multo magis ac antea, atque grauius reddebatur caput, ita vt absolute puluinari incumbere cogeretur, atque et sic locatum suo pondere semper in profundum lapsurum mihi videbatur; sequebatur quaedam somnolentia palpebrarum conuiuentiam inducens, sed concussu corporis et pauoribus interrupta, clausis vero tandem aut potius semi apertis oculis neque dormienti neque vigilantibus subito obuersabantur teterima et abominabilia prorsus laruarum, spectrorum, chimaerarum, et phantasmatum monstra. Mox scilicet feris bestiis obiiciendus tremebam; mox draco-

*opium.**miri eius
effectus.*

nes tricipites immani rictu flammās et fumos in me effundentes timidius fugiebam; mox sceletorum turba vndique septus praecipitandus ab iis in barathrum ossibus variis costis, craniis, maxillis refertum, mihi videbar. Inter terribiles eiusmodi fuminaque celeritate sese excipientes illusiones, obdormiscebam equidem, sed scena mutata turbabar multis, tandem vero ab illis terriculamentis anxius et lassatus expergiscebar subito, nesciebamque vertiginosus et veluti ebrius vbinam locorum viuus an mortuus degerem. Tandem redditus mihi aliquantisper, corpusque totum frigido sudore perfusum sentiens, pulsum vix micantem et repentem saltem ac quasi nullum percipiens, atque emortuali plane languore deiectus, instare mihi mortis articulum ominabar. Itaque meis circumfusus vltimum vale dicebam syncopticus, at illi frictionibus, aceto naribus admoto, et ablutione iugi dixerim fere balneo vini rhenani me semimortuum iterum reuocabant in vitam, enarratione visorum mihi simulacrorum quasi carmine magico in conclaue meum euocatorum, omnes in stuporem abrepti. Ego vero tandem iterum ab omnibus deliramentis illis liber, et sanissima sensatione gaudens, reminiscebar relationum similium, quas ab aegris meis non semel audi-

audiueram, ac incantationes has a Scrip-
toribus medicis passim notatas, nulli-
que Practicorum non animaduertas, soli
opio deberi intelligebam. Tum vero
simul experiebar in me ipso, quam ar-
duum sit in Praxi negotium, quantam-
que circumspectionem et cautionem re-
quirat, urgente necessitate indicatissimum
Opium exhibere debilissimo homini,
quod toties suis inculcauit fidissimus
Praeceptor *Hoffmannus*. Ego qui sine
hoc remedio prudenter hactenus nisi
omnia me fallunt exhibito, iam morti
traditus fuisset, saltem terminum exhi-
bitionis mihi iis omnibus, quae ab ultimis
praeceptis mihi acciderant indicari firmi-
ter credebam, neque quem sine horro-
re in mentem reuocare nequibam foe-
cundissimarum imaginum tristem et di-
rum apparatus denuo mihi voluisset
repraesentatum, si aliter etiam continua-
tum porro usum Opii tutum satis ha-
buissem.

§. 34.

Adferebant ut extremorum frigori *Iusculum*
consulerent, atque simul virium paupe-
riem vtcunque iuuarent amici calidum *panis.*
iusculum panis cum vitello oui, quod
cum omni fere sale meo iussu orbem
esset, bene ferebam, et tanquam medi-
camentosum renuente gula deglutiebam.

*pulsus re-
missior.*

Reducebat illud calorem naturalem in omnem corticem corporis, ita ut pedetentim melius haberem, refocillatus multum doloribus interim iugiter afflictus. Dum interim plane nullam spem vitae seruandae relictam autumans hanc breui positurus mihi videbar, forte exploro pulsum, ictibusque ne fallerer octuaginta et pluribus numeratis, illos a frequentia sua non mediocriter recessisse nil tale expectans animaduerto. Opinabar febrem synoptica debilitate vel alia causa paulisper suspensam, breui sese iterum per sua signa ostensuram, sed hora una et altera elapsa, eundem rithmum seruabat pulsus, atque manifeste febris remissionem indicabat. Diluentibus igitur et lenientibus pergendum ratus, tenuissimum iusculum pulli Sydenhamianum iterum vocabam in subsidium, vomituque vno et altero succedente, ac deiectionibus haud emanentibus tanto constantius illud ingerere pergebam. Talia vero tepide haurienda omni condimento destituta et insulsa iuscula, cum parum oblectamenti omnino acidissimae linguae adferrent, interdum haustulum innocentissimi fontis selterani interpolare non dubitabam, quo licet illum inter analeptica et cordialia relatum haud facile recorder, tamen mirifice me recreatum sentiebam. Illo diluendi et humectan-

humectandi labore postquam perfunctus
 essem strenue antemeridiano et pomeri-
 diano tempore, hora quarta audita acer-
 bissima faevitia iterum accendebantur
 dolorum in meis intestinis faces, ut vix
 a lachrymis mihi temperarem, iungeban-
 tur singultuosi conatus vomendi, post
 redditum iusculi pauxillum immuni la-
 bore nil excutientes, donec assiduis ni-
 xibus ex profundis surgens hiantem py-
 lorum vacuumque ventriculum ingressa
 eiiceretur bilis tenacissimae amarissimae,
 putridissimae acerrimaeque portio, oeso-
 phagum et linguam sub ipso transitu in-
 cendens, quae adhaerescens antea firmi-
 ter duodeni cauo, diluentium copia sine
 dubio ad secessum et exitum disposita
 fuerat. Succumbentibus omnimode in-
 ter tristia illa exercitia viribus, abluicio-
 ne vini rhenani paulisper erectis, cru-
 ciatumque exacerbatione, quae a con-
 cussu corporis immani proritata fuerat
 post quietem aliquam desinente, leua-
 tum aliquantisper biliosa illa excretionem
 me deprehendens non poteram non in
 eam ire sententiam, de ipsa morbi ma-
 terie restitans aliquid fuisse exclusum,
 tacitusque medicorum amicorum consi-
 lium de assumendo rhabarbaro, cui ali-
 quamdiu reluctatus eram, non prorsus
 forte irritum fuisse agnoscebam. Tali
 vero pessimae indolis biliosae saburrae

*vomitibus bi-
 liosis.*

*Selterana
cum vino
rhenano.*

quam sensibus vsurpabam, si nondum prouentui finis esset, aptum remedium quaerens, quod illius visciditatem dilueret, et solueret, quodque summam eius alcalescentiam corrigeret, conuenientissimum reperiisse mihi persuadebam, si tribus vel quatuor partibus aquae Selteranae aut simplicis adderem vnam vini rhenani optimi, atque adii cerem sachari pauxillum. Id potulenti medicamentosi genus simul languidis ventriculi neruis acceptissimum fore, nauseamque horribilem cum ructibus putidissimis et cadauerosi quid explodentibus inde mitigatum iri praeuidebam. Respondere meas in medendo intentiones exactissime praeceptis Boerhaauianis et Swieterianis, toties in nausea vomitu et diarrhoea biliosis acida lenia laudantibus, non poterat mihi obscurum esse, sique eo tempore menti praesentia adfuissent eximia illa encomia, quae in curanda cholera in exercitationibus practicis *Deckerus* et in curanda dysenteria biliosa morbo cholerae affini, vino rhenano putredini resistenti, vires amissas restituenti, tonum ventriculi corroboranti, Cl. *Degnerus* defert, audacter certe id et Cholerae meae biliosissimae vel solum ad cochlearia, neque tanta copia aquae dilutum, opposuissem. At vero multo suafore indigebam, sed mihi

mihi ipsi rationibus meis sufficiens delicatae illius misturae quam mihi destinaveram illico paratae vasculum ebibebam, cumque mirifice ad palatum meum esset, alterum et tertium educebam, quam effectum antea expectare, et deinde desideratissimum potum liberalius bibere debuissim. Sed o me miserum! excidisse me spe magnificentissima, deceptum me prorsus fuisse splendidissima theoria, infelix edocebat Praxis: neque *noxae ab eo.* me latere poterat infortunii ratio, namque ab epoto ultimo vasculo liquoris adeo benefici habiti, confestim quasi oleum camino addidissem feruebant intestina, et in aestuarium quasi abiens uniuersum abdomen reddebatur turgidius, atque miserabilibus stricturis et spasmis intus distrahebatur, pulsu quoque statim celerrius vibrante. Vetus et generosum erat fateor rhenanum vinum, quod adhibueram, sed mite satis erat redditum, acidum nempe eius blandum saccharo aequo temperatum fuerat, et castratum pene, ac spirituosum principium admista aqua; neque credo Medicorum doctissimus ex praesentibus futura callidissime conicere gnarus, sinistrum adeo euentum fuisset hariolatus. Doloribus acutissimis denuo ad incitas redactus, opiumque porro *diluentibus oppugnata.* assumere non ausus aqua Selterana, infuso Thée, iusculo pulli affatim ingurgitatis,

namque hac inuicem non pugnare mihi videbantur, absorbentibus admistis restinguere moliebar subitaneum incendium, atque ex solo oliuarum oleo applicari curabam clyfma, hisque omnibus iugiter in auxilium vocatis impetrabam, vt tormenta mea malitiae summum apicem attigisse visa, ad illum gradum iterum descenderent, quem ante vinosum potum toleraueram.

§. 35.

Omnia cogitabam et mente voluebam, reuoluebamque attentissimus, quae aetiologiam phoenomenis animaduersis elargirentur. Remiserat febris; exspirat terminus, quo in gangraenam abire solet matura inflammatio; superuixeram diebus diu, quibus necare solet cholera atrocitate meae similis; nihilominus eadem carnificina in viscera mea saeuiebat crudelis aegritudo, ac si vix furere ingressa ad sui incrementum properaret. Inducebar ergo credere, quae nondum combusta, nec mitigata febre comburenda erant intestina mea, ignea materie quam in sinu suo continuerant saltem esse ambusta, abrafoque naturali tegmine nudata excoriata, exesa et hinc inde forte exulcerata, igitur exquisitissima et inconceptibili plane sensibilitate, et irritabilitate laborare, adeo vt ne tantillum acris ferrent,

*Intestina
ambusta ex-
esa.*

ferrent, sine dolorum exacerbatione, imo vero ut ab eo quod impositum linguae vix acre habetur, saltem si non sua indole blandum esset, veluti a vere acri laederentur, quemadmodum oculus defluxione crebra lachrymarum, vel mordaci catarrho semel rubescens, et arrosus. Convincebar talem omnino esse faciem internae tenuium intestinorum meorum superficiei, licet mentis oculis saltem ipsam usurparem, cum aliquibus horis elapsis liquoris anodyni Hoffmanniani non factitii sed veri, quem hactenus obtinere haud potueram nunc vero ab amico *Schneidero* impetrati et ex commendatione Auctoris ab eo collaudati guttulas 36. pro horribili stricture minuenda in largiore aquoso vehiculo assumissem; namque loco sperati leuaminis, maiorem aestum, maioresque morficationes et rosiones inde reportabam, non nisi diuturno diluentium ope paululum mitigandas. Has vero intesti-

*damnum
ex liquore
anodyno.*

norum conditiones, ni occurratur cito, lentis febribus ansam haud raro praebere, atque ad tabem disponere, fatis mihi erat perspicuum, atque in illam mihi ex succo et omnibus viribus ex soluto, ex acutissimo periculo transitum sat facilem fore, nimis omnino debebam convinci. Rebus igitur ita comparatis, ad omnia paratus, quaerebam pro ambustis meis

metus tabis.

intesti-

*demulcen-
tia adhibi-
ta.*

intestinis in medicinali materie vnguentum aliquod vel emplastrum ad ambusta, internis vsibus accommodatum, laesis intestinorum locis aliquamdiu haesitum, atque vices deperditi muci naturalis blandissimi expletum, sub quo lanugo neruea villosae tunicae, tanquam sub mollissima veste defenderetur ab iniuriis, atque quicquid fibrarum depastum fuerat, ab allato per arteriolas vasculosae tunicae blandissimo liquido, apponeretur iterum, et refarciretur. Debebant abesse omnino multa, quae externe eiusmodi in casibus pulcherrime se gerere solent, attamen inter varia, cremorem lactis, et sem. cydon. mucilaginem, solutionemque gummi tragacanthae valde idonea meis laesionibus internis remedia exhibitura fore, facile mihi constabat. Vocabantur singula protinus in vsum admista liquidis tepidis, cum nil nisi tepidum ferrem, dum vero bona quaeuis ab iisdem mihi promittebam, ecce succurrebat mihi aliud, quod palmam omnibus praereptum esse, non sine praegnantibus rationibus videbatur. Certe ingeniosa valde auxiliorum inuentrix habetur vrgentissima necessitas, hac enim pressus vndique, reminiscebar illico, toties, et breui ante discessum meum ex vrbe patria feruentissimo iure ambustis manibus et brachiis me eximium leuamen attulisse,

lisse, sanationemque omnem perfecisse remedio euporisto, oleo lini cum vitello ouorum in vnguentum redacto. Cur vero ab eodem si nauseoso paulisper huic oleo substituerem palato magis gratum amygdalinum, vel et butyrum recens sine fale, emolumentum exoptatum, et mihi intus ambusto non fuisssem pollicitus. Sed et ouorum albumen huic scopo egregie poterat inferuire, nolebam igitur id perdi eo caloris gradu in quo dentum aliquantisper fluorem suum amittit, et in irresolubilem massam concrefcit. Omne ergo ouum ex artis coquinariae legibus forbile feruaturus, id bullienti aquae immissum protinus eximi iubebam, sicque totum cum parum aut nihil testae adhaerescens relinqueret, addito recentissimo butyro mihi abibat in balsamum lenissimum internum, apprime dolentibus intestinis demulcendis aptum. Non inuidendum habebitur hoc ferculum ad palatum seculi prandentibus et coenantibus, propriasque facultates saepe cum aere alieno gula absorbentibus Lucullis; neque etiam frugalitati alioquin deditis et simplici victu contentis arridebit facile non salitum hoc epulum, cuius sola commemoratio nauseam movere poterat aegris delicatulis et teneris patientiam medici fatigantibus et flagitantibus, de quibus integram dissertationem

Oua forbilia cum butyro insulso.

nem *Stablius* conscripsit. Remedium interim non sane insulsum, licet haud salutum, postea ludens mecum fertilissimo suo ingenio, subinde vocitare consueverat amicissimus mihi, interque nostros aestumatissimus pro eximia sua doctrina Medicus Iohannes Godofredus de Hahn.

§. 36.

Mihi eo tempore inconsultis linguae nerueis papillulis, quae tamen etiam quasi necessitatis legi obedientes non refragabantur, sine difficultate assumebantur quatuor ova talia forbilia, liquefactum intemeratum butyrum continentia. Neque me retinebat communis opinio bilis generationi suppetias ferre ova contendens, neque indoles eorum vere in alcalescentiam prona mihi sat grauem contra indicationem suppeditabat, cum iam magis intestina bile acerrima laesa, quam bilis ipsa quomodocunque peccans respicienda esset. Interim donec blanditiem naturalem seruarent vitelli, eos demulcentissimos bilique tenaciter etiam duodeno adhaerescenti soluendae et abstergendae aptissimos habebam, atque ob hanc vim suam saponaceam in ipso ictero a Cl. *Schultzio* laudatos reminiscebar. Quibusnam vero verbis apte describam stuporem meum, in quem totus abripiebar, cum quo prodigio et portento

Effectus insperatus indolentia.

portento mihi simile videbatur, immanes
hactenus dolores, ac optimis quibuscun-
que remediis rebelles, quasi in instanti
mitigatos, et obmutescentes experirer.
Magnam certe at non illam energiam re-
conditam autumabam in domestico illo
pharmaco, quae tantos tumultus breui
aliquot momentorum interuallo, veluti
adspirans lenior aura decumanos et im-
petuosos fluctus componeret, vitamque
scyllae et charybdis gurgite agitatum,
nafragam tandem futuram et aeterno
silentio mergendam, in vadum locaret.
Parum aberat quin indolentiam illam *suspicio*
subitaneam, cuius rationem non statim *gangraena*
capiebam, a destructa affecta parte per *vana.*
mortiferam gangraenam, sensum omnem
abolere solitam deducerem; sed mente
valens, acute ratiocinans, sine praecor-
diorum anxietate libere spirans, nullo
singultu affectus, nullo frigido sudore
perfusus, sed extrema calida sentiens, a
lipothymiis nunc liber, non extreme de-
bilitatus, sed post pabulum meum blan-
dissimum potius refectus, pulsum non
debilem, vacillantem, inaequalem, in-
termittentem tangens, sed satis sibi con-
stantem ostendens, statim abiiciebam
illam opinionem, atque salua adhuc ab
irreparabili tali corruptione intestina
mea perstitisse edocebar. Neque diu
perfruebar illa pace, quae suspecta vide-
ri

*dolores per
vomitum
reuocati.*

ri poterat meticulofo et obiter attendenti ; exhauseram bina vascula infusi Thée, breuique post fuetis conatibus vomendi ingruentibus misere concussum integrum abdomen, nimis cito reuocabat pristinam dolorum tragoediam, efficiebatque eheu, vt acute satis iterum sentirem. Prorsus autem calore, acrimonia, sapore amaro, et putido eandem biliosam saburram laboriosissimis nixibus ex imis assurgentem ore reddebam, ac sub initium morbi euomueram. Tantum quoque abest vt elisa hac materie minuerentur dirissima pathemata, vt potius antiqua peruicacia summas molestias mihi facerent, ac ne momentaneum quidem per totam noctem somnum indulgerent, ita vt inops capiendi consilii quo me verterem miser fere nescirem. Interim non sine omni leuamine modo infusum Thée modo pulli iusculum assumeram, oleum quoque amygdalarum dulcium calidum cum pauxillo olei nucis moschatae expressi remixtum abdomini liberaliter inunctum, desuper positis linteis calefactis, manifestum aliquod leuamen praestare obseruabatur.

*sed litu olei
leuati.*

§. 37.

*Dies morbi
sexta.*

Cum vero vltimus quem passus eram vomitus vere biliosus, ardorque morsicans sub pylori regione constanter affligens,

gens, anxietatisque circa praecordia sensus ancipitem me tenerent, an a sola labe quam duodeno et reliquis intestinis tenuibus affricauerat biliosa acrimonia, perdurantes molestiae penderent, causa vellicante per superius et inferius guttur iam eiecta, an de ipsa hac causa irritante, quod probabile reddebatur forte adhuc aliquid plicis pertinacius agglutinatum restaret, atque praeterea inextinguibili fere siti vexarer, statuebam diluens humectans et abstergens temperatissimum remedium feligere demulcente simul virtute instructum. Arridebat ergo his dotibus pollens fons Selteranus cum lacte calido remixtus, sicque et causae ipsi eluendae, et laesioni ab ea illatae, et linguae exsiccatae succorumque pauperiei simul me prospecturum opinabar. Ut totum hoc quod perficere intende-
bam negotium felicius succederet, secedebam in balneum, atque in eo sedens ac bono cum Deo potans celebres has acidulas cum affusa, aequa fere lactis bullientis parte calefactas, dimidium lagenae horae spatio absoluebam. Non satis laudare possum praestantissimum effectum, quem sub hac occupatione in me redundare sentiebam, dolens multum quod citius de hoc salubri connubio non cogitassem, quod nemo ex amicis suafor mihi tanti remedii existisset, quod

*Selteranae
cum lacte.*

balneum.

*bonus effe-
ctus.*

omnes sine dubio cogitationes nostras ab eo auerti passi fuisset observatione lacteorum potulentorum a me iam secunda morbi die multa cum nausea et fastidio reiectorum. Sat cito interim prosperum effectum ingruere ratus, si fat bene eueniret. Doloribus balneo lacteo interno et externo vere multum mitigatis, attentissimus eram ad omnia phenomena modum leuaminis ediscere cupidus. Videbantur vero illae vndae foteriae, simulac ingressae erant ventriculum et appensum duodenum fouere tensas et exesas fibras, atque ita ipsis a diuturnis constrictionibus fessis quasi redditis blandam quietem impertiri, stimuli que sensum obtundere. Deinde a parietibus intestini quicquam adhaerescientis quasi leniter deglubitum secedere, ideamque prorsus nouam alicuius leuitatis in loco affecto mihi nasci percipiebam. Postea cum egressus balneum ad aluum exonerandam sollicitarer, a superioribus deorsum liquefacta quasi acris et ignea materies ferri videbatur, crassis etiam intestinis hactenus praeter flatus tumultuantes tolerabiles molestias passis, dum transitum moliretur, ardorem inferens. Concludere ergo ex his omnibus debebam, loco motum fuisse aliquid quod fixum hactenus in sua sede fuerat, maxime cum excreta aluo hucusque liquidi-

quidiora fere crassiuscula excernenti sentirentur taliaque cernerentur intuentibus. Magna itaque fiducia pergebam bibere Selteranas cum lacte; at dum in lectulo nunc id faciebam, non aequae placide videbantur illa agere in intestina ac antea cum in balneo federem, licet satis calidas assumerem, denuo quippe ingravescabant dolores, quos illae si non pruritabant, ut facile constabat, saltem solae non ita cicurare poterant ac balnei virtute adiutae. Volebam periculum facere an serum lactis dulce adhuc mitius Selteranis utpote lixiviolum suum sal blandum licet atque insuper etiam oleoso lacte inuolutum, tamen gustui proidentibus, intestinis sensibilissimis magis amicum foret; sed nescio, quo fato in regione Silesiae nostrae, quam Academiam artium premendi caseos, et lactis terram seiungendi ab aqua, oleique eius partem et huic et illi assignandi, serumque adeo sincerissimum praeparandi iure dixeris, id limpidum satis, et dulce eo tempore quo ipso indigebam, nequibam impetrare. Pergendum igitur cum Selteranis lacteis erat, quibus subiunctum interdum pulii iusculum una cum unguento ex oleo amygd. et pauxillo olei nuc. mosch. expressi diligenter foris illito efficiebat, ut tolerabiles magis redde-

*serum lac-
tis.*

rentur importuni in intestinis morfus et
rosiones.

§. 38.

*Dies morbi
septima.*

*diarrhoea
copiosissima*

*metus mor-
tis ab ina-
nitione.*

At vero nondum aderat rudium affli-
ctionum mearum finis; ut enim conge-
rici malorum quibus implicabar nullum
deesset, summe dolorificae tensiones
quam tam diu sustinere debuerat alimen-
torum canalis, tandem eundem reddi-
derant laxissimum, atque eousque de-
struxerant fibrarum omnium tonum et
elaterem, ut vomitionum frequentia
equidem imminuta, tanto impetuosius
nunc vrgerent liquidissimae deiectiones.
Excretorum ergo copia quantitatem in-
gestorum valde mediocrem per quinque
dies adeo enormiter superante, atque
retentrice facultate ut ad stylum vete-
rum loquar, iam prorsus abolita, et fere
in paralyfin vergente, si gangraena non
extinguerer, si conuulsiones a doloribus
exclusae mortem non accerferent, si am-
busta, excoriata, et exesa loca sanabilia
forent, atque imminens ea propter cer-
vici tabis periculum auerruncandum es-
set, tamen omnibus liquidis quae vitam
sustentarent exhaustis, penuria eorum
mihi pereundum fore, atque qui a do-
lorum et ardorum ferocia oborientes
auerti potuerant conuulsiui motus, ab
inanitione metuendos esse aut breui fu-
nestam

nestam syncopen adfuturam, facile poteram praevidere. Nulla restabat via per quam a limine illarum forium, per quas ex hac vita iam egrediendum erat, retrocederem, quam iugis et perpetuus usus replentium, excretionumque per aluum citissima cohibitio: aberat namque a faecibus nunc pristina graueolentia, atque ea propter impune licebat lientericam fere diarrhoeam refrænare, si saltem obedire illa non detrectaret. Intelligebam tenuia liquida parum et lente nutrire, neque morari in debilibus intestinis, quin tepida sua humiditate ea magis relaxare, opusque potius esse ad obtinendum hunc scopum incrassantibus, et glutinantibus, faecesque magis consistentes relinquentibus; talia autem simul optimum elargiri operculum leniens plagis intestinorum excoriatione et exesione male affectis. Egregie iam sese mihi commendarant oua sorbilia, cumque illa mirantibus adstantibus lubenter et cum appetitu caperem, expertusque essem cum stupore virtutem eorundem anodynâ, atque praeclarius nutriens ignorarem, non amplius anxie circumspiciendum erat, sed potius simplici hoc ferculo et vitali et therapeuticae indicationi omnino prospectum esse confidebam. Diffusus tamen mihi paulisper an constanter et diu satis ad palatum illud

*incrassantia, nutri-
entia indi-
cata.*

*oua sorbi-
lia.*

gelatina.

*vomitibus a-
cido - cor-
rosivis.*

esset permanfurum, cogitabam mature de analogo alimento medicamentofo, gelatinamque amygdalinam gustui gratiffimam in conuiujs apponi folitam, Hirschbergae praeparari curabam, ouis interim folis contentus futurus. His dum frequenter fatis, fed modice tamen vt ventriculo languido parcerem, vtebar, paradoxum plane intricata et verſipellis aegritudo exhibebat phoenomenon cuius aetiologiam ftatim aſſequi quicquid agerem nequibam. Scilicet eadem haectenus fibique ſemper ſimili ratione, quoties vomitionibus operoſiſſimis fatigatus fueram, bilem eieceram tenacem, amariffimam, et putidum alcali ſapientem; iam dum ingraueſcente vefpera inter inexplicabiles angores vomituriebam, immani labore ex imis excutio bina circiter cochlearia liquoris tenuis acidiffimi, rodentiſſimum nitri ſpiritum referentis, neque ſaltem linguae, fed ipsis dentibus per inductum ftuporem infeſti. Candidus confiteor nouam hanc ſcenam nouis terroribus et ſollicitudinibus totum me percuſiſſe, diuque futurorum formidine tenuiſſe ſollicitum, adeo, vt quid iudicandum, quid faciendum, quid omitendum ſit, obtuſa quaſi per triſtiſſimas meditationes mentis acie fere ignorarem. Erecto pauliſper et obfirmato in omnes qualeſcunque euentus animo, ab
omni-

omnibus acescere aptis mihi abstinendum esse, corrosiuo adeo acido in visceribus meis hospitante perspiciebam, igitur lac prorsus seponebam, neque audebam degustare pauxillum de apportata gelatina amygdalina: quam aëruatam aestiuis caloribus cito acescere dolent matres familias. Gratulabar mihi interea paradoxum et heteroclitum malum non interdixisse polychrestis meis ouis foribilibus, quin ea mulcendis doloribus porro idonea futura, ac acidum rodens involutura esse, quodsi etiam in suam spontaneam corruptionem alcalescentem ruerent, inter tot aduersitatum vicissitudines gaudebam. Hac spe fretus noctem insomnem quidem, sed sine curis transigebam, alternis fere horis ouum butyraceum exhauriens, viresque ita inter deiectiones paulo minus vrgentes utcunque conseruans, ac rosiones dolorificas multum mitigatas experiens.

§. 39.

Aliquot exorto sole iam horulas factorum meorum asperitatem meditans absumseram, atque pro potu quem sitiundus valde anhelabam prohibito lacteo, iusculum pulli iterum selegeram, licet tepidum et nullo conditum sale parum oblectamenti palato adferret, cum stare ante fores me visitaturum nuncia-

*Dies morbi
octaua.*

*iusculum
pulli.*

gelatina.

rent, Virum Clarissimum D. *Samuelem Friebe* medicum eruditum, atque apud Schmiedebergenses Practicum felicissimum. Intrat ille conclaue, atque amicissimum affectum testatus, audit lectulo affidens me enarrantem seriem exantlatorum laborum, multumque et diu mecum de bile vitellina, prasina, aeruginosa atraque confabulatur. Suadebat comiter, vt capti propositi tenax ab omnibus in acidam corruptionem pronis iam mihi temperarem, iusculisque carniū et ouis quae ipsi valde placebant contentus viuerem. Annuebat pariter mihi qui loco gelatinae amygdalinae, aliam ab acida corruptione liberam futuram, ex pede vituli, carne bouis, gallinae, C. C. ebore et succo cancrorum fluuiatilium parandam ocyus in vsum trahere decreveram. Calculo egregii viri obtento, rigidae huic diaetae totum me dabam, atque per integrum diem non mediocri diligentia alterna haec fercula amans et appetens, eadem ingerebam; neque poenitebat operae, nam salubri litu illa multum prodesse aegris intestinis sensatione mitiori aerumnarum edocebar. Collaudabam mecum tanto impensius eorundem vires medicinales, cum appropinquante vespera sub ipso aluino secellu iterum ingruens vomitus equidem denuo liquamen acidum, sed lenius rodens,

rodens, minorique quantitate, ac ma-^{vomitus a-}
gis ammoniacale quam acidum excute-^{cidus mi-}
ret. Tum vero cum denuo longe late-^{tior.}
que cogitationibus meis diuagarer, vt ^{eius aetio-}
miram illam metamorphosin vomitus pu-^{logia.}
tridi in acidum et ammoniacalem intelli-
gerem, aetiologiamque iustam asseque-
rer, opportune in mentem veniebat
Aphorismus Illustr. Boerhaavii de mor-
bis ex alcalino spontaneo agentis: *Vnde*
patet ubi, et cur acidus ructus nidorosum
sequens bonus; cur et quibus conualescen-
tibus salis ammoniaci sapor molestus etc.
Nempe quando a colluie putrilaginosa
circa primas vias stabulante, ructus et
vomitus nidorosi eueniunt, tum acidum
ructu aut vomitu postea se prodens, de
superata putredine, saporque ammonia-
calis de saturata alcaliescentia, eiusque in
sal falsum conuersione testatur. Non a
vero me aberraturum mihi videbar, si
omnia haec ad meam aegritudinem ap-
plicarem, atque solamen quoddam et
mihi inde promitti crederem. Mirum
quantum autem nocte, iam aduentante
me recreabat de quo per somnium non
cogitassem aduentus inopinatus amicissi-
mi mihi Viri D. *Caroli Guilielmi Pauli*,
qui festinantibus equis relictis aegris suis
aduectus pro illo quo me a teneris com-
plectitur amore, Vratislauiam ad me pro-
perarat, atque Fautorum et Amicorum

meorum votis pro mea valetudine diues, multam salutem mihi ipforum verbis nunciabat. Non habebat explorato pulsu qui tardior omnino pristino, attamen adhuc nondum naturalis erat expensaque praesenti morbi conditione quod haecenus a me factis et ulterius faciendis adderet, quare abiturians bene mihi precatus, laetatusque quod inter viuos me reperiisset, ac hortatus tandem ut eadem via pergerem, velocissimo itinere apparens et disparens subito ad suos Vratislavienses iterum abibat. Quanquam autem corpori pacem impertiri nequiuisset, tamen et conspectus ipsius et ut retulerat perdurans prospera mei apud ciues meos memoria animum blandissima voluptate perfundeabat, ut etiam sine somno tranquillus mortem transigerem, longioresque visas horas ouorum meorum comestione fallerem, iusculum pulli simul interdum forbillans.

§. 40.

*Dies morbi
nona Leni-
men sym-
ptomatum.*

Sed melius tandem mihi exoriens solnitere, diesque nascens feliciore ire videbatur, cum praemium nocturnae operae lenimen manifestum nanciscerer, atque inter mussitantes licet et nunquam tacitos dolores requiem tamen aliquam persentiscere inciperem. Improbata vero vigilique semper cura opus erat, namque
minax

minax malum inter spem et metum medius considerare debebam tanquam canem furibundum, cui iuscula apposita ad tempus latratum inhibeat, furere protinus incipientem, nisi confestim ipsi eadem blandimenta obiiciantur, quibus placetur atque a morfu retinentur. Non inanis ergo suberat metus ne viribus adeo exhaustis, febre nondum in integrum sopita, corpore vix ossibus haerente, intestinorumque parenchymato eminenter laeso, me tandem maneret consumptio lenta, qualem saepiuscule post choleram et dysenteriam medici observare, illaque tanto citius accederet, quo magis excretiones aluinae nutrimentum captum cito iterum pessundabant. Vt igitur tonum deperditum intestinis redderem, utque gliscentem febrilem ignem restingerem, inter remedia alimentosa haecenus adhibita in usum trahere constituebam decoctum corticis *cortex peruianus.* peruiani tenuius primo, dein saturatius sensim, quod et consolidandi quodam fine bene usurpari posse arbitrabar. Magna copia alio tempore praestantissimum hoc remedium, pulchre gnarus polychrestarum eiusque virium longe ultra antipyreticas extensarum, systemati meo nervoso debili et sensibili corroborando adhibueram in substantia, miratus delicatulum illorum palatum, qui urgente necessitate

cessitate id capere detrectant, aut saltem non sine magno taedio capiunt; iam vero paulo aliter mecum agebatur. Palato alioquin imperare bene doctus, non tamen impetrare poteram, ut amarus et austerus huius corticis sapor nil certe grati et analeptici adeo in eiusmodi rerum angustiis desiderati habens, linguae papillulas iniucunde vellicando, ventriculi nervos simul haud commoueret, atque nauseam et insuperabile fastidium ciceret, vomitiones perpetuas minitans, quas iam per integram noctem felix non expertus fueram. Mature ergo abstinere ab huiusque corticis mihi tantopere amati decocto atque surrogare extractum iubebar, cuique copiam ex selectissimo cum vino paratam, mihi faciebat laudatus aliquoties *Herbstius*. Verum ut languenti linguae, et ventriculo cum intestinis simul exoptatum magis reficiens adferrem, statuebam panem saccharatum vino canarino ebrium feligere, a quo virium non mediocrem instaurationem mihi pollicebar. Memori equidem et alta mente repostum habebam quantum damni mihi antea tantillum vini assumpti attulisset, attamen cum terminus verae cholerae diu expirasset, ardorisque interni eminens sensus a me iam abesset, neque continua amplius vrgeret febris, indulgere me aliquantisper

per posse appetitui sine noxa reputabam. *noxae a vi-*
 At quis facile id credidisset, ex minuto *no.*
 vasculo vinum panem intingens absum-
 feram, pauca momenta praetereunt, ecce
 vno impetu non saltem exacerbatur
 omnis et ad rabiem intenditur dolor, sed
 et qui fere siluerat ardor iterum reuoca-
 tur, pristinumque innouatur aerumnarum
 bonam partem superatarum schema.
 O quam poenitebat me nimis facilem
 fuisse in aestimanda vini innocentia, quam-
 que dolebam tantum mihi exsoluendum
 esse breui voluptati pretium. Nullum
 supererat consilium quam ingurgitare
 ocys diluentium et humectantium tepi-
 dorum copiam, quae vini spirituosam et
 acriuscula elementa eneruaret, irritatas-
 que ab iis nerueas fibrillulas mulceret.
 Nec mora ingero quam studiosissime affa-
 timque et infusum theae, et pulli iuscu-
 lum atque aquoso hoc apparatu ignem
 in visceribus a subministrato leui adeo
 pabulo meo peccato ardentem, inhibeo,
 ac sensim restringuo. Ab hoc tempore
 damno meo cautior redditus, interdice-
 bam mihi vino omni sub quocunque
 praetextu pitissando, agnoscebamque pro-
 prio meo sensu hoc aegritudinis genus
 cum quo conflictabar, nec in suo incre-
 mento, nec in declinatione permittere
 decumbentibus vitis dulcissimas delicias,
 quibus carere iussi mori quam viuere ma-
 lunt.

cibus et potus demulcens. lunt multi. Seuerissimis frugalitatis legibus ego iam subiectus et enixe obedire paratus, oua mea forbilia, gelatinam, et ius pulli sola retinebam fercula, quae ut mensae ita et ventriculo haud erant oneri. Intestinorum potius arundini illata vel solo contactu ruinosi et dolentibus membranis blandiebantur, vitamque quae paucis contacta perstat, placide prorogabant, quam tamen sine somno altero eius eoque epulis delicatissimis superiore pabulo, ducere me oportebat.

§. 41.

Dies decima.

diarrhoea perdurans.

cortex peruanus frustraneus.

Illucescebat noua dies, quam sortem meam non durissimam amplius, sed iam valde mitigatam patienter ferens, hilari fronte saluere iussissem, si saltem vomitionibus feliciter cessantibus diarrhoeae perseueranti obicem ponere licuisset, quae virium laeuissima incrementa ruditer inhibebat. Deglutiueram elapsa die corroborandi et sistendi intentione, quater, grana decem extracti corticis, pergebam nunc eadem dosi singulis bihoriis, neque tamen voti reddebar compos. Quin potius nisi vehementer fallerer, breui post vnum quoduis praebium spasmos, dolores, imo vero calores in intestinis auctos percipiebam, murmura perpetua et egerendi conatus cientes, donec ipsa tandem aluina excretio succederet.

deret. Id dum experientia repetita ita semper euenire deprehendebam, de phoenomeni rationibus sollicitus cogitabam, iure suo corticem peruuvianum referri ad catalogum remediorum si veterum stylo vti licet calidorum, vt omnia amara eo referuntur. Cumque non immerito praeter principium amarum, et balsamicum in eo ponant Chymiatrī, atque in ipso amaro vere multum resinae balsamicae latitet, iudicare debebam id tanquam lenius licet irritans, tamen delicatulis fibrillis molestias facessere, atque eas ad crispaturas dolorificas cum terreo adstringente elemento sollicitare. Deinde rerum vsu sapiens noueram bene, in quibusdam subiectis peruuvianum corticem extimulare alium, adeo quidem, vt tum febrem vel non vel tardius expugnaturum addere ex consilio *Pitcarnii* et *Sydenhami* opus sit anodynum; quidni igitur et mihi praeter voluntatem aliis finibus dicatus leuiorem catharsin mouere posset, maxime cum intestina laxissima ac aliquot dosibus ad naturalem tonum haud reducenda sponte in eandem prona haberentur. Non statim fidebam huic aetiologiae, at assumpto repetitis vicibus extracto corticis prorsus eundem quem dixi effectum experiens, conuincebar me non sine ratione ita opinatum fuisse, cogebarque tandem inuitus valedicere huic

*noxae a di-
ascordio
Fracastorii*

*et a spiri-
tuoso epi-
themate.*

huic peramato remedio, quod magno meo bono me assumpturum antea crederam. Poteram adiecisse singulis dosibus pauxillum opii, ut in febribus facere solitus fueram Pitcarniano et Sydenhamiano more, sed placebat potius in usum vocare Electuarium diascord. Fracast. ob adstringentia, et alia quae continet, inter specifica pro consopendis aluinis fluxibus remedia communi Practicorum consensu habitum. Verum ab assumptis binis valde mediocribus dosibus exquisitum ardorem intus nasci sentiebam, sensim ita incrementem, ac si ex zingibere et pipere longo quod admixtum habet, merisque acribus et calidis, tota compositio constaret. Illo diluentibus lenito me conuertebam ad externa corroborantia, spiritumque vini valde phlegmaticum, calidum et permixtum cum aliquot guttulis balsami Vitae Hoffmanniani chartaebibulae beneficio applicare audebam abdomini, cum e longinquo saltem eiusque vim pertingere ad intestina posse, actiuo principio maximam partem in auras dissipato, existimarem. At vero ac si Spirituosa et aromatica vis omnis venulis bibulis raptim absorpta, tota quanta in cauum intestinorum subito penetrasset; ac si spiritum Vini rectificatissimum iugiter magnis haustibus ore ingurgitassem, ita immani-
ter

ter ardere, dolere, integrum abdomen incipiebat, Ipsique adeo pulsus arteriarum internarum vivaces et sensibiles redditi instar follium inflare videbantur tectum et gliscentem ignem, quem litu olei amygdalini ac aquosis iusculis, in quibus gelatinae portio soluta erat, iterum sensim restinguere tenebar. Eo sopito feliciter, perdurante indicatione quae corroborare iubebat, non tamen ausus adsumere vinum rubrum quod aderat, ob tot sinistra experimenta a spirituosius singulis, quaquaeversum circumspiciens nil inueniebam aptius Marte, quanquam adstringentia vegetabilia etiam suum locum habuissent. Terras vero bolares et sigillatas, pondere suo languido ventriculo nimis graues futuras, otiosasque ibidem restitantes intestinis parum emolumenti allaturas credebam, etsi pinguitudo earum pro usu militabat. Neque martem in alcohol limatum, aut crocum aliquem feligere tutum videbatur, sed lenissimum aliquod praeparatum in forma liquida hic merebatur mea sententia praeferrī. Praesto erat in pharmacopolio domestico *Herbstii* mei Tinctura martis cum succo cydoniorum elegantissime praeparata, atque illa mihi arridebat valde, saltem de vehiculo paulo largiore eligendo cogitare debebam. Afferunt interea de nutriendo exsucco meo corpore

Terrae bolares non tutae visae.

*Iusculum
panis mar-
tiale.*

pore sollicitae mulierculae iusculum de pane tosto coctum, mihi alioquin in deliciis habitum, attamen iam vix ac ne vix quidem salitum; huius portioni quasi per iocum instillari iubeo guttulas quasdam Tincturae, palatoque in consilium vocato, nil aduersi saporis animaduertens, fideliter illam ebibo. Dum facile ferebam nouam hanc mixturam simplicem in Praxi vix ita vsurpatam (licet *Hoffmanno* Praeceptoris Cl. *Werlhofio* et aliis familiare fuerit Tincturae alicui martiali superbibendum dare serum lactis vel iusculum carnis) illam capiebam repetitis vicibus loco potus, gelatinam et oua interim haud seponens. His vero praesidiis magno meo bono cum lenimine dolorum desideratum illum fructum obtinebam, ut liquidae sedes sensim in compactiores abirent; atque per noctem numerus earum valde minueretur, de quo quidem effectum mirifice mihi gratulabar, vigilasque per malum quasi habitum necessarias redditas, incassum perpetuo dormituriens, ad tolerabiles meas aerumnas referebam.

§. 42.

*Dies morbi
undecima.*

Experimenti prospero successu, speque inde affulgente obfirmatus, ac Marte nec aduerso, nec ancipite, sed valde propitio oppugnaturus aegritudinem, quae aliis armis pharmaceuticis hactenus sese

sefe totam submittere renuerat, victo- *Potus suc-*
 rem tandem me superesse posse iudica- *colatae.*
 bam, qui tot hostilibus puncturis sine
 chalybe trucidandus fueram. Vix impe-
 trabat a me familiarium amicorum ami-
 carumque confluentium turba, vt bina
 vascula Potus Chokolatae in salutem ipsius
 ebiberem, namque oleum et operam me
 perdidisse autumabam, si Tinctura martis
 illi haud instillaretur, quod autem expe-
 riri non adeo consultum ducebam, non
 omnia omnibus remixta palato placere
 posse arbitratus. Redibam igitur paulo
 post ad iusculum panis adiecta laudata
 Tinctura medicinale redditum, constans-
 que et nobile beneficium quod in inte-
 stina mea defluere faciebat, omni laude
 maius, iterum iterumque persentiebam.
 Summa vero animo nascebatur voluptas,
 ita quidem vt parum abesset, quin for-
 tunatissimum *εὐγεννα* elata voce clama-
 sem, simulac sitiens et perpetuo bibituriens,
 tepidis vero potulentis non ex desiderio
 reficiendus, cogitando incidissem in aquam
 spadanam. Eam enim martiali elemento *aquae Spa-*
 praegnantem, si non prorsus frigidam *dunae desi-*
 caperem, non saltem sine damno, sed *derium.*
 potius cum fructu, ac simul cum magna
 iucunditate me bibere posse, ex his quae
 didiceram certo certius sciebam. Verum
 eheu! diues Hirschberga, aquis vndique a
 collibus et montibus defluentibus irrigua,

*diaeta, ex
ovis, gela-
tina, lacte.*

felteranasque ex scaturigine dissita ad se deriuare gnara, nulla tamen gaudebat Spadacrene; neque habebat coeteroquin mihi facilis, unde ardentia haec mea vota expleret. Iamque spadanas quasdam artificiales instillatis guttulis martialibus cydoniato sapore gratissimis, in aquam purissimam conficere meditabar, cum accedens amicissimus *Schneiderus* ad quem fama desideriorum meorum cito delata fuerat, degere in Thermis foeminam nunciaret, quae Medici sui suasu aliquot lagenas Spadanarum secum apportasset, cui vero easdem proficuas futuras ipse negauisset, otiosas itaque in cella asseruatas haftenus, mihi venales fore non dubitabat. Gaudebam in sinu, conuincebarque ad finem faustum vergere meas aduersitates, mitiora fata me manere, arridentemque iterum mihi rerum nexum meliores fortunas promittere. Morari igitur diu nescius, misso statim qui humaniter aquas peteret seruulo, eas benigne traditas meas possidebam. O quam lautis et opimis dapibus oneratam mensam mihi tum instructam reputabam! quam opulenta et sapida cibaria mihi opinabar apposita! Gelatinam, Oua, iusculum panis, et carnis, non usu saltem optima, sed ipsa censura palati acceptissima, et omnibus eduliis proferenda, pro lubitu assumens. O quam sublime, quam nectarium,

reum, anhelam sitim releuans, aridamque *cum potu*
 linguam humectans spadunarum haustulus *spadana-*
 complectabatur analepticum! cum quo *rum.*
 vina omnis generis si vel tokayensia fuif-
 sent, facile non permutassem. Fidem
 superabit legentium, si pronunciauero,
 ita apprime rebus meis conduxisse breui
 compendio hunc medicamentosum et
 diaeteticum apparatus, vt sensibile emo-
 lumentum per horas increscens inde ca-
 perem, viribus auctior, dolores mitiga-
 tos experiens, a vomitu et diarrhoea li-
 ber. Potiores molestias nunc fere flatuum,
 abdomen infantium tumultibus adscri-
 bendas habebam, qui haerentes in in-
 testinorum atonicorum latibulis, carce-
 ribusque per stricturas fibrarum inclusi,
 anxiam et asthmaticam praecordiorum
 oppressionem ructibus explosis imminu-
 tam ciebant, murmurantes vero et libe-
 rius vagantes per inflexum omnem ali-
 mentarium tubum, tunicas arrosas et suf-
 ficiente smegmate nondum obductas,
 praetereundo male afficiebant. Missum
 fuerat amica manu pomum aurantium *pomum au-*
 mediocris magnitudinis, cum ipsa pulpa *rantium*
 ita conditum, vt grato et salubri ama- *conditum*
 rore coctione haud deperdito, non ad *nocium.*
 cupedias inanes saltem, et bellaria men-
 sarum secundarum referri mereretur, sed
 medicamento carminatiui et stomachici
 loco esse posset. Eius dimidiam portio-

nem degustando pene absumseram, cum nil tale ab innocentissimo habito hoc oblectamento metuens, inclescere intus infimum ventrem calorigue sensim ad-
aucto, ardorem et morsum succedere sentirem. Obstupescebam praeter omnem expectationem, eoque tempore quo capitale visum viscerum incendium feliciter restinctum credidisset quiuis, ignem in me denuo accendi, neque aliud eius pabulum exstitisse praeterquam oleum lene aromaticum in cortice hospitans, quod sacharo sat mitigatum tantarum virium antea habuisset nemo. Adeo minutula et leuissima irritatione quam nullam futuram credibile erat, exacerbabatur exquisitissimus fibrillarum neruofarum sensus. Bene interim mecum agebatur, quod lenientibus iusculis, gelatinis, ouis, mature mihi consulere didicissem, horum enim ope mulcebam iterum leniter erosa loca, acrium molecularum, vaporumque ab iis exeuntium contactu excandescencia, atque silentium felix crispaturam dolorosarum impetrabam. Neque ab eo tempore siue proprio instinctu permotus, siue alienis exhortationibus persuasus, me eo abduci patiebar, ut aliquid vel in cibo vel in potu admissem aliud, quam sapore blandissimum, maxime cum semel adhuc flatuum incommoda paulisper impugnaturus a pauxillo, femininis anisi et coriandri

*itemque se-
mina car-
minatiua
sacharata.*

coriandri sacharo obducti, easdem prorsus molestas sensationes perciperem, quas ab aurantio pomo antea toleraue-
ram, nempe tales ac si intus aura aestu-
ante afflarer.

§. 43.

Nocte cibando et bibendo recepto meo more inter pertinaces vigilias trans-
acta, et si ad pacem et quietem indul-
gendam proniora pathemata somno ca-
piendo facere videbantur, quem fere
per solum malum habitum a me abesse
intelligebam, mane de ientaculo idoneo
cogitabam, ab epulis ordinariis non ab-
horrente, namque aliud nec exoptassem,
nec pertulissem. Ferebatur appetitus
in lac oleo emulсарum amygdalarum et
additione vitelli oui nutritioni et leni-
mini aptius redditum, quod et gulae, et
tanquam amicissimum balsamum intesti-
nis maximopere placebat. Id quoniam
cum reliquis dapibus meis bene con-
gruebat, aquam spadanam potui ordina-
rio nunc inferuientem maiori copia me
impune assumpturum credebam, si lacte
calido remisceretur, atque eo affuso te-
pesceret. Sed et ex hac miscela magnum,
et pluribus iudicationibus sufficiens me-
dicaminis genus enasciturum fore, cre-
dibile erat. Scilicet Spadanae, quae a me
intestinorum tono restituendo praecipue
destinabantur, quod legisse olim apud

*Dies morbi
duodecima.*

*lac cum a-
mygdalis
tritum et
vitello oui.*

*lac cum
spadanis.*

*dolorum le-
nimen.*

*deiectione al-
vina natu-
ralis consi-
stentiae.*

Henr. ab Heers in Spadacrene bene recordabar, ad scabiem in vesicae collo et corpore haerentem abstergendam, mundandam, et saepe ad cicatricem perducendam aptae habentur. At vero eiusmodi scabiei moleculis furfuraceis et filamentis in vrina cum dolore excreta se se manifestantis idea rectissime ponitur, in acrosione tunicae interioris, neruosae, glandulosae, muco leniente obductae; cur ergo talis in duodeno et ieiuno scabies villosae, neruosae et glandulosae horum tunicae insidens, spadanis haud sanabilis foret? imo vero cur non multo certius? cum locum affectum vis earum quam citissime attingat. Si autem id ita sese habuerit, quis oleosi lactis connubio ad hos fines ipsas spadanas multo magis idoneas futuras non ultro concederet! Magna igitur fiducia largiter potare has aquas soterias cum lacte incipiebam, nil aduersi ab iis, sed potius summum leuamen in locis, quae antea doluerant persentiscens, insuperque eximium illum fructum cum gaudio animaduertens, quod alius per integras 12. horas clausa persisteret, ac iis elapsis aperta faeces non amplius lubricas, sed naturalibus prorsus solo colore nigricante excepto similes, cum ordinario egerendi conatu redderet. Omni exceptione maius documentum ita obtinebam robur elasticum

cum fibris intestinalibus redire, quod ut instaurarem et restituerem plenius, pergebam elegantissimum potulenti genus ulterius haurire, atque iusculis, gelatina, ouis vesci, ut consueveram. Recipiebat ab his nutrientibus blandissimis, imminutis sensim dolorosis sensationibus, disparente lurido pallore, vultus pristinam suam dignitatem, ossulentumque corpus et flaccidi muscoli deperditum vigorem, quin ipse animus reuiuifcebat iterum, suasque vires recuperabat. Atque quod summam recentium mearum felicitatum constituebat, postquam lectulum prima vice egressus in sella per horulas aliquot sedissem, atque in illum *somnus.* fessus rediissem, post tot inter gemitus et suspiria vigilatas noctes, obrepebat earum obliuionem secum adducens suauissimus somnus. Eius ineffabilibus deliciis per sex continuas horas degustatis, euigilans, coelestibus bonis me positum cumulatamque opinabar, dum illam voluptatem percipiebam, quae si omnes, quarum fruitioni par est humanum genus consideraueris ordine, inter primas habenda est merito, sensum sanitatis.

§. 44.

Non opus esse arbitror, ut incrementa prosperioris meae valetudinis, quae de die in diem rectiora et auctiora per Dei gratiam deprehendebam, fusius de-

*Dies morbi
decima ter-
tia et reli-
quae.*

diæta eadem.

*animi tranquillitas
sub morbo.*

scribam ; id notasse saltem fas erit, me
servato usque ad diem ab initio morbi
vicesimum quartum et ultra, diætæ ex-
positæ regimine strictissimo, præter
spadanas cum lacte, iuscula panis, car-
nium gelatinam, et ova tandemque pa-
nem sacharatum, a piftore dulciario pa-
ratum ingessisse nihil. Cauendum erat
sollicite a miculis salis culinaris, itaque
vel cogitare de vere falsis, acidis, aro-
maticis, religio erat. Neque dura mihi
videbatur hæc viuendi ratio, cui fortu-
nata illa otia, cui illos festiuos dies, cui
illas a doloribus, tortoribus vacuas ferias,
acceptas referre debebam ; multa enim
alia mihi oblectamenta permittebantur,
quibus sensus internos et externos re-
crearem, gustus laxioris et excedentis
nullum vnquam mancipium. Qui victu-
rus et inoriturus eram libenter, flexam
et obsequiosam arbitrio diuino volunta-
tem, tranquillamque mentem iussa do-
mini patienter expectantem, primariam
causam allegandam habeo quod euase-
rim, a turbulentis animi motibus non
raro aegros mortuos reminiscens, quos
si placida mente patienterque morbum
suum tolerassent, nondum forte atra
dies abstulisset. Assurrexeram certe in
montosa hac regione desperate decum-
bens ad summum calamitatum culmen ;
interim sine vlla nostalgia aegrotans in
pere-

peregrino solo, quo abiisse me ex nutu
 Prouidentiae credebam, nullam sepul-
 chro aptiorem humum habebam quam
 hanc, nullibi quietura ossa mea mollius
 arbitrabar, quam loco ipsis a condito
 mundo iam assignato. Amabam, et a-
 maturus adhuc eram micante iam supre-
 ma cordis systole, meam Vratislauiam,
 culturusque et impense culturus tot Fau-
 tores et Amicos mihi beneficos, fato-
 rumque meorum acerbiter deploran-
 tes, meque sibi reddi ardentius deside-
 rantes. Nihil vero mihi denegarant rus,
 et vicina Hirschberga quod ad seruan-
 dam vitam necessarium ducebam, ex so-
 lutoque omnibus viribus, absorbendo-
 que in quibus medius fluctuabam mortis
 faucibus, eam quietem corporis et ani-
 mi non indultura fuerat alma mater,
 quam mihi praestabant, procul a nego-
 tiis me locantia, beata illa silentia vitae
 rusticae, quae a teneris magni feci. Ac-
 cumbebam in lectulo meo fenestrae, per
 quam circumfusam editissimorum mon-
 tium coronam summa animi voluptate
 liberrimo obtutu contemplantur. Super-
 biebant et obtusam atque caligantem
 oculorum aciem alliciebant vestita mul-
 tifarum coloribus illorum dorsa et cacu-
 mina. Conspiciebam assurgentia ex imis
 iuga versus, vetusta et diffusa longe late-
 que abietum pinuumque nemora, fron-
 dium

*et recreatio
 varia eo ad
 finem ver-
 gente.*

dium arcte sibi inuicem implexorum gratissima viriditate placentia, exporrectoque in altum ex rectissimis stirpibus vertice, nubibus appropinquantia. Haec radiis solaribus quoties illustrabantur, fere fabulosi aurei seculi camporumque elysiorum icones sistebant, magis autem, quando per umbras emortuo virore nigrescebant, ex remotissima antiquitate Priscorum germanorum lucos, et obscura habitacula reuocabant, in memoriam, maiorum nostrorum, quorum simplices et compositos mores fideique datae tenacitatem adeo graphice *Tacitus* describit. O quam longe, o quam turpiter ab iis recessimus nostra aetate! quo persuadere, fallere, mentiri, promissis non stare, eheu! proh pudor! inter artes seculi elegantissimas reponitur. Alibi passim segetes videbam lenis aurae afflatu commotas et diffluentes, intensaque ac aurea quasi flauedine suam loquentes maturitatem, ac messoris falcem prope diem adfuturam expectantes. Argenteo autem nitore splendebant hinc inde ex alto praecipites se dantes riuuli, atque serpentino flexu numerosissimis cataractis deturbati, perniciosissimoque itinere vallium planitiem petentes gramina harum et herbas irrigabant. Mane summo me salutabant egressae stabulis, ad prata properantes, seroque reduces vaccae, atque

que cum iis emissae, tandemque euntes domum faturae veniente hespero capellae, a quarum omnium bene pastarum vberibus, roscidum meum et blandum alimentum atque medicamentum expectabam; insuperque tintinnabulorum suorum leni clangore, somnum quo carebam allicere gestiebant. Mirabar autem ante oculos meos incedere plumis cristisque suis conspicuas, nondumque conspectum meum fugere mihi tandem irascentes gallinas, quod posita ab iis oua breui spatio trium dierum et totidem noctium numero sexaginta abliguriens gulosus helluo, prolem ipsarum, spemque omnem familiae et posteritatis annihilarem. Ad radices montium qui oculis meis obiiciebantur, prouoluitur Zacus, quem olim furibundum, tanto fragore ac si feruente in vicinia marte, bellica tormenta exploderentur, maximae molis saxa trudentem et conquassantem, immanique strepitu inundationes subitaneas inferentem, horrescens videbam; iam ille aures meas nullo molesto fonitu offendens leni cursu circumfluebat lambebatque lapidosos suos incolas, ac mox stagnans ad tempus bona noua de mea valetudine expectare videbatur, mox iterum tenui murmure thermas et Hirschbergam versus procedebat, nondum me occubuisse scire auidis sortem meam amicis denunciaturus. Vnum supererat

pererat felicitatis genus, omnibus locorum amoenitatibus facile praeferendum. Vtebar contubernio Amicissimi *Volkmar*, mirum quantum de rebus meis solliciti, et summo mane, et adulta iam nocte, et per vigilatas noctes, salutis meae studiosissimi, atque ad erigendum animum eruditione, et facundia sacra instructissimi. Erubescat *Hirschberga*, erubescat tota *Silesia*, quod solertissimum disciplinae Summi *Mosheimii* Alumnum, ad maiora natum, et sapientissimis Auditoribus e suggestu placere gnarum, altiori loco reponere oblita sit haecenus! Anne ergo *Petersdorffii* et reuiuiscere, et mori amoenum erat? Prius cum ex immutabili et aeterno prouidentiae diuinae decreto experiri deberem, submissa mente venerabar prorogatum mearum dierum terminum, viuereque ulterius iussus citius saniores vitam iterum exorsus essem, nisi acerbissimus aliquis et tragicus casus nemini praeuidendus, omnem meum animum deiiciens virium incrementa valde inhibuisset. Iter fecerat noctu, coelo tonitrubus, fulguribus, imbribus, et grandine horrido, propriae valetudinis oblita, cum vxore mea et filiabus, ut eas in via solaretur, meque medicum suum et amicum moribundum aut videret vltima vice, aut iam demortui sepulturae adesset, integerrimo affectu ducta honestissima quaedam foemina,

omni-

*Sanitatis
incrementum
luctuoso aliquo
funere retardatum.*

omnibus virtutibus quae sexum amabilem exornant conspicua, ac, eo magis mihi chara, quod fratrem eius optimum Virum, Supremi Iudicii in Silesia Secretarium, *Foersterum* meum, ipse fratre orbus, ceu fratrem germanum amem et colam. Illa conflictata per multos annos cum pathematibus hystericis pro teneriori sua et sensibili fabrica corporea, iam sana vtcunque ad me delata, hilarique corde me conualescentem videns, subito clauo suo, vomitu, tremoribus, leuioribus conuulsionibus artuum prehendebatur. Opponuntur sueta suetis pathematibus remedia quibus toties cesserant, sed eheu febris iungitur continua, venae sectioni et clysmatibus rebellis, vixque vllis internis remediis ob nauseam insuperabilem omnium, et creberrimas vomitiones, impugnanda. Huius accessu de instante periculo monitus, ipse aeger, lecto adhuc affixus, pedibusque insistere nondum valens, tamen accepta beneficia ingrato et inhumano animo rependere nesciens, deportari me in vicinum in quo decumbebat, conclaue facio. Omni tamen arte qua pollebam, servare nequibam miseram, sed aestu inextinguibili perseverante, tandem iacebat soporosa, atque inter miras, et celerrima vicissitudine sese excipientes faciei convulsiones, quas iconem muscutorum faciei Santorinianam perpetuo ante oculos habens,

bens, vix capere et explicare poteram, candidissimam animam exspirabat. Impar sum prorsus describendo intensissimo moerori, luctuique singulari, quo me afflictum sentiebam, neque poteram quoties imperscrutabilem rerum mearum catastrophem meditabar, optimam foeminam aliter quam victimam considerare in meam salutem immolandam, mortemque illius quasi λύτρον habere, cui vitam meam redemptam debebam, dum ossa eius eidem sepulchro inferri videbam, quod mea condere debuisset. Rarum certe hoc mortis genus, raro amicitiae documento paratum, cedroque et sempiterna memoria dignissimum, exsoluta illa officia probat, nostro aevo vix exsolui solita, quae olim ab amicitia vera et infuscata poposcit Seneca: *Amicitiae, inquiens, suam detrahit maiestatem, qui illam parat in bonos casus. In quid amicum paro ut habeam pro quo mori possim, ut habeam quem in exilium sequar, cuius morti me opponam et impendam.* Neque puto notabilem historiam morbi mei, cui nihil deesse volui, cuiusque descriptionem iam finio, nobilem hanc quam ipsi imponendam ex merito duxi, dedecere Coronidem.

ANIMADVERSIONES
THEORETICO-PRACTICAE.

M

ANNUAL REPORT

OF THE

§. I.

Diffusam satis et mei morbi, et *Causa Cholerae proxima, et remotiores in genere.* mei ipsius, et meae medendi methodi, haecenus perscripsi historiam; poteramque nunc Lectori soli operam relinquere, deducendi ex illa quaedam consuetudines, et theoriam huius aegritudinis illustrantia, et in praxi utilissima futura. Verum ipse lubens eiusmodi labori me accingo, capitis mei periculo vir experientissimus redditus, atque specialem prouinciam docendi hoc argumentum practicum, prae aliis Doctoribus adeptus. Abfuerunt a me valde pauca ex illis symptomatibus, quae tanquam cholerae propria, ab Historicis morborum antiquioribus et recentioribus describuntur, plurima vero quae sensi ipse, adeo accurate descripta lego apud Hippocratem, Aretaeum, Trallianum, Aetium, Celsum, Coelium Aurelium, Pisonem, Sennertum, Riuerium, Ettmullerum, Sydenhamum, Hoffmannum, Vaterum,

terum, Teichmeyerum, Autoresque *Historiae Morborum Vratislaviensium*, etc. ac si praestantissimi hi Viri mearum aerumnarum fidelissimi exstitissent observatores. Ad illos itaque et alios plures, ablego Lectores meos, qui concinna dictione et graphice exarata videre cupiunt mala singula, quae vnquam apud aegros cholericos sese manifestarunt. Omnes autem quotquot tandem arduum hoc morbi genus pertractarunt scriptores medici, vt in eo consentiunt quod formalis eius ratio consistat in conuulsione vehementi ventriculi et intestinorum, ita quoque vno ore causam conuulsionis huius ponunt in acrimonia quadam tenui, rodentissima, et causticae prorsus indolis, nerueos ventriculi et intestinorum villos irritante. De illa secta quae infaluberrimos hos et mortiferos toties motus salutares, et non ab ipsa acrimonia, sed propter eam a sapiente principio adornatos sibi imaginari potest, nil loquor. Licet vero omnino vanum sit, subtiliori speculatione physica et chemica figuram spiculorum irritantium indagare, vel proluxa disputatione inquirere, ad quodnam salium cognitorum genus specialissime peccans in cholera acrimonia referenda sit, vel et sine omni ratione sufficiente naturam et originem huius acris sibi fingere pro lubitu, quod
magnum

magnum *Paracelsi*, *Helmontii* et *Sylvii* aliorumque vitium fuit; tamen cum certissimum sit cholicam acrimoniam non semper omni tempore, et in omnibus aegris sibi similem esse, multum omnino refert nosse exactius verum eius ingenium, ut antidota iusta ipsi opponantur. Ego quando omnes practicum descriptiones generales mihi lectas de hoc morbo, observatorumque individuales casus vno quasi obtutu perlustro, causam proximam eius acrimoniam quae nunquam cholera produxit, et producere apta est prognerari video, primo ab ingestis aere, ciboque et potu; dein a degeneratione humorum domesticorum nostri corporis in ventriculo et duodeno confluentium; porro a remediis drasticis instar veneni agentibus, tandem a venenis proprie talibus. Ad has causas semper mali ortus reuocari potest, a quibus tamen solidorum peccata non prorsus excludenda sunt, vitia volo conformationis ductuum bilem vehementium, et eructantium a *Riolano*, *Dimerbroekio*, *Boneto* et aliis notata.

§. 2.

Aerem continere in se chaos effluuio-
rum aqueorum, terreorum, salinorum,
sulphureorum omnis generis, ex vege-
tantibus, animalibus, mineralibus con-

Aër.

tinuo assurgentium, nemo physicorum medicorumque negat. Haec vero mota et inter se mista procreant omnino illud abstrusissimum *Θειον*, illud generi humano adeo infestum acre malignum, quod inspiratione et deglutitione cum suo vehiculo haustum pessimae notae aegritudines easdemque maxime epidemicas excludit. Inter eas autem et choleram morbum quandoque sese efferre, tyrannicamque stragem longe lateque edere solere nimis eheu rerum usu comperitum est. Talem cholericam epidemiam inter alios *Willisus* habet, qui dysenteriam incruentam (ita ipsi choleram appellare visum est) Londini a. 1670. immani ferocia populariter grassatam describit¹ atque in aërem culpam omnem coniicit, quem liquori nerueo vitium affricasse putat; quod ipsum concesserim lubens, quando actionem primariam stimuli epidemici in villos nervosos mente concipio. Non minus ciuis eius *Thomas Sydenham* ad morborum epidemicorum autumnalium familiam choleram a. 1699. grauius multo quam antehac grassatam refert, statuitque in aëre peculiaris mensis peculiare quippiam esse reconditum, quod specificam alterationem soli huic morbo adaptatam, vel cruori, vel ventriculi

triculi fermento valeat imprimere². Neque tamen saltem quatenus miasmata maligna neruosis nostris partibus inimica continet, aer Cholerae genesi aptus censendus est; sed eundem morbum solo excessu sui caloris excludere valet, maxime si inde aestuans corpus subitaneam refrigerii vicissitudinem experiatur. Eiusque modi choleram epidemicam habet *Lentilius*³, cuique causam in tempus pluuiosum et vna calidum, potumque liberalem ingurgitationem reiicit. Sed et per frigus admissum exterioribus corporis, acre calore in succis eiusque genitum constricta cute, ad interiora propelli, et vrgeri, ibidemque morbum hunc tum excludi posse, statuendum est, cum experientia id nimis doceat.

§. 3.

Ipsa etiam deinceps quibus non minus quam vsura aëris sanitatem nostram et vitam sustentamus, alimenta et potulenta varii generis, hostilem eiusmodi acrimoniam primis viis inferre, aut ibidem otiosa subsistentia, suaeque indoli natiuae permissa talem excludere valent, quae cholerae producendae sufficiat. Id dudum agnouit *Trallianus*, choleram
M 4 fieri

Cibus et potus.

2. Sect. IV. cap. I. et II.

3. Eteod. p. 568.

fieri ob copiosum cibum assumtum et quia concoqui non potuit, corruptum, pronuncians ¹. Sola quippe optimorum quorumvis, benigniorum et in se blandissimorum ingluies, vires digestionis superans, quandoque in culpa est, multique canina appetentia brutalique ventris sagina fatum incurrunt Biantis Pugilis apud *Hippocratem*, qui nimia carnis comestione choleram sibi contraxit ². Longe vero nocentius fuerit, si esculenta dura, viscida, tenacia, aegreque coctioni obedientia, et in chymum difficulter conuertenda affatim ingesta sint, aut si vt Seculum est, varia sapore, et indole inter se pugnancia dulcia, acida, falsa, aromatica pingua vno prandio, vel quod peius est vna coena ingurgitentur varia eiusmodi mensarum noxia incitamenta, inter quae tamen nonnulla in desuetudinem delata nostri aeui coquinae ignorant, iam literis consignauere alii Veteres, post *Hippocratem* ³; supersunt interim quae vt olim, ita et nobis choleram frequenter excitant. Veniunt autem praecipue in malum censum carnes tenaciores et pingues, fumoque induratae, maxime suilla, farcimina multa pinguedine praegnantia, et
pipere

1. Lib. VII. c. 14.

2. Lib. V. Epid. t. 27. no. 6.

3. Epidem. VII. 40.

pipere largius condita ; omnia butyro frixa, caseus antiquus, pinguis, rancidus ; lacticinia, acetariorumque liberalis vsus. Saepe saepius etiam nocuisse observati sunt fructus horaei, mala persica, armeniaca, cerasa, fraga, poma, pyra, cucurbitae, melones, cucumeres ex quorum solorum vsu multos in Choleram incidisse vidit Schenckius ⁴, atque olera tandem omnis generis. Mirum est pessimae notae haberi in catalogo causarum cholerae ouula barbi piscis *Gesnero* et *Al-drouando*, piscium descriptoribus, atque inter Practicos fere omnes *Timaeo* ⁵, *Lentilio* ⁶. Autoribus *Miscell. Nat. Curios.* ⁷, ea propter notata, quin a *Stentzelio* et aliis pro veneno sui generis declarata ⁸.

Quod potum attinet, cereuisia nouella vinumque recens, et praecipue mustum incredibilem prorsus vim continet inducendi choleras. Haec quippe potulenta omnia, hausta in actu fermentationis,

M 5 vel

4. Lib. III. obs. 1.

5. Casuum lib. III. casu 7.

6. Eteodr. p. 548.

7. Eptemer. Dec. II. Anno I. obs. 15. Aët. N. C. dec. II. an. VIII. obs. 25.

8. In nobis ad Lindestolpium de Venenis p. 280. ob sal acre alcalinum quo scatent, maxime tempestate calidiore.

vel eandem iam perfuncta in calido Ventriculo denuo tumefcentia, rarefcentia, motuque intestino agitata, spiritum generant elasticum acrem sui generis, nervoso generi infensissimum, fibrasque sensiles ventriculi et intestinorum irritantem et conuellentem. Idem patrant fructus horaei, de quibus dictum, atque ex quibus omnibus vinum fermentatione parari potest. Sed et vina probe defaecata, et in cadis diutius aservata, si strenuis haustibus bibantur, aut si vt hodie in conuiujs fere moris est, quae ex diuersarum regionum vuis pressa sunt, vna in mensa confluentia iugiter in salutem accumbentium educantur, licet limpida valde et suauissima fuerint, ventriculo miscela et mole diu onerosa acrimoniam induunt. Vnde fit quod hodie tanto magis conuiuia et crapulae, quae olim iam *Hippocrati* inter causas Cholerae numerabantur⁹, hunc morbum inuitent, eundemque inter alias intemperantiae poenas Heroes Potatores reportent. Perinde autem omnino est, quale specificum acre ex ingestis sua natua dote in hanc vel illam cruditatem pronis, in digestionis viribus obsequiosa in laudabilem chymum immutentur, tandem exsurgat; siue illud acidum, siue nidorofum,

9. De affect. 28. et Popul. V. §. 27.

sum, siue falsum et muriaticum fuerit, cum eadem omnibus stimulandi irritabiles valde villos nerveos virtus competat, hac vero posita morbus statim queat excludi. Multas ex Autoribus Practicis historias aegrorum compilare poteram, qui ex delictis diaeteticis grauioribus non semper sibi similibus, sed diuersimode peccante appetitu commissis, choleras contraxerunt, sed praestat Lectores ablegare ad ipsos fontes. Fere oblitus eram commemorare potum aquae frigidae, vel vinorum glacie refrigeratorum calenteque corpore auide ingurgitatorum, cuius rei notabilia exempla non minus in Scriptorum Medicorum monumentis occurrunt.

§. 4.

Transeo ad vitia liquorum corporis inquilinorum antea, ex assumtis laudatissimis et bene digestis paratorum, inter quos illi vt facile clarum est saltem lustrandi sunt, qui in primis viis confluunt, ibique moras nectunt, cum hi soli si acrimonia peccent, immediato contactu agere queant in parietes ventriculi et intestinorum, morbumque quem loquor valida sua irritatione excludere. Spectat huc praecipue, quae cum et sine cibis perpetuo deglutitur *saliva*, de qua certum est, quod in sanis sit omnis saporis expers,

Vitia liquorum domesticorum corporis.

expers, nilque acris contineat, saltemque aegrotantibus, et plerumque ob abstinentiam a cibo, et calorem praeternaturalem falsa interdum et amaricans deprehendatur. In ieiunantibus male olere incipit et saporem nauseosum et putidum habere, linguamque, fauces, gingivas, tum molesto pruritu afficit et leniter rodit, post valde diuturnam inediam valde acris reddita fortius. Summo equidem igne, qui vero in corpus viuum non cadit pauxillum salis volatilis foetentis exhibet, quare ille saltem Vulcani non Naturae filius haberi debet. Praeternaturalis autem eiusque acrimonia, quae tamen maxime admistis aliis humoribus vitiosis debetur, vix vnquam ea obseruata est quae cholerae excitandae sufficisset. Sequitur *liquor gastricus*; sed et hic est lenissimus, blandissimus, vixque alius quam ille, quem oculi glandula innominata lachrymarum nomine fundit. Equidem sal continet mediae naturae, sed valde exigua copia, summeque dilutum, etiam in hominibus et brutis valde voracibus, nullum in eo alcali, nullum acidum, vt opinatus est *Helmontius*, et qui eum secuti sunt. Inter hos referendum esse Cl. *Schulzium*, vix aliquis crediderit, sed fatetur ipse, se sentire cum illis, qui liquorem gastricum in statu naturali acido falsum iudicant, multisque argu-

argumentis hanc sententiam stabilire molitur¹. Ego vero vereor valde, ne acidum illud sit a solis reliquiis ciborum accescere aptorum; quomodo enim ex sanguine nil acidi habente, sed in putredinem sua indole prono, secerni possit liquor acidiusculus non bene capitur. Si vnquam acrimonia in liquore gastrico inuenta fuit, fere obseruata est post diuturnam inediam; id vero commune omnibus nostris humoribus, qui sine exceptione alcalescere, et acriores reddi incipiunt, nisi benignus et mitis quotidie ipsis admisceatur chylus, ne quidem lacte foeminarum prorsus excepto. Succedit *succus pancreaticus* quem *Sylvius* confutatus toties gratis acidum habuit, cum potius sit prorsus insipidus, aut saltem lenissime falsus et simillimus salivae; vnde et a *Boerhaauio* et discipulis saliva abdominis interdum appellari consuevit. Eadem omnia etiam omnino valent de muco, ex glandulis oris, oesophagi, ventriculi, intestinorum deciduo. Faciunt mecum et tuentur harum adsertionum veritatem moderni Physiologi omnes, qui nil precario et ex hypothese sumunt. Patet igitur in liquidis nominatis omnibus, extra casum diuturni ieiunii, aut progressio-

1. Diff. de naturali et praeternaturali menstrui ventriculi constitutione §. 7. 8. 9.

gressorum et complicatorum morborum, qui crasin eorum naturalem immutarant, nullam acrimoniam posse concipi, quae pungat praeter naturam irritetque ventriculum et intestina. Ego certe non negauero vnquam, illa subinde per morbos ab indole naturali recedere, iam vero choleram ab alio morbo exclusam, itemque sympathicam, qualem nonnulli medici habent, meam non facio, sed vnam idiopathicam loquor, et subito rarissimos mortalium aggredientem et perimentem.

§. 5.

*Maxime
Bilis.*

An vero etiam iure suo quae considerata restat bilis, in se quando recens secreta est, non minus blanda, absolui potest ab illa culpa, quod non facile contrahat eam acrimoniam quae possit producere choleram? Dispiciamus accuratissime! Id si asserere auderet aliquis, magno strepitu unoque ore, sibi contradicentes haberet veteres sine exceptione omnes, eousque enim ipsis male audit bilis, vt solam fere semper aliis causis vel plane non, vel obiter saltem allegatis, morbi materiem esse constanter clamet. Non forte praeter rem suspicor, id ipsum olim Cl. *Bohnio* disputaturo Lipsiae pro loco *de Cholera* ansam dedisse, praemittendi in panegyri doctorali quaestionis

stionis resolutionem, *an bilis sola cholerae causa sit?* *Diemerbroeckig*¹, quando nulum alium irritantem stimulum quam bilem acriter efferuescentem, et subito in duodenum ex hepate et ductibus cystideque exturbatam, in cholera admittit. Nil vero me mouet hic Veterum Auctoritas cui multum iam derogauit *Cl. Pechlinus*², ex cholera serosa quam descripsit, quamque prorsus *ἄχολον* fuisse refert, rectissime inferens, bilem quandoque prorsus a culpa immunem esse, causamque morbi aliunde omnino esse repetendam. De vomitibus et alui deiectionibus mere aquosis, et fere limpidis raro biliosis in descriptione cholerae verba quoque fecit *Willisius*³, atque phlegma acidum ipse reiectum vidit *Ridley*⁴. Poterant equidem qui Medicae Antiquitatis nimia hic, ut alias interdum veneratione ducuntur, prouocare ad *Observationes Glissonii*⁵, qui cholera peremptorum cadauera inuestigando vesiculam felleam vacuam, totumque hepatis viscus exsuccum inuenit, atque exinde concludere audet, a spasmu hepatis, vesiculae, et ductus choledochi bilisque

1. Anat. lib. I. c. 7.

2. Lib. I. Obs. 55.

3. Pharmaceut. Rational. Sect. III. cap. III.

4. Obs. I.

5. In Anat. hepat.

bilisque adeo emunctione, nasci cholera-
ram. Nil vero hoc ipsum facere, ad
stabiliendam causam vnice biliosam in cho-
lera ex infra dicendis clarius apparebit,
quando seorsum demonstraturus sum,
stimulum quemuis alium quam biliosum,
positum in ventriculo et intestinis, cho-
leram posse proritare, atque quemuis sua
irritatione ad fluxum humorum vberio-
rem aduocando, non bilem saltem ex
capsula et ductibus, in quibus asserua-
batur et mouebatur, sed omnia totius
corporis liquida sine exceptione emun-
gere. Mea quidem sententia peccant
vtrinque, qui vel semper bilem in cho-
lera causam statuunt, vel nunquam aut
raro nimis in eadem culpam ponunt, cum
et negari nequeat, dari choleras bile ab
omni vitio immuni, et simul certissimum
omnino sit, inter alias causas proximas
cholerae illam eminentem hercle locum
occupare, quatenus desciscens a sua na-
tiva indole, acerrima et rodentissima
acrimonia quam acquisiuit, nerueas tuni-
cas ventriculi et intestinorum vellicando
hoc malum proritat. Hanc autem acri-
moniam, dum qui eam agnoscunt autores
exacte determinare aggrediuntur, denuo
in magnam confusionem Lectores indu-
cunt, si his acquiescere vel in vnus vel in
alterius sententiis placuerit errore et ce-
spitatione, dein in ipsam praxin defluente.

§. 6.

Ego iam in hac materia occupatus fingam nihil, nil gratis sumam, sed filum experientiae et rationis castissimo incessu sequens rem omnem clarissimam reddere annitar. Bilis sua naturali dote saponacea, pinguis, oleosa, in hepatis viscere secreta, fluensque ad cystidem et per choledochum ductum ad intestina, blanda est, dulcis fere, et insipida potius, quam amara, et acris; asseruata in cystide sola stagnatione et mora sensim redditur amarior, et acrior, eaque de causa bilis cystica sese ab hepatica perpetuo distinguit. Eadem vero bilis hepatica blanda, stagnans et moras nectens in duodeno, vel in ventriculo si vacuum illum hiantē pyloro ingressa fuerit, perinde acrior redditur, ut stagnans in cystide, imo vero per peculiare causas illic eminentiorem longe acrimoniam ad alcalescentiam summam, et ipsam putredinem assurgentem, potest contrahere, quam hic. Nullum dari in corpore humano humore, qui ex se in putredinem, eamque terribilissimam magis vergat quam ipsa bilis, in vulgus notum est; igitur eam tanto citius ruere in putridam corruptionem debere, si conditiones hanc degenerationem iuvantes adfuerint, vltro perspicitur. Constat autem experientia, nil magis iuvare veram putredinem corporum in eandem

Bilis putredini obnoxia stimulo suo parit choleram.

proclivium, quam quietem, accessum liberum aëris maxime humidi et calidi, humiditatemque et calorem aliunde pendentem; cum e contra motus, frigus, et siccitas, aërisque non frigidi et sicci accessus prohibitus, putredinem quam felicissime ab illis abarceat. Haec si applicentur ad bilem stabulantem in duodeni et ventriculi cavea, facile intelligetur, qui fiat ut illa ibidem facillime ac citissime alcaliescat et putrefiat. De stagnatione et quiete iam dictum, quousque enim moveatur circulumque suum obit per hepatis viscus, non facile tali corruptioni est obnoxia, aliter vero sese res habet, quando extra circulationis leges constituitur. Aeri vero liberum patere in ventriculum et intestina introitum, viscera haec semper humida deprehendi, caloreque moti per vasa arteriosa sanguinis assiduo foueri scitur, nil ergo mirum tantae bilis fracedini ibidem idoneum locum esse. Ut in sensus incurrat haec veritas, excipiatur bilis sanissima, recentissima vase, apertoque vel clauso eodem exponatur calori illorum graduum, qui homini sano nativus est; apparebit eam citissime prae omnibus humoribus nostris putrescere, et odorem mutare in putrefactum, saporem fieri acerrimum, atque ipsam daturam esse verum alcalinum salem, cum vitrioli spiritu efferuescentem. Eam nimirum ad
amissim

amissim fortē per causas dictas experitur bilis, quam pingua omnia et oleosa experiuntur, quae assumpta sola mora et calore viui corporis flauedinem acquirunt, rancidumque et acerrimum amarorem contrahunt, ad rodendas et inflammandas irritabiles delicatulae structurae tunicas aptissimum. Ita vero deprauatam et putrida acrimonia peccantem bilem, suo stimulo eousque exagitare posse motum peristalticum, vt sursum deorsumque vehementer intendatur, vomitusque et deiectiones crebriores concitet, nemo mirabitur, qui perpenderit illam adeo bene et secundum naturam constitutam naturalem stimulum perpetuo intestinis inferre, quidni igitur naturali mirum quantum acrior praeternaturalibus contractionibus fibrarum ciendis sufficiet? Porro cum toties in Praxi sensim occurrant vomitus a bile eiusmodi acriori et putrida, itemque diarrhoea a tali bile pendentes, cur non etiam talis morbum ex diarrhoea et vomitu compositum, choleram posset producere?

§. 7.

Quando vero in prima regione stagnando alcalescens bilis hunc morbum vere toties excludit, eius ortum quam maxime accelerari, decursumque grauissimum reddi in propatulo erit, si

*Morbum
inuaz copi-
osior eius
secretio.*

bilis secretio antea reddita fuerit copiosior, ipsaque copiosius secreta et collecta, vi quadam, vnoque quasi impetu ad duodenum propellatur, ac ibi deinde diutius moras neſtat. Solent illi hominum qui vaſa ampliora et magno robore elastiſtico donata obtinuerunt, communi Medicorum conſenſu appellari Cholericī ſeu Bilioſi, et merito quidem, namque iſſis ob pulſum validum et calorem intenſiorem vberior in ſanguine generatur materies, ex qua in hepate bilis ſecernatur; hincque eſt, quod ad Choleram morbum admodum proni habeantur. Hi ſi ſimul corpus vehementius exercent, maxime aëre exiſtente calido, ſalibus et ſulphuribus ſanguinis magis exaltatis, eo maiorem copiam bilis elaborant; ſolenniter quippe vt egregie *Hoffmannus* notat¹, omnibus hominibus tempore aëſtuo ob vehementem calorem multum bilis generatur, et ad inteſtina fertur, iisque qui corpus crebrius motu exercent, excrementa bile copioſius tinſta excluduntur. Atque ob illam ipſam quam loquor bilis copioſioris et ſimul acrioris generationem, euenit omnino, quod conſentientibus obſeruatoribus aëſtate poſtiſſimum cholera graſſetur, atque in iis regionibus quae feruido ſub loue conſitae ſunt,

sunt, maxime stragem edere soleat. Ipse parens artis *Hippocrates* ex insolatu saepissime, et aestate ²⁾; verum aestate maxime, vere et autumnno minus, hyeme omnium minime choleras solennes esse *Aretaeus* scribit ³⁾. Inter recentiores *Zacutus Lusitanus* Choleram in oriente frequentissimam plurimos necare, et in Arabia fere lethalem esse memorat ⁴⁾, quod ipsum quoque *Bontius* confirmat in India orientali choleram frequentissimam esse testatus ⁵⁾. Atque apud eundem alio loco ⁶⁾, me legisse memini ipsam incolis Iauae insulae, ob solum aerem calidiorem quasi endemiam et non minus ac ipsam pestem formidabilem esse. Londini *Sydenhamus* mense Augusto ordinarie grassari solitam fuisse choleram, ita vt rarissime eius terminum excesserit affirmat, atque ita aestate fugiente et autumnno imminente familiarem fuisse ⁷⁾. Vratislaviae quo feruidiores sunt solis ardores, eo frequentiora esse cholerae exempla, sub initium decurrentis seculi edixit Celeberrimus noster de *Helwich* ⁸⁾, assertique

N 3

verita-

2) Popularium VII. 40.

3) Lib. II. c. 5.

4) Pr. Hist. lib. V. obs. 33.

5) De Med. Indor.

6) In Hist. Nat. Indiae lib. II. et III.

7) Sect. IV. cap. II.

8) Hist. Morborum Vratisl. 1702.

veritatem, integrum dimidium eius quod elapsum est ratam omnino habuit. Sat certum igitur redditur, aestum aëris et sanguinis iuuare largam secretionem bilis, adeoque causam a qua toties hic morbus pender.

§. 8.

Atque violenta effusio in duodenum.

Vt vero sanguinis aestus facile bilis vberioris genesis, ita nil magis, praecipitem eius et rapidum effluxum ex constricto violenter atque conuulso cystico canali et choledochi communi in duodenum proritat, grauiore aestu animi. De veritate rei medicorum nemo dubitat, sed omnes potius exacte consentiunt atque excussionis bilis praecipuam causam cum *Iunckero* ¹⁾ iracundiam habent, saltem de fiendi modo quaestio est. Ipse certe magnus *Boerhaavius* bilem acerrimam solo animi affectu natam producere multos ventriculi et intestinorum morbos equidem asserit, causam vero vix hactenus explicatam simul monet ²⁾. Non videtur probabile affectionem quandam mentis qualis est iracundia, agere immediate in liquida nostri corporis, eorumque naturalem crasin immutare, atque deprauare; quicquid enim pathemata animi

1) Tab. de cholera.

2) Institut. §. 788.

animi singula mutare obseruantur in machina nostra, id vix praestant aliter, quam mutando motum solidorum, eo vero mutato, quoniam inde et progressiuus et intestinus fluidorum motus pendet, vitia demum in haec migrare, valde credibile euadit. Cum ergo non saltem cordis et arteriarum systolen valde intendat iracundiae affectus, sed et spasmos et conuulsiones in membranis nerueis aliarum partium proritet, quod ipsum tot aegritudines ab ira euenientes, quarum ingenium spasma et conuulsione vnice absoluitur, clarissime testantur, dubitari nequit, iram agere etiam in membranas nerueas folliculi fellei, ductumque bilem ad intestina allegantium, easdemque validius stringere et conuellere, concusque violento maiorem bilis copiam exprimere. Cur autem iracunda animi commotio fere praecipue ac frequentius in has partes quam alias agat specialissime explicare vix licet; saltem aetiologiam effusae post talem affectum bilis, phoenomeni nimis saepe obuii, a conuulsione ductuum biliferorum petendam esse rati sunt, cum aliis bene multis praestantissimi Viri *Hoffmannus* ³⁾, *Schultzius* ⁴⁾, *Teich-*

N 4

meierus

3) Passim et med. syst. Tom. III. p. 102. 123.

4) Diff. de bile foecunda morborum matre §. 17.

meyerus. ⁵⁾ Verum bilis si copiosius effusa fuerit, quam opus erat pro naturali iuuamine digestionis, aliorumque succorum in duodeno confluentium proportionata quantitate, non aliunde demum acrimoniam suam eiusque maximum gradum expectandum habet, sola quippe mora illi excludendae breui tempore sufficit, vt iam monstratum est.

§. 9.

Quod testimonia autorum probant.

Atque hanc solius bilis copiosius generatae, corporisque ac animi excandescencia commotae, suam indolem sequentis, inque putridam alcali vergentis acrimoniam generare posse choleras gravissimas, et saepe saepius generare, licet de specifico hoc vitio autores multi de cholera tractantes taceant, rerum usus omnino docet, neque omnes satis attenti ad morbi ingenium, illud quod loquor vitium potuerunt praeteruiderere. Agens de dysenteria biliosa peculiari tractatu Cl. *Degnerus bilis*, inquit, *vario modo e. g. ab ira, a summo aëris aestu aliisque causis potest excandescere, putrescere, et ita mutari, vt acerrimus et admodum corrosiuus humor euadat, qui corpus intra breue tempus tanquam venenum destruit, addit postea quae huc maxime faciunt sequentia: Hoc testatur morbus dysenteriae*

riae biliosae aliquo modo affinis, praeterquam quod contagiosus non sit, cholera, in quo saburra biliosa ventriculi et intestinorum adeo caustica et corrosiva euadit, ut veneni septici instar vias per quas transit arrodant, corrodat, et excoriet, hincque magnos cruciatus, cardialgiam summam, vomitum, alui fluxum, aliaque lethalia et dysentericis maxime familiaria symptomata excitet. ¹⁾ Cum Degnero facit Cl. de Gorter explicaturus nempe aphorismum Hippocratis: *Ultra iuuenilem aetatem progressis asthmata etc. febres arden-tes alui profluvia, cholerae, dysenteriae accidunt, ita egregie differit.* ²⁾ Bilis maiori motu non compingitur in humorem lentum, sed liquefit fit acris et urens, ut omnia pingua per maiorem calorem. Ita bilis materia maiore corporis robore et motu in adultis secreta et deposita in intestina, ea sua vellicante acrimonia in perpetuam deiectionem sollicitat, et quoniam manet bilis scaturigo, etiamsi deponatur aluus, generari debet alui profluvium diuturnum, tam diu durans ac generatur in hepate et vesicula fellea bilis tenuis et acris. Bilis tenuis illa et acris calida iisdem causis nata, sed congregata magna copia in vesicula fellea ductuque choledochi tandem abundans in duodenum erum-

N 5

pens

1) Cap. II. §. 62. et 63.

2) Med. Hippocrat. ad lib. III. aph. 30.

pens sua rodente solvente virulentia non solum intestina in motum inordinatum validum et inuersum concitat, sed in ventriculum per pylorum delata totum chyli organum mirifice exagitat vt ipsa bilis coeteraque contenta intestinorum et in ea confluentes humores concitato hoc motu magna vi pellantur per vomitum et secessum, magno aegri discrimine.

§. 10.

Sed et cholerae parit bilis putrida nidorosis cruditatibus adiuta; atque bilis acidae faburrae praedominantis acrimonia imbuta,

Haec de bile sola putri acrimonia inquinata, tanquam causa idonea et sufficiente cholerae. Ponatur iam haec adesse largiore praecipue copia in duodeno et ventriculo, erit sane nimium efficax, ad producendum pessimum hunc morbum etiamsi concipiatur ventriculus cum duodeno insons et vacuus ab omni cruditate, quam relinquere poterant assumpta alimenta, minus bene cocta, suaeque peculiari corruptioni, in quam non rite digesta sponte vergunt, permessa, quae alioquin non minus, etiam per se, sine bilis labe, cholerae inducere apta futura erat. Sed nunc quoque indagemus acre biliosum nascens ex miscela bilis et recrementorum residuorum ab alimentorum mala digestionem; namque hoc inter causas cholerae singularem sui considerationem efflagitat. Scitur vero omnia quae ciborum nomine ingeruntur, si nimis

mis debili virtuti digestionis renitantur, ac abire in bonum chymum chylumque renuant, remanere in ventriculo et intestinis otiosa et cruda, saburramque vel nidorofam vel acidam vel pituitosam constituere, cum qua bilis ductibus eructata necessario congregitur, tumque acrimoniam sui, sed diuersi generis adesse facit. Fingamus homini prae aliis alimentis fuisse in deliciis carnes animalium et praecipue ferarum, easdemque assas magis frixasque butyro quam elixas, iusculaque ex iis gelatinosa et consummata, deinde pisces, porro oua, tandem embammata et condimenta ex semine sinapi, raphano et aromatibus; eumque potasse simul liquida spirituosas cereuiciasque valde lupulatas. Haec omnia certe libero aëri ac humido et calido praecipue aliquamdiu exposita, putrescunt illico, quidni etiam putrescerent in ventriculo debiliore, eademque mutare in humorem inquilinis in corpore assimilandum inepto, et quidem adhuc citius, quo calor internus corporis gradu maior est, calore circumfusi aëris atmosphaerici. Id certe ita euenire olidissimi quandoque ructus docent. Nata iam sit eiusmodi ex ingestis ad alcali accedens cruditas, quam nidorofam vocare solemus, atque ad hanc coaceruatam in digestionis officina accedat bilis talis qualem

lem modo depinxi, nonne tunc coëuntibus acrimoniis alcalescentibus maior reddetur vis stimuli putridi, quae ut aliis morbis ita et cholerae progignendae par habebitur. Verum nunc e contra supponamus dietam fere ex acescentibus et actu acidis constantem, lacte et lacticiis, farinosis, pane, vegetabilibus oleaceis, fructibus horaeis, carnibus aceto maceratis, acetanis varii generis, cerevisia tenui, vinis recentibus, aliisque fermentationi obnoxiiis, atque talia non superata viribus digestionis, dum corrumpuntur sequi suum ingenium, rodentissimumque acorem contrahere, nonne ille licet e diametro contrarietur rodenti putrido, eadem prorsus potentia sollicitare et vellicare poterit fibras nerueas, ac hoc? Nil certe repugnat, cholerasque a stimulo mere acido natas inuenire facile est apud obseruatores medicos. Attamen nil quoque impedit, quo minus effusa perpetuo suis ductibus vtraque bilis ad acidum acre peccans in primis viis accedat, eidemque intime admisceatur. Quae autem tum ex hoc connubio dominans acrimonia? Sane bilis ut dictum constat oleo ex blando amarissimo sensim reddendo, quod cum sale eius facile ruit in putredinem, verumque excludit alcali, bilis ergo sua natiua dote, ut acidum impugnat, ita quoque acidum naturaliter

ter

ter impugnat bilem. Facile perspicitur maxime referre quo gradu emineat vtraque acrimonia, quaque copia vtraque praesto sit, vt determinetur an vna alteram destructura sit; sin minus, quae inter alterutram praepollentia sit gauisura. Pauxillum acidi facile diluitur et absorbetur ab effusa iugiter bile, sed longe lateque diffusum per ventriculum et intestina acidum eludit affusam minus proportionata copia bilem, etiam sat acrem. Hoc omne si bene considerassent quidam Pathologi, non obliuioni dedissent in recensitione causarum cholerae bilem solo alcalescente ingenio peccantem, atque in bile non perperam posuissent acidum rodens, aut ex congressu et consermentatione bilis atque acidi natam corrosivam acrimoniam finxissent, quae si acido-corrosiua est, saltem acido soli, bilique ipsi imperare impari tota debetur.

§. II.

Cum Autoribus aliis bene multis ¹⁾, *Stablii* autem Sectatoribus praecipue *Cl. Iunckerus* cholerae causam antecedentem remotam ponit bilis excrementitiae copiam, antecedentem propiorem, effusionem bilis copiosam et impetuofam in duodenum, praecipue illo tempore quo cibi

*Stablius
cum affectis
notatur.*

1) Omnibus fere illis quibus Pathologia acida placuit vel forte adhuc placet.

cibi et potus fermentescentes in ventriculo et intestinis praesto sunt, causam materiale proximam et immediatam acrimoniam penetrantissimam acido corrosivam ex eiusmodi copiosae bilis cum cibis acescentibus fermentatione prognatam, quae intestina et ventriculum rodit. ²⁾ Addit his assertis Cl. Vir, non ad speculationes referendam, sed practicam esse quaestionem: num bilis sit alcali vel acidum sique alcalicae esset indolis frustra ei absorbentia et praecipitantia opponi contendit. Hippocratem vero propius ferire scopum, et *ὀξύτητα δριμύτητα* seu aciditatem acrem accusare asseuerat, talemque in infantibus satis conspicuam esse monet, quando post iracundiam nutricis excrementa biliosa tam acria et caustica excernuntur, ut posteriora exorient et lintea aquae fortis ad instar discerpant. ³⁾ Illustrare porro nititur hanc acrimoniam eminentem, ut opinatur, ex concursu substantiae ciborum acetosae cum tenui biliosa et sulphurea nascentem, ex praxi oeconomica, quando acor aceti adiectis aromatibus intenditur, et brassica muriatica penetrantio rem aciditatem acquirit, admistione seminum, pinguium et oleosorum. Pace vero eximii Viri dixerim, parum

2) Tabula de febribus biliosis.

3) Tabula citata in cautelis practicis No. 28.

parum haec omnia facere ad stabiliendam ipsius sententiam, quasi bilis suo concursu acorem praesentem adaugeat. Etenim per rerum naturam impossibile est, ut liquidum ita in alcali vergens, ut cum acido fortiore affuso affirmante *Bagliuo* ⁴⁾ et *Hoffmanno* ⁵⁾ ebulliat, quam hoc negent alii; ⁶⁾ quicquid sit, saltem impossibile est, ut liquidum ex sua natura ita alcalinae corruptioni obnoxium, ut putredinem subire queat, vere intendat acidum. Si acido corrosiva acrimonia ex alimentis eam subministrare aptis praesto fuerit, ut eadem agat potenter, nunquam opus iuuamine admistae bilis, siue enim haec affunderetur siue minus, per se aget illa ut acidum, semperque potentius quo magis bilis abest, quae accedens parua copia licet et tantillula virtute, semper tamen potius acidum utcunque minuet. Neque bilis poterit excitare aliquam fermentationem quia haec solis acescere aptis propria est. Ut quarta bili sit vis non intendendi acidum, sed contraria potius ant-acida nimirum, intelligatur plenius, in quae de ea concinna dictione habet

Illustris

4) Diff. de experimentis circa bilem.

5) Med. Syst. Tom. I. p. 182.

6) E. g. I. G. H. in Comment. in instit. Boerh. Part. III. p. 447.

Illustris van Svieten : ⁷⁾ Bilis, inquit, inter omnes humores nostros non excrementitios acerrima est, et cito in putredinem prona ; hinc circa hepar cadauera cito putrescunt. Huius admistio nimiam saepe chyli acescentiam tollit, ⁸⁾ hinc cereuisias ne nimis cito acescant amarissimis plantis bilis fere aemulis lupulo absynthio (imo vero ipsa bile bouina) condiunt. Vbi ergo praedominatur acidum, bilis natura quasi inuertitur et eius efficacia iners redditur. ⁹⁾ Patet hoc in infantibus acido laborantibus in illorum enim ventriculo colostrum caleosum lactis secedit, quod a bile soluitur, et tunc faeces aluinae flavae et aequabiles apparent, sed ubi praedominante acido bilis iners redditur, integra fragmenta caseosa alba per aluum exeunt. ¹⁰⁾ Addere mihi fas sit, huic malo post absorbentia acidum, non melius succurri quam exhibitis iis, quae bilis dominium restitunt, totiesque ego pulcherrimos vidi effectus ab elixirio aperitiuo clauderi diligenter pusionibus exhibitio, amarore aloës et myrrhae saleque tartari

7) In Comment. de morbis spontaneis ex acido humore aph. 63.

8) Id monstrarat quoque Bagliuus Diff. cit.

9) Vbi regnat acidum ibi inopia bilis Bagl. l. c. pag. 441.

10) De vi ant-acida bilis lege Comment. l. G. H. in instit. Boerh. Part. III. p. 438.

tartari bilem quasi artificialem sine iecinoris ope elaboratam suppeditante. Ita opinor clarissime patet, quoties reiecta sursum et deorsum biliosa recrementa peccare visa sunt aciditate, toties poni acidum copiosius et potentius quam ut infringi et subigi poterat accedente bile, maleque tunc ipsum directe accusari in morbis. Sed et simul perspicitur liquido, si propter contentas duodeno quisquillas acidas, a quibus affluens bilis abesse nequit, et propter excreta aluo accessu bilis omnino tincta, servandus in pathologicis terminus acrimoniae bilioso acidae (licet acrimoniam acidum inculpasse suffecisset) illi acrimoniam bilioso - alcalinam constanter adiungendam, et seorsim considerandam esse, inter causas choleram producentes. Vtramque et a se inuicem prorsus distinctam acrimoniam, proposuit et descripsit *Hoffmannus*, licet enim in capitulo quod soli cholerae explicandae destinavit ¹¹) posterioris oblitus fere fuerit, de bile per iram effusa et cum acidis fermentescentibus mista saltem verba faciens, tamen alio loco ¹²) succi biliosi copiosius effusi acris et mordacis sine accessu alius acris commemorato mentionem iniicit, hunc-

que

¹¹) Med. Syst. Tom. IV. Part. III. p. 584. 585.

¹²) Tom. IV. Part. I. p. 346. 347.

que pro causa cholerae declarat. Atque olim iam optimus Praeceptor dissertatione *de bile medicina et veneno corporis* disertis verbis bilem dum stagnat et subsistit facile putrescere ait, nilque magis aduersum esse naturae nostrae microcosmicae, nihil magis vigorem ipsius imminuere, ac eius motus turbare et peruertere, quam quod corruptum et putridum est, talique bili acida remedia opponenda suadet, ¹³⁾ paulo post vero bilem habet ob admixtas heterogeneas stimulantisque et corrosiuas partes acrem redditam, crasque eius ab acido corrosiuo ipsi admixto destructuram inculpat. ¹⁴⁾ Non aliter Cl. *Wedelius* dissertatione *de bile et eius morbis* ¹⁵⁾ distinctam, proponit eius acrimoniam acidam, et alcalinam. Eadem ratione Celeb. etiam post fata *Schulzius* dissertatione *de bile vitiosa foecunda morborum matre* inter alia vitia eius spissitudinem, tenuitatem, inertiam etc. acrimoniam et acidam et alcalinam refert, ¹⁶⁾ atque deinceps in recensione catalogi morborum a vitiis bilis pendentium ab vtraque acrimonia cholera excitari posse affirmat. ¹⁷⁾

S. 12.

12) §. 8.

14) §. 12.

15) Cap. II.

16) §. 15.

17) §. 23.

§. 12.

Haec omnia quae elocutus sum ha- *Bilis varia*
 ctenus, si probe expendantur, et rite a *epitheta ex-*
 se inuicem seiungantur, pariunt demum *plicantur.*
 iustum intellectum epithetorum vario-
 rum, quae bili adiecta leguntur, ab an-
 tiquioribus et recentioribus medicis. In
 eorum monumentis videlicet saepius
 commemoratam inuenias bilem flauam,
 vitellinam, prasinam, porraceam, isato-
 den, aeruginosam, atramque. Atque
 omnes has species communem quidem
 habere malitiam, sed proprium eiusdem
 malitiae gradum contendit Celeb. *Iuncke-*
rus, ¹⁾ sed minus recte. Est quippe
 flaua et vitellina bilis saepe sine omni
 malitia, aut si malitiam induerit, non
 communis illa est cum malitia prasinæ et
 porraceæ etc. sed prorsus diuersa. Sci-
 licet flauus color est naturalis bili cysti-
 cae, vitellinum seu dilute flauum natu-
 raliter gerit bilis hepatica, sed praeterna-
 turalis color bilis vtriusque est prasinus,
 siue porraceus, viridiusculus nempe in-
 star porri; dein isatodes ex nigro viri-
 descens quo instruitur isatis herba, vel
 glastum tinctoribus seruiens, tandem
 aerugineas obscurior et ad atramenti ni-
 gredinem subinde accedens. Constat
 vero per experimenta a Bagliuo ²⁾ et aliis
 O 2 insti-

1) Tab. de cholera p. 505. no. 14.

2) Diff. de bilis usu et morbis.

instituta si bili admisceatur quoddam alcali, eandem vix aliquid mutationis pati in colore naturali, aut flavedinem eius saltem intensiorem reddi, et per moram temporis alicuius demum in fuscum vergere. Ita oleum tartari per deliquium bili nil noui attulit in mixtione, elapsis demum 24. horis color ad fuscum tendebat. Sal absynthii adpersum nullam in principio mutationem produxit, post 24. horas color tabaci obscurior. Spiritus C. C. mutauit colorem in flauum eleganter clarum. Talis ergo color bilis semper monstrat eius alcalescentiam vel naturalem, vel in maiori gradu praeternaturalem. E contrario autem color viridescens, viridis intense, ex nigro viridescens, et niger prorsus infallibili signo indicat acidum praedominans bili admixtum esse. Noui his coloribus ab acidi miscela emergentibus quandoque ab autoribus iungi vitellinum. Facit hoc Cl. *Schultzius*,³⁾ ipse quoque *Baglius* ab aceto, spiritu nitri, spirituque vitrioli adfuso vitellinum colorem apparuisse experimentis edoctus asserit. Sed bene notandum est, nisi vitellinus statim quidpiam viridescens habuerit, post factam mixtionem breui tempore liquorem supernatantem, sedimentumque intensam viriditatem acquisiuisse, vt apud ipsum *Bagli-*

3) Diff. cit. §. 5.

Baglium videre est, qui tamen et statim affuso bili fortiori acido viridem colorem natum refert, et a spiritu vitrioli etiam aerugineum. Non vero hic obiter haberi debet, quod *Hoffmannus* notat,⁴⁾ omne acidum fortius praesertim calore admoto ebullire cum bile, viridi colore statim emergente, cum igitur calor in corpore praesto sit, sponte intelligitur mutationes bili ab acido accedente evenientes tanto promptius in eodem succedere, adeoque colorem dictum citius emergere. Atque sic sufficienter euictam esse acrimoniam bilis duplicem alcalinam et acidam crediderim; restaret concursus ipsius bilis cum cruditatibus pituitosis et viscidis, in primis viis coaceruatis, quando vero exinde nullum acre stimulans, sed si illae abundant bilis potius inertia et inuiscatio exoritur, nullaque adeo causa cholerae, ille ad praesentem tractationem haud spectat.

§. 13.

Haberem quae fusius eloquerer de metastasi cholerae aliquando inducente, quando nimirum vel morbidus fomes in viscere quodam latitans, vel in omni humorum oceano oberrans, in ventriculum et duodenum deponitur, atque ibidem vellicante sua acrimonia hunc mor-

Cholerae etiam inducunt drastica purgantia et emetica.

O 3

bum

4) Med. Syst. Tom. I. p. 182.

bum ingenerat. Ita nempe *Sylvius* ex suppurato pancreate suas domesticas fordes vicino duodeno communicante *Ridlinus* ex fonticulo antea humorum quisquilias acres recipiente, post sui occlusionem autem in Oceanum liquidorum retrudente, ex quo in duodeni caueam ablegatae fuerant, choleras notarunt. Nolo vero huic argumento diu immorari, progredior potius visis vitiis humorum inquilinorum corporis iubente ordine ad remedia draastica interdum instar veneni agentia, et venena ipsa. Nimis certe abundat exemplis triuialis et tumultuaria medicina, totoque die videas homines, qui arreptum proprio ductu vel illotis manibus acceptum validum euacuans deglutiunt incurii, tumque vel per vomitum vel per aluum vel vtraque via strenue inter summa ventris tormina atque adeo ingenti copia reiiciunt liquida, ut non saltem vires exhauriantur ad lipothymias usque, sed et ab irritatione rudi neruosae compagis, simulque ab inanitione subitanea conuulsiones ingruant. Communis haec methodus tonsorum, balneatorum ac medicastrorum circumforaneorum est, quando a deceptione cauere sibi nequeunt plebeculae, ut sanari se valido remedio sentiat, draastica emetica et purgantia exhibent, simultaneamque hyperemesin et hypercatharsin,

tharfin, adeoque morbum cholerae valde affinem aut si mauis choleram ipsam eandemque artificialem inducunt, medicatione ab artis intemeratae regulis legibusque omnino valde remota. Non igitur difficile fuerit obseruationi, quam de cholera ex superpurgatione puluere valido a tonsore exhibito prognata consignauit *Riuerus* ¹⁾) magno numero inuenire parallelas, cui temerarios ausus hominum a sacris Hygeae alienorum diligentius annotare placuerit. Nondum nempe dedidicere hi morborum artifices vsum radicis cyclaminis, laureolae, seminis ricini granorum tilli, gratiolae, colocynthidis, esulae, tithymali gummi guttae, euphorbii etc. sed potius ex eiusmodi apparatu arcana sua parant, quae familiariter adhibere consuescunt, cum tamen ex eodem prouido consilio rarius, saltemque forte pro hydropicorum curatione vnum vel alterum depromere soleant rerum periti. Vix etiam hi sua faciunt chemica quaedam praeparata, aurum fulminans, turpethum minerale, et alia, sed cum ipso adeo mercurio dulci caute mercari docti, eadem relinquunt facile semi-doctis illis, qui potentius grassari in vitam et sanitatem humanam cupiunt. Rarius etiam sagaciores medentum confugiunt ad tartarum emeticum,

O 4

1) Cent. II. obs. 19.

cum, vina emetica, oxyfacharum, fyrupos emeticos, plurimisque in casibus talia cum bonis aegrorum rebus fere negligunt, ne nomen ipsorum illum catalogum medicorum ingrediatur, quos subinde inter morborum causas pro pudor! referendos esse, peculiari schediasmate monstravit *Hoffmannus*. Ad usitatiora purgantia, et si blandissimis res omnis haud committenda sit, secure etiam adhibenda refertur equidem Ialap-pa, scamnoneum, et helleborus niger, cuius fibrae quotidie vinis medicatis adduntur: choleram interim ex usu hellebori vino infusi notavit *Forestus* ²⁾ atque prisco iam tempore *Galenus* commentatus in aphorismum *Hippocratis* convulsio ex helleboro lethale simile malum ab eodem euenisse animaduertit, quamquam hic albus magis quam niger accusari debere videatur. Sunt omnino qui haec aluum mouentia pharmaca bene ferunt, sunt quoque medici periti qui ad largiores horum doses praescribendas faciles habentur; at vero sunt etiam corpuscula debilia, delicatula, sensibilia et irritabilia quae ipsis mirum quantum moventur non sine maximo valetudinis dispendio. Igitur si merito fortiora purgantia adeo male audiuerit Illustri *Hoffmanno*, ut ea prorsus proscribenda esse e

medi-

2) Lib. 18. obs. 44.

medicina iudicauerit; sique non sine ratione illius vestigia premens validioribus catarcticis virulentam indolem peculiari scripto attribuerit Cl. *Duttelius*; sique nihilominus resinosa quaedam initioris ingenii seruari debent in praxi, saltem tenerioris structurae hominibus haec circumspecte exhibenda sunt, memini quippe non raro a jalappae puluere, a resina eius amygdalis quamuis et vitello oui subacta, a puluere cornachino mediocribusque omnium horum dosibus, in iis adeo ex quorum habitu externo firmiorem intestinorum fabricam collegissent medici omnes, vomitiones et deiectiones numerosas cum cardialgicis et colicis doloribus, temporariamque choleram fuisse exclusam. Magnum inde emergit generi humano beneficium quod monitore praecipuo laudatissimo *Hoffmanno* fere in desuetudinem abierit, aut rarius saltem iam in usum vocetur ab ignaris, vulgaris olim mos homini post praegressum iracundiae affectum propinandi vomitorium vel purgans, ad bilem commotam si diis placet, mature expellendam. Namque quando ira sola cholerae ciendae sufficit, eadem vero potentia etiam inest euacuantis validiori, nil mirum ab eiusmodi errore tanto maiori impetu sursum et deorsum humores exturbari, phlogosinque ventriculo et in-

testinis inferri, ac morbum hunc eousque increfcere, vt non nifi cum vita aegri quandoque terminetur.

§. 14.

Et venena.

Quid vero iam de illis corporibus naturalibus dicam, quae non quandoque faltem, et in quibusdam hominibus vt draſtica purgantia et emetica, virulentiam fuam exerunt, fed omni tempore et fine exceptione omnibus ſubiectis venena habentur, illis certe in cholera excitanda primus, fed quam maxime infamis debetur locus. Sponte autem innotefcit, cum omnis cauſa cholerae fit ſtimulans, inter venena huc faltem ſpectare acria et corroſiua, interque ea praecipue mercurium ſublimatum et arſenicum. Superſedeo labori illi lubens vt colligam ex Aucto-ribus eiusmodi paſſionum cholerica-
rum horrenda ſpecimina, ſolae, (ſi tot aliae non haberentur, apud illos qui Medicinam legalem tradidere, caſibusque illuſtrauere), hic loci ſufficiunt relationes, quae tractationi de cholera ſubiunxit *Hoffmannus*, neque alias compilare intereſt. In genere vero mea quidem ſententia nimii haud ſunt illi Pathologi, qui conſiderantes choleram morbum adeo cito ſaepe deleterium, etiamſi a veneno ſtricte ſic dicto haud pendeat, omne acre cholericum ob ſummam actiuitatem et pro-

proceps periculum quod infert, venenosi ac quasi arseniculis ingenii esse asseuerant. Huiusque sane asserti veritas facillimo opinor negotio potest comprobari, atque proinde rectissime scripsit Cl. Christianus *Vaterus* ¹⁾, non acuendum esse ferrum, neque venena per artem paranda, nasci enim talia in ipsis visceribus nostris quae robustissimos, et in flore aetatis constitutos, subito vita priuent, exemplo passionis cholericæ. Decumbant scilicet in eodem conclaui duo homines illis symptomatibus adfecti, quæ cholericæ passionis laborantibus accidere consuefcunt. Patiatur eadem vnus a dato arsenico, alter ab ira progressa, et bile commota, acrique et putrida reddita. Ingrediatur hoc conclaue medicus artis suæ peritissimus, audiat a collega quodam, qui antea inquisiuit sedulo omnes circumstantias, felixque causas diuersas iam detexit, vnum ab hac, alterum ab illa causa aegrotare. Callidissimum illum magnumque Apollinem ego sum habiturus, si visis in ambobus symptomatibus truculentis ad amissim sibi inuicem respondentibus, certo determinare ausus fuerit, quis eorum a veneno externe illato, quis ab interno laboret. Sane nisi vere constet venenum exhibitum esse, sola veneni dati suspicio

1) In introitu diff. de cholericæ passionis.

suspicio, notaeque illam mouentes hic loci nil lucis affundere videntur. Subitanea virium prostratio euenire potest in cholera sine veneno; nausea et frequentes vomitiones ab vtraque causa fere pares; biliosae ab vtraque; semper euomitur bilis stimulo perdurante, si contenta ventriculo sunt expulsa, frequentia et atrocia vomitionum adeo potest esse urgentior, si bilis acris maiori copia peccet, et arsenici dati dosis fuerit mediocris. Dolores eorumque gradus metiri difficile et impossibile. Sint magis rabidi ab arsenico quam a bile, quis aegris ambobus simul eiulantibus in vno maiores distinguet a gradu minoribus alterius, poteritque forte qui hos patitur, si minus patiens fuerit natura acerbiores effundere querelas, quam qui illis affligitur. Nihil ergo video discrepantiae ipsiusque mortis instantis signa anxietas horrenda, pallor vultus, artum glacies, sudores frigidi, pulsus parvus contractus intermittens, conuulsiones, lipothymiae, singultus, erunt eadem; atque aequae cito mortem experiri poterit aeger a veneno inquilino bile, quam a veneno arsenicali extus illato. Si vtrorumque cadauera fecentur, erit facies ventriculi et intestinorum eadem prorsus, gangraenosa; saltem in vno deprehendetur puluis albus arsenicum prunis impositum alliaceo foetore sese

sefe oftenfurum, in altero bile tineta deprehendentur intestina, amurcamque flauam, atram, viscidam, acrem non minus vere venerosam continebunt. Si in vtrisque morbus sanabilis egoque aduocarer ocyus, auderem adeo polliceri aegro qui hausisset arsenicum aequae citam vel et citiorem medelam, dato oleo et lacte per superius et inferius guttur, quam illi qui a causa biliosa aegrotaret. Memini horribilem choleram ab arsenico intra quatuor horas curatam, facilemque et extemporaneam talem medelam multis aegris fructuosam habet *Hoffmannus* 2). Si vero bilis copiosa et acris picea tenacitate adhaereret intestinis, valuularumque latibulis innidularetur, atque ita perpetuo lancinaret irritaretque fibrillas nerveas, neque statim abstergi et eliminari posset, diuturniorem omnino curationem haec flagitatura esset. Velim hic loci cum cura expendantur ea, quae habet *Cl. Degnerus* tractatu de dysenteria biliosa affectu Cholerae agnato. Symptomatibus morbi sui recensitis, quae fere eadem esse dicit ac Cholericorum. *Haec omnia, inquit, si coniunctim sumamus, et simul ponderemus quam subito et intra quam paucos saepe 3. 4. dies ea omnia eueniant,*

non

2) Med. Syst. Tom. IV. part. I. cap. de inflamm. Ventriculi.

non vana nobis nascitur suspicio, tales homines veneno aliquo necatos esse, omnes enim veneni effectus hic adsunt, quibus fit ut corpus citissime funesto modo mutetur, corrumpatur et mortificetur ³). Id affirmabunt omnes qui tractarunt homines arsenico necatos. Notus est mihi vir, qui grassante dysenteria obiit memoratis symptomatibus, cumque eum uxor perpetuo odio profecuta fuerit, et iurgiis exceperit, pro certo asseuerari nequit, an morbo dysenterico an veneno dato perierit cum ambo venena dysentericum et arsenicale similem edant effectum ⁴). Si omnium venenorum effectus examinemus, nullum mihi notum est, ad quod modo dicti effectus et symptomata in corpore humano propius accedant, quam illud quod arsenicum appellamus, ab eo enim assumpto omnia ad amissim eueniunt, quae in dysentericis deprehenduntur, aequae breui tempore etiam venenum dysentericum et arsenicum corpus destruit ⁵). Ab horum effectuum similitudine non inepte cum Hermeticis locuturus, statuo acre venenosum dysentericum arsenicalis naturae esse ⁶), sedes vero veneni huiusque animalis est bilis ⁷). Atque antiquis-

3) §. 54.

4) §. 55.

5) §. 57.

6) §. 58.

7) §. 61.

tiquissimo iam tempore inter Graecos *Aetius* id quod in hoc morbo cholericō alienum corpori est tanquam venenum insideno intestina rodere pronunciauit⁸⁾. Illos vero recentioresque sequens Nicol. Piso dudum ante *Degnerum* scripsit. *Cholerae causa est bilis, quae in suo folliculo vel in iecore vel circum intestina stomachumque cumulatur, cumque supra modum aucta naturae grauis esse coeperit, huc illuc impellitur, ut ea perculsi toxicum se bibisse putent.*⁹⁾ Neque minus Cl. *Bobnius*¹⁰⁾, adeo ex inspectione cadaverum determinatu valde difficile professus, an ex veneno hausto, an a malignitate intrinseca quis mortuus fuerit, cum symptomata externorum et intus genitorum venenorum sibi inuicem sint communia, in huius rei fidem motus humorum vitiosos et impetuosiores apud aegros cholicos obseruandos allegat, quos *Fernelio* teste ac si toxicum illi bibissent inualescere, primasque vias, organa vitalia et totum corpus ad interitum usque exagitare ait, atque simul ad horrendas Cholicorum historias prouocat ab Hippocrate V. epid. t. 4. et 10. recens-

8) Tetr. III. Serm. I. cap. 12.

9) De cognoscendis et curandis morbis lib. III. c. 13.

10) De officio medici duplici Part. II. c. 6.

centitas, de quarum posteriore Valesius pronunciarat, magnum inde exemplum elucescere venenorum, quae in nostris corporibus generari solent. Nolo hic loci omittere *Berrichium* ¹¹⁾ symptomata cuiusdam Iuuenis enarrantem eousque atrociam, ac si a veneno assumpto profecta essent cum tamen saltem bilem acerrimam causam haberent, quam non raro ita infestare ventriculum scribit, ac si venenum assumptum esset. Atque qui de bile medicina et veneno corporis dissertatione peculiari egit *Hoffmannus* choleram habet falso a veneno deriuatam atque non nisi a bile acerrima et caustica producta ¹²⁾, ibidemque verba notabilia *Reyes* adducit. *Quid ergo iniquientis similis inueniri poterit aliis symptomatibus, quae de veneno intoxicato describuntur siquidem ea in cholera morbo a bile orto fere omnia obseruavi* ¹³⁾. Meretur quoque legi de bile venenum aemulante Iurisprudencia medica *Cl. Alberti* ¹⁴⁾.

§. 15.

Sedes cholerae.

De vera sede causae proximae choleram excludentis, morbis adeo ipsius subiecto,

¹¹⁾ Aët. Med. Haësn. Tom. III. obs. 36.

¹²⁾ Med. Syst. Tom. IV. part. III. p. 598.

¹³⁾ In camp. elys. iucund. quaest. quaest. 64. p. 856.

¹⁴⁾ Part. II. p. 189.

iecto, non vna eademque Pathologis est sententia. Verum nonnulli re ipsa confundunt loca causam irritantem suppeditantia, et alii iterum loca excretionibus materiem praebentia, cum ipso loco cui acre irritans inhaeret, cuique antea absolute inhaerere debet, ut morbus possit enasci, quem qui determinare rite ut decebat satagunt, iterum varium sibi fingunt. Peccant opinor hepar cum folliculo felleo, et pancreas cum suo ductu allegantes *Sylvius*, *Ethmullerus*, *Glissonius*, *Bianchi*. Peccant quoque qui in toto corpore vitium ponunt et massam humorum omnium inculpant. Neque mea sententia bene se gerunt qui cum *Galeno*, *Aretaeo*, *Helmontio*, et aliis vel ventriculum solum, vel bina orificia vel vnum eorum, praecipue pylorum, vel excluso ventriculo duodenum cum parte ieiuni, pro circumscripta quasi suis limitibus regione habent, in qua tyrannidem suam aegritudo exerceat. Neque tandem bene se gerit otiosa nil certi asserere audientium fluctuatio, cui forte occasionem dedisse potuit. *Celsus* ¹⁾ morbum hic inter intestina stomachumque versari asserens, ita ut cuius potissimum partis sit, non facile dici queat. Si omnia phaenomena expendantur, quam accuratissime,

1) Lib. III. cap. XI.

tissime, cholera certe morbus deprehenditur et ventriculi, et duodeni, causas nimirum omnes antecedentes quae acrimoniam irritantem pariunt examinando, hanc postquam in ventriculo cumulata est, vel in duodenum deposita demum proxime in haec viscera agere suo stimulo, conuincimur. Neque refert an bipartitum sit in duodeno et ventriculo acrimoniae huius imperium, an illa quam maxime resident in ventriculo solo, an tenax adhaeserit pyloro, an inniduletur flexurae duodeni, cum irritatum duodenum ventriculus succenturiatus facile ipsum ventriculum, irritatus ventriculus facile duodenum in consensum trahat, vniusque conuulsivo motu sopito, alterius etiam strictione et tensiones cessent. Animaduertentibus superne et inferne excreta perpetuo bilem educere, siue solam, siue cum aliis impuritatibus remixtam, videbuntur omnino addi debere ductus biliferi cysticus et choledochus, irritabiles admodum, et dum morbus praesto est certissime simul cum ventriculo et intestinis conuulsi; at quia essentiam morbi constituit vomitio et diarrhoea, neutra vero nuda irritatione et conuulsione ductuum horum excitatur, licet haec causam irritantem ventriculo et duodeno saepe inferat, perspicue apparet, in proprios utrique villos nerveos agere

agere illam debere, vel minimum irritationem ductuum biliferorum propagari debere ad ventriculum et intestinum ut emergant phaenomena quibus praesentibus adesse dicitur cholera. Me certe tristis sensatio abunde docuit, partem primario affectam fuisse duodenum, causamque rabiosam ibi hospitantem, seditione quasi vicinorum mota, et superiores tumultus in ventriculo excitasse, et deorsum extensum reliquorum intestinorum tenuium tubum ad inquietudinem et turbas sollicitasse. Praeter dolorosas afflictiones enim, quae sub cordis scrobiculo versus umbilicum excurrentia experiebar, non immunis eram ab illis quae in aegro suo cuius morbum enarrat olim notavit Illustris noster de Helwich²⁾, *Tametsi vero inquiens stomachus et intestina mire torquerentur, immanior tamen cruciatus praenuncians instantes vomitus, et sedes, ab aegro sentiebatur in regione lumbari dextra, ubi intestini duodeni situs, idque documento est illud praecipuum huius mali sedem esse.*

§. 16.

Mirum videtur nonnullis solis vomitionibus et deiectionibus tam enormem, et nisi oculis usurparetur, incredibilem

Profusissimarum excrecionum Atiologia.

P. 2

pene

2) Hist. morb. Vratisl. 1702.

pene liquidorum vim ex corpore educi, ut breui quandoque duarum vel trium dierum spatio, deperdito ex vasis omnium generum vitae commeatu, succulentissimus antea homo subito flaccescat, atque extenuatus, exsuccus, marcidus, vixque ossibus haerens conspiciatur. Illi autem quos hoc phoenomenon moratur, non bene intelligunt actionem stimuli, hac enim rite expensa, simulque fabrica omnium partium in quas illa extenditur probe considerata, omne negotium facile explicatur. Ditissimus nervis cum ventriculo omnis intestinorum tubus summa pollet sensibilitate, exquisitimoque suarum membranarum consensu, quare irritatione leuissima accedente statim stringuntur et conuellantur villi illi, quibus immediate insidet causa irritans; non autem in iis subsistit strictura et conuulsio, sed longe lateque sursum deorsumque idem motus innumerabilibus aliis villis inducitur, adeo quidem, ut ab affecto sensim toto viscere ventriculi et intestinorum, ad omnia viscera reliqua abdominis propagetur. Primus itaque praeternaturalis Peristalseos deorsum magis intensae, sursumque inuersae effectus est excussio violenta omnium cauo ventriculi et intestinorum contentorum; cumque etiam secundum naturam diuersi humores hinc in id cauum confluant, atque

atque in eodem suarumque valuularum latibulis ingens sarcina recrementorum ex ingestis natorum stabulari queat, non mediocris concipi potest materies excretionibus per superiora et inferiora subsequantibus feruiens. Haec vero domestica existens, etiamsi prorsus eiecta fuerit, non proinde profusionibus finem facit, aliunde quippe iugiter noua aduehitur, namque lege perpetua in corpore nostro stabilita, ad illam partem concitatur largior humorum affluxus, in qua viget et perdurat irritatio, quae si ponatur circa ventriculum et duodenum, aderunt numerosa ostia, per quae ex diuersis fontibus allecta et adducta fluida magna copia in caueas illorum viscerum deponantur. Perdurantes scilicet constrictiones et conuulsiones ventriculi et intestinorum ductum choledochum cysticum et wirsungianum simul sollicitantes et concutientes emungunt exprimuntque omnem bilis et succi pancreatici apparatus, qui in hepate vesicula et pancreate secretus praesto est, ipsaque expressione largiorem illius secretionem proritant, sicque prouentum perpetuum aduocant, qui vanitionibus et deiectionibus queat eiici, dum simul ipsa concussio violenta abdominis quae sub his excretionibus accidit com meatum adfluentem inuitat atque adauget. Patent vero praeter hos solemnes

grandioresue canales per totam interior-
rem ventriculi et intestinorum superfi-
ciem minutuli equidem, sed innumera-
biles prorsus tubuli lympham tenuissimam
plorantes, qui se ad eructandam, ipsam
rudius instigentur immensam eius copiam
suppeditant. De porulis crustae villosae
loquor, arteriolarum exhalantium finibus,
ceram mysitianam exuto rubro colore
quandoque transmittentibus. Ex his
naturaliter exudat laevis ille et blan-
dus humor lubricationi internae et in-
unctioni ventriculi intestinorumque se-
cundum naturam destinatus, cum muco
a glandulis copiosissimis secreto, materiem
suggerentibus a tergo locatae vasculosae
tunicae arteriolis. Sed arteriolae vasculo-
sae tunicae ventriculi propagines sunt ar-
teriarum gastricarum ex coeliaca emergen-
tium, vasculosae vero tunicae intestino-
rum arteriolae sunt capillares arteriarum
mesentericarum superioris et inferioris.
Patet ergo per poculos crustae villosae si
huius villi irritentur, effluere posse allecta
liquida tenuiora omnia, quae per systema
arteriae coeliacae et arteriarum mesente-
ricarum feruntur; hocque citius euacuato
quam aliae vicinae grandiores arteriae
euacuantur, maximam partem sanguinis
ex corde sinistro in aortam pulsae eo magis
determinari, aliasque arterias parcius
impleri. Igitur tandem consequitur,
per-

perdurante excretionem per ventriculum et intestina omnia fere omnium systematum arteriosorum liquida per has vias emulgeri et effundi posse, venis demum vix accipientibus quod cor versus reducant. Quam belle eapropter licet omnis huius aetiologiae quam exposui hactenus prorsus ignarus *Aetius* nihilominus pronunciauit, venenum intestina et ventriculum rodens humores ex vniuerso corpore attrahere ¹). Atque in his rectius omnino sese gessit, quam recentiores quidam Pathologi, qui videntes eminentem adeo fluidorum iacturam, quam omnia vasa totius corporis ad inanitionem usque patiuntur, in eam abierunt sententiam, in omni sanguinis oceano latitare aliquem fomitem qui in intestina depopatur sensim, ibidemque rodente sua indole excretionem proritet. Ita praeter rem Cl. *Sennertus* nonnunquam ex toto Corpore et ex venis omnibus biliosum et flauum humorem in ventriculum confluere perhibet ²). Ita sine ratione *Willisus* qui humorem peccantem neutiquam esse bilem vel succum pancreaticum vel alium intra ductus intestinales genitum contendit, succum nervosum et nutritium in crasi viciatum in massam sanguineam redundare et deinde ex ea versus

P 4

stoma-

¹) Tetr. III. Serm. I. c. 12.

²) Med. Pract. lib. III. Part. I. sect. II. c. 13. p. 161.

stomachum et intestina per vasa coeliaca transferri autumat ³). Longe elegantius autem noster olim *Illustr. de Helwich* si eum bene intelligo, cum tanta saepe vtraque via in Cholera expurgetur humorum copia ut incredibile sit eam omnem in primis viis haesisse, suspicionem nasci ait, ex massa sanguinea non minimam sentinae huius partem per arterias ad ventriculum et intestina defluere ⁴). Atque omnino ita se res habet, semper vero distinguere debet inter excretionum causam, et excretionum materiem; caustica quippe et venenosa eiusmodi acrimonia, quae causam praebet cholerae, non bene concipitur latitans in ipso sanguine, neque vasorum ac vasculorum tenellulorum fabrica eam ferret sine praesentaneo hominis exitio, sique adesset vere aliis omnino notis sese deberet manifestare utpote delicatula pulmonalia vascula pulpamque vasculosam cerebri celerrime erosura. Rectissime, ea propter *Pitcarnius* fermentum intra vasa bilem et succum pancreaticum copiosius fecerni faciens et inquinans reiicit, idque in ventriculo potius ex assumptis acrescentibus et putrescentibus generari, haerensque ibi nocere ac stimulando fibras exprimere liquida asseuerat, quae parua copia
bilis

3) *Pharnaceut. Rat. Sect. III. c. 3.*

4) *Hist. Morb. Vratisl. 1702. p. 123.*

bilis infecta efficiant ut omnia reiecta amarulenta sapore praedita biliosa videantur⁵).

§. 17.

Operae pretium his omnibus excussis, *Febris Choleric.* nunc est, peculiari studio febris mentionem iniicere, quae symptomatum comitatu quo stipata incedit cholera, iungi solet; cum et in hoc morbo, ut in aliis multum omnino referat, an febris ipsi adsit, an minus. Nil vero mihi negotii hic est cum cholera, quae ut symptoma febris qualicunque, morbo principi complicatur, quam licet mali moris plerumque, tamen etiam quandoque criticam esse posse, *Hippocrates*¹⁾ et *Galenus*²⁾ annotavit. Neque mihi res est cum febribus choleram mentientibus, quales de protei formi febris intermittens genio agens describit *Mortonus*³⁾, quae stato tempore vomitionibus et deiectionibus dolorosis ingruebant, cortici vero peruvianum cum laudano remisto, ut observationes adiectae docent, obedientiam praestabant. De febre quae cholerae symptoma est, saltem ut agam, institutum

P 5

tum

5) Element. Med. lib. II. c. 18.

1) In coacis praenotionibus.

2) Meth. Med. VII. c. II.

3) Tom. II. Exercit. I. cap. IX. p. 108. 118. 119. 120. 143.

tum meum sibi deposcit, ad quam obseruandam non omnes satis attenti fuisse videntur, dum eam vel fere nunquam adesse, vel semper adesse perperam contendunt nonnulli. Mirum est, qui *Boerhaavi* iudicio lectam ex priscis et sua etiam etate recentioribus scriptoribus libro *de cognoscendis et curandis morbis* materiem exhibet, *Pisonem*, choleram dicere affectum acutum, sed fere sine febre ⁴). Patet ergo satis multos veterum et *Pisonis* aetati propiorum scriptorum febris ita oblitos fuisse, ac si raro aut nunquam sese apud laborantes cholera manifestaret. Eam inter alios *Forestum* tanquam plerumque praesentem considerare, inde colligi debet, quod quandoque saltem abesse in cholera febrem is edicat ⁵). Morbum hunc cum rigore coepisse refert *Willisus* ⁶), quis vero Lectorum hic non cogitaret de febre, sed rigori illi neutiquam successisse calorem et aestum ait, quia sanguis succi alterius inuadentis diluuium pene obrutus se recolligere et emergere nequibat, ut febriliter efferuesceret. Longe vero aliter sentiens Cuius *Willisii* Cl. *Sydenhamus*

4) De cognoscendis et curandis morbis cap de cholera.

5) Obs. Lib. XVIII. p. 189.

6) Loco cit.

mus ⁷⁾), inter symptomata quae describit, disertis verbis pulsum celerem ac frequentem, cum aestu et anxietate non raro etiam paruum et inaequalem recenset, cui suffragatus cum *Sennerto* ⁸⁾ *Ettmullerus* ⁹⁾), dum historiam cholerae tradit, namque utrique pulsum celerem et frequentem non omittunt. Ita quoque *Lentilius* ¹⁰⁾ Cylindri cholera aegrotantis pulsum celerem et debilem fuisse notat. *Staklius* et eius sectatores communi inter se consensu omnes, adeo ipsi febrium catalogo addunt choleram, atque quoties febres biliosas habent, feбри ardenti seu causo febrem cholericam semper ad latus ponunt, praesumque suum febrilem et celerem et frequentem constanter ipsi tribuunt. Inter eos eleganter animadvertit Cl. *Iunckerus* ¹¹⁾), scriptores medii aevi et proximorum seculorum asserere choleram morbum sine febre fieri, et tamen aegrum subito perimi. Sed illos non observasse inquit, quod talis cholera horridis frigoribus aegros exagitet, cum gravissimis angoribus, ut aestui (a quo eminen-
nenter febrem solent nominare) non
detur

7) Operum p. 216.

8) Med. Practicae lib. III. Part. I. Sect. II. c. 13. p. 162.

9) Cap. de cholera.

10) Eteodr. p. 244.

11) Consp. Med. Tab. LXI. p. 505.

detur locus, et illa congestio ad interiora interea inflammationem inducat. Neque minus qui aliter toties a Collega suo dissensit Illustr. *Hoffmannus* cholericam febrem ardenti etiam iunctam habet, distinguens eam in acutissimam, et minus acutam, remittentem vel intermittentem, ac quotidianae tertianaeque continuae typum servantem ¹²). Adfert quoque quemadmodum iam laudatus *Mortonus*, hic non omittendus *Riuerius* ¹³), exemplum talis febris cortice perfanatae ¹⁴). Forſan autem in minus acuta tali febre cholera interdum ſaltem eſt ſymptoma, non morbus; cum in cholera acutiſſima febris acutiſſima ſit ſymptoma, atque intermittens et periodica cholera, larvata haberi debeat febris intermittens. Verum quod valde mirum, alio loco ubi choleram iterum et ſeorſim dataque opera pertractat *Hoffmannus* et truciſſima omnia ſymptomata accuratiſſime recenſet, nullam prorſus mentionem febris iniicit ¹⁵). Inter recentiores ſcriptores quoque *Teichmeyerus* Febrem interdum choleram praecedere, interdum ſubſequi funeſtamque haberi choleram memorat, quae

12) Med. Syſt. Tom. IV. part. I. p. 369.

13) Operum p. 508.

14) Med. Syſt. Tom. IV. Part. I. p. 369.

15) Tom. IV. Part. III. cap. de cholera.

quae in principio febrium acutarum contingat ¹⁶). Ego quidem satis expertus fui arctum et infaustum cholerae cum febre connubium, dumque morbi huius ingenium propria et periculosa valde experientia plenius edidici, ac ex alienis aegrorum meorum corporibus noueram antea, atque scripturus de hoc argumento id diligenter meditatus sum, non bene capio, quomodo febris abesse ab hoc morbo queat, maxime si is paulo grauior fuerit. Ad generales causas febrium post obstructionem capillarium acre irritans refert omnis moderna Mechanicorum theoria, vbicunque illud in corpore haerit, totiesque longe benignius acre quam cholericum est, acutas et funestas febres proritat, quidni hoc quod toxico simile habetur, febrem produceret. Praeterea si stimulus leuior etiam, sed diutius perdurans, atque praecipue insidens parti neruosae febrem excludit, quomodo illa abesse posset, sensibilissimis membranis neruosis ventriculi et intestinorum acerrimo stimulo insidente, vix apparet. Accedens postea validissima concussio quam experitur totum corpus, conuulso ventriculo iuuare omnino debet celeriore in orbem progressum sanguinis per vasa omnia, sicque ipsam febrem intendere.

Nonne

16) Diff. de cholera §. 23.

Nonne vero tandem nata in cholera grauiore stasis humorum in apicibus arteriosis, partium primario affectarum, et exinde sequens inflammatoria diathesis et inflammatio ipsa necessario febrem inuoluit? quae glacie externum corporis habitum perfundente, in interioribus quorum incendium acute sentit aeger, tanto fortius ardet. Ausim itaque contra omnes secus sentientes asserere, in omni cholera cuius irritans causa non mature tota ipsis morbosus motibus excutitur, et ex corpore eliminatur, febrem necessario accedere, quoque illa grauior fuerit, aut pertinacius inhaeserit, eo grauiorem hanc et periculosiorem reddi. Id quidem per mechanicas et physicas necessitates ita euenit, ita quidem vt sibi ipsis contradicere quandoque debuerint, qui choleram sine febre esse perhibuerunt, alio tempore veriora edicere rerum usu coacti. Valde certe memorabile est *Pisonem* ipsum qui choleram affectum acutum dixerat fere sine febre, dum signa dein eloquitur et decursum morbi, vltro pulsum celerem et frequentem disertis verbis commemorare ¹⁷).

§. 18.

17) De cognoscendis et curandis morbis lib. III. c. 13. p. 72.

§. 18.

Supereſt momentum aliquod chole- *Cholera ae-*
 ram concernens, mea ſententia comme- *ſtiua altio-*
 moratu digniſſimum, et in praxi fane ne- *riſeſt inda-*
 ceſſarium valde, et vtiliſſimum obſerua- *ginis, ſpe-*
 tu, quod tamen inculcatum quod ſciam *ciebus huius*
 a nemine Auctorum fere ſolus cum cura *morbi reli-*
 annotauit cordatus *Sydenhamus*. Scilicet *quis.*
 a variis cauſis omni anni tempore acci-
 dere poteſt cholera, ſed ſi a venenis ex-
 citatam excipias, nulla ſeoriſim magis ex-
 pendii debet, ſegregarique a ſpeciebus
 aliis, quam quae inuadit aeſtiuo tempo-
 re, et praecipue menſe Auguſto. Scri-
 pſerat iam *Hippocrates* Coris in aeſtatem
 praecipue incidere choleram ¹⁾ ſuam ve-
 ro obſeruationem accuratius explicatu-
 rus recentioris aevi *Hippocrates* Londi-
 nenſis, *qui ab ingluvie, inquit, ac cra-*
pula nullo temporis discrimine paſſim ex-
citatur affectus, ratione ſymptomatum non
abſimilis, nec eandem curationis metbo-
dum reſpuens, tamen alterius eſt ſubſellii.
Quisquis nempe cholerae morbi legitimi
phoenomena ſtudioſe collegerit, fatebitur
morbum iſtum qui quouis alio anni tem-
pore inuadit, quamuis ex eadem occasione
prognatum, atque eorundem ſymptoma-
tum nonnullis ſtipatum ab hoc noſtro toto
coelo diſtare. ²⁾ An idem hoc introſpe-

xix

1) Popul. VII. no. 40.

2) Sect. IV. c. 2.

xit forte *Trallianus*? *Si malum*, inquit, *a cibis ob copiam corruptis, proprie choleram non nominant?*³⁾ non audeo asserere. Quicquid sit, id saltem certum est, hunc morbum de quo data opera agit *Sydenham* choleram legitimam ipsi dictam, vel aestiuam recte dicendam summe fonticum esse mali genus, cum interea ex observatione *Pisonis*,⁴⁾ celerime ad statum naturalem reuertantur aegri, si ob copiam ciborum fuerit oborta cholera, quanquam huius modi affectus etiam ad eius mentem *Trallianae* sententiae sine dubio accommodatam, proprie cholera haud nominetur. Minus esse periculi si ab assumptorum vitio aegritudo pendeat *Riuerius* quoque auctor est,⁵⁾ idem inculcant alii. Valde autem mihi videtur verosimile, aestiuam et imminente autumno affligere solitam choleram primum ortum suum debere bili, caloribus aëris atmosphaerici copiosius generatae, commotaeque et effusae copiosius in duodenum, per suas causas, ac ibidem acrimoniam contrahenti, in hominibus maxime choleris, et iuuenilem aetatem supergressis, licet ingesta penitus exclusa nolim. Fallor summopere aut mecum apprime consentit

3) Lib. VII. c. 14.

4) Lib. III. p. 75.

5) Operum p. 287.

tit *Sennertus*, ⁶⁾ quando choleram cum *Hippocrate* familiarem esse dicit iis qui iuventutis annos excesserunt atque in ea aetate versantur, quam *Galenus* cum autumno comparat atque deinde haec annectit. *Vt enim in autumno flava bilis aestatis caloribus collecta magis aduritur, ita et aetas quae iuventutem sequitur, non modo bilem colligit, sed et biliosum humorem qui ex iuvenili aetate reliquus est magis assat, unde cholera frequentius gignitur.* Bene noui, cum hoc tempore ubique prostant fructus horaei communiter ab Autoribus eorum incautam comestionem fere saltem pro causa morbi allegari, et bilem quandoque prorsus silentio praetermitti, qua in re ipse adeo peccat *Pitcarnius*, ⁷⁾ qui post cibos in ventriculo putrescentes, a solis fructibus horaeis morbum deducit. Verum contra eum et alios cum eo facientes animaduertendum est curatius, quod cum *Willisio Sydenhamus* monet morbum cessare grassari, etiamsi esus fructuum horaeorum perduret, vt adeo in iis causa sufficiens haerere nequeat, sed in aere calido rectius succisque corporis inde mutationem passis, illa collocetur.

§. 19.

6) Med. Pr. Lib. III. Part. I. sect. 2. c. 13.

7) Elem. Med. cap. de cholera p. 164. 165.

Q

§. 19.

*Causarum
differenti-
um cholerae
diagnos.*

De diagnosi morbi praesentis multa edifferere superuacaneum, cum vel ex sola historia morbi in antecedentibus exposita ea peti posset. Solae vomitiones et deiectiones simul adfligentes, aut sese mutuo insequentes, vno eodemque impetu, cum ventris dolore, ipsum adesse testantur, dirissima symptomatum socio- rum caterua eius subito quandoque incrementem malitiam, pedetentim plenius docente. Causarum vero morbi diversarum signa exactius nosse multum interest, ut felicius eas e diametro oppugnando aegris medeamur; de hac igitur diagnosi pauca in medium protulisse iuvabit, quanquam plurima huc spectantia ex antecedentibus etiam queant elici. Acre cholericum cum aëre haustum cognoscimus equidem ex epidemia, dolendum saltem quod characterem eius specificum, ut in aliis morbis epidemicis determinare vix liceat; quare saltem remediis generalibus diluentibus, mulcentibus et obtundentibus illud eneruare poterit medicus, nisi forte quando a priori ingenium illius haud assequitur, casus felix, similesque illi plures fausti effectus et euentus verum antidotum docuerint. Quodsi vero cholera ex delictis diaeteticis, alimentorumque copia miscela, degeneratione in acrimoniam acidam

acidam alcalinam, falfam; potulentorumque copia aut prava qualitate enata fuerit, a poenitente et peccata fua fince-re confitente aegro, aut amicorum ad-ftantium fermionibus, excretorumque examine, caufae indolem medicus addifcet; neque aliter refrigeria corporis externa admiifu aëris, et interna per potum gelidum glacie adiecta aliquando frigidiorum redditum, poterit intelligere. Humorum inquilinorum et bilis praecipue vitia feffe produnt indole, et infpectione eorum, quae per fuperius aeque ac inferius guttur reiiciuntur; opus vero quam maxime eft, vt bilis acrimonia ab acido vel alcali dominante exclufa attendatur accuratiffime, et a fe inuicem difpescatur, cum alioquin facile in mendendo errores committantur. Acida ingefta vel acefcere apta, ructus acidi, vomitus faburrae faporem acidum et corrofiuum aliquando ori tranfitu fuo inferentis, dentesque ftupefacientis, quamquam materies biliofa effe videatur, facile praeeminentem acrimoniam acidam indigitant. Sique vt verbis *Bagliui* vtar,¹⁾ ano exclufa excrementa videmque in colore mutata et ad viridem aeruginofum nigrum accedentia, id ab acido copiofo maligno vitriolico, corrodente bili immifto factum effe credamus. Neque

Q²

omit

1) Operum p. 441.

omittendus peculiaris prorsusque diuersus a foetore naturali acidus nidor scybalorum aluinorum, narium propinquius paulisper admotarum interiora titillans, vellicansque illi prorsus similis quem linthea infantum ex corrupto lacte aegrotantium de se spargere solent. Alia autem penitus phoenomena adfunt, si acrimonia bilis mere alcalica choleram induxerit. Tempus anni aestium, calores solares tolerati, aetas, motus corporis fortior, potus vini meraci, constitutio corporis cholERICA, iracundiae affectus sine ingestis acidis et acescentibus paulo copiosioribus, multam iam de illius praesentia suspicionem mouent. Sed eam acrimoniam alcalinam vere adesse clarissime indicant halitus oris male olentes, fordes linguae et faucium, amarus oris, ructus nidorosi, excussa magno impetu supra et infra recrementa viscida biliosa putidi saporis summam nauseam et vomituritionem perpetuam inferentes, rodens ardor circa praecordia, scybala aluina intense flaua, vel fusco et bruno colore tincta, ac mephitin teterimam emittentia. Choleram ab emeticis et purgantibus drastice a morborum artificibus aut medicis intempestivis sui ipsius inductam facile ex anteactis dignoscere licet, sed arduum valde determinatu an veneno ingesto culpa deferenda

ferenda sit. Verum si alicui antea athletice valenti post captum cibum vel potum assumptum subito oriatur dolor vehemens ventriculi et intestinorum, si anxietate summa vexetur, si inter horrendas constrictiones diaphragmatis vomituriat et vomat aut deiectiones aluinas inter tormina et cruciatus experiatur, si interiora ardeant ac faucium aestus sitim perpetuam excitauerit, extus vero corporis cortex frigidis sudoribus madeat magna suspicio nascitur corrosivae indolis venenum ab hoc homine ingestum fuisse. At vero cum ad vnum omnia haec phaenomena in cholera ab alia causa quam a veneno oborta, saepius observata sint, facile perspicitur ea haud sufficere certae determinationi, sed quam maxime cautam hic et circumspectam esse debere veneni dati accusationem, de qua peculiari dissertatione egit *Cl. Hoffmannus*. Praeter morales circumstantias cognitorum e. g. odiorum, iurgiorum, minarum, inimicitiarum ad internecionem extensarum, vix aliquid certius docet causam vere venenatam quam si constiterit a sumtis epulis vel potulentis plures antea sanos pati sibi similia symptomata deleteria, aliter aegre in viuis, facilius autem, sed non semper satis certo in demortuorum cadaueribus illa detegitur.

§. 20.

Prog. ~~affis.~~

De Prognosi figillatim annectere nonnulla debeo, ne sicco prorsus pede ipsam transiisse videar; huius autem fundamenta latent in historia morbi penitus cognita, ipsaque ex symptomatum ingenio, ac absentia vel praesentia pessimorum praecipue deduci debet. Raro vero alius quam tragicus euentus manet aegros cholericos; atque ego qui praeceps exitium aegerrime euaseram, cum redux Vratislauiam museum meum tamdiu per septimanas derelictum saluus iterum ingrederer, euolutis quae tenuis bibliotheca suppeditabat Practicorum praestantissimorum scriptis, quibus omnibus decumbens ruri ipse non diues et instructa satis bibliotheca vivens carere debueram, horrescens vidi vnanimem omnium in declarando mortali periculo consensum. Acutissimum vitium inter alios veteres ab *Aretaeo*, ¹⁾ sed a *Pisane* ²⁾ affectum ferocem, acrem, acutissimum, qui vel vno die vel altero, vel certe paucis diebus hominem rapit, accurate internosci et celerrime curari postulantem, appellari animaduvertebam. Ea videlicet symptomatum singulorum quibus

1) De causis et signis acutorum lib. II. c. 5.

2) De cognoscendis et curandis Morb. lib. III. c. 13. p. 73.

quibus aegritudo haec stipatur malitia est, ut enarratis omnibus non mirum esse dicat *Celsus* si iis concurrentibus subito quis moriatur. ³⁾ Ex recentioribus *Riverius* ⁴⁾ non minus ac veteres choleram morbum acutissimum vocat, subitam plerumque mortem inferre solitum, atque *Teichmeyerus* ⁵⁾ cholera scribit, morbus peracutus est, qui atrocitate sua homines etiam robustissimos intra breue temporis spatium vel miserrime debilitat, et excruciat, vel crudelissime interficit. Cur vero his testimoniis immoror, ad omnes omnium Auctorum descriptiones prouocare licet, namque ne vnum nominauero, qui aliter sentiat, quare rectissime *Cl. Vaterus* nullum in vniuerso morborum internorum genere dari grauiorem, atrociolem, truculentiolem, morbique proximiolem contendit, quam passionem cholericam si perfecta et exquisita fuerit. ⁶⁾ Nemo vero et hunc *Cl. Virum*, et alios nimios fuisse in pingenda foedis adeo coloribus huius affectus atrocitate existimabit, qui sciuerit ipsum vltra 4. dies vix vnquam excurrentem, atque non raro altera vel tertia die aegrum iugulantem interdum adeo

Q 4

non

3) Lib. IV. c. XI.

4) Pr. Med. lib. IX. c. 9.

5) Diff. §. 1.

6) Diff. de cholera §. 18.

non diebus, sed horis haud bene multis elapsis attingere funesti sui decursus terminum. Angusto 24. horarum spatio symptomata saepe aegrum interimere notavit *Sydenham*,⁷⁾ atque *Bontius*.⁸⁾ Imo vero plures pridie fatis sanos, et valde robustos, intra 12. horas morbi huius tyrannide adeo miserrime deiectos vidit *Willisius*,⁹⁾ ut moribundi viderentur, non paucos autem quibus medendi opportunitas deerat cito interemptos. Cholera correptos veluti a furiis internis ita exagitari, ut intra dies, imo horas paucas, inter immanissimos cruciatu, conuulsiones, aliaque horrenda symptomata e vita tollantur, asserunt parens et filius *Vateri*.¹⁰⁾ Neque desunt apud practicos exempla specialia tristissimam hanc veritatem comprobantia. Baronissam habet *Thonerus*,¹¹⁾ inter dira symptomata hoc morbo intra paucas horas extinctam. De quodam nosocomii oeconomo qui hora sexta vespertina adhuc valens subito cholera correptus est narrat *Bontius*,¹²⁾ quod ante duodecimam noctis horam, vomendo

7) Loco cit. p. 217.

8) De Medic. Ind. c. 6.

9) Loco cit.

10) Christianus in introitu Diss. de cholera, atque §. 18. Abrahamus Diss. de cholera §. 14.

11) Observat. lib. III.

12) loc. cit.

do simul ac per aluum deiiciendo cum horrendis cruciatibus et conuulsionibus iam miserrime exspirauerit. Viatorem quendam adducit *Ridley*, ¹³⁾ qui non obstantibus clysteribus, et aliis remediis contemperantibus et ablumentibus intra spatium 20. horarum violentia morbi vitam cum morte commutauit. Porro laudatus modo *Christ. Vaterus* ¹⁴⁾ velox fatum recenset Viri, qui media nocte doloribus quasi colicis corripiebatur, sequentibus symptomatibus acerbissimis cholericis, atque licet optima adhiberentur remedia, altera die a meridie convulsus et frigidis sudoribus perfusus animam exhalauit. Varia demum exempla cholera breui tempore mortuorum exhibet *Henrici*. ¹⁵⁾ An igitur mirum est? quando fonticum hunc affectum ab omnibus Medicis pro acutissimo et periculossimo vt ipsam pestem habendum declarauerunt haud pauci, atque notante *Vatero* veteres iam immane Japeti genus, audacissimam furiam infensissimumque vitae humanae hostem dixerunt. Tanta autem cum sit illius faeuitia, sponte apparet procul hic abesse debere in mendendo Fabios Cunctatores, otiosos miseriarum spectatores, atque osores pi-

Q5

gros

13) Obseru. I.

14) §. 18.

15) Dissert. de cholera.

gros et inermes generosorum medicaminum, sed requiri exercitatorum et subactorum in arte facienda virorum celerissimam industriam. Vanum his in casibus fuerit consilium, et peccatum commissu turpe, bona spe praetexta, sed segnitie potius et tarditate aegrum perfundare, atque inanes puluillos et guttulas exhibendo, naturae medicatricis adiutorio morbum permittere. Namque qui aliter huic multa satis tribuere cum reliquis Stahlianis solet Cl. *Iunckerus* veri amore ductus fateri cogitur, nisi remedia admodum conuenientia accedant, hunc morbum difficulter bonum finem attingere, et sic ad paucos illos affectus referri debere, in quibus autocratia naturae arti aliquo modo cedere cogitur.¹⁶⁾ Illos igitur Nugatores abarcens *Bontius*¹⁷⁾ morbum acutissimum esse clamat, ideoque praesenti egere remedio; nullique morbo minori succurri momento quam huic cum Corn. *Celso* monet *Nicolaus Piso*.¹⁸⁾ Si vnquam et in vlllo alio morbo in hoc sane ad curam properandum esse, quoniam exigua morula damnum et mortem afferre potest cum *Tralliano* inculcat *Vaterus*.¹⁹⁾ Quamobrem vbi extrema

16) Tab. de febr. biliosis pag. mihi 499.

17) Med. Ind. c. 5.

18) Loco cit. p. 73.

19) Caut. l. in calce diff.

trema mali vis eousque adscenderit, ut remedium summorum potestatem id elusum fore coniici queat, honori artis optime consuli certum est, si a medela abstineat peritus artifex, aut saltem molimina omnia frustranea fore sagax praedicat. Id quidem sincerum iam consilium fuit Celeberrimi inter vetustos Medicos *Aretaei*: ²⁰) *Si omnia vomitu reiiciat aeger, inquietis, si sudor perennis effluat, si frigeat laborans, et lividus fuerit, pulsus etiam prope extincti sint et vires cadant, honestam fugam capeffere bonum est.* Cuius sine dubio vestigia legens ex *Neotericis Vaterus*: ²¹) *Vbi, inquit, funesta symptomata concurrunt satius interdum est a medicaminum exhibitione plane abstinere, quam frustranea eorum adhibitione artem saluberrimam prostituere.* Iuvat vero ne prorsus derelinquatur aeger, qui ex multis vnus forte seruari adhuc poterat, attendere ad functionum omnium indolem, atque quousque earum integritas deiecta sit, antea diiudicare. Princeps vitalis si prorsus langueat, pulsusque debilissimus vix tactu percipiatur, ac subinde intermittat, deinde si seruationes dolorosae sint exquisitissimae, aut quae tales erant subito in indolentiam abeant; porro si
sensus

20) De curat. acutorum lib. II. c. 4.

21) Caut. II.

sensus interni perturbati et aboliti obferuentur, menteque sibi amplius non constet aeger, sed balbutiens delira loquatur; rursus si motuum impetus sit enormis, conuulsionesque perpetuae ventriculi et intestinorum vomitibus et deiectionibus perpetuis testibus in singultum tendant, et ad artus tremore concussos et contractionibus vexatos propagentur, eorumque extrema sudantia licet intense tamen frigeant, dum interiora corporis interea vruntur; tandem si excreta vomitu vel deiectione sint sanguinolenta, foetidissima odoremque plane cadauerosum spirantia, conclamatum erit de salute aegri ac vix et ne vix quidem ex gelidae mortis faucibus quibus totus, iam inhaeret ille iterum eluctabitur. Id bene intellexit inter alios *Rivierius*,²²⁾ breuiter omnia complexus. *Quo grauior* inquiens, *in cholera syncope, conuulsio et extremorum frigus, eo breuior historia et mors propinquior*. Haec nimirum quae tradit phoenomena docent luculenter, ita emuncta esse liquida ut circulatio fere desinere incipiat; ita irritata solida ut ad ipsas neruorum origines serpat vitium; eousque loca affecta ut inflammatio illorum sit summa, vel iam migrauerit in gangraenam et sphacelum. Quid vero hisce conditionibus in corpore

22) Loco cit. p. 287.

pore humano positus, amplius pro vita sperandum superesset? E contrario autem non sine fiducia expectari potest, fore ut aeger perito medico commissus ex orci faucibus eripiatur, quando pulsus regularis, plenus utcumque, et fortis vibrat, febrisque mitescere observatur, aut bona fortuna prorsus abest; quando dolor excreta causa cum aliis bonis signis minuitur, vomitionumque ac deiectionum frequentia et impetus conquiescit, ac excreta aluo naturalibus similia euadunt. Porro quoque in maiori securitate versatur aeger, quando durante atroci corporis aegritudine mente interim valet, quando convulsiones absunt, aut illae remediis adhibitis cito auscultant, atque aequa distributione humorum per corpus superstitie extrema naturaliter calent et perspirant. Multum etiam ad Prognosin certiores formandas facit causae cognitio, quae si a vitio diaeta pendeat, mitior semper morbus habendus, funestior autem notante *Ethmullero* ²³⁾ Abr. *Vatero*, ²⁴⁾ illa cholera, quae nulla praegressa euidente et manifesta causa aegrum impetit, et ab interno vitio tantum excitatur. Denique nunquam obliuioni dandum choleram aestiuam, omnibus aliis si a vero veneno natam excipias, peio-

23) Loco cit.

24) §. 14.

peiores deprehendi. Taceo quae de periculi differentia subiectorum, aetatum aliorumque momentorum intuitu commemorare poteram, cum sponte, aut ex antecedentibus innotescant. Sunt quoque notante *Pisone* ²⁵⁾ cholerae periodicae, quae quibusdam statuto tempore salubriter mouentur, quales etiam *Galenus* habet, sed hae meum argumentum prorsus non ingrediuntur, cum si occurrant, quod rarius fieri consuevit, nil discriminis inuoluant, nec vere morbosae sint, sed potius ab aliis grauibus morbis liberent.

§. 21.

*Remedia
cholerae,
venae sectio.*

Nunc vero ordinis iussu me conuertere debeo ad methodum medendi, causisque differentibus illam ut decet, accommodare. Equidem iam praeter intentionem increuit moles opusculi, sed meretur tamen grauitas mali, ut nil ad eius sanationem facere aptum omittam. Cumque de eadem egerint Viri praestantissimi ex instituto, placet mihi remedia potiora sensim considerare, atque indagare curatius, quo tempore, atque sub quibus circumstantiis illa prosint, vel noceant; ita enim credo ad veram et felicem curandi rationem, quam non omnes mea sententia sat cauti exposuerunt, ego quidem

²⁵⁾ Loco cit. p. 73.

quidem salubria praecepta suppeditabo. Ordiam a venae sectione ! Miror valde, de summo hoc remedio fere tacere Graecos, aliosque antiquiores medicos; sane placita eorum qui assidue collegit *Piso*, nullam eiusque mentionem iniicit, nihil quoque inter recentiores de ea commemorat *Sydenhamus*, atque sine restrictione phlebotomen nunquam non his aegris nocuisse auctor est *Willisus*.¹⁾ Non negari potest causae ipsi, acrimoniae scilicet stabulanti in prima regione, nisi supponere velimus, illam eo amandari ex oceano humorum, quod raro supponi potest, nil detrahare sanguinem ex vena emissum. Enim vero, ego ita inter aegros meos versari soleo, ut in omni morbo curando, non saltem oppugnem causam eiusque proximam, sed et modum curae cordique habeam, quo si illa vicerit aegrum viribus suis vitae, et medicum viribus remediorum contramachinantes, mortem exclusura est, illumque moriendi modum oppugnata causa simul inhibeam, quantum possum. Iam vero si recesserimus a conuulsionibus et ab irritatione et ab inanitione metuendis, aegrumque perinde trucidare aptis, praecipua mortis ratio sine dubio fundatur in gangraena sphaceloue ventriculi et intestinorum, hanc igitur feralem eorum

necrosin

1) Loco cit. p. 73.

necrosin vt auertamus, oppugnanda erit nascens vel nata inflammatio, agendis reliquis pro eneruanda causa inflammationis neutiquam omiſſis. Conſtat autem inflammationis quae in ſtaſi ſanguinis et motu liberi ſanguinis aucto conſiſtit therapiam genuinam inter alia efflagitare, vt circulus nec excedat nimis, nec torpeat, ſed iuſtum inter vtrumque moderamen ſeruet. Id ſi verum fuerit, vt alioquin, ita et in cholera is aeque peccauerit, qui pulſu exiſtente debili, tardo et paruo venae ſectionem adminiſtrandam ſuaſerit, quam qui illam omiſerit pulſu exiſtento magno, forti et frequente. Nullus futurus erat diſſenſus inter Practicos, de venae ſectione in cholera vel omittenda vel adornanda, ſi haec omnia debito conſideraſſent, ſaltem inter recentiores qui penitus noſſe poſſunt inflammationis ingenium, oblocutionum et contrariarum ſententiarum debet eſſe finis. Scilicet omnibus quae expoſui, expenſis ſerio, ſponte clarum redditur, plethorae et febris rationem habendam eſſe, atque ea propter ſi vtraque ſeſe palpabilem reddat, mature et ſi fieri poteſt in principio principii, impetum ſanguinis multi, velociusque moti vena ſecta eſſe infringendum. Sed et non minus ſponte apparet, profuſis vltra modum humoribus, depauperataque vomitibus et deiectionibus liquido-

liquidorum mole, eaque propter pulsu debilius micante, et cum intercurrentibus lipothymiis intermittente, ut omnes alias euacuationes, ita et venae sectionem, absque omnino et nocentissimam futuram. Atque his principiis imbutus, eorumque satis tenax etiam secundum eorum normam vnicuique agendum censui, cum mihi ipsi communem Medicorum omnium in vicinia calculum forte haud nactus, sanguinem detrahendum esse decernerem, satis interim de rebus meis bene gestis securus. Equidem in cholericæ febris medela abstinendum esse a venae sectione cum Stahlianis monet *Junckerus*,²⁾ eamque licet per initia instituat, usum tamen nullum, nisi invehementer plethoricis, iisque huic euacuationi adfuetis exhibere, administrataque ea extra has circumstantias, circa dies indicatorios et criticos raptum humorum ad caput induci, cum deliriis et faucium inflammatione, perhibet. At vero, quiuis credo a praeiudicatis opinionibus liber facile perspicit, per supra stabilita principia non saltem plethoram summam, sed et mediocrem febre expansam et celerius commotam, indicare venae sectionem, raptusque humorum ad caput et anginas, si in hoc morbo obue-

2) Tab. de cholera p. 504.

obueniret, magis ab intermissa eadem, quam tempestiue in vsum vocata metui debere, vt in aliis acutis febribus. Rectius omnino Cl. C. *Vaterus* ³⁾ in iuuenibus plethoricis aliisque quando inflammatio viscerum adest, vel imminet, venae sectionem praesentaneam opem ferre asserit, plus minus largam; imo si indicantia et contraindicanantia id permittunt, etiam repetitam, vtpote qua minuto impetu et pressione sanguinis in vasis inflammatione optime praecaueatur. Egregie quoque VSis necessitatem et utilitatem cognitam habuit *Ridley*, ⁴⁾ qui tardius paulisper ad aegram suam cholericam, quam describit, vocatus, pulsum exilem et depressum plane deprehendens, omnino a VSe abstinuit, aliter enim vt ipse scribit, sanguinis missionem suasset, cuius procul dubio in initio omissae graues postea per totum morbi decursum luebat aegra poenas. Doleo optimum Praeceptorem *Hoffmannum* binis diuersis locis vbi de VSe in cholera agit, ita sese gessisse vt sibi ipsi contradixisse videri poterat lectoris obiter attendentibus. Nempe de cholera et diarrhoea biliosa agens. ⁵⁾ Sicuti VS. in dysentericis sanguine plenis, ad praecauendam inflam-

matio-

3) Diff. de cholera §. 21.

4) Observationum prima.

5) Med. Syst. Tom. IV. part. III. p. 593.

mationem et mitiganda symptomata egregium confert momentum, ita sub iisdem circumstantiis eam in cholera quoque administrandam esse asseuerat, praesertim si virium sit integrum robur. Prouocat ibi simul ad encomia *Riuerii*, ⁶⁾ quamuis minus apposite, nam hic euolutus VSem in principio morbi neutiquam collaudat, sed potius abesse vult, ex alio prorsus capite illam commendans, vt breui videbimus. Alterum locum *Hoffmanni*, quod attinet ille quidem priori modo allegato contrarius VSi minime fauet, ita enim is vbi de febribus biliosis agit, ⁷⁾ de ea iudicat: *Neque etiam VS. admittenda in febribus cholericis tam acutis, quam intermittentibus, typum habentibus, et cum numerosis deiectionibus per os et aluum, summa praecordiorum anxietate et extremorum frigore stipatis.* At licet modo in hanc, modo in illam partem deflexus videatur optimus senex, tantum abest, vt haec vtraque loca sibi contradicant, vt potius egregie concilianda accuratius determinent quando administranda, quando omittenda sit venae sectio; quando emolumentum quando noxam allatura sit. Choleram intermittenti feбри iunctam aut febrem choleram mentientem VS. non curat, sed

R 2

actis

6) Pr. Med. lib. IX. c. 9.

7) Tom. IV. part. I. p. 348.

actis agendis, cortex peruuvianus. Acutae febris symptoma cholera aliter tractanda, quam cholera ipse morbus, cuius symptoma est acuta febris. In cholera, autem huius indolis vera scilicet, virium robur, quod in priori loco memorat *Hoffmannus*, ex pulsu iudicandum omnino VSem requirit; numerosae iam deiectiones praegressae, et extrema frigentia de quibus in altero verba facit, quaeque exhausta iam plus iusto liquida testantur, et pulsum exilem semper socium habent, necessario venae sectionem vetant. Praeter pulsum autem et morbi durationem ipsum subiectum patiens, aetas, indolesque cholerae, causae intuitu, magis vel minus VSem poscit. Consistentis aetatis homines, succi pleni, caloribus solaribus, exercitatione corporis, aestuque animi commotum sanguinem in vasis gerentes, vinorum potatores, et praecipue aestiua cholera laborantes, summo semper in periculo versantur, nisi id minuerit ipsis ocyus secta vena. Verum alio quouis tempore, quam Augusto mense affligens cholera, a refrigerio, ingluvie etc. oborta, etiam sine VSe, nisi individualis casus hanc postulent, non raro sanabilis obferuatur. Restat vt eorum sententia expendatur, qui haud ingruente sed denum iuperato pene morbo, VSem cum fructu

fructu in vsum vocari contendunt. Horum praecipui qui sine dubio sunt, *Riverius* et *Riolanus* ita agendum esse censent. Namque prior *cobibito* inquit, *vomitu et alui fluxu et viribus paulisper instauratis*, cum symptomata post unum et alterum quietis diem fortiora resurgere soleant, et aegrum a priori insultu valde debilitatum de medio tollant, ingenti illi periculo succurrendum est vires instaurantibus et demulcentibus sed praecipue *VSe*, quae sanguinem aestuantem et torridum reuellit, eaque semel, bis, ter erit reiteranda si vires ferant. Quidam Practici in ipso insultu etiam valde prostratis viribus venam secare audent quas dicunt esse oppressas non exsolutas, attamen sine periculo sanguis tunc mitti non potest, virium enim exsolutio ab euacuationibus negari non potest, satius ergo est humorum impetum cohibere, mox pacatis symptomatibus ad *VSem* confugere. ⁸⁾ Idem prorsus consilium iisdem adeo verbis suppeditat *Riolanus*. ⁹⁾ Ego vero fatear libere, vix expectaueram a *Riuerio*, *VSis* alioquin tempestivae magno, et solido encomiaсте eiusmodi ὕσερον πρῶτερον practicum, quod et apud *Bonetum* legitur. ¹⁰⁾ Vereor valde, ne saepe clausula vitae sic antea

R 3   ingruat,

8) L. c. p. 287.

9) In enchiridio anatomico p. 131.

10) Merc. compil. lib. III. p. 112.

ingruat, quam suscipi queat venae sectio, quae mature adhibita multum meo iudicio ad vitam seruandam valere potest, ita quidem, vt meam propriam ipsi bonam partem acceptam referam. Itane sibi permittenda periculosissima in hoc morbo inflammatio, remediumque quod eius ortum et incrementum quam maxime praecauere potest, negligendum, donec sine illo sub multo magis ancipiti decursu sponte illa transierit? Sane si ob impetuosas valde statim prima vel secunda die euacuationes, non oppressis saltem sed vere exsulatis viribus, haud locum inueniat phlebotome, an commodum tunc inueniet, etiam repetita, ipsis post exhausta per plures dies omnia fere liquida aegro in sceleton fere redacto sola cute et ossibus haerens, exsolutissimis? vix crediderim. Semel quiescentibus vomitibus et deiectionibus, febreque consopita, nisi grauior in intestinis remanserit laesio, bona spes est, ac nisi immanis in diaeta committatur error, ita vt aeger e. g. subito ira excandescat, aut potu spiritioso se ingurgitet, tutus erit a recidiua, demulcentium consopientium, nutrientium, roborantium ope. Qui vero non obstante horum decenti vsu satis diu superest corporis languor cum venarum inanitione, luculenter docebit repletia magis quam euacuantia eo tempore indicari.

§. 22.

A venae sectione transeo ad emetica, ut *Emetica.*
 pote commemorata nonnullis, quae tamen
 si vlla remedia alia, inuito Apolline, et
 non sine symptomatum omnium, adeo
 iam in se fonticorum exquisitissima exa-
 cerbatione, cholera laborantibus porri-
 guntur. Non defuere nihilominus omni
 tempore, qui vomitus conatusque vo-
 mendi perpetuos aegrorum obseruantes,
 tritum illud *vomitum vomitu curari*, huic
 aegritudini male applicarunt, atque non
 bene considerato illius ingenio, minus
 opportunos naturae ministros hic sese
 praestiterunt. Nemini medentum facile
 condonandus est decumanus eiusmodi
 error, omniumque minime praeclaris
 alioquin theoretica scientia et practicis
 operibus viris, atque non nisi praeter
 intentionem, et obiter attendenti Cl.
Teichmeyero in doctissima de hac materia
 dissertatione excidisse verba credibile est,
si vomitorium desideretur commendandam
*esse ipecacuanham.*¹⁾ Nunquam scilicet
 vel fingi poterit casus, qui hoc morbo
 praesente desideret emeticum vere tale,
 atque ea propter rectissime cum aliis *Sen-*
nertus a fortioribus emeticis hic omnino
 abstinendum esse monuit, quia ventri-
 culo sint inimica, et morbum augeant;²⁾

R. 4

illosque

1) §. 24.

2) L. c. p. 164.

illosque qui hostem vomitoriis eiicere conantur oleum igni addere merito edixit Christ. Vaterus.³⁾ Equidem consensus Practicorum, rerumque usus confirmat, non raro in dysenteriae curatione bene cedere usum emeticorum, speciatim vero adeo insignibus elogiis concelebratae ipecacuanhae, quae adeo et in morbo dysenteriae affini cholera, inseruire posse intentionibus medici, salutique aegri, videri queat. Ut ut vero vterque hic morbus multam inter se conuenientiam alat, multum tamen discriminis etiam sine dubio datur, inter acre stimulo dysentericum, et cholericum. Hoc certe cum multo magis acutum; citiusque multo interimere solentem, et ad pestem proxime accedentem morbum pariat, rodentissima sua venenosa et deleteria indole, illud longissime superare non negari potest. Sique per experientiam tanquam specificum congruat ipecacuanha eneruando et eiiciendo acri dysenterico, modo non facile explicabili, non proinde cholericum acri alia indole induto, aequae conuenire, coniciendum erit. Taceo saepius peccari et in dysenteria exhibitione huius radicis; tenerioribusque aegris illam vix quadrare, a robustioribus vero aliquando minus appositae exhibitae finistros effectus

3) Caut. VIII. dissert. de cholera.

effectus cum ipso morbo ita superari, ut sanitate reddita per vires vitae et alia pharmaca, nimium deinde radici a fautoribus eius tribuatur. Denique quod primo loco notare debebam ad dysenterici fluxus essentiam haud spectant vomitus, sed terminosae fordium mucosarum plus minusue sanguine tinctarum per aluum excretiones, cum crebra desidendi cupiditate, illam absoluunt. Atque licet in principio eius maxime, vel si mali impetus valde increseat, pariterque si funesta ventriculi inflammatio ipsi accesserit, vomitus symptomatici dysenteriae omnino iungantur, illa tamen fortissima si fuerit, potest esse sine omni vomitu, vi summa ipsius in rectum intestinum potius ut notat *Sydenham* quam superiora ventriculumque versus nitente. Longe vero aliter comparatum esse cum cholera, ex eius ingenio cognito liquet, namque tota eius essentia in deiectionibus et vomitionibus consistit, ita ut his absentibus vel cessantibus statim cesset cholera, atque simplex saltem adsit diarrhoea. Igitur cum cholera affectus aeger saepe adeo enormiter atque multo impetuosius vomat a stimulo cholericum ventriculo et duodeno inhaerente, ac si vomitorium drastrictum stimulo vel maxime acri agens assumisset, re bene perpenſa, vel inuiti largiri tenebuntur emeticorum

fautores, abesse talia prorsus debere a curatione cholerae. Id egregie intellexit, licet multum alioquin in multorum aliorum morborum curatione tribuat vomitoriis, de hac aegritudine agens *Pitcarnius* quando si aliquis assumerit medicamentum emeticum satis validum, neminem sanae mentis aliud ingerendum esse emeticum suasurum fore asserit, huiusque adeo adhibitionem in cholericis vomitione nocentissimam declarat.⁴⁾ Imo vero si purgantia ne dicam resinosa, aliaque paulo fortiora, sed leniora et pro innocentibus quam maxime habita, ex summorum Practicorum decreto, vix locum habent in hoc morbo, ut in subsequen- tibus videbimus, quis prudens eo deveniet audaciae, ut tartarum emeticum, et ipecacuanham porrigere non dubitauerit. Sane ut daemonis eiectione daemone immisso male successura erat, ut arsenicum ingestum arsenico superingesto haud mansuescit, ita vorans et rodens acrimonia cholericis, rodente et vellicante remedio se cicurari haud patitur, sed potius huius accessu adiuta tanto atrocius furit, viscerumque parenchyma tanto certius exedit et inflamat. Pulchre haec ut modo laudatus *Pitcarnius* cognoscens Cl. *Iunckerus* licet prudentiae medici antea reliquisset
num

4) Elem. Med. lib. II. c. 13. §. 24.

num statim sub initium noxiam materiam vomitorio eici circumstantiae concedant, tamen paulo post ad euacuationem emeticam circumspectionem summam requiri dicit, ut sub initium morbi cum utilitate adhibeatur. ⁵⁾ Dicerem ego lubentius, circumspectionem summam huic morbo debitam poscere, ut cum utilitatem nunquam praestare queat emeticum, prorsus omittatur, et damnetur. Quid enim? ipse Vir optimus paucis interiectis ita sentit: *Omnia Vomitoria, inquit, ventriculum laedendo, arrodendo et subtili σήπτει adficiendo euacuationem proritant. Hinc circumspectione opus est num aliquid ulterius tum addendum sit, quando acris materia caustica per se hoc viscus iam obsidet.* ⁶⁾ Verum his omnibus ita se habentibus, non tamen negari posse videtur, veterum plurimorum eam fuisse sententiam, mouendum esse cholericis aegris, et promovendum vomitum, ad morbi materiem celerius eliminandam. Qui magna, et sola, et nimia quandoque, venerabilis antiquitatis medicae veneratione ducuntur, animose et confidenter prouocare poterant ad auctoritatem magni Hippocratis, qui virum Atheniensem vehementissima laborantem cholera, cum

fisti

5) Consp. Med. p. 504. no. 4.

6) Pag. 504. no. 9.

sisti vomitus et secessus nequirent, voce destitutum, conuulsionibusque et singultu, caligantibus iam oculis affectum, veratro cum lentium succo exhibito curatum recenset. ⁷⁾ Ego hic non nimis extra oleas vagabor, fusiusque inquiram in modum illum tutiorem, qui veteribus in exhibendo Helleboro et albo et nigro solemnis erat, quaque arte illi drasticum ipsius virulentiam cicurare, et infringere allaborauerint; neque studiose exponam, qua circumspeditione ante et post usum corpora ad feliciorum operationem praeparauerint, diaeta, fomentis, potibus humectantibus et emollientibus, ac lacte potissimum, quod adeo omnia venena acerrima et caustica castrare aptum est, qua de re legi meretur *Schultzii* elegans et docta dissertatio *de Helleborismis Veterum*, Sane has artes *Hippocrati* Patri curae cordique in exhibitione valde acris huius remedii fuisse, apparituum erat sine dubio ex deperdito ipsius libro singulari *de Elleboro Galeni* temporibus iam desiderato. Interim tamen id ipsum iam constat satis vel ex Solo aphorismo XIII. sectionis IV. quo ad Elleboros qui non facile sursum purgantur, iis ante potionem corpora prae-humectanda esse praecipit, ipsaque haec potio elaborata sine dubio methodo peculiari

7) Popularium V. sect. IV.

culiari iam praeparata erat, vt ad vsum innocentior et salubrior foret. Etenim quod Experientissimus Senex Ellebori sibi relictī deleteriam vim probe perspectam habuerit ex aphorismo XVI. sect. IV. *Helleborus periculosus est sanas carnes habentibus, conuulsionem enim inducit*, et ex aphorism. I. sect. V. *Conuulsio ex Elleboro lethale* perspicue satis innotescit. Atque quod speciatim locum supra allegatum ad choleram facientem attinet, crediderim ibidem *Hippocratem* recensere potius curationem aliquam fortuitam per helleborum quam eam commendare ac ad imitationem proponere. Egregie certe animaduertit *Sennertus*⁸⁾ textum illum *Hippocratis* exagitari a *Coelio Aureliano*. Hic nempe si euoluatur,⁹⁾ vel eodem *Hippocrate* teste veratrum sanis adeo, quique nulla violenta aegritudine laborant periculosum assumtu haberi monet, igitur pessime cholericiis porrigi infert. Porro laudatus modo *Sennertus* de illo loco bene scribere *Foësum* ait valde iniquum esse, ab iis quae temere sunt et leuiter animaduersa exactae curationis leges petere velle, cum multi praeter spem conualescant, quorum curationem pro curandi norma vniuersali semper habere non licet.

Quic-

8) Pr. Med. lib. III. p. 163. 164.

9) De Morb. Acut. lib. III. c. 21.

Quicquid sit, id saltem certum est, optimam et iustissimam esse intentionem in Cholera, quantocyus eliminandi vel saburram mole peccantem, vel tenuiorem acrimoniam vellicantem; modo habeatur remedium, ipsam sine addita nova acrimonia, sine nouo stimulo, obtusam antea potius redditam et inuolutam, tuto eiiciens. Si vltcrius indagemus monumenta veterum, plurimos eorum, non veratro quod ipsis pene idem erat ac nobis tartarus emeticus et ipecacuanha, sed prouido valde consilio ope benignissimorum diluentium illum effectum impetrare molitos fuisse. Non sane haec methodus aliena fuit ab ipsa therapia hippocratica, elegans quippe satis huius rei testimonium legitur in Diui Senis libro de *locis in homine*. ¹⁰) Si quis homini vomenti aquam multam bibendam dare velit, eluentur ea propter quae vomit, vna cum vomitu. Et sic quidem per vomitum vomitus sedatur. Quis dubitaret sapientissimum hoc consilium maximopere quadrare ad curationem cholerae? Data vero opera in hoc morbo *Aretaeo* laudatur valde simplex itidem aqua tepida, quam sorbitioni assidue praebendam vult, vt cruda quae eiici debent, si non sponte exeant, incitentur. ¹¹)

Prof-

10) Sect. LI.

11) Curat. Acut. lib. II. c. 4.

Prorsus eadem ratione *Trallianus*¹²⁾ exhiberi iubet, quae vomitum prouocare largius possunt, qualis est mulla, sique mullam non libenter sumant aegri, tepidam aquam liberalius dandam praecipit, vomitumque sollicitari digitis aut pennis in os immissis. Neque minus *Paulus Aegineta*¹³⁾ si nauseet et lancinetur aeger, aquam tepidam commendat, vomitumque digitis et pennis proritandum esse monet, vt *Trallianus*. Equidem mullam in eosdem fines reicit *Aetius*¹⁴⁾ cum mordacitatem operetur, torsionesque augeat, interim si non sponte ferantur fordes conuenire inquit opportune irritare aqua tepida exhibita, aegroque vomere iussu. Non aliter *Celsus* protinus vbi malum coeperit oportere aegrum asserit aquae tepidae quam plurimum bibere et vomere.¹⁵⁾ Atque qui veterum placita vno conspectu exhibet *Piso*: *Incipiente morbo, inquit, permittendum est opus naturae, dum quae corrupta sunt et deprauata excernit, corruptis itaque cibis in ventriculo propter eorum copiam vel qualitatem prauam aqua tepida liberaliore exhibita aegrum vomere iubebis, digito vel penna ori ea-*
propter

12) Lib. VII. c. 14.

13) Lib. III. c. 39.

14) Ter. III. Serm. I. c. 12.

15) Lib. III. c. XI.

propter etiam indita. Mulsa quoque utendum est, ut quae aluum cum vomitu sine noxa incitare potest. ¹⁶⁾ Prorsus autem eadem via insistendum esse veteres cum fructu imitaturi inculcant recentiorum haud pauci, inter quos *Sennertus* ad vomitum iuuandum dandam aquam mulsam vel hordei tepidam aut solam aut cum sacharo vel syr. rosarum praecipit: ¹⁷⁾ Deinde etiam *Riuerius*: *Euacuatio paulisper sibi committenda*, inquit, *dum pravi et corrupti humores exierint. Tum etiam interdum eorum exclusio molienda vomitione concitata, haustu aquae tepidae cum syr. acetoso mixtae, aut iusculo pulli magna copia sumto.* ¹⁸⁾ Idem iusculum pulli tepidum ad aliquot cyathos capaciores hauriendum, pro diluendis et euacuandis acribus humoribus, ex ventriculo liquoris quantitate saepius onerato et subuerso multis laudat, certumque eluuiionis ita obtinendae pensum absolvendum indicat *Sydenhamus*. ¹⁹⁾ Dumque stimulado iam per morbi causam ad excretionem ventriculo cum intestinis non opus esse vllis purgantibus siue sursum siue deorsum inculcat *Pitcarnius*,
 vt

16) De cognoscendis et curandis morbis Lib. III. c. 13. p. 74. 75.

17) Loc. cit.

18) Operum p. 287.

19) Sect. IV. c. II. p. 217. 218.

vt post sumtum emeticum, ita et hic, magnam copiam feri lactis, aquae tepidae, iusculi macri, aut cereuisiae tenuissimae modo non acidae exhibere iubet.²⁰⁾ Denique vomitum hausta copiosius aqua tepida butyro infulso, vel oleosis ac mucilaginosi largius imbuta adiuuandum *Hoffmannus* suadet.²¹⁾ Idem vero haec omnia a praecclaris omnis aevi Autoribus collaudata tum praestant, quod arsenico hausto praestat superingestum largius lac pingue, vel mitissimum oleum quod non minus vomitus mouet, sed beneficos et salutare, mitigatum toxicum excutientes, morbosus et nociuis a veneno motis tandem mitigandis pares. Atque hac ratione statim in principio aegritudinis proritatus vomitus cholericorum vomitum totumque morbum poterit minuere et curare, nequaquam autem excitatus aliter.

§. 23.

Sed et purgantia sibi deposcunt ac. *Purgantia.* curatiorem considerationem, num prosint ad felicem morbi medelam, num eidem aduersentur. Mitius illa omnino quam vera emetica, multoque minoribus turbis ac sine motuum tumultuantium

20) Element. Med. lib. II. c. 18. §. 23. 24.

21) Med. Syst. Tom. IV. Part. III. p. 588.

tium maiori exacerbatione, operationem suam exequuntur, maxime si non ex resinoforum fortiorum familia feligantur, namque haec merito suo ut supra apparuit, potius inter ipsas morbi causas quam ad eius remedia referenda sunt. Interim quod blandiora aluum ducentia attinet, quae fere magis titillando intestina, quam stimulando agere solent, illa certe in apparatu remediorum cholerae sanandae inferuentium referuari debere omni tempore visa sunt Practicis magni nominis, sat circumspectis, iustamque aegritudinis id eam habentibus. Mulsam *Tralliano*,¹⁾ aliisque antiquis hic toties commendatam, ut ad vomitum leniter mouendum accommodatam esse, ita quoque ad aluum sine noxa irritandam pulchre inferuire censuit *Piso*,²⁾ quamuis ob morsus et torsiones quos efficiat *Aetio* damnetur. Ipse tamen *Aetius*,³⁾ ea propter non abhorret a consilio mouendi aluum, sed adiuuandam dicit excretionem per sedem ad alienum venenum insidens eliminandum. Atque ex laudati modo *Pisonis* ⁴⁾ sententia ubi procliuiora fuerint corrupta alimenta ut per aluum excernantur, eademque via natura

1) Lib. VII. c. 14.

2) Lib. III. c. 13. p. 75.

3) Terr. III. serm. I. c. 12.

4) Loc. cit. p. 75.

ra ea expellere tentet conuenit iuuare excretionem per sedem purgantibus medicamentis leuioribus, diuersis tamen pro natura corruptorum alimentorum. Nempe si adsit copia humoris biliosi rhabarbarum, hieram picram et agaricum; si pituitosa crudititas aloen et myrobalanorum decoctum collaudat. A neotericis qui aluum laxantia in hoc morbo admittunt fere omnibus aliis praefertur rhabarbarum, eoque cum syr. de absynth. in pilulas redacto humorum corruptorum exclusionem commode perfici *Riuerius* ⁵⁾ statuit, idemque pharmacum si haec indicetur concedit *Ettmullerus*, et sufficere dicit *Hoffmannus*, ⁶⁾ atque *Teichmeyerus*. ⁷⁾ Quanquam vero hoc ipsum innocens et polychrestum habeatur iure, atque omni exceptione et dubitatione maiores fructus edat in curanda dysenteria morbo cholerae analogo, dantur tamen Viri clarissimi bene multi, qui ne quidem hoc volunt in sanatione cholerae, sed simpliciter ab omnibus laxantibus vere talibus, benignissima si fuerunt, prorsus abstinendum esse inculcant. Cum fordes ipsae praesentes ventriculum et intestina satis commoueant, et ad excretionem stimulent, non opus esse vllis

S 2

pur-

5) Pr. Med. lib. IX. c. 9.

6) Med. Syst. Tom. IV. Part. III. p. 592.

7) Diss. de cholera §. 24.

purgantibus asseuerat *Pitcarnius*.⁸⁾ Nunquam non in hoc morbo nocuisse Catharsin *Willisus* notat,⁹⁾ sedulaque mentis applicatione et multiplici experientia edoctus *Sydenhamus*, quod si acres istos humores, fomitem morbi, cathartici expellere conaretur, idem se egisse deprehendit, ac is, qui ignem oleo extinguere satageret, cum cathartici vel lenissimi operatio omnia magis perturbaret, et novos insuper excitaret tumultus.¹⁰⁾ Porro ne mitiora quidem purgantia admittit *Christ. Vater*,¹¹⁾ quique vnus instar *Stahlianorum* omnium est *Iunckerus*, vt in emeticis ita et in cathartici summam circumspectionem requirit, vt sub morbi initium cum vtilitate adhibeantur.¹²⁾ Neque aliter sensit Praeceptor *Hoffmannus* laxantia quippe oretenus data rarissime in cholera exposci ait, ipsaque manna quam toties benedictam ab eo appellatam memini, cuique fere vbiuis in praxi sua fauit, ita hic eximio Viro displicet, ac *Aetio* mulsa, nunquam quippe illam conuenire in hoc affectu profitetur.¹³⁾ Nostratibus quoque Medicis in cholera olim vix adhibita fuisse

8) Element. Med. lib. II. c. XVIII. §. 24.

9) Loco cit. Pharm. rat. p. 74.

10) Loco cit. p. 216. 217.

11) §. 23.

12) P. 504.

13) Med. Syst. Tom. IV. Part. III. p. 592.

se aluum mouentia ex Historia morborum Vratislaviensium apparet, vtpote quae de iis prorsus tacet, neque nunc illis nisi raro valde aggredi hanc aegritudinem solemus. Meam seorsim sententiam quod attinet, vt aliquid certi circa crebriorem abusum, et rariorem vsum purgantium in cholera stabiliatur, ad causas diuersas et tempora morbi diuersa attendendum esse crediderim. Si a manifesto vitio diaetetico ingestisque quantitate et qualitate peccantibus malum sit exclusum, neque quod notari velim, euacuationes in principio moli ingenti quam adesse suspicamur euerrendae respondeant, interque cardialgicos dolores et cruciatus abdominis, fere inanes parum vomitu et sedibus eiiciatur, non inconueniens fuerit, rhabarbaro vti, vel etiam manna in emulsione soluta, sine villo addito salino stimulo nitro forte solo excepto, vt citius alimentorum canalis a saburra inhaerente liberetur, iustusque tum cohibentibus locus concedatur. Spectare huc mihi videntur verba *Pisonis*, quando leniora laxantia concedit, vbi aliquis succus vitiosus aut corruptus ad excretionem procliuis naturam irritat, nilque effatu dignum per aluum descendit.¹⁴⁾ Neque minus monitum *Sennerti* huc facit, qui si naturae

S 3

turae

14) Lib. III. p. 75.

turae maior sit conatus et irritatio quam humorum euacuatio, iis vtendum esse praecipit, quae laxant et abstergunt veluti manna ex fero lactis vel carnis iusculo. ¹⁵⁾ Audiri quoque meretur Ettmullerus contra malum ex corruptione alimentorum infusum rhei inferuire affirmans. ¹⁶⁾ Abstinendum e contra erit ab omnibus aluum cientibus, si contrariae conditiones adfuerint, etiamsi appetitus peccato morbus fuerit prognatus. Summa vero cautione semper debent porrigi blandissima quoque laxantia, si cholera fuerit aestiua, breuissimi decursus, atque a commota bile et iracundiae affectu accedente exclusa. Non fane satis hic laudare possum Cl. *Iunckeri* animaduersiones, magnum periculum quod inde aegro imminet quam accuratissime complectentes. *Si euacuatio illa, inquit, suscipitur statim quando bilis in intestinum duodenum effusa est (igitur fere scopo prophylactico) tum salutarem potest edere effectum, quando autem sero vocatur Medicus, nemo peritus suadebit materiem mora acriorem factam et causticam deorsum ducere per intestina, quia vias aggrediendo pylori, ventriculi, et intestinorum inflammatorium ardorem exacerbaret. Veteres iam talem materiam*
fraeno

15) Loco cit. p. 164.

16) Cap. de cholera.

fraeno potius egere censebant, quam stimulo, loco ergo huius methodi ambiguae et periculosaе ars hic plus potens quam natura debet qualitatem materiae pessimam corrigere, encruare, demulcere citra partium exagitationem. ¹⁷⁾ Sane ipse ego expertus sum dolorissimam quarto morbi die operationem a rhabarbaro adeo alias innocuo, ad quod capiendum a tribus medicis amicissimis mihi que optime cupientibus adigebar; quamvis forte adhuc inueniret in intestinis quod abstergeret, cui tamen fini iam inferuebant potulenta varia humectando et demulcendo simul agentia, quae tuta et salubria omni morbi tempore, et in omnibus subiectis, vices purgantium subire possunt. Quodsi acrimonia biliosa non sit alcalica, sed ob ingesta potius acidum rodens illi insit, locum omnino in principio habet decantata magnesia, satque tuto exhiberi largius potest, cum absque omni stimulo agat, fecus ac rhabarbarum et manna, atque simul acidum potenter inuertat. Cuiuscunque autem indolis fuerit acre irritans, sat immodicis euacuationibus iam praegressis, etiamsi prima et secunda morbi dies nondum elapsa sit, cauendum ne quicquam porrigatur quod aluum cieat, quia longe alia remedia tum indicantur.

S 4

§. 24.

§. 24.

Clysmata.

Relicta de purgantium usu tractatione, recta via deducor ad considerationem clysmatum, quae modo blanda et mitia fuerint, sine praeuia multa deliberatione, ac non saltem cum maiori securitate quam purgantia, sed et in eosdem fines ac illa, imo vero in alios plures nobilioresque, in usum vocari possunt. Id equidem negari nequit, quod iniecta qualiacunque enemata locum affectum quem ventriculum et duodenum constituere antea euici, immediate haud attingant, cum ultra valuulam Bauhini non penetrent. Quodsi igitur sine eorum, ac illius loci mutuo contactu, nullum emolumentum ab iisdem posset concipi, id et in hoc morbo omnino statuendum foret, de eorum usu, quod de iis in curatione dysenteriae biliosae, sed minus recte, opinor, statuit *Degner*, qui hanc ipsis curare velle absolum esse affirmat, quia ad fontem mali haud perueniant. ¹⁾ Illud certe ipse aeger ego accuratissime persensi, eo haud adscendisse iniectorum in intestinum rectum clysmorum medicamentosam virtutem, ubi vis morbi suum nata erat habitaculum. Interim quanquam vix vnquam hanc ipsam ob causam, sensibilem statim fructum inde

me

me percepisse mihi visus sim, asserere tamen nullus audeo, sine fructu illa mihi iniecta esse, aliisque aegris sine eo iniici. Si per coli cauum fluctuans recto imissus latex medicamentosus, illud sufficiente copia bonam partem adimpleat, atque per aliquod tempus in eodem commoretur, debet omnino colon multo propius, ac turgida decocto emolliente vesica bubula, abdomini in variis eius morbis ex Practicorum celebrium consilio applicata, vicinum ventriculi fundum et adiacens duodenum et ieiunum fouere, halitusque beneficos his partibus imperiri. Vel hoc solo ergo intuitu laudanda erunt clysmata, quodsi vero insuper consideretur a ventriculo vsque ad rectum vnum excurrere licet mire inflexum continuum canalem, vnam esse vbique fabricam, arctissimam vbique esse fibrarum, membranarum, vasorum, nervorumque communione, et consensionem, statim intelligitur, vt causa quaedam mortifica siue hic siue alibi in hoc canali haerens, omnem totius functionem magis minusue imminuat, et peruertit, ita quoque virtutem alicuius remedii, siue hanc siue aliam canalis plagam proxime attingat, functioni perturbatae maius minusue auxilium allaturam, idque innumera in praxi phoenomena edocent. Haec omnia quando ita

fese habent, nemo iure dubitaturus est, de clysmatum magna diuersis respectibus efficacia in cholera, licet ipsum duodenicum tota sua substantia ingredi nequeant. Ac primo quidem constare debet, quemadmodum ingruente malo vomitus adiuuandus et leniter promouendus a medente est, vt causa eum proritans simul ipso hoc motu eiiciatur; ita quoque cum eadem causa deorsum vrgens deiectiones cieat, has quoque leniter iuuandas esse, causaeque euacuationem per inferius guttur arte esse accelerandam. Multum boni prae laxantibus aluum caute semper adhibendis, tum pollicentur clysmata blanda, eluentia, singulis horis vt pro cita medela impetranda vult *Pitcarnius*,²⁾ vel alternis iniicienda. Talia ex emollientibus oleosis, fero lactis, additis oleis pressis mollibus, ad alui successum promouendum egregie inferuire, atque ea propter crebrius in vsum trahenda esse cum *Pitcarnio* praecipit *Hoffmannus*,³⁾ vtque humores acres foras eliminentur, plura enemata ex solo insulso pulli iusculo commendat *Sydenhamus*.⁴⁾ Dum vero ita sine nouo stimulo ipsis addito eluuntur intestina, simul reuulsio a superioribus impetratur, motusque

2) Element. med. l. c. p. 166.

3) L. c. p. 588.

4) l. c.

tusque peristalticus leniter deorsum incitatur. Minuitur itaque ipsius inuersio sursum tendens, ac vomitum cieris, contingensque per eum permolesta et difficilis excretio, promota aluina minoribus incommodis stipata, paulisper refraenatur, ac cum ipso vomitu cardialgicae anxietates magis tolerabiles redduntur. Ad hoc momentum attendens Abrah. Vater⁵⁾ *clysmis, inquit ex lacte, iure carniū decocto hordei, sero lactis, addito saccharo et vitellis ouorum, attemperantibus, diluentibus leniter abstergentibus, et vacuantibus noxiae materiae sine incommodo, et magno ventriculi et totius corporis alleuamento ad inferiora ducunt, et emittuntur.* Eadem ratione Parens Christ. Vater talibus clysteribus abstergentibus ventriculum a magna humorum acrimoniae saburra oneratum et quasi subuersum liberari, humoresque deorsum duci scripserat.⁶⁾ Verum praeter commodam euacuationem causae per aluum, inhibitionemque minus commodae euacuationis per vomitum, etiam ipsa energia causae non statim prorsus eliminandae, eneruari multum potest clysteribus, dum ex lenientibus, glutinosis, farinaceis demulcentibus, et oleosis, parati ipsam ancleatam et pungentem acrimoniam retun-

5) §. 18.

6) §. 23.

retundunt, et inuoluunt, ac intestino-
rum parietes inungunt, et inuiscant, vt
a rosione et lincinatione aliquantispcr
defendantur. Huius scopi inter alios
non oblitus, *Sydenhamus* non saltem vt
eliminaretur sed et vt retunderetur atque
vt ad debitam temperiem reuocaretur
acrimonia, suum pulli iusculum pro clys-
mate collaudat. ⁷⁾ Quis vero iam non
videt vltro? desideratissimum etiam hac
ratione dolorum et cruciatuum lenimen
impetrari, ab eiusmodi enemalibus,
namque si acre irritans iners reddatur,
fibroque neruosa strictae et crispatae
relaxentur, statim minuitur, dolor, hinc-
que est quod simplicem aquam hordei
tepidam ano inieclam, ad educenda ex-
crementa et morsum intestinorum miti-
gandum merito commendare potuerit
Piso, ⁸⁾ cui fini tamen decoctum semi-
nis lini contusi, althcae, maluae cum
lacte vel oleum oliuarum et amygdalarum
adhuc magis inseruiet. Sed et dum ope
clysmatum cum doloribus mitigandis res
est, pro eorum materie interdum non
saltem acre inuoluentibus et strictos vil-
los relaxantibus, sed et simul in sensum
agentibus, eundemque obtundentibus
remediis vtendum esse consuluerunt
Practici Clarissimi atque propterea nar-
cotica

7) Loco cit.

8) Lib. III. c. 13. p. 75.

cotica ipsis indenda esse praeceperunt. Laudandus ex hoc capite mihi venit *Riuerius*,⁹⁾ qui clysteribus pinguibus, et lenientibus ex lacte; oleo rosarum, butyro insulso, vel ex decocto pulli, carnis vitulinae, et vitellis ouorum urgente affectu narcotica immiscenda esse vult; Neque inter alios quos nominare poteram reticere volo *Eitmullerum*,¹⁰⁾ theriacam Andromachi adiici clysteribus eiusmodi cupientem, quam methodum valde in praxi sua amat *Ridley* atque in dysenteria speciatim commendauit *Sydenhamus*. Hac vero opiatorum iniectione cum clysmate, non saltem minui dolores, sed et motus excretorios sopiri clarum est, quod ipsum si tempestiue fiat vtile omnino aegro, sin minus valde noxium esse, poterit, qua de re in sequentibus quando in anodynorum vfum sensim inquisiturus sum, prolixius agam. Pro sistendis autem excretionibus speciatim quoque clysterum adstringentium, cum vel sine anodyno, mentionem iniectionem legas. Si alius actis agendis adhuc egerat, amyllum cum decocto papaueris per clyisma infundendum, aut clyisma ex decocto rosarum, acacia, et capitibus papaueris ex consilio *Aetii*,¹¹⁾ et

9) L. c. p. 287.

10) In Pr. l. c.

11) Tetr. III. serm. I. c. 12.

et *Pisonis*.¹²⁾ Eadem vero hic cautela ac circa anodyna opus est; ut iusto tempore talium fiat applicatio, id quod de tonicis roborantibus et adstringentibus ex instituto acturus, clarissime exponam. Sed nulla intentio medici in commendatione clysmatum dignior, quam praecavere imminentem, vel praepedire nascentem, aut solvere natam inflammationem intestinorum, sine qua vix cholerico-
rum quispiam fatis cedit. Spondent huius indicationis impletionem eamque praestant egregie, nisi morbus sit exquisitissime malus, obstruens attenuantia et diluentia, acre inuoluentia, strictum relaxantia clysmata varia, haecenus laudata, atque denuo dum ad implendas tot indicationes therapeuticas collineant, cum cura commendari hoc loco merentur. Sine dubio de aestu interno inflammatorio de quo anxie querentes aegros audiebant, ocyus restringendo solliciti fuerunt boni quidam viri, quando herbas saponaceas et varia benigniora acida, in apparatus eorum, quae clysmatibus conficiendis inferuissent, recipi voluerunt. Sic praeter alia enemata clysteres etiam ex oxycrato plurimum conferre vel ex decocto lactucae portulacae, plantaginis addito aceto et syr. de nymph. affirmavit cum sequacibus *Riverius* veteres in alio-
rum

12) Loc. cit. p. 77.

rum morborum calidorum medela similia laudantes imitatus. Neque tamen negaverim, haec talia quoque ad temperandum corruptae bilis mordax et rodens ingenium commendata legi, non certe absongo consilio, modo aliae morbi circumstantiae haud contraindicent, de quibus paulo post sub acidorum consideratione, nonnulla edisseram.

§. 25.

Antequam hoc argumentum possum deferere de clysteribus terebinthinaceis paucula mihi adiicienda sunt, cum eorum mentio dum de proprii morbi medela agebatur, iniecta sit, ac in dysenteria cholerae affini non raro illi laudari a practicis soleant. Terebinthinam valde penetrantem custodire acrimoniam, oleosa visciditate cui inest, pertinacius adhaerentem, partibus nostri corporis, quibus applicatur, usuque interno et externo stimulare villos vasorum, vrgere sanguinem, calefacere, atque eapropter ex suo ingenio frigidis, lentis, mucosisque morbis magis congruere, quam iis qui a sanguine multo, commotoque, et phlogistica eius diathesi pendent, nemo opinor facile negauerit. Haec quoties fui contuitus, toties fateor miratus sum, qui factum sit, ut in dysenteria fortiter irritatis et si necauerit fortiter inflamma-

*In specie
terebinthi-
nacea.*

tis intestinis, aptum remedium ea iudicata vnquam fuerit, cum irritandis magis, et inflammandis apta haberi potius debuissent. Nescio an incautos in eiusque adhibitione fefellerint acuto ferro patratae punctorum, discissorum, et semifectorum tendinum, neruorum, membranarumque neruosarum laesiones, quibus omnibus pulcherrime conuenire terebinthinam, et ex eo parata, si calide loco affecto applicentur, certum est; tum enim dolor intensissimus feliciter leuatur, inflammatio cauetur, atque vulnus elegantissime consolidatur. Nata forte per chirurgica haec Phoenomena velox conclusio, et in interioribus si nervosa loca acris stimulis quasi tot acutissimis lanceolis puncta, scissa, lacerata fuerint, vt in dysenteria, neruosae intestinorum tunicae eundem prosperum effectum expectandum fore, a terebinthinaceorum applicatione. Sed non bene valet ista consequentia, etenim topica externa longe aliud quid praestare toties animaduertimus, quam interna humoribus nostris altius immista alcoholis, camphorae, aliorumque exemplo. Siue vero veritati repugnet mea hac in re suspicio, siue minus, castissima experientia aliud quid edocet, quicquid fautores contradicant; namque remedium quod intus assumptum aestum, dolorem, ardo-

ardorem urinae, genitaliumque pruritus ad iniussam usque feminis liquorisque prostaticarum emissionem ciet, non bene quadrare observatur morbo inflammatoria diathesi fere semper stipato, qualis est dysenteria. Desinit haec quandoque in morbum alium, atque ubi iam defebuit cum sua febre, relinquit in intestinis foedum vlcus, atque in hoc casu solo, et permitti potest et laudari debet terebinthina, vt alia balsamica detergentia et depurantia exotica pretiosiora, spiritu rectore nobiliore praedita, sed ipsi analogae et prae ea nil praerogatiuae in vlcerum therapia habentia. Ita prorsus certe, vt in gonorrhoea virulenta, si in primo morbi stadio urethra rubente, pruriente, calente, phlogosi, dysuria laborante, intempestive exhibeatur terebinthina, omnia haec mala augentur, incensis subinde enormiter et in gangraenam tendentibus genitalibus; e contra autem his malis per alia congrua remedia superatis, relicta interna vlcera in secundo vel tertio morbi stadio per ipsam terebinthinam commode detergantur et consolidantur, ita prorsus inquam durante in dysenteria intestinorum phlogosi abesse debet terebinthina, soli vlceri superstiti persanando inferuiens, febre penitus consopita. Valde gauisus sum postquam magnos errores commit-

T

tere

tere praxin triuialem in sananda dysenteria per terebinthinaceos clysteres expertus eram, cum mecum sentire deprehenderem Cl. Degnerum. *Olibarum, inquit Myrrha, etc. nec non terebinthina, in vera nostra dysenteria ad sanationem vix unquam laudabilem effectum praestant, ubi vero affectus degeneravit in vlcus, intestina consolidandi et cicatricem obducendi scopo locum habere possunt.* ¹⁾ Monuerat vero antea eo tempore malum non amplius vt dysenteriam simplicem, sed tanquam foetidum intestinorum vlcus considerandum esse, quando haec talia locum haberent. ²⁾ Praeterire et dissimulare nequeo Magnum Boerhauium nihilominus in dysenteria laudasse terebinthinam in clystere applicandum, ³⁾ verum est; attamen speciatim non ad ipsum morbum verum, sed saltem ad vrgens symptoma tenesimum. At ab eodem fere immunes sunt qui cholera laborant, quorum gratia haec omnia retuli, atque praeterea per ipsa dogmata Boerhaauiana si phlogistica dispositio recti et coli fuerit dysentericis, cum manifesta febre, abesse quoque quam longissime

1) Cap. 5. §. 24.

2) Cap. III. §. 81.

3) In consilio pro dysenteria castrensi quod legitur in consultationibus ab Ill. de Haller editis.

sime debebit ipsa terebinthina. Solum consilium Illustr. Hoffmanni, ⁴⁾ qui Auctor est vt in subiectis tenerioribus, aetate iuuenili, tempore aestiuo, temperatura cholericā, parcissime vel plane non terebinthina adhibeatur, mea sententia sat graue habendum, quo minus in cholera biliosa aestiua, febrili mouens hoc et calidum remedium aegris intestinis applicetur.

§. 26.

Haftenus de euacuantibus remediis *Acida.* verba feci, licet praeter euacuationem clysmatum quoque multiplex alius possit esse vsus, vt ex allatis prolixè constitit; iam de alterantibus morbi materiem nonnulla exponere iuuat. Prodeant inter ea primo loco blandiora acida, a multis scriptoribus grauib; eo respectu collaudata. Salua vero omnium auctoritate sponte intelligentibus manifestum fore autumo, illa promiscue omnibus aegris cholera affectis, omnibusque speciebus cholerae sanandis neutiquam conferre, atque si vbique permitterentur, quod asserere ego quidem nullus ausim, in illis minimum casibus locum non habitura essent, quando morbus ipse a causa manifeste acida proficiscitur, atque sustentatur. Non nescio aquam simplicem

T 2

tepi-

4) Diff. de terebinthina cap. III.

tepidam leniter acidulatam, aut oxymelle permistam, largiterque epotam referri iure, ad generalia venenorum fere omnium antidota, talemque acribus venenis deglutitis speciatim arsenico prudenter opponi, sique ab eo forte nata esset cholera, laudabile pharmacum audire posse. Mallem tamen nihilominus eiusmodi aegritudini curandae pingua et oleosa destinare, satis certus multum praerogativae his esse praepotulentis acidiusculis, non aequae prorsus demulcentissimis sine tantillula virtute irritante, sed ut illa, sed stimulo aliquali omnino praeditis. Nulla autem sine dubio magis conueniens occasio exhibendi acidula pharmaca aegris cholericis datur, quum ubi a bile eademque in veram alcalinam corruptionem ruente, nullo ipsi admisto acido laborant, aut forte solis nidorosis cruditatibus affectus natales suos debet. Atque hoc ipsum probe cognovisse Autores Practicos ex eo apparet, quod plerique acidula pharmaca commendantes, causam acrimoniam biliosam semper adiiciant, quamvis et non desint, qui sine respectu ad causam specialem talia in genere laudibus extollunt. Praeter causam vero hanc nonnulli ad effectus eius magis attendunt, natisque symptomatibus vrgentibus aestui, inflammationi, siti, acidiuscula blanda destinant, neque certe praeter rem,

India calido sub Ioue *Bontius* in cholerae curatione recentium limonum succum praestantem deprehendit. ⁵⁾ Praxi numerosa celebris *Lentilius* habet pulverem secretae ad choleram humidam quem cum abforbentibus, adstringentibus, et nitro cristalli tartari ingrediuntur, huncque purgato corpore pulvere cholagogo ex rhabarbaro et cremore tartari, cum succo acido, ribium, berberum, cerasorum acidorum, exhibitum, eloto simul ex consilio *Sydenhami* per pulli iusculum canali intestinorum prompte ad domandum periculosum hunc affectum infervire contendit. ⁶⁾ In cholera a sumto veneno, vel mota hypercatharsi aut hyperemesi, acidula remedia quae ad castrandam vim veneni mirifice inseruiant, ut misturam simplicem, spiritum vitrioli dulcem, nitri dulcem laudat *Hoffmannus*. ⁷⁾ In dysenteria biliosa quam ipse cholerae alibi ad latus ponit, succum citri condimenti loco omni cibo et potui ad gratiam saporis admiscendum curavit *Degner* cum fructu, *acida enim blanda*, inquit *veneno bilioso resistunt, eiusque spicula alcalina infringunt, sitimque simul restinguunt, nec adeo reformidanda sunt ut quidam autu-*

5) Med. Ind. pag. 70.

6) Miscell. Med. Pr. Part. III. p. 85.

7) Med. Syst. Tom. IV. Part. III. p. 589.

autumant. ⁸⁾ Abrahamus *Vater* pro potu ordinario in cholera commendat aquam hordei cum syr. de toto citri, acetosif: citri, vel granatorum. ⁹⁾ Denique in fluxibus alui biliosis et cholera elegans etiam est consilium quod suppe-
ditat de *Gerter.* ¹⁰⁾ *Conducit bilem eliminare purgante acescente saponaceo, et dein compescere egestionem per acida bilem tenuem et acrem compescentia.* Ita quidem summorum virorum commendatione nititur vsus acidiusculorum in cholera, quos inter miror me inuenire quoque *Iunckerum* ad materiam ac rem causticam temperandam succum citri, syruposque berberum, cerasorumque acidorum collaudantem, ¹¹⁾ cum tamen illam semper acido-biliosam statuatur. Interim tamen notabile est *Sydenhamum* de acidis remediis quae alioquin in praxi sua bene applicare nouerat, hic tacere penitus, soloque macilento pulli iusculo, pro corrigenda acrimonia contentum esse. Sane audacis omnino et impudentis esset, tot praegnantibus testimoniis non obstantibus, acidorum vsui in cholera interdiceret, si morbi ingenio et indiuiduali aegrotantis constitutioni prudenter ea accom-

T 4

accom-

8) Cap. V. §. 77.

9) Diff. pag. 30.

10) Med. Hippocrat. lib. III. aph. 30.

11) pag. 502.

accommodentur. At vero nihilominus maxime placet, quod occasione pueri quatuor annorum, ex esu ribesiorum, cholera demortui, dicit *Lentilius*, *hae baccae ob facultatem adstringentem* (addo ego acidam) *ad choleram hinc inde commendantur, quod vero cum grano salis est accipiendum.*¹²⁾ Scilicet limitandas esse valde vires medicatas acidulorum remedium in cholerae medela, atque non sine cautione et intelligentia eadem suaderi debere, probe considerata causarum differentia edocet. Conuictissimus sit Medicus oportet, neque ab ingestis actu acidis, aut in acidam corruptionem abire aptis, malum fuisse exclusum, neque in excretis vomitu, vel egestis aluo adesse vlla signa acidam saburram loquentia, sed solam nidorosam cruditatem, alcalique putridum peccare, antequam remedia acidiuscula suadeat, aliter enim morbo ipsi nutrimentum suppeditaturus est, resque aegri certissime in deterius ruere faciet. Quodsi vero etiam merum rodens alcali subsit, acido sufficienter ingesto omnino superandum, multo iudicio practico ponderandum erit, an illud huius occursum sit superabile, antequam sinegmate omni mucoso quod villosam tunicam obducit, stricturis et excretionibus excusso, detracta quasi sua veste natu-

12) Eteodr. p. 555.

naturali, haec denudata iniuriis cuiusvis acrimoniae in villos suos nervosos acturae sit exposita. Hi nimirum tum tegmine suo orbi, stimulum quemvis acutius sentientes non ab alcalica tantum acrimonia crispantur, sed ab acido etiam quantumvis blandiore aequè vellicantur, imo vero si ab utriusque concursu alius naturae sal emergeret, non minus eius irritantibus puncturis, male adficerentur. Haec si forte lectorum aliquibus nimis scrupulosa videatur cautio, operae pretium erit perpendere summam in hominibus bene multis, ut hypochondriacis et hysteriis, ventriculi et intestinorum delicatulam irritabilitatem et mobilitatem, cui adeo dum nondum aegrotant, succus citri et acetum non sunt adiaphora; sed tales quam maxime intestinorum morbis subiacent, iisdemque grauius affliguntur. Ego certe nimis expertus novi, meum nomen ingredi miseri huius generis mortalium catalogum, neque cum exquisitissimos dolores a putri bilioso paterer, acida antidota tulissem, leuissimis et dilutissimis acidiusculis et aliis leniter acriusculis ferendis penitus impar. Doleo vero multum, mihi tum temporis in memoriam haud venisse blandissimum acidum, blandissimo oleo inuolutum in ebutyrato lacte, quod si ullum aliud remedium, acrimoniae bi-

liosae alcalinae inuertendae et obtundendae conuenientissimum hic habeo, eius egregiam virtutem in aliis ab hac causa morbis saepiuscule edoctus. Atque hoc acidum benignum natans in pinguitudine lactis, multum praefero aceti acido, per mel admistum mitificato quamuis haud subscribam sententiae Cl. *Iunckeri*,¹³⁾ qui oxymel Hippocrati laudatum biliosam acrimoniam non infringere, sed eam potius per talia fermentantia notabiliter augeri scribit, et quidem eapropter, quia biliosam acrimoniam acidae naturae esse statuit. Mel sane bilis alcalicum stimulum salino suo et fermentante ingenio non iuuat et intendit, interim eodem ipso non secus ac mannata quae *Hoffmannus* in cholerae curatione abesse vult,¹⁴⁾ stimulum inferre exstimulatis iam aliunde intestinis, maioresque in iis turbas excitare atque deiectiones plures causari potest. Igitur tum minimum oxymel non bene permitti credo, quando nulla euacuatione vltiori, sed saltem alteratione humoris peccantis opus est. Idem de syrupis subacidis quibuscunque oxymelli non absimilibus dictum volo.

§. 27.

¹³⁾ Tab. LXI. p. 502.¹⁴⁾ Tom. IV. Part. III. p. 593.

§. 27.

Iisdem autem encomiis, quibus acida remedia in sananda cholera cohonestantur ab Autoribus, etiam adfecta legas ipsis alioquin contraria ant-acida absorbentia, quod quidem obiter attendentibus paradoxum omnino videri poterat. Neque etiam dissimulari potest, minus apposite ut illa, ita quoque haec quandoque vocari in subsidium, quanquam usus eorum intempestivus verum et rationalem usum neutiquam excludat. Scilicet ad hunc diem non desit nimia et ad superstitionem usque extensa Practicorum fides, quam in absorbentibus ponunt, dum polychresta et tantum non in omnibus morbis indicatissima a multis habentur pharmaca. Perperam quippe, dum saepe nihil agendo etiam nil nocent, id saepe ipsis acceptum refertur, quod vi vitae soli non turbatae debebatur. Non dolerem, meas ab hoc praedicio diu liberi olim peculiari tractatu publicatas castigationes seueriores, (quibus quidem non pauci eruditissimorum Medicorum calculum suum adiicere dignati sunt,) nondum tamen absorbuisset ridiculum toties usum absorbentium, si saltem quando gratis multis nobilibus finibus in medendo ea destinantur, omit-
tendo meliora non peccaretur graviter
in

*Absorben-
tia.*

in salutem decumbentium. Credo convictus, non raro eiusmodi delicta committi apud aegros cholericos, quando per vulgare praeiudicium sine rite indagata causa, sine remedii viriumque eius iusta notitia, simplex asylum quaeritur in usu absorbentium. Laudat cornu cerui vstum, lapidem bezoar, rasuram cornu rhinocerotis, atque margaritas praeparatas Bontius,¹⁾ neque satis exponit in quem finem. Adhibenda vult Christianus Vaterus quae aestum acrimoniam et motum nimium humorum temperent, atque hoc praestare dicit selectiora absorbentia et bezoardica fixa.²⁾ Monstravi vero luculenter in *examine meo terreorum*, ea nec motum acceleratum humorum, nec inde pendentem aestum minuere, atque quod acrimoniam spectat, determinandum antea erat, eius specificus character, antequam absorbentia tanquam eius antidota possint admitti, namque non omnem sine exceptione acrimoniam temperare valent. Aegro suo cholericum quem describit, exhibuit olim pulverem ex nitro et absorbentibus Illustris noster de Helwich³⁾ ad corrigendam materiam acrem calidam, ad bilem temperandam, et quasi coagulandam,

1) Med. Ind. p. 70.

2) Diff. §. 22.

3) Hist. Mort. Vrat. 1702.

landam, et inflammationem praecauendam. Nil quoad has intentiones derogō ipsi nitro, absorbentia vero ne hilum ad eas explendas facere scio, bilis vero coagulationem non bene capio. Curiosum est *Lentilium* ⁴⁾ vno puluere exhibere cristallos tartari et lap. cancrorum, non prudenter opinor composito; namque impossibile est, vt acidum et antacidum remedium vno eodemque tempore conueniat, semper vnum ex binis erit aut otiosum, aut noxium. Sufficiente euici, absorbentia quicquid boni agunt in corpore humano aegro, vni- ce agere destruendo in primis viis acidum, eaque propter non possum probare vnquam vsum eorum in sanatione cholerae, quam vbi manifeste eadem a causa acida proficiscitur; siue sola peccaverit saburra acida, siue sub vilo bilioso latens suam praesentiam suis notis prodāt. Talis vero omnino peccat in cholera infantum, a lacte acido cum bile remisto oriunda, quare praestantissimam opem tum adferunt terrea absorbentia, largius cum aliis congruis remediis adhibita, pusionesque morti proximos moestis parentibus saepe reddunt. Atque rebus ita comparatis etiam apud adultos plaudo et subscribo lubens Praeceptorī *Hoffmanno* quando ad succos biliosos,

4) Miscell. Med. Pract. III. p. 85.

liosus, mordaces, corrosiuos, pro celeri et efficaci auxilio vtendum praecipit pulueribus absorbentibus, cum pauxillo nitri singulis horis, ad drachmam vnam cum emulsione amygdalina, aut ex oleo amygdalarum concinnata. ⁵⁾ De vehiculo hoc alibi dicam, quoad absorbentia vero credo hic loqui optimum Virum, de mordacitate et corrosiuitate vere acida, vt in antecedentibus de eadem locutus erat. Namque expressis verbis, paulo ante ad obtundendam in febre cholERICA acrimoniam acidam, causticam, succorum biliosorum spectatae virtutis esse pulueres absorbentes scripserat, ex lap. cancrorum matre perl. conchis etc. ⁶⁾ Atque vbi alio tomo operum suorum de cholera exponit, si ab assumptorum nimia quantitate, cibisque fermentescibilibus cum bile in acerrimum magma abeuntibus malum propullulauerit, absorbentia varia laudat, ⁷⁾ licet iis addat nonnulla quae vere non absorbent, succinum e. g. et puluerem Marchionis. Sane si a fructibus horaeis copiosius ingestis, si a musto et vino nouello, horumque fermentatione in ventriculo et intestinis morbus obortus fuerit, absorbentia non saltem tanquam ant-acida, sed

5) Med. Syst. Tom. IV. Part. I. p. 356.

6) l. c. p. 351.

7) Tom. IV. Part. III. p. 588, 589.

sed simul tanquam praestantia anti-zy-
motica tempestiue exhibita illum mox in
principio domare valent. Atque in his
casibus, talia cum vel sine salibus alcali-
nis absynth. tartari, vtpote fermentatio-
nem prompte cohibentibus, admistisque
opiatis conducere rectissime scribit *Ett-
mullerus*.⁸⁾ Pertinet huc cholera illa
praegresso iracundiae affectu a cerasis et
fragis copiosius ingestis orta, atque iure
pulli et puluere ex absorbentibus ad
drachmam vnam singulis bihoriis porre-
cto ab Illustri *Hoffmanno* cito perfanata.⁹⁾
Neque tamen credo opus est, vt in vno
eiusmodi puluere curiosius selecta tria
quatuor et plura inter se mista exhibean-
tur absorbentia, vnum quippe ex iis suf-
ficit, licet quemuis abundare suo sensu
lubens concesserim. Possunt quoque
qui magnesiā amant locum ipsi valde
opportunum hic facere, dummodo nil
singularis prae aliis omnibus ant-acidis
fixis in eadem hospitari asseuerent, quod
hactenus ego quidem inuenire nequiui.
Neque video quid specifici latitet in cri-
stallo montana, quam post *Cratonem*
*Langius*¹⁰⁾ praesentissimum in cholera
remedium habet. Placet potius quod
de eadem notat *Iunckerus* concrementa
talialia

8) Cap. de cholera.

9) Tom. IV. Part. I. p. 364.

10) Lib. III. Epist. I.

taliam quae ex stanni fodinis erui solent, non tam simplicem effectum absorbentem, quam potius stypticum scopo curationis subinde contrarium exerere. ¹¹⁾ Verum enim vero quamvis teneriora et in pollinem subtilissimum redacta absorbentia, ubi vere acidum peccat, pulcherrime se gerant, frustra tamen ea omnibus aliis generis acrimoniis in triviali praxi opponuntur, mediocribus medicis perpetuo infusurrari debet, quod diu in exilium abierit pathologia acida, quodque nostro aevo acidum et acre non sit idem. Inanis omnino labor est bilem acrem non acidam, sed alcalicam putridam quae ut aliquoties monstratum est, pessimas quandoque choleras excludit, absorbentibus cicurare velle, quamvis id satis vulgare in praxi habeatur. Nihil hic valet uniuersus terreorum exercitus, ipseque in determinanda natura acris caustici biliosi fere fluctuans, atque ad ipsius alterationem absorbentia laudans *Junckerus* ¹²⁾ tamen profitetur libere, quod frustra eidem absorbentia et praecipitantia opponerentur, si alcalicae esset indolis. ¹³⁾ Satis vero certum est, in alcali vergere bilem, si propriam sibi sequatur corruptionem, sique nil peregrini ipsi
maiori

11) Tab. de cholera p. 506. no. 24.

12) Pag. 502.

13) Pag. 507. no. 28.

maiori copia fuerit admistum ; clarum igitur sponte euadit , inanem tunc esse usum absorbentium. Neque valorem aliquem hic nancisci poterit praetextus, eo in casu saltem nil nocitura absorbentia, si forte nil iuuerint, vt enim omissionem culpabilem indicatorum pharmacorum taceam ipsam molem terrestrem si acido obuio non subigatur, pressu ventriculo noxiam posse euadere, libro a me edito vrsi plus simplici vice. Atque speciatim in cholera absorbentia terrea calciformia propter grauitatem ventriculum alias iam grauitate afflicto offendere, et malum augere posse, nisi magna cum circumspectione dentur, prudenter annotauit Christ. Vaterus. ¹⁴)

§. 28.

Progredior ad demulcentia et incras-
santia quibus vera potestas inest, omnem
qualemunque acrimoniam obtundendi,
et inuoluendi, ac eius actiuitatem inhi-
bendi, venenaeque adeo, ac illa irritantia
cicurandi, quorum ingenium indiuidua-
le nec cognosci, nec determinari accu-
rate potest, quamuis eius effectus in cor-
pore pateant. Volo hic omnia illa, quae
viscido et mucilaginoso suo principio,
aut oleo blandissimo, spicula pungentia
remorari, atque irretire valent, quo mi-

*Demulcen-
tia.*

V

nus

nus sua acie pungant, quaeque ita partes ipsas oblinitas a laesione queunt defendere. Facile consentiunt Practici omnes, talibus si vnquam alibi, certe in cholera vtendum esse strenue, neque opus est, vt vllum eorum speciatim testem in medium adducam. Vbique proinde vbi de cholera agentes euolueris, laudata inuenies infusa et decocta emollientia atque lenientia varii generis, feminis cydon. mucilaginem, gelatinam C. C. et eboris, lac, emulsiones, oleum amygd. cremorem hordei, oryzae, aenae; iuscula ex cancris contusis, radice althaeae, malua et similibus, de quibus vbi de potu cholericorum acturus sum, paulo specialius differam. Neque aliena a scopo hoc erunt Tragacantha, et gummi arabicum, decantata pertinacis stimuli arteriae asperae, branchiis, viis vrinariis infidentis, atque perpetuum excernendi conatum inferentis remedia, imo vero in ipsa dysenteria pro eodem impediendo laudatissima. Pulchrum quoque medicamen praebet albumen ouorum recens cum sacharo conquassatum, ipseque vitellus aut oua forbilia falso a Boneto,¹⁾ et aliis illius vitii insimulata, ac si in bilem mordacissimam conuerterentur. Quod inane praeiudicium ne forte quempiam ab vsu reuocet adducere hic fas

1) Polyalth. Tom. II. p. 268.

fas sit ea, quae habet *Degner:*²⁾ *Oua recentia*, inquiens, *sola vel cum lacte admisto parata non adeo reformidanda sunt, ob vanum vulgi metum, ac si bilem magis augeant, cum potius egregium demulcendi et simul nutriendi praestent effectum.* Non ignoro equidem, oua detenta per aliquot dies in calore determinati gradus alcalescere, putrescere, vt bilis, putrefactique oui pauxillum aptum esse ad producenda omnia symptomata quae Cholerici patiuntur. Igitur tanto magis conuenient in causa morbi acida, proderunt tamen etiam nihilominus in alcalica maximam partem excussa, praecipue si alia demulcentia non alcalescere apta interponantur exesasque et laceras membranas interiores canalibus alimentorum mirum quantum solabuntur. Quoad emulsiones et oleum amygdalinum velint in mentem reuocentur ea, quae in praegressa historia exposui. Videtur equidem vna eademque esse illorum actio cum emulsio nil sit nisi oleum aquae nuptum; quodsi vero consideretur emulsionem quo magis tenuis fuerit eo magis sponte acescere, oleum vero rancidum reddi, illam fracidae et putridae bili hoc peccanti rodenti acido, magis conuenire apparebit. Sed de hac re adhuc alibi.

§. 29.

Salia.

Miror placere quibusdam bonis Viris ad alterandam materiam acrem etiam *salia*, quae suapte non nisi acrimonia irritante in villos vasorum et membranarum agunt, eademque sola suas in corpore operationes exequuntur. Pertinent ea alioquin etiam ad purgantia lenissima, atque multoties quando in intestinorum canali stabulans saburra eliminanda, atque ex valuularum latibulis leniter excutienda est, sine nausea, sine torminibus, id ipsum praestant, eaque propter saepe fortioribus et resinosis optimo iure suo, in praxi praeferuntur. Factum est sine dubio ob cognitam hanc salubrem operationem, quod praeter alterationem peccantis materiae viscidae et acris, iisdem et in cholera finibus inferuire eadem posse reputauerint nonnulli, urgentissimas contraindicationes non acuto satis iudicio ponderantes. Foeminae crebris vomitionibus, acerbissimis ventriculi cruciatibus, atque deiectionibus alvinis misere dilaniatae, ut humores peccantes e suis conceptaculis educeret Cl. *Ridley* dedit misturam celebrem *riuerianam*,¹⁾ ex sale absynth. et succo limonium, tribus vicibus, a qua ingens visciditas acida reiecta cum leuamine quidem, sed

1) Obs. I.

sed interiecto aliquo temporis spatio rem non adeo feliciter successisse videns ad ius pulli clysmata et opiata confugit. *Pitcarnius* etiam in hoc morbo ad inanes vomitus compescendos non dubitavit laudare misturam ex aquis aromaticis cum laudano cui et sal absynth. indendum suavit. ²⁾ Noui expertus eximios effectus remedii *Riueriani*, obiterque noto exhibitionis vitia a claris Viris commissa, et in quotidiana praxi committi solita, quando aut sal absynthii solum porrigunt, aut id cum succo limonum aquosis potionibus addunt, cum tamen potior medela expectanda sit, si in ipso actu efferuescentiae alcali et acidum ingurgitentur. Illo motu conflictuque salium in ipsum ventriculum agente motus peristalticus inuersus non raro optime inhibetur, simulque genito medio sale abstergantur fordes cumulatæ, plicisque inridulantes, atque inferiora versus deturbatæ aluo quandoque sine molestia excluduntur, magno aegri leuamine. Verum accuratissime etiam ex mente *Riuerii* adhibitum hoc pharmacum ex binis sibi contrariis salinis stimulis tertium produciens non bene quadrat statui ventriculi, quem apud cholericos obtinentem nobis ante oculos sistere debemus. Exquisitissima scilicet stomachi

V 3

fensi-

2) Elem. Med. lib. II. c. 18. §. 29.

fenfibilitas, et mobilitas, cruſta villoſa nuda, diatheſis inflammatoria non iuvantur ſalibus, ſed exacerbantur certo, ſique etiam acidum concentratiſſimum latitet in ventriculo, id hic non vult ſuum antidotum ſal alcali, ſed flagitat abſorbentia acrimonia omni orba, potuſque demulcentiſſimos ſua dote naturali ulterius irritare nimis irritatos nervos nequeunt: Ego quidem confidenter haec eloquor nil moratus conſilia medicorum qualiumcunque, qui ſalibus pugnandum arbitrantur. Sed quid valere iuſſis aliis omnibus ſalibus dicendum erit de nitro ſale leuiori, magis ſolubili, minusque acri reliquis, antiphlogiſtico et antiſeptico ſummo? Sane in cholera humorum acrimoniam demulcendam eſſe decocto portulacae etc. atque ſale prunellae, maxime ſi ardor et ſitis vrgeant, monet *Riuerius*.³⁾ Quique poſt *Riuerium* et *Verulamium* cum *Boerhaauio* et *Stahlio* polychreſtum uſum nitri frequentiore in praxi effecit *Hoffmannus* ad aeuſtum in hoc morbo extinguendum adici abſorbentibus pulueribus vult nitrum; ⁴⁾ alibique eius aut ſalis prunellae inſignem eſſe in eiſmodi affectibus efficaciam dum aeuſtum temperat et inflammatio-

3) Pr. Med. p. 287.

4) Tom. IV. Part. I. p. 351.

mationem praecauet contendens, ⁵⁾ ad *Riuerium* prouocat, qui diarrhoeam biliosam habet sale prunellae intra 24. horas sanatam. ⁶⁾ *Iunckerus* quoque ad materiam acrem corrigendam nitrum laudat, eidemque praecipuam et certissimam in hoc morbo efficaciam adscribit, cum materiem acrem incrasset. ⁷⁾ *Noſter* denique *Illustr. de Helwich* nitrum cum absorbentibus ad bilem temperandam et quasi coagulandam et inflammationem praecauendam collaudauit. ⁸⁾ Optima certe est praestantissimorum horum Virorum intentio, quamuis enim incrassationem et coagulationem bilis nitro impetrandam non intelligam, noui tamen bene eius virtutem eximiam, qua inflammationes cauet, et impugnat, quaeque omni putrido resistit, quae adeo in cholera ad seruandum aegrum egregios effectus pollicetur. Ego licet ipse ferre nec terram foliat. tartari, nec hoc remedium potuerim, nolo tamen illud ab apparatu medicamentoſo ad choleram sanandam faciente excludere, saltem illud parcissimis dosibus, largo vehiculo, dilutum, vt omnis acrimonia abscondatur, atque tenerioribus subiectis multa cum

V 4

cautio-

5) Tom. IV. Part. III. p. 595.

6) Cent. I. obs. 33.

7) Tab. de cholera p. 508.

8) Hist. Morb. Vrat. 1702. p. 122 - 125.

cautione exhibendum moneo, cum aliter salino suo stimulo vtcunque blandiore, tamen vellicet morbofo stimulo nimis iam irritatas ventriculi et intestinorum fibras. Inimicum certe natiua sua indole ventriculo est nitrum, robustioribus etiam vfu repetito nauseam creat, et vomentibus datum facile vomitum auget, atque propterea vel hoc nomine immani nausea et vomitu vexatis, non semper bene conuenit. Displiceo forte hisce assertis medicis qui effusioni amore in nitrata feruntur, quibus ne iniurius in eorum virtutes et aegros cholericos videar allego consilium *Vateri* qui nitrata equidem cum temperantibus in parcissima dosi commendat,⁹⁾ sed in maiori nocere asserit,¹⁰⁾ licet alioquin ad compescendum humorum aestum optima habeantur. Atque si hoc adduxisse non sufficiat ob signo totam hanc tractationem verbis *Degneri* occasione dysenteriae biliosae promulgatis. *Sales omnes, Tartarus Vitriolatus, Arcanum duplicatum, sal polychrestus, sal prunellae, contra omnem sanam rationem et prudentiam medicam ab aliis toties praescripti mordaces sunt grauiioresque stimulos et dolores excitant; quare ne nitrosa quidem imprimis in statu et progressu morbi*

9) §. 23.

10) Caut. V.

morbi tuta erunt fluxum enim magis exacerbasse observavi. ¹¹⁾ Quando autem nitri solius adeo circumspectus usus esse debet, vix licebit hic in usum vocare camphoram nitro nuptam, quam olim ipse tenui libello antiphlogisticum declarare ausus sum, praeter spem meam praefationem optimi Praeceptoris *Hoffmanni* calculumque summorum virorum *Illustr. Domini de Berger* et Eruditissimi *Werlhofii* nimis ad hanc diem mihi amici et benefici in *Commercio literario norico* meritus. Exhibuit aegro cholerico nitrum cum camphora noster de *Helwich*, ¹²⁾ laudavitque ad hunc morbum eandem miscelam *C. Vater* ¹³⁾ atque *Iunckerus* ¹⁴⁾ neque aliter sentire possunt camphoram in omnibus inflammationibus extollentes. Ego vero qui praecipue malignis febribus, quarum ingenium stagnationes equidem phlogisticas, sed vim vitae simul nimis remissam ponit, opportune opponi camphoram et nitrum reputo, eandemque ubi pulsus fortis et plenus vibrat, nisi simul venae sectionibus et magna diluentium copia pugnetur, multo cum iudicio practico exhibendam censeo, non auderem illam praescribere in ven-

V 5

tri-

11) Cap. V. §. 19.

12) Loco cit.

13) §. 23.

14) p. 506.

triculi et intestinorum phlogosi. Non videtur rudior, immediatus, corporeus, diuque permanens stabilire, camphorae acerrimae et ignea contractus, in parte membranosa propinqua, quae lacera est, ambusta, et dolorosa, idem beneficium praestare, quod praestat in remotiore sede morbi, e longinquo afflans aura camphorata, volatilis, nullibi fixa, vasorum systema celeriter peruagans, in quam primas vias ingressum corpus camphorae resoluitur.

§. 30.

*Aromatica
volatilia.*

Alterantibus morbi materiem missis ad illa pharmaca considerata iam me conuerto protinus, quae in motus ipsos a materia acri exorbitantes redditos agunt, iidemque fraenum iniiciunt, vel volatili et aromatico principio nervis amico, vel adstrictoria virtute, vel vi anodyna, de singulis seorsim. Aromatica, volatilia, oleoque aethereo suaueolente vel graveolente praedita, mirum quantum saepe iuuant in morbis ventriculi et intestinorum, ac multoties vomitus et diarrhoeas compescunt feliciter. Imo vero iis hominibus qui a nervorum teneritudine et sensibilitate eiusmodi mala facile patiuntur, veluti hypochondriaci et hystericae, momentaneum quandoque leuamen adferunt. Igitur cum debiliorem ventriculum

culum et intestina nacti cholerae morbo facile subiiciantur, eiusque essentia vomitu et diarrhoea absoluator, prona consequentia illius census remedia quae similibus aerumnis opera alioquin attulisse obseruata fuerant, huc quoque tracta sunt, sed mea sententia minus congrue, et non sine infelicissimo subinde euentu. Ita vero praxis communis iubet. Vt antiquiores taceam, remedia fere tantum cardiaca eaque calidissima scilicet spiritu, sulphure ac sales volatili abundantia commoda fuisse in hoc morbo affirmat *Willisius* ita vt ipse spiritus vini cum sacharo parum deflagratus remedium popolare fuerit semper proficuum. Laudat deinde theriacum, ex aquae menthae et cinamomi, diascordium, spiritum cornu cerui, fuliginis etc. ¹⁾ Si alicui mira haec videantur facile inuenturus est rationem, dum enim a liquoris neruei vitio omnia mala deriuat, atque rigorem aegrorum cordi habet, cui nulum febrilem aestum successisse ait, cardiaca fortiora et valde aromatica indicatissima statuere poterat. Praeter *Willisium*, *Pitcarnius*, quoque ad inanes excretiones sopiendas aquam menthae cinamomi etc. commendauit. ²⁾ Fauet non minus aromaticis *Ethmullerus* interque alia

¹⁾ Pharm. Rat. pag. m. 74. 75. 76.

²⁾ Elem. med. p. 167.

alia mentham et omnia ex ea egregia declarat. ³⁾ Porro in cholera licet quod notari velim pulsu celeri stiparetur *Lenitius* misturam ex aqua chamomill. sale volatili oleoso, spiritu cochleariae, tinctura croci aqua foeniculi, zedoariae, carminatiua exhibuit. ⁴⁾ Misturam simplicem *Iunckerus* et pro more Stahlianorum Essentiam alexi pharmacum et millefolii laudat ad motuum febrilium et inflammationis discussionem. ⁵⁾ Quique morbi ingenium adeo bene intellexit et descripsit Cl. *Teichmeyerus* elutriato a stimulo heterogeneo et repurgato canali alimentorum vtilia esse dicit antispasmodica, bezoardica, carminatiua, balsamica, analeptica, Tincturam bezoardicam Wed. Essentiam traumaticam eius, alexipharmacum Stahlii, Elix. balsam., Eff. Castor., Succin. balsama vitae, aquam Menthae, Meliss. Cinam. Carmin. dornkr., card. bened. ⁶⁾ Ab eadem methodo medendi olim saltem non alieni fuere nostri Vratislauienfes, siquidem theriacam ex aqua menthae aut carminat. propinandam non minus commendatam ab iis inuenire est. ⁷⁾ Laudaui ego mecum inter legen-

3) Cap. de cholera.

4) Eteodr. p. 598.

5) p. 502.

6) Diff. de cholera §. 25.

7) Hist. Morborum Vrat. 1701. p. 94. 1702. p. 122 - 125.

legendum *Sennertum* quod cautus non sine monito addito si materia non ita calida fuerit, species aromaticas, rosatas nucem moschatam, succum absynth. et menthae vel aquas harum herbarum concesserit. ⁸⁾ Longe vero magis mihi placuit meus *Hoffmannus*, quando roborantia et spirituosâ ante peccantis materiae sufficientem excretionem ad cohibendas forsan vomitiones usurpatam spem fallere affirmat, tantum abest ut vomitus sistant, ut eosdem potius cum reliquis symptomatibus exacerbent. Non vero sine magna restrictione meum in medendo facerem oleum nucis moschatae expressum, quod ad dimidiam drachmam cum iusculo exhibitum in cholera et diarrhoea biliosa ad temperandam humorum acrimoniam magnae esse efficaciae optimus senex contendit. ⁹⁾ Quicquid vero boni de roborantibus omnibus acrioribus et calidioribus eloquantur clarissimi viri, ego certe non adeo facilis unquam fui ad eorum exhibitionem, difficillimus ero in posterum, postquam choleram penitus nosse mihi contigit. Multum discrepantiae inter aegros cholericos datur, sique talia remedia sanitatem ipsis reddant, leuior fuerit morbus a ciborum et potulentorum immodica et incongrua ingur-

8) L. c. p. 166.

9) Med. Syst. Tom. IV. Part. III. p. 594.

ingurgitatione ortus, non aestivus, non febrilis, excussa peccante faburra in sanitatem vergens, necesse est. Cautius cum eiusmodi pharmacis et cautissime mercandum, ubi contrariae conditiones obtinent, quo enim sensibilior aeger, quo maior dolor, quo intensior ardor internus, quo magis vrgens pulsu docente febris, quo magis per haec signa intestina cum ventriculo diathesi phlegmonode vel erysipelacea laborant, eo magis certe nocent non acria saltem, sed acriuscula adeo. Perinde tum est siue praesente adhuc siue maximam partem remota materie talia assumantur, si prius illa plane non quadrant, sed aliis locus idoneus relinquendus, si posterius, ventriculum et intestina tegmine orba, inflammata, arrosa, exesa, offendunt, talibusque omnino nullatenus conveniunt. Infusum absynth. et menthae, decoctum leuissimum cinamomi, cort. aurant. et citri, iusculum fructuum cynosbatos, semina carminativa sacharo obducta, corticem peruuvianum, pomum aurantium conditum non saltem non proficua ego ipse sed damnoisa expertus sum, neque unquam quae cum dolore intensissimo fensi, mihi auctoritatibus practicis contraria statuentium animo euelli patiar. Memori semper mente tenere debent Practici omnes, ubi aliqua datur inflam-

mati

mati vel inflammandi ventriculi cum intestinis suspicio, monita *Boerhauui*, ab aliis magnis viris equidem non neglecta, pari vero seueritate vix inculcata; *cauendum summopere esse ab omni acri impetum augente calefaciente potu cibo, medicamento, calidorumque et carminantium usum funestissimum euentum sequi.*¹⁰⁾ Postquam horribilem et abominabilem choleram, cui similem curandam habui nunquam, qualemque experientissimi medici capitalem futuram edixissent omnes, diuina gratia sanabilem expertus sum, superstes aeger et medicus, ratio non postrema quod adeo multi cholericorum moriantur mihi creditur, vsus acrium hoc sō nominatorum per communem medendi methodum familiarium. Sane cum nemo cholera facile moriatur nisi per inflammationem et gangraenam, vltro patet acria omnia plus minus non auertere causam mortis, sed potius fatali auxilio ita eam iuuare, vt aeger tanto certius succumbat. Non deerant mihi amicorum amicarumque refrigerium, colicam, et flatus in ore habentium taliaque domestica pharmaca offerentium consilia, sed sagax et diu iustam morbi ideam tenens, gratias egi atque a manifesto pabulo ignis interni mihi caui sollicite, furtiuum adeo et occultatum in
iis

iis quae bona et innoxia credebam, haud prorsus euitare gnarus.

§. 31.

Tonica, adstringentia.

Sequuntur ordine tonica et adstringentia, quae omnino statim indicari videntur, ad solas enormes profusiones humorum attendentibus. Ea tamen fere nemini ideam iustam morbi habenti possunt arridere, cumque praeterea experientia toties ea damnosa fuisse docuerit, iure suo male audiunt tantum non omnibus solidis auctoribus practicis. Inter numerosos a quibus communi consensu damnantur aliter sentire videtur Bontius. ¹⁾ Rectissime ille quidem praecipit, dandam primo operam esse, ut acerrimus humor mitigetur, nescio autem qui factum sit, ut id maxime fieri posse credat, per adstringentia medicamenta, ventriculum et intestina corroborantia, et modico frigore furorem materiae refraenantia. Post syrupos acidulos laudat certe eapropter in laua nascentem Pseudomyrobalanum, forma bellicosos referentem, sola adstrictoria vi praestantem, cum caeterae myrobalanorum species aliquid laxatiui habeant, eamque conditum vtilissimum ad choleeram et ad omnes aluinos fluxus nimios dicit. Non disputem fuse contra vnum

Bontium,

¹⁾ Med. Ind. p. 70.

Bontium, sufficit, saltem in principio morbi aut excretionibus pluribus nondum praegressis antiquis omnibus et recentioribus omnibus improbari adstringentia. Eorum quae eiiciuntur suppressionem malam esse, cum cruda sint, iam egregie monuit *Aretaeus*,²⁾ quare non nisi in declinatione morbi aegro viribus exhausto, ad excretiones sopiendas in victu fructus adstringentes sorba, mespila, mala cydonia, vuam, collaudat. Tantum quoque perseverante impetu, praemissisque quae eluere ventriculum cum intestinis poterant, decoctum rosarum, venanthi, aut rhois, aut pampinorum vitis concedit *Aegineta*,³⁾ cum quo apprime convenit *Aetius*,⁴⁾ qui actis agendis ad vomitus coercendos commanducare iubet succum mespilorum, malorum cotoneorum etc. eaque occasione citat remedium *Asclepiadis* pro cholericis ex baccis myrti, floribus rosarum et carnibus palmarum parandum. Igitur etiam qui placita veterum iuncta exhibet *Piso* ita sentit, atque si quis initio aut coaceruatim ea quae efferuntur cohibere aggreditur, eum maioris mali Autorem fore, inutilia quippe esse et vacua-

2) Curat. acut. lib. II. c. 4.

3) Lib. III. c. 39.

4) Tetr. III. serm. I. c. 12.

vacuatione opus habere ipsissimis verbis *Aetii* asseuerat. ⁵⁾ Laudat equidem *Piso* in diaeta alimenta medicamentosa cydonium coctum, succum granatorum, hordeatum cum sacharo rosato, forba, pyra, poma austera, verum saltem si excretio modum excefferit, in praescriptione vero ipsorum medicamentorum magis fauet externis adstringentibus, parcusque quoad interna nonnullos syrupos sub adstringentes et similia decocta commendat, sub iisdem conditionibus. Recentiori aevo circumspectus et felicissimus propterea *Sydenhamus* adstringentia vulgo exhiberi solita improbens, eadem hostem in mediis visceribus detinere, ac ex aduena plane inquilinum reddere, morbum protrahere, atque occasionem dare, ut irrepentibus humoribus vitiosis in massam sanguinis, mali moris febris accendatur disertis verbis testatur. ⁶⁾ Non minus curationem per corroborantia et adstringentia ut eam quae per alexi pharmaca suscipitur, experientia saepius edoctus aduersi euentus esse et rationi aduersam affirmat *Pitcarnius*. ⁷⁾ Licitum mihi erit huc trahere asserta *Cl. Degneri* quamuis illa dysenteriam biliosam proprie respiciant.

Ad-

5) Lib. III. p. 76.

6) Operum p. 218.

7) Element. med. lib. II. c. 18. §. 30.

Adstringentibus inquit raro opus, ex-
cretio enim alui sua sponte cessabat, post-
quam venenum aut subactum aut exactum
fuerit. In sinu autem fouent anguem qui
adstringentia usurpant, nam materiem
acrem continent, ne foras effluat interea
hoc modo inflammatio, ulcera, gangraena
inducuntur, nunquam hinc tuta nisi ubi
de materia euacuata, et de tono intesti-
norum solummodo labefactato certi fueri-
mus. ⁸⁾ Corallia, C. C. astrum et cristal-
lus montana putatitia adstringente virtute
gaudent, nilque laudabilis praestant. ⁹⁾
Mars, croci eius, lapis haematites, lac
ferratum adstringunt, hincque suspecta
sunt. ¹⁰⁾ In iisdem sententiis versantur
Vateri Pater et filius, quorum hic nisi
maximam partem noxiis humoribus eie-
ctis periculum vrgentis symptomatis et
praecipue animi deliquii impendere ob-
feruetur, non vtendum vllis adstringen-
tibus praecipit, tum vero ex nimis pro-
fusionibus si mors metuatur illa conce-
dit. ¹¹⁾ Sed obseruauit noster de Hel-
wich, ¹²⁾ ex intempestiuis adstringenti-
bus anxietates praecordiorum ad animi
defectionem auctas, ipsumque vinum

X 2

cydo-

8) Cap. V. §. XI.

9) - - §. 16.

10) - - §. 18.

11) Diff. §. 22.

12) Hist. morb. vrat. 1702. p. 124.

cydoniatum in morbi principio non profuisse, sed debellato saltem eo ad corroborandum ventriculum conduxisse. Acris correctio et blanda eiectio; effectuum eius stricturearum conuulsiuarum, excretionum vrgentissimas cientium et dolorum a strictureis pendentium lenimen; inflammationisque mortem exclusurae oppugnatio, palmaria certe momenta sunt, considerationem feliciter morbum sanaturi sibi deposcentia. An ad haec omnia quadrat fibrarum per remedia adstrictio? Irritata in principio et augmento aegritudinis non relaxata sunt cum ventriculo intestina, irritans vero materies non obtunditur remedio adstringente. Fibrarum crispationes et conuulsiones adstringentibus exacerbandae oleosa demulcentia flagitant, simplexque adeo diarrhoea adstringentibus iniuste impugnatur, quamdiu doloribus stipata est: Inflammatio praecauenda et curanda canaliculos vult patulos, non adstrictu angustiores redditos, quod ipsum morbosae strictureae iam nimis praestant. Nullus antea adstringentibus cohibitionique directae excretionum locus, quam vbi sola a morbo hoc spasmodico et conuulsiuo residua laxitas peccare obseruatur. Praestat vero et tum primo increassantia adhibere, quia simul restitans forte hinc inde acre inuolunt, et simul exesa atque excoriata inte-

intestina solantur. Dein sensim demulcentibus misceri possunt blandissima adstringentia, inter quae expertus omnibus aliis praefero leniores tincturas martiales, cydoniatam et pomatam, parcis dosibus pedetentim adaugendis, largioribusque vehiculis instillatas, ipsasque adeo spadanās cum lacte. Noui terras bolares et sigillatas ob pingue elementum quod cum martiali custodiunt hos in fines commendari ab Autoribus. Periculum ipse facturus eram, aderat quippe mihi bolus armena et terra sigillata strigensis; verum mediocres adeo doses otiosae iacebant in debilitato misere per tot vomitus ventriculo, grauisque sarcinae ideam pressu suo concitabant, maior fructus eueniebat a martialium minutula mole aliquot guttulis laudatarum tincturarum. Vidi dein euoluens libellum *Degneri* verissime ipsum scripsisse: *Terrae bolares pro aeri quocunque inuoluendo et obtundendo laudatae, sistunt fluxum, sed grauant intestina maioresque anxietates et cardialgias causantur.*¹³⁾ Gauius sum ipsum reicientem in toto morbi decursu martialia, limaturam, crocos in fine morbi laudasse tincturam vitrioli martis Ludovici ad corroboranda viscera, sed deliculis intestinis sine spirituosō menstroo paratae adhuc magis conueniunt. Verum

X 3

et

et in fine cholerae martis tincturas propinandas suo calculo cohonestavit Cl. *Hoffmannus* ¹⁴⁾ easdemque multis modis anteponendas credo coralliatis et gemmatis a *Iunckero* inter martialia laudatis. ¹⁵⁾ Misturam vero tonico-neruinam *Stahlii* quam more solito addit abesse vellem prorsus, namque laesioni et sensibilitati intestinorum stimulo suo spirituofo et volatili haud respondet.

§. 32.

Onodyna, et vulgaria pro iis habitata hic sunt insufficientia.

Accedo tandem ad anodyna, quorum certe consideratio non sine scrupulofiori cura suscipienda est, ut media via incedamus tuti, aegrorumque salutis consultari commissionis et omissionis vitia felices euitemus, cum vtraque in praxi familiaria sint iis, qui opium vel nimis laudant, vel nimis culpant. Cl. *Stahlium* et sectatores eius si audiamus non saltem nil boni, sed infortunia quaevis ex eius usu imminere aegris cholericis persuasi esse debemus, credereque tene-mur, carere posse medicum omni opio, in curatione cholerae, aliisque validis armis instructum esse ad eam abigendam. Unus instar omnium *Iunckerus* scopo correctionis si satisfactum fuerit, non opus erit, inquit refraenatione vomitus et diar-

14) Med. Syst. Tom. IV. Part. III. p. 591.

15) Tab. de cholera p. 502.

diarrhoea, cui triuialis praxis tantopere inhiat, impetus enim sponte solet cessare. Quod si vero subacta materia omnino necessarium videatur, impetuoso vomendi et purgandi conatui aliquid opponere, fieri hoc potest per lenientia, theriacam, puluerem cascarillae, vel per illius essentiam, aut essentiam millefolii cum essentia alexipharmaca. ¹⁾ Et alio loco: ad motus nimios sistendos, nitrum omnibus aliis palmam praeripit, dum necessariam excretionem promouet, excedentem vero mitigat conueniunt etiam massa pilularum de cynogl. et theriaca coelestis. ²⁾ Vtinam vero id constanter verum haberetur, correctae materia motus quiescere, sed meminisse debent Stahliani habitus motuum, sine materia, et errorum naturae de quibus adeo multa loquuntur in pathologicis. Atque nisi diffusus esset ipse Iunckerus motuum spontaneae cessationi, non opus habuisset commendare positiua sedantia remedia, aut sibi pro sedantibus habita. Abesse quippe poterat in vniuersum a curatione cholericorum, theriaca Andromachi, et coelestis, cum mp. de cynogl. Sed certe talibus nequit carere praxis, nisi otiosos funerum spectatores velimus agere, quae cascarilla certe non auertet, nana et pusillula virtute instructa, si gi-

X 4 gan-

¹⁾ Tab. de cholera p. 502.

²⁾ Ibid. p. 503.

ganteae ferociae morbum spectes. Huius certe aromaticam et subadstringentem vim noui, anodynā animaduvertere hactenus nequii. Egenum autem mihi semper habitum est remedium essentia millefolii, in 30. vel 40. guttulis pauxillum sane virtutis continens, de herba, cuius integri manipuli deuorati inter adiaphora pertinere possunt, cuiusque infusum saturatissimum ad mensuras epotari potest, sine singulari effectu. Quomodo vero acris satis et calida essentia alexipharmaca inter lenientia referri, motusque sistere queat sua irritatione, qui ab irritatione morbosae acrimoniae pendent, atque quomodo illa quadrare possit arrosioni intestinorum et ardori inde contracto de quo ipse loquitur *Iunckerus*,³⁾ quemque mitigandum vult, ut decet, non bene capio. Denique etiam non satis intelligo, qua ratione in vno eodemque morbo calida essentia alexipharmaca, et refrigerans nitrum sistere motus queat, alterutrum certe falsum sit necesse est. Dixi iam quae de nitro dicenda sunt, quod tanquam sal irritat villos nostros, et ad contractionem sollicitat, ut alia salia, etsi blandius; neque vere motus inhibet nisi illos, qui pendent ab orgasmo sanguinis et stasi densati in extremitatibus arteriosis, quam soluere

re aptum est. Virtutem autem nitri necessariam excretionem promouendi et excedentem mitigandi, pari passu ambulare iubeo cum pilulis Stahlianis haemorrhagias sistentibus et promouentibus. Vt sapientiam naturae ita et remediorum parui facio, mechanicas et physicas operationes vnice valere, atque Medico earum intellectum vtilitatem praestare gnarus. Nullo culpabili affectu, sed solo veri amore motus haec scribo, merita Cl. *Iunckeri* quem praeceptorem habui venerari non desiturus, quin et liquorem anodynum *Hoffmanni* omnibus a Iunckero laudatis, omnibusque aliis sedatiuis excepto opio praeferendum, atque alioquin motuum exorbitantium saepe sufficiens remedium, segnem nimis in vomitionibus et fluxibus aluinis grauioribus ipsaque cholera deprehendi, sat expertus affirmare non dubito. Nimis forte delectatum esse, vt nitro et absorbentibus, ita et arcano suo liquore anodyno optimum Senem, iudicauit opinor non abs re Illustr. de *Haller*. ⁴⁾ Atque etiamsi illum cum oleo macis vel etiam tinctura castorei maritatum, post opiata quae non omittit, post inertia nimis antispasmodica, quae omissa vellem, Cinnabarim, hepar lupi, rasuram priapi cervi, cranii humani, vngulae alcis, ossa hu-

X 5

mana

4) In methodo Studii medici Boerhaau. p. 918.

mana calcinata vehementer laudandum dicat, ⁵⁾ nollem tamen ipsi soli credere motuum tumultuantium in cholera compositionem. Asserit alibi ⁶⁾ pulueribus absorbentibus nitrosis, emulsione amygdalina, et liquore anodyno debito tempore, congrua dosi, et mature adhibitis, se saepe breui sustulisse passionem cholicam. Neque ego per somnium eo devenio, ut integerrimo et experientissimo Viro fidem denegare audeam. Sed omnes illos casus similes habeo illi quem recenset de foemina in carolinis, ⁷⁾ ab ingestis auide cerasis et fragis cholericam facta, lacteque iure pulli, absorbentibus, cascarilla, et litu ex oleo amygdalarum cum menthae et macis destillato, atque adeo etiam sine ipso liquore eius anodyno cito sanata. Longe alia et altioris indaginis est cholera ut mea erat, sine peccato ingestorum enata, Sydenhamo adeo notanter descripta, et ab aliis leuioribus speciebus sollicitè seiungenda. Certarem deposito pretio talem rebellem futuram liquori anodyno, quem ipse ne quidem ferre poteram, et opiatorum usu ne quidem semper vincendam fore, quibus tamen solis nequitia eius potest cicurari. Dum vero papaueris exotici vires

5) Tom. IV. Part. III. p. 590.

6) Part. I. Tomi IV. p. 356.

7) Ibid. p. 364.

vires extollo, ab illis simul recedo Aucto-
ribus, qui nostrati in hoc morbo ni-
mium tribuunt. Iungit nostra papaue-
racea, syrupum et tinct. papau. rhoead.,
syrupum papau. albi, et diacodii, vero-
rum opiatorum catalogo Abr. *Vaterus*,⁸⁾
quis vero nisi hospes in arte medica co-
ram videns horrendos tumultuantium
motuum impetus, eosdem his leuiuscu-
lis armis mitigandos decerneret. Non
destituuntur effectum emulsiones papaue-
raceae, oleo demulcente magis, quam
insigni narcotico principio lenimen spas-
mis et doloribus afferentes, neque etiam
syrupis papaueris et diacodii aliquid de-
tractum volo. Magna vero potest assu-
mi quantitas papaueris sine effectum vel
minimo insequente, ex illis, qui minu-
tulam dosim opii insequuntur, quod
omnes norunt qui more in Silesia nostra
recepto, Vigilia ante festum Natiuitatis
Christi contuso cum lacte et melle papa-
vere, sat strenue ad multas vncias assum-
to, ventriculum infarciunt, nec sopiti,
nec capitis grauitate, et temulentia, al-
tera die vexati. Syrupum et tincturam
papaueris rhoead. vnquam inter anody-
na retulisse practicos miror plane, et hac
et illo praeter colorem egregie rubicun-
dum, nil certe peculiaris habentibus.
Vti syrupi vis fere a saccharo aut melle,
ita

ita tincturae virtus a phlegmate vitriolico pendet; nil singularis vtrumque pharmacum habet, ab aliquibus florum papaveris foliis.

§. 33.

Sed vera opiata requiruntur, a summis Viris in hoc morbo laudata.

Sed generosioris papaveris orientalis summam excellentiam, et necessitatem, satis viderunt notaruntque in sananda cholera grauiore, Medici Practici in orbe celebratissimi, a quorum monitis simul dextra adhibitio discenda, et felici imitatione exprimenda est. Bilis superne et inferne fluxui si dolor adsit, esse opponenda quae in pharmacis scripta sunt, sedantia dolorem, ventrem autem curandum tum superiorem tum inferiorem per potiones humectantes iam edixit *Hippocrates* pater. ¹⁾ Eandem igitur prorsus methodum medendi commendauit, quam ad choleram optime inferre asserit recentior *Hippocrates Sydenhamus*, si saltem certo constaret an Venerabili illi Seni notus fuerit vsus opii, quem hic feliciter expertus toties colaudat. Non possum iam fusius inquirere in hoc argumentum. Nominat *Hippocrates* medicamentum ὑπνικόν quod *Hegesippo* ad dentium dolorem leuandum porrexit, ²⁾ loquitur quoque aliis locis

¹⁾ Libro de affectionibus §. 28.

²⁾ Epid. lib. VI. sect. VI.

locis de pharmacis doloris gratia exhibendis, ³⁾ nullibi tamen expresse verbo nominat opium, ut *Dioscorides Galenus*, aliique Graeci et Arabes, hyoscyamo forte mandragora, aut aliis narcoticis sibi notis ad dolores inhibendos usus. In genere non negari potest, omnem antiquitatem medicam timidam fuisse in porrigendo opio, inde tot putatitiae reque ipsa absconae valde correctiones eius, compositionumque opiatarum insulsa farrago. Igitur etiam in morbi qui tamen si ullus alius ob enormes dolores opium suum vult, cholerae medela, apud Veteres omnes *Trallianum*, *Aetium*, *Oribasium*, *Celsum* therapiam eius docentes, altum de anodynis et opiatis silentium, *Aegineta* alio scopo, si vigiliis nempe vexetur aeger, et vires non prohibeant, medicamentum ex capitibus papaveris exhibendum commendante. ⁴⁾ *Piso* quoque licet sibi proximiorum Auctorum, ut Veterum, diligens lector, de omnibus talibus tacet penitus. Cum *Plateri*, *Horstii* et *Gesneri* laboribus honos iustus demum opio assertus sit, circa haec tempora demum huius pharmaci usus ad choleram sanandam fuit extensus. Inter alios eximios Medicos Cl. *Sennertus* quem genuisse Vratislavia mea sibi

3) De affectionibus §. 33.

4) Lib. III. c. 39.

sibi gratulatur. Si alia nil iuuerint, ad narcotica accedendum esse iubet, laudanumque opiatum non mediocri dosi, ad gr. ij. vel iij commendat. ⁵⁾ Actis antea necessariis vomitum denique cohibendum esse dicit *Riuorius* medicamentis externis et internis inter quae narcotica principem locum obtinere, ac praecipue theriacam recentem ad drachmas duas exhibitam, vehementes illas euacuationes veluti in momento cohibere, idemque praestare laudanum opiatum affirmat. ⁶⁾ Addit quoque cautionem, si magna sit virium exsolutio integram laudani dosin tutam non esse, sed diuisam tantum exhibendam et semel in die repetendam, vel etiam bis si res admodum vrgeat. Atque veluti cum *Sylvio* sine opio Medicus esse nollet *Bontius* celebris apud Indos Polyater. *Si nobis hic opio ac opiatis non esset prospectum frustra, ait, in calidissimis his regionibus medicinam faceremus dysenteriae, cholerae etc.* ⁷⁾ Inculcat igitur serio si aliunde non adferatur iuuamen confestim ad extractum croci quod describit, cuiusque basis opium est, deueniendum esse, vt mitigato atroci illo humore natura fortior denuo

5) L. c. p. 166.

6) Operum p. 287.

7) In notis in *Garciam* ab *Orta* in cap. IV.

denuo ad vincendum hostem insurgat.⁸⁾ Porro opiata nunquam satis laudanda, nunquam omitti, sique magna sit virium prostratio, cum analepticiis misceri debere, ac si aeger vomitibus pluribus et deiectionibus iam sit exhaustus statim ad sacram anchoram laudani accedendum esse praecipit *Ettmullerus*.⁹⁾ Adeo vero conuictus est de usu eius necessario *Bohnius* ut nullum Medicum a praeiudiciis liberum hoc diuinum medicamentum damnaturum fore scribat.¹⁰⁾ *Leontilii* deinde commune remedium in cholera fuisse pilulas Wildegansii et essentiam anodynā oleo amygd. mistam ex eius *Eteodromo* inspecto passim patet. In adornanda legitima medendi methodo scrupulosus et felix *Pitcarnius* ita statuit: *Si non antea aduocetur Medicus quam cessauerint excretiones et superstitie excernendi conatu aegri vires fatiscant (quod expulsus debilitate comparata cum magnitudine et frequentia excretionum praegressarum dignoscitur) lipothymia imminente, tum eodem modo erit medendum, ac si emetico suo officio functo immanes vomitus forent compescendi, et quies procuranda, nempe opium caute et partitis vicibus et forma liquida est exhibendum.*

8) Lib. III. c. 6. Med. Indorum.

9) Cap. de cholera.

10) Diff. de cholera §. 26.

dum. ¹¹⁾ Vix vero aliquis felicius absolvi posse sanationem cholerae quam per usum opii, reputavit Cl. *Sydenhamo*, ¹²⁾ cui id et pulli iusculum omnem remedium supellectilem constituunt. Nemo vero existimabit facile tantum Virum coeco impetu ferri potuisse ad exhibitionem generosi adeo remedii, quod nocere aequae ac prodesse queat, intempestive et tempestive porrectum. Ipse potius fatetur si medicamentis narcoticis in ipso statim limine primum humoris impetum compesceret, et naturali evacuationi obsisteret, inuitumque humorem detineret, aegrum inimico visceribus incluso, bello intestino sine dubio confici: Eapropter penso cuidam eluvionis primo satisfaciendum vult, per tres vel quatuor horas, tuncque curationi coronidem imponi per laudanum liquidum, ad gt. 16. vel aliud narcoticum officinale. Ne vero nimia cunctatione aegri salus perderetur, si non accesserit Medicus nisi postquam ille per horas 10. 12. multis excretionibus fuit exhaustus, et iam frigescant extrema, statim ad sacram anchoram laudani confugiendum esse iniungit, quod consopitis vrgentibus symptomatibus, mane et sero dandum vult, donec pristinas vires aeger rece-

11) *Element. Med. lib. II. c. 18. §. 28.*

12) *Loc. cit. p. 217. 218. 219.*

receperit. Id ipsum probe perspectum habens Celebris cum viueret Practicus *Timaeus*, cuidam Baronum fratrum germanorum Trigae, cum Ephoro, a comestis ouis barbi piscis cholerae laboranti, atrocissimisque torminibus, alui profluvio, vomitibusque creberrimis non secus ac a veneno capto afflictæ, illico cum fructu dedit opiatam suam bezoardicam. Imo vero cum ipse ex liberaliori in coena comestione malorum persicorum, cum binis amicis vehementi cholera per noctem laborasset, viribus misere fractis, circa auroram eandem opiatam maximam partem ex theriaca andromachi terris et gemmis perperam onusta constantem assumsit, fociisque peccati et poenarum porrexit, praesentaneo cum iuuamine. ¹³⁾ Cum eadem ipsis mens sit laudare quoque hic omnino debeo Cl. *Vateros*, patrem et filium, Christianus ille Sydenhami vestigia premeus exantlato eluuiionis intra paucas horas penso commendat paregorica, discordium, theriacam andromachi et celestem, laudanum opiatum, laudanumque liquidum, cauendumque saltem monet, ne in principio talia dentur, aegrum sic trucidatura nec in maiori dosi. ¹⁴⁾ Hic

13) Lib. III. Casu 7. et 8.

14) Dissert. §. 24. et Caut. 8.

Hic, *Abrahamus*, eadem ac praeterea Mithridatium Damocratis, requiem Nicolai, Philonium romanum, et persicum, tincturasque opiatas depraedicans, materia noxia per naturam et artem educta, motus turbatos ventriculi et intestinorum eorum remedium ope compefcendos suadet. ¹⁵⁾ Etiamfi vero liquorem suum anodynum, vt parentes liberos solent, valde amet *Hoffmannus*, tamen anodyna generosiora non exclusit, ab apparatu remedium cholerae feruientium; sed pilulas de styrace, de cynoglossa, Wildegansii, cum Starkeyanis simul commendat, saltem opiate euacuantibus nupta tutiora habet, sique suspicio de praesente adhuc materia fuerit, motus tamen nimis efferati sint, anodyna cum pilulis aloephanginis aut balsamicis suis remisceri cupit. ¹⁶⁾ Non obliuiscar Cl. *Teichmeyer* qui opiate nunquam in cholera omittenda, at repurgato canali alimentario saltem in vsum vocanda esse asserit. ¹⁷⁾ Neque silentio praeteream Humfredum *Ridley* strenue contra hunc morbum, satisque masculis dosibus opii pugnantes, vt ex eius obseruatione I. et XXIII. patet. Dignum memoratu est obseruationi primae annexum

15) §. 20.

16) Med. Syst. Tom. IV. Part. III. p. 590.

17) §. 25.

xum eius monitum, de ingenti periculo aegris impendente, ex nimis exigua a quacunque demum causa oriatur malum, paregoricorum administratione. Vt tandem et Vratislaviensibus Medicis suus constet honor, quorum plurimi ad hunc diem opium haud reformidant, producam qui olim magno ipsis decori erat Illustrem de *Helwich*, quique opiatorum in cholera necessarium usum probe habebat cognitum, licet alioquin quod sciens scribo suspensa manu eadem praebere soleret. Ex voto succedere methodum Sydenhamianum is testatur, quamvis non ita festinanter descendendum esse ad narcotica, nec eadem ita largiter vsurpanda censeat, nondum sufficienter absoluto eluionis penso, theriacam omnibus praeferens. ¹⁸⁾ Dolens multum finem facerem huic tractationi, de consensu summorum Medicorum in porrigendo Cholericis opio, si calculo summi *Boerhaavii* maximum pondus habente destituta esse cogeretur. Non seorsim Vir summus egit de cholera, norunt vero eius aphorismos intelligentes, et dysenteriae et cholerae medelam ipsum proposuisse capitulo de inflammatione intestinorum. Sed in eodem disertis verbis iubet, vt potui assiduo calido ex demul-

Y 2

centi-

18) Hist. Morb. Vrat. 1701. p. 94. et 1702. p. 124. 125.

centibus et laxantibus prudenter addantur opiata. ¹⁹⁾)

§. 34.

*Regulae in
usu tenen-
dae.*

Ita vero iam abunde liquet quantum opio tribuant Medici in clinica praxi exercitatissimi, visisque eorum affirmantibus sententiis, non minus perspicitur, illos qui id abesse volunt ab huius morbi curatione, eamque frustra expectant a segnioribus et otiosis saepe, aut mali genium et grauitatem, indicationesque urgentes non intelligere, aut spissis praediciis et hypothefibus praestabilitis impediri, quo minus veritatem amplectantur, quam experientia tot Illustrium Medicorum, quibus vnus Stahlius os haud obturauerit, palam loquitur. Considerent oro hi boni Viri, causam cholerae saepe adeo rabiosam esse, vt venenum aemuletur, quemadmodum in superioribus fatis notavi. Certum vero est, inter generalia venenorum et praecipue acrimae antidota, merito suo asserente *Boerhaauio* ¹⁾) referendum esse opium, quod equidem venenum ipsum haud debellat, spasmodicos tamen motus suscitatos a veneno sopit, hincque ab ipso dioscoride iam laudatum legitur. Rem elegantissime *Boerhauius* illustrat in praelectionibus:

¹⁹⁾ Aph. 964.

¹⁾ Instit. 1129.

bus: ²⁾ *Mille lanceolae*, inquiens, *laxa immotaque manu detentae nihil nocent, quam primum musculos agitauero, vulnerabunt undique, ita opium sedando motum efficit ne venenum actuosum reddatur.* Ex iisdem principiis opiata in tali casu proficua declarat de venenis pulchre agens *Lindestolpius*, ³⁾ quia spasmis et torminibus ab acri veneno excitatis, vasa contracta laxari possunt ab hoc remedio, quod tum facit acria spicula laxatis solidis partibus excidere. Hocque negotium eodem fere ac *Boerhaavius* simili illustrat. Non proinde existimandum est ac si liceret Medico, omne negotium soli committere opio, huius quippe usus in solos motus agens non excludit, sed supponit potius adhibitionem talium, quae venenum ipsum quod venenum esse pergit motibus ad tempus sopitis vel prorsus inuertant, et destruant, ut non nocere possit, vel inuoluant et quasi in vagina recondant, si directum antidotum ignoretur. Dum vero citius saepe venenum motibus excedentibus quosciet destrueret machinam, quam tempus permitteret ut eneruaretur et eiiceretur, interest interea moderamen horum motuum praestare, aequa et sufficiente vi instructo pharmaco, donec

Y 3   causa

2.) Ad §um citatum.

3.) De Venenis p. 796. 797.

causa eorum conuenientibus praesidiis oppugnari commode, et eliminari e corpore queat. Si haec omnia accuratius applicentur veneno cholero, illucescet prorsus necessarius, castus tamen et circumspectus vsus opii, de quo vt quam optime cedat quaedam adhuc scitu necessaria in exhibitione, subnectam.

Ex causa mali cognita; ex symptomatum grauitate, ac praecipue vomitionum et deiectionum numero et vehementia; ex humorum maiori minorique per vtrasque profusione; ex eiecta cum iis vel maximam partem, vel nondum satis mali causa; ex virium maiori minorique prostratione, diiudicabit Medicus, an morbus breuiori longiorique temporis interuallo tendat ad sui fastigium; an finem funestum minetur; an sperare patiatur faustum; atque secundum has circumstantias statuere, num citiorem, num tardiore, num largiore, num parcior, vsus opii curatio flagitet.

Mox in principio datum sine sufficiente excretionem et elutionem praegressa nocebit certissime, quamuis qui vnus quod sciam ita sentit *Bobnius*, ⁴) id etiam statim in principio propinari posse censeat, ob vim eius alterantem, dum vi sui salis volatilum et sulphuris balsamici omnem acri-

4) Diff. de cholera §. 26.

acrimoniam humorum leniat, qua in re ego ipsi non facile subscribo.

Eluuiionis pensum trium, quatuor horarum a Sydenhamo determinatum, quod *Vatero* ⁵⁾ et *Teichmeyero* ⁶⁾ interdum sufficiens iudicatur, nisi morbus ab ingestis solis, cum nostro de *Helwich* ⁷⁾ sat breue habeo, pluresque horas quandoque sibi vindicare credo. *Piso* 24. horis fere vacuari materiam putat. ⁸⁾ Ego post aliquot morbi dies, post tot deiectiones, et vomitus, et eluitionem improbo labore susceptum, a felteranis et lacte adhuc sordes acres, igneas, biliosas, manifeste a superioribus ad inferiora determinatas sensi, in morbo sine peccato ingestorum enato.

Corpus delicti per diaetae errores recens ingestum, cito reiectum, arte et natura, locum facit citum anodynus; aliter autem nisi dolor cum excretionibus sit enormis per horas 10. 12. 15. praemittenda praemitti debent, ut usus opii reddatur magis tutus et felix. Cum vero harum horarum spatio et necare possit cholera, grauiori malo citius etiam sopiens pharmacum opponendum
Y 4 esse

5) Diff. §. 24.

6) Diff. §. 25.

7) Loc. cit.

8) Lib. III. p. 75.

esse patet, reliquis agendis interim non omis-
 missis, sed actis nihilominus ut decet.

Nempe quod si symptoma urgentissi-
 mum dolor summus, vomitus ingens,
 profusiones humorum enormes id auxi-
 lium vñice certum mature postulent,
 antequam causa elui sufficienter potuerit,
 interponenda eius vsui sunt iugiter, ea
 quantitate quam aeger fert, potulenta
 demulcentia, cum talibus clysmatibus,
 ut restitans adhuc acrimonia decenter
 impugnetur. Cauendum vero hic est
 sollicite, ne forte per largiorem dosin
 aegro conciliato sopore perdatur pre-
 tiosissimum arctoquo spatio circumscrip-
 tum tempus, quod eliminandae et ob-
 tundendae acrimoniae auertendaeque in-
 flammationi impendendum erat.

Vt duplici fini simul satisfiat, nempe
 ut motuum impetus sopiantur, et tamen
 simul acrimonia euerratur, si illi vrgeant,
 nondum satis remota materia, anody-
 num maritandum cum laxantibus aluum,
 pilulis aloephanginis vel suis balsamicis
 vult *Hoffmannus*.⁸⁾ Pace autem Illustr.
 Viri illae pilulae ex resinosi acribus et
 irritantibus calefacientibusque concin-
 natae, vomitionesque et dolores tormi-
 nosos exacerbaturae vix quadrant cho-
 lerae paulo grauiori praecipue, ad quam
 multo leniora euacuantia saepe sine ne-
 cessi-

8) Tom. IV. Part. III. p. 590.

cessitate, et cum damno adhibentur. Neque a connubio vtriusque remedii quod correctionem frustraneam opii sapit, multa bona speranda: praestat si laxante opus anodynum illi subiungere, vel potius loco laxantis diluentia et demulcentia potulenta ac clysmata, cum anodynis simul vsurpare.

In casu desperato, fero aduocato medico, deiectisque omnibus viribus, vbi mors instare iudicatur, si per breue adhuc tempus perdurent effusissimae excretiones, enormibus motibus proritatae, vnicae salutem expectandam esse ab anodynis, vno ore loquuntur rerum gnari. In dosi vero determinanda toto coelo inuicem differunt, aliis refractas, aliis maiores magnitudinique morbi pares adhibendas decernentibus, dum alii cum *Hoffmanno*,⁹⁾ vbi fractae sunt vires prorsus abstinendum ab opio asserunt, quoniam soporem fatalem et necrosin inferre posset. *Riuerius*¹⁰⁾ si magna sit virium exsolutio, dimidium completae doseos opii; caute id et partitis vicibus dandum *Pitcarnius*,¹¹⁾ cum analepticiis remixtum *Ettmullerus*¹²⁾ suadet. Exstant tamen exempla fat

Y 5

magnis

9) p. 593.

10) Operum p. 287.

11) Elem. med. lib. II. c. 18. §. 28.

12) Loc. cit.

magnis dosibus vitam desperate decumbentium lucratum fuisse medicum, quae forte mediocribus et parvis haud seruata fuisset. Mediocris equidem erat dosis theriacae, qua *Timaeus* septem aliorum aegrorum et suam propriam choleram praesente iam summa debilitate sanauit.¹³⁾ Verum ad cholericum vocatus *Sydenhamus* enormi vomitione et spasmodorum violentia animam agentem cum sudore frigido et pulsu vix micante, guttas 25. laudani liquidi cuius 16. alioquin ordinaria dosi praebere solebat, (quae *Schultzio* iam nimis magna visa est ultra decem non adscendendum esse inculcanti,) ¹⁴⁾ ex cochleari aquae cinamomi datis, et pluribus aliquoties exhibitis seruauit, ¹⁵⁾ qui sine dubio sine generosa dosi mortuus fuisset. Praeuidit vir integerrimus nimis audacem se multis appariturum, ut ergo hanc maculam deleret sapientissime determinat tria momenta vrgentia, quae largiorem usum opii in morbis curandis poscant *dolorem vehementem, vomitum et deiectionem enormem, et insignem spirituum animalium ataxiam.* Nonne vero haec tria in cholera vehemente concurrunt? nonne talis ter quasi poscit opium? Sed fere audacior adhuc *Sydenhamo* fuit
Ridley

13) Loc. cit.

14) Diff. de medic. opiat. officinalibus.

15) Operum p. 373.

Ridley,¹⁶⁾ aegrae tali post potum et clyisma ex decocto pulli vnius horae spatio ter dedit bolum ex theriaca ad drachmam vnam, semper iterum reiectum, dein pilulam ex opii grano vno cum dimidio, quam ter etiam reiecit, postea pilulas Matthaei ex quantitate quae haberet opii grana duo inde leuamen; post repetitionem elapsis aliquot horis somnus, alteraque die sub vesperam post vnam adhuc sed eandem dosin somnus iterum, et eo excusso symptomatum omnium cessatio. Fateor magnas, eiusmodi doses expertissimum subactoque iudicio instructum requirere Practicum, quas ego sum cholera etiam grauiori conflictans vix vnquam adhibui. Ipse certe repetitis mediocribus dosibus, homo natura debilis, eo deueni, vt finem facere consultius ducerem, turbato capite, in quo casu opium audacter propinare, periculosa rem aleae esse, grauissimis rationibus conuictus statuo, atque id ipsum vt alia, liquido demonstraturus essem, si quem meditatus sum ab aliquot annis, tractatum de opii virtutibus et vitiis, distracto concatenatis negotiis perficere liceret. Credo tamen saepe tempus breue quod aegro viuendum superest, ni finis sit symptomatum, validam et aequam vi motuum flagitare dosin,

dosin, trutina iudicii practici determinandam, hicque non semper valere artificium *Sylvii* qui in sua Praxi ne noceret diuisam completam dosin opii in minora praebia repetitis vicibus exhibere sensim maluit, quam totam simul et semel.

Verum et operae pretium est, determinare accuratius, quodnam inter tot opiata officinalia videatur huic morbo aptissimum. Firmiter credo omnes compositiones, quae opium habent, cassae nucis pretium habituras, si ab iis abesset opium, neque enim ullam correctionem opii agnosco, quae ab adiecto valde confuso saepe apparatu, inter se pugnantium, tanto minus obtineretur. Quicquid ergo illa officinalia opiata praestant, id praestant, quatenus opium continent, crudum plerumque, cumque ob molem sine ratione auctum ventriculo languido graues sint, et ob saporem aduersum palatum offendant (namque non omnium papillulis nerueis diascordium et theriaca arri-det) nauseamque cieant, et praesentem intendant, vomitumque facile quem compefcere debebant, ea propter moveant, ego in hoc morbo nil aliud consuluerim quam assumtu facilia remedia, vel in liquida forma guttulas Sydenhami, vel in solida pilulam ex depurato a faecibus opio, quibus binis solis fere vti in praxi soleo, raro ad composita confu-
giens

giens. Alia vero adhuc, eademque magni momenti ratio superest, cur in hac simplicitate hic subsistendum suadeam. In Philonio, Mithridatio, theriaca, diascordio, quorum postrema specificè in vomitu et diarrhoea inferuire, nonnulli ob terrea et adstringentia admista credunt, farrago habetur multorum acrium et aromaticorum, quae si magna sit ventriculi et intestinorum abrasorum sensibilitas, atque in iis praesto fuerit phlogistica diathesis, neutiquam conducere possunt, sed potius nocent certissime. Nimis ego cum facerem periculum, assumpto diascordio sensi dictamnium, galbanum, piper longum, et zingiber inesse; neque sane opium ipsum, quod in se est calidissimum, faucesque vrens instar piperis, quodque cuti impositum illam rubefacit et quandoque instar vesicatorii agit, auderem in latam superficiem extensum imponere loco inflammato. Cur vero cum exigua eius dosis sufficiat, et liquido simul assumpto dilui et discontinuari queat, volumen opiatum remedium augendum esset calidis et acribus nil iuvantibus, sed noxas certas inferentibus? Noui *Timaeum* Barones suos, commensales suos, seque ipsum, *Riuerium* suum gladiatorum fabrum, ¹⁷⁾ nostrum

17) Cent. II. obs. 19.

nostrum de *Helwich* suum ciuem ¹⁸⁾ feliciter sanasse calida et acri theriaca, sed noto omnium horum aegrorum choleras ortas fuisse ab ingestis, ouis barbi piscis, malis persicis, valido purgante, cucumeribus, melonibus, vino recenti, et cereuisia foeculenta, quibus omnibus ipso vomitu et diarrhoea sat cito excussis, sine laesione locis illata vbi antea latitabant, locum opportunum habere poterat hoc remedium. Intus autem si genita sit acris materies, si tenax parietibus intestinorum diutius adhaeserit, si febrem accenderit, si duodeno et pro ventriculo phlogosin et arrosionem induxerit, procul absit tum certo veneno si quid habitura theriaca, opiumque potius sincerum in vsum vocetur. Idem hoc monitum extendendum volo ad clysmata, quibus alioquin in morbis intestinorum a diathesi phlogistica immunibus suo tempore optime additur theriaca. Obseruavi scilicet ipse, sub initium meae praxeos *Sydenhamum* imitaturus atque clystere ex lacte vaccino et theriaca dysentericos curaturus aliquoties mala fuisse exacerbata, ardorem intestinis illatum, febrem mitiorem antea, deteriorem redditam, tenesnum auditum, quare alio tempore ea dosi opii quae in yncia vna et dimidia habetur clysmati

mati lacteo indita, acque profui, atque interim noxas ab acribus admistis nascentes felix euitavi.

§. 35.

Nunc rerum ordo postulat, ut ex- *Potus Cho-*
 cussis potioribus medicaminum generi- *lericorum.*
 bus intus adhibendis (nam de externis
 adhuc seorsim acturus sum) de potu
 ordinario cholericis praescribendo cogi-
 tem, qualisque is esse debeat accuratius
 inquiram. Duo vero primarii scopi
 adimplendi veniunt, per ingerenda po-
 tulenta, vnus vult, ut obtundatur et
 eneruetur acrimonia, alter ut quantum
 possibile est liquida per enormes profu-
 siones exhausta restituantur, vitalisque
 humorum circuitus sustentetur. Prior
 per diluentem et demulcentem, posterior
 per nutrientem vtcunque potum, vter-
 que vna eademque ipsius prudenter electi
 indole, subinde impetrari potest. Mul-
 tum a veteribus commendata fuit simplex
 aqua tepida, ut in superioribus cum de
 emeticis agerem exposui, simplex reme-
 dium, a quo tamen si nutritionem haud
 spectes, plura expectari possunt, quam
 crederet non intelligens, et non exper-
 tus. Sed nec statim in principio impu-
 ro existente corpore nutritione opus est,
 aliter vero aqua tepida affatim hausta
 summum certe est omnium acrium anti-
 dorum,

dotum, summumque dum villos emollit et laxat anodynum praebet. Nostro seculo foliis theae additis gulae melius placeamus, neque tamen ipforum additione nisi largior fuerit, et paulisper subadstringentem virtutem aquae conciliet, perdimus illos effectus, quos a mera aqua tepida veteres obtinebant; relaxans quippe aquae tepor facile subadstringens herbae principium superat. A *Sydenhami* tempore, qui ius tenuissimum pulli vix carnis saporem referens potui destinavit, multis aliis medentum id placuit. Copiosius talia iuscula haurire iussit *Hoffmannus*,¹⁾ macrum eiusmodi commendavit *Pitcarnius*²⁾ eodemque uti aegram suam voluit *Ridley*.³⁾ Fuere tamen qui aliorum animalium carnes non minus huc facere crediderunt. Iusculum carnis vitulinae aequae bonum esse, ac pulli asseveravit noster de *Helwich*,⁴⁾ nescio an forte motus auctoritate Iacobi *Sponii*⁵⁾ qui aegrum graui cholera laborantem intra aliquot horas iusculo carnis vitulinae se curasse recenset. Alia brodia praeter ius vitulinum ex carne caponum gallinarum boum commendat *Teich-*

1) Tom. IV. Part. III. p. 589.

2) Loco citato.

3) Obs. citata.

4) 1704. p. 94.

5) Aph. nou. ex Hipp. coll. Sect. V. aph. 76.

Teichmeyerus, ⁶⁾ iisque incoqui praecipit lactucam, portulacam, chorefolium, spinactiam, folia borrag. rad. cichor. satis appposito opinor, consilio. Sed loco eiusmodi iurium leuium ex carnibus, alia decocta lenia partim demulcendi partim nutriendi fine dari posse nemo dubitauerit. Respondent priori intentioni decoctum CC. nec non fol. malvae, et altheae, quod instar omnium esse *Pitcarnius* existimat ⁷⁾ itemque liquiritiae Abr. *Vatero* laudatum. ⁸⁾ Duplici vero illo respectu prodest decoctum hordei cum vel sine scorzonera, atque aenaceum, quod posthabito iure pulli Sydenhamiano noster de *Helwich* eligendum voluit, ⁹⁾ satis certus, hoc ipso et acrimoniam in volui, eiusque muciditate intestina aduersus acrium iniuriam praemuniri. Verum multis encomiis quoque condecoratur a Practicis vere polychrestum serum lactis dulce, in cuius honorem integram dissertationem *Hoffmannus* conscripsit. Atque illud vicem potus ordinarii in cholera commodissime et vtilissime explere, neque in siti tantum

6) §. 24.

7) Loco cit. p. 166.

8) Diff. pag. 21.

9) Hist. Morb. Vr. 1701. pag. 94. et 1702. p. 124.

tum extinguenda, qua crudeliter saepius vexantur aegri, verum acrimonia quoque temperanda, et inflammatione impedienda vsum exhibere desideratissimum rectissime is asseuerat. ¹⁰⁾ Quin et casum habet viri qui cholera saepe vexatus, se missis remediis omnibus a medicis sibi commendatis, fere solo fero lactis leuatum narrauit. ¹¹⁾ In dysenteria biliosa cholerae affini serum lactis recens multum aegris commendauit optimo cum effectu *Degnerus*, ¹²⁾ cum virtute eximia abstergendi et simul resistendi putredini alcaliscentis bilis polleat, *Baglium* hac in re secutus solo fero lactis dysenterias profligari a multis Autoribus pro magno secreto habito testatum. Non autem alienum est a rationali medendi methodo lac ipsum atque *Hoffmanno*, iudice, tum maxime id in vsum vocari debet, si a veneno et acri purgante morbus fuerit enatus, cuius vtriusque principium rodens et causticum tum egregie inuoluit. ¹³⁾ Equidem vir clarissimus quando cholera cum febre coniuncta est non facile lac dandum esse monet, quia facile ex calore in caseum coalescat, vnde maiores cruciatus et viscerum tensiones oriantur, quare

10) Med. Syst. Tom. IV. Part. III. p. 589. 592.

11) p. 608.

12) Cap. III. §. 77. et cap. V. §. 30.

13) p. 592.

quare ut citra noxam exhibeatur *Tral-*
liani consilio cum bona parte aquae id
 ebullire debere vult, ¹⁴) alioque loco lac
 cum aqua mistum commendat. ¹⁵) Non
 credo solum calorem febrilem sine causa
 alia febris fociata, veluti vitio primarum
 viarum, lacti recens multo facile mi-
 nari coagulum, namque adeo per illum
 caloris gradum quem dum ebullit experi-
 tur, quem autem corpus humanum vi-
 vum nunquam fert non coagulatur sed
 potius praeservatur a coagulo, nisi antea
 ad id aliunde iam pronum fuerit, sed
 dispositione praesente leuior etiam calor
 coagulationi sufficit. Interim cum febrilis
 calor nostros humores condensans
 tenuissimis liquidis per subtilissima vasa
 transire aptis oppugnari postulet, lac vero
 in se multam terram foueat, quae coe-
 vndo cum oleo strigmentis crassis caseosis
 generandis apta est, melius omnino
 aqua bene dilutum lac, siue hydrogala
 inferuit febrientibus cholericis, quam
 lac in se spectatum, praecipue si spissius
 diuesque oleo et terra fuerit. Accedit
 in cholera summa debilitas ventriculi,
 subigendo viscido et oleoso lacti impar,
 quare in hoc morbo proficuum magis est
 aqua temperatum adhibere, nisi in ipso
 oleo medicamen acrimoniam irritantem

Z 2

impu-

14) p. 595.

15) Tom. IV. part. I. p. 351.

impugnaturum quaeramus. Lacti naturali animalium respondent emulsiones, oleosorum seminum, lac artificiale sistentes, quae si nimis spissae haud fuerint, aequè proderunt in omnibus illis casibus in quibus lac exhibere conueniens habetur. Illa communi consensu probantur a practicis nostri aevi, sed et vetustissimo iam tempore acrimoniae inuoluendae aptissimae iudicatae sunt. Si acriora fuerint quae excernuntur ardore et siti accedente, cucumeris semen dandum esse cum aquae cyathis voluit *Aegineta*¹⁶⁾ atque idem de squamatum et cum aqua tritum *Aetius* commendavit amylo simul adiecto.¹⁷⁾ Omnia autem hucusque adducta potulentorum genera in eo sibi similia sunt, quod omnia demulcente virtute polleant, hinc perinde esse videtur, quodnam ex illis aegro praescribatur, vel quodnam alteri substituat, si nausea quae perpetuo morbum comitatur, hoc vel illud detrectet. Ut ut vero aliquando quoad usum et sperandum inde emolumentum nihil vel parum inter omnia discriminis detur, accuratius tamen saepe vnum prae altero selegisse iuuat, si contra seueriores artis leges impingere, atque dum prodesse debemus, aliquam noxam non inducere velimus.

16) Lib. III. c. 39.

17) Tetr. III. serm. I. c. 12.

velimus. Dum toto coelo a se inuicem distant alcalescens bilis acrimonia, emensque acidum rodens, solum vel bili admistum, non facile asseret aliquis, correctioni vtriusque vnum ideinque potus genus, qualecunque fuerit aeque inferviturum. Aqua tepida excepta, omnia liquida de quibus locutus sum ipsa desciscere possunt a naturali sua indole atque vel acescere vel alcalescere. Nonne ergo fatius esset, stabili et nunquam insuper habenda lege bili alcalicae saltem acescere, acido vero saltem alcalescere apta liquida opponere? Bina exempla habet Henricus ab Heers,¹⁸⁾ hominum solo usu lactis in ventriculo acidi facti et coagulati cholera morbo tantum non internecino correptorum. An talibus aegris si omnia quam rigidissime agenda sunt, bene conducent emulsiones vel lactis serum quis negauerit iura pulli aliarumque carniū, addito quandoque vitello oui longe magis conuenientia futura. Ab oxygala cholera enatam notavit Bonetus,¹⁹⁾ atque *Adolphi* cum Londini degeret; cholera vidit ex potus genere Anglis vsitatissimo Posserrinck dicto, quod ex lacte et aceto vini parant.²⁰⁾ Iam ponatur cholera ab ingestis acidis et acescen-

Z 3   tibus,

18) Obs. 15.

19) Med. Sept. Part. I. p. 531.

20) Diff. de Passione cholericā p. 61.

tibus, quis non videt illis ex consilio medici superingestum lac quod per se solum cum acido mistum sano homini cholerae ingenerare aptum est, suppetias morbo potius laturum, tantum abest ut aptum contra eum remedium audire queat. Optime certe *Hoffmannus* ea propter si acida saburra praesto est, et eius excretio impeditior, cautissime lac propinandum vel ad minimum absorbente quodam permiscendum praecepit.²¹⁾ Atque ita se gessit in curatione cholerae a fragis, cui equidem lac opposuit ad mensuram dimidiam singulis horis sed simul etiam pulveres absorbentes.²²⁾ In alia cholera a erasis et fragis fermentationi et acori in primis viis obnoxiiis enatae, dedit etiam lac, non tamen ausus est, id exhibere solum, sed iussit remisceri cum tantundem iuris pullorum, atque interposuit absorbentia.²³⁾ Neque tamen circumspectus cauere potuit, quo minus in principio largiter ingesto lacte subsequerentur vomitus caseosi, acidum in primis viis arguentes. Quanquam autem audacter continuato hoc potu illi tandem desierint, mallem tamen ego in cholera ab horaeis fructibus pendente abstinere prorsus a lacte, atque eligere
forte

21) Med. Syst. Tom. IV. Part. III. p. 592.

22) Ibid. p. 610.

23) Tom. IV. Part. I. p. 364.

forte decoctum C. C. aut ius pulli, car-
 niumque aliarum tenue primo, dein
 saturatius, et addito vitello oui acoris
 rodentis egregio antidoto magis medica-
 mentosum et alimentosum redditum.
 Licet vero vbi cum acidis vel acescenti-
 bus in ventriculo stabulantibus res est,
 lac melius absit penitus, insignem tamen
 quandoque vbi nidorosa et alcalescens
 causa adfuerit promittit fructum lac dilu-
 tum aqua, simplici, vel minerali cum
 emulsionibus, ipsumque lac ebutyratum
 cum oleoso principio elementum lene
 acidulum arcte mistum continens. In
 dysenteria biliosa lac hoc ebutyratum
 multis laudat *Degner* ²⁴⁾ ob vim abster-
 gentem et putredini bilis resistentem,
 atque in omnibus morbis a bile rancida
 pendentibus probatur et commendatur
 toties a *Boerhaavio* atque illustri van
Swieten quis ergo tali cholerae apprime
 responsum dubitaret? Sed taediosus
 forte euaderem Lectoribus si omnia alia
 potulentorum genera quae huic morbo
 diuersisque indicationibus in medela sta-
 biliendis quadrant, fusius expenderem,
 quare potus aromaticos et adstringentes
 vt aquam cinamomi et aquam chalybea-
 tam *Pisoni* laudatam, ²⁵⁾ nec non acidu-
 latos per syrupum limonum et acetosi-

Z 4

tatis

24) Cap. III. §. 77.

25) Lib. III. p. 74.

tatis citri ad mentem *Pitcarnii*²⁶⁾ silentio praetereo maxime cum de aromaticorum, adstringentium, acidorumque usu antea iam satis egerim. Vix unquam vero vellem concedere aegris tenuissimam cereuisiam, ob fermentans eius ingenium, quod in calido loco ut ventriculus est, statim sese prodere incipit, quamuis *Pitcarnium* eam modo acida non fit, aequae facile ac alios potus lubenter concessisse videam.²⁷⁾

§. 36.

Aqua frigida.

Nondum autem a consideratione potus conuenientis aegrorum Cholericorum possum discedere, expendi quippe meretur singulari studio aqua simplex frigida, mirum quantum a non paucis ad curationem huius morbi laudata, quin sola saepe sufficiens declarata, pro hoc fine obtinendo. Placuit eadem maximo-pere veteribus Medicis, iis hercle quorum magna ad hunc diem auctoritas est, quosque tanquam Auctores classicos allegare licet, ubi lites Practicorum diuersa sentientium componendae sunt. Optimum potum esse aquam frigidam asserit *Trallianus*,¹⁾ aquae frigidae cyathum in curatione commendat *Aegineta*,²⁾ *Celsus*

26) Loc. cit. p. 166.

27) L. c. p. 166.

1) Lib. VII. c. 14.

2) Lib. III. c. 39.

sus quoque illam potandam vult, ³⁾ atque adeo extremum cholericorum affectuum remedium frigidum potum esse *Oribasius* declarat. ⁴⁾ Paulo magis haesitasse videtur *Aetius* qui frigidam equidem quoque commendat, ⁵⁾ sed simul monet ne nimis frigida sit, cum alias calorem innatum suo stupore offendat. Paradoxum videri poterat *Aretaeum* frigidae omnino fautorem in alterum, tamen etiam extremum dilabi et calidae quoque Encomiasten euadere potuisse. ⁶⁾ Nempe *si omnia antiqua stercora, inquit, deiecta fuerint, et biliosi humores transierint, biliosusque vomitus, distentio, fastidium anxietas, virium labefactatio adsit, tunc frigidae aquae cyathi duo aut tres propinandi sunt, ad ventris adstrictionem, ut stomachus ardens refrigeretur: assidue vero id cum potam aquam vomuerit facito, facile enim frigida in ventre incalescit.* En multa cura commendatam frigidam! Pergit autem aliquibus interiectis: *Coeterum si omnia euomit, et stomachus nil retinet, ad calidas potiones et cibaria recurrendum: nonnullis enim haec mutatio vomitum compefcit, calida vero calidissima sunt.* Neque defunt elogia

Z 5

tepi-

3) Lib. III. c. XI.

4) Medic. Collect. lib. V. c. 9.

5) Tetr. III. Serm. I. c. 12.

6) Lib. II. curat. acut. c. 4.

tepidae, in monumentis Veterum, ut supra §. 22. fusius edisserui. Frigida ergo, calida, et tepida, antiquitus in usum vocata apud Cholericos, simul quasi Medico diuersis indicationibus intento acclamant:

Elige cui dicas, tu mihi sola places.

Quod autem frigidam de qua iam ex instituto ago, attinet, illa certe et recentiori aevo suos Amicos habuit, et habet ad hunc diem. Missis qui nimio affectu catholicum et panchrestum remedium frigidam declarant, et quandoque sine discrimine aegris commendare solent, solum medio tutissimum euntem allego Clarissimum *Hoffmannum*, qui ad Veteres prouocans de potus aquae temperate frigidae utilitate in cholera multis observationibus se quoque conuictum esse scribit, ⁷⁾ atque iterum potum aquae frigidae, in hoc morbo quo calidior tempestas, regio, ipsaque aegrotantis constitutio fuerit, eo salubriorem existere affirmat, ⁸⁾ ex hoc etiam fundamento virtutem deducens quam acidulae in cholera praestant. Rationes expectandi prosperi effectus succincte simul tradit, quod aqua frigida ardorem ab attritu partium sulphurearum pendentem restinguat, biliosam humorum acrimoniam diluat, et

robur

7) Med. Syst. Tom. IV. Part. III. p. 589. 592.
608.

robur solidorum insigniter a vehementia morbi labefactatum erigat, iisdemque nominibus in *Diff. de salubritate potus frigidi* conscripta eum denuo in cholera extollit. Neque exemplis adductis asserta sua comprobare intermisit, Chiliar-cham inscio se medico aquam frigidam potantem, et sic sanatum, ⁹⁾ alium Virum militiae deditum larga quantitate aquae frigidae hausta liberatum ab hoc malo, ¹⁰⁾ generosam foeminam ptisana frigida leuatam ¹¹⁾ produciens. Prorsus eiusmodi casus cum apud alios Obseruatores non minus legantur, quos inter *Borellus* ¹²⁾ mulierem habet cholicam aquae frigidae potu restitutam, absurdum foret effectus insignes simplicis huius remedii temere negare, atque impugnare. Verum enim vero non desunt quoque in contrario Practici, qui a potu frigido aegris cholicis exhibendo solerter, multaque cum cura dehortantur. Omnem eiusmodi potum sollicite vitandum esse inculcat *Etzmullerus*, ¹³⁾ abesse iubet in cura potum frigidum anxietates flatulentas singultuosas et motus spasticos inferentem *Iunckerus*, ¹⁴⁾ eumque cum inflam-

9) *Med. Syst. Tom. IV. Part. I. p. 365.*

10) *Part. III. p. 606.*

11) *Diff. de salubritate potus frigidi §. 16.*

12) *Cent. I. obs. 27.*

13) *Loc. cit.*

14) *Tab. de cholera p. 505.*

inflammationibus intestinorum excitandis et iuuandis par sit, damnosum omnino declarat *Teichmeyerus*. ¹⁵⁾ Crediderim ego eo magis et hos bonos Viros audiendos esse, quo magis negari nequit, adeo inter causas nasciturae cholerae referendam esse aquam frigidam, siue intus siue foris corpori applicitam. Ipse sane inter veteres *Trallianus* licet in mali medela frigidam praeberi iubeat, tamen in catalogo causarum enumerando occupatus frigida quoque applicata habet, ut epithemata quaedam, aut frigidarum aquarum usum, si eas bibant aut in iis natauerint. ¹⁶⁾ Ex recentioribus laudatus modo *Iunckerus* morbi causis speciatim annumerat refrigerationem corpori calenti admissam imprimis si pedes aquae frigidae immergantur; ¹⁷⁾ ipsamque choleram aestiuam ardoribus solaribus debitam abusu aquae frigidae, vel glacie refrigeratae inuitari contendit *Abr. Vaterus*. ¹⁸⁾ Confirmat haec generalia asserta quem vnum nominasse sufficiat singularibus obseruationibus annotatis *Schenckius*: ¹⁹⁾ *Quandoque, inquit, fit cholera ex frigidae aquae potu, vel ex balneo aquae*

15) §. 12.

16) Lib. VII. c. 14.

17) Tab. de cholera p. 499.

18) §. 3.

19) Obseruat. lib. III. obs. 1.

aquae frigidae vel ex frigido epithemate. Vidimus quendam incidisse in choleram, cum nudis pedibus super lapides frigidos obambulasset. Alium qui singulis diebus aestiuo tempore pedes frigida aqua lauerat, est enim maxima compassio quam os ventriculi cum pedibus habet. Facile opinor in praxi versati omnes, sua quae animaduenterunt ipsi, exempla adductis poterunt adiicere. Qualia ergo paradoxa! Constat per experientiam inconcussam, frigidam aquam curare choleram, sed constat per eandem experientiam, aquam frigidam choleram excitare. Nonne vero exinde patet in corpore humano individuali potius quaerendam esse causam, cur sanum illud praestet ab hoc morbo, vel id ad eum disponat aqua frigida, quam in aqua frigida ipsa: ita certe rei accuratissima contemplatio statuere iubet. Nulla absoluta vis est aquae frigidae in neruosas tunicas ventriculi et intestinorum, sique illa his in omnibus subiectis omnique tempore foret amica, magnum sane errorem commisisset omnium Medicorum post se experientissimus Hippocrates pater frigidum inimicum neruis, calidum vero utile esse testatus.²⁰⁾ Cedro digna habenda sunt verba Illustr. Hoffmanni epicrifi ad casum Viri potu frigi-

frigido fanati inserta: ²¹⁾ *Potus frigidus heroicum est auxilium, nec credendum est, quod uni prodest, id alteri etiam prodesse. Medendi enim methodus nititur exacta discretionem individuorum.* Conuictus ego theoria et praxi adiicio, heroicum hoc auxilium prodesse saltem heroicis corporibus, chiliarchis, et robustis militibus, quales Vir optimus eo curatos refert, talibusque qui structura corporis firma et valida his haud sunt absimiles: iisque magis certe conuenit, quam tenerioribus et delicatulis foemellis, aut Viris delicatulo corpore foeminas referentibus. Gulam aestuantem, linguam scabram et ficcam, si consulas, desideratissimus et acceptissimus ac valde reficiens potus cholerici sine exceptione omnibus habebitur aqua frigida, sed non omnibus conducet promiscue. Ferent eum aegrotantes cholera et cum fructu ferent cautionibus iustis porrectum, qui sani potus frigidos et externas refrigerationes impune ferunt. Debilibus, sensibilibus, qui leui vento admissi, qui leui haustu frigidiusculo ingesto, murmura statim ventris, tormina, deiectiones, experiuntur, non aequae respondebit, sed cholerica symptomata omnia subito peiora reddet. Quam mire a se inuicem differt fibrarum membranarumque fabrica

ca et contextus, ex quibus diuersorum hominum ventriculus et intestina coaluere? Omnium hominum fibras contrahit aqua frigida, eo momento, quo talis ipsis applicatur, id verum! an vero in omnibus siue natura robustiores, siue debiliores fuerint, illum statum contractionis quem induxerat relinquit, cessans agere vt frigida? non videtur! Restituitur forte robustioribus ille elater, qui paulo remissior redditus per morbum erat, debilibus autem natura, morbo magis debilitatis, maior saepe post contractionem insuetam ac nimis rigidam quam vt eam irritabilis et sensibilis fibrarum teneriorum indoles ferret, laxitas nascitur, torporque aliquis remanet, paralytici quid habens. Neque hoc mirum, nam ipsam paralyfin frigore induci posse rerum vsus docet. Nunquam etiam prodesse potest aqua frigida applicata ipsi parti inflammatae, nisi imperus febrilis a tergo vrgens, agensque in obstructos arteriolarum apices, sit sat remissus in se, vel remediis antea adhibitis remissior redditus, atque eapropter inflammatio retropulsu sit sanabilis, vt leviores omnes mature ita tractatae. Gravior inflammatio quaeuis, medellae subiecta, postulat minutam capillarium resistantiam, humores meabiles redditos, canales obstructos laxiores factos, impetum

tum febrilem retusum, aliter vix sanabilis. An autem haec omnia vere praestare potest aqua frigida? Vereor ut aliquis hoc demonstraerit vnquam! Sed inflammatione fere necat atrocior cholera, operae pretium ergo erit consideravisse curatius, ingenium causae mortis, actionumque genuinam remediorum ad ipsam abigendam praescribendorum a Medico. Mihi sane nil iuuaminis eueniebat a frigidis, a frigidiusculis adeo statim male affecto, magnam vero partem salutis debeo assumtis et applicatis tepidis, *Boerhaavio* ²²⁾ de frigidis tacenti penitus, in inflammatione intestinorum tantopere commendatis.

§. 37.

Vinum.

Ab aquae potu actu frigido, transeo ad potum potentia calidum, Vinum, quod aegri interno quodam instinctu anhelaret solent ipsi, atque plerumque multis precibus a medente efflagitant. Aequae faciles in eodem porrigendo videntur fuisse veteres, ac in permittenda aqua frigida namque apud *Trallianum* ¹⁾ vini speciatim sabini et cnidii, apud *Aeginetam* ²⁾ vini palmatiani aminaei, spathitis, omphacomelitis, rhoitis, myrtitis

22) In Aphorism.

1) Lib. VII. c. 14.

2) Lib. III. c. 39.

titis mentionem iniectam legas. *Aetius* ³⁾ quoque vinum commendat, *Celsus* ⁴⁾ id cum aqua frigida misceri cupit, eademque miscela *Aretaeo* ⁵⁾ placet, indeque *Piso* pro potu aquam cinamomi vel chalybeatam cum vino collaudavit. ⁶⁾ Recentiori aevo non quidem prorsus universali consensu Medici aegris suis cholericis vinum permittendum esse crediderunt, sunt tamen et non pauci qui illis eodem non adeo rigide interdendum esse rati sunt. Post Rheumatismum mercurialibus et purgantibus impugnatum enata cholera, dedisse se aegrotanti cum fructu vinum gallicum rubrum recenset *Ridley*. ⁷⁾ In dysenteria biliosa *Degnerus* ⁸⁾ utut vina generosa spirituosius dulcia quemadmodum hispanicum minus fructuosum inuenerit, cum potius anxietates aestum et sitim excitaret, utut vina rubra adstringentia nocuisse praecipue sub initium morbi, neque etiam in declinatione sese laudabiliter gessisse, nisi prorsus malo superato obseruauerit, tamen vinum rhenanum et mosellanum, non

3) Tetr. III. Serm. I. c. 12.

4) Lib. III. c. XI.

5) Curat. Acut. lib. II. c. 4.

6) Lib. III. p. 74.

7) Obs. 6.

8) Cap. III. §. 78.

non quidem vetus et generosum, sed levius, bonum interim, gratum, et leniter subacidum, per totum aegritudinis decursum contra aliorum opinionem eximium se deprehendisse testatur putredini biliosae resistendo, tonum ventriculi et intestinorum restituendo, ac vires exhaustas refocillando. Sed et in cholera ipsa mixturam ex vino rhenano, aqua cynamomi et sacharo optime profuisse saepe et modice datam notavit *Deckerus*.⁹⁾ Vinum quoque generosum solum, vel aqua dilutum, itemque mediocriter adstringens indulgit aegris *Abr. Vater*,¹⁰⁾ hispanicum remittente morbo concedendum voluit *Teichmeyerus*¹¹⁾ atque impense desideranti homini cholerico permisit *Lentilius*, ut panem vino generoso intingeret.¹²⁾ Atque certe non vna videtur esse ratio aegris cholericis haustum vini proficuum declarans, sed pluribus indicationibus explendis id convenire morbi phaenomena verosimile reddunt. Inter cardiaca sine dubio summum habetur optimae notae vinum, quis ergo illud apud aegros ab horrendis liquidorum profusionibus debilissimos et syncopticos plane non indicatissimum clama-

9) Exercit. pract. p. 272.

10) §. 24.

11) §. 27.

12) Eteodr. p. 250.

clamaret? Deinde cum toties ab epoto vino generosiore ac praecipue subadstringente vel solo vel aqua remixto frustra tentatae aliis lectissimis remediis vrgentissimae vomitiones et deiectiones conquiescant illico, roburque pristinum debilibus ventriculi et intestinorum villis inde quam citissime redeat, et ad hos fines impetrandos valere vinum, rerum vsus monstrat. Hoc ipsum edocti optime iam intellexerunt veteres modo laudati omnes. Sane vinum suum sabinum et cnidium ad erigendas vires laudavit *Trallianus*, sique lationis impetus sisti non possit vinum aliquod austerum dandum voluit *Aegineta*. Eadem ratione vbi intolerabilis effusio existat, et pulsus emolliatur, apprehendatque frigiditas, et exudatio aliquando etiam singultus, ad vinum transeundum esse *Aetius* censuit. Neque alia mens fuit *Aretaeo*, si omnia vrgeant, inquenti, tentio nervorum, singultus inanis, et pedes contrahantur et alvus multa excernat, et homo caliget, et pulsus arteriarum ad imbecillitatem vergant, tunc huiusmodi aegri statum praevertere opus est. Quod si iam adsit, frigidae ac vini multum praebendum est. Tempora quoque apta in exhibitione vini probe observanda proposuit *Celsus*: Quod si, ait, vehementer et vomitus et deiectio et sitis vexant et adhuc subcruda sunt, quae

vomuntur nondum vino maturum tempus est, sed aqua egelida danda. Ad cum discussa cruditas est, tum magis verendum ne anima deficiat, ergo tum confugiendum est ad vinum. Omnia autem haec colligens ex veterum sibi que propiorum Auctorum monumentis *Piso* intolerabili fluxioni et sisti nequeunti cum extremorum frigore conuulsionibus et animi defectu vinum opponendum monuit, tumque id saluberrimum esse declaravit. Cumque experientia Recentiorum vetustissimae omnino respondeat praeter alios *Abr. Vaterus* non potuit non pronunciare viribus nimis deiectis analeptica ex vino praesertim generoso non saltem eas reficere, sed etiam vomitum et alui fluxum sistere. Quid vero aegrotantibus his felicitatibus, quae solae in votis esse poterant, tandem potitis, deesse amplius pro salute plenaria obtinenda censeretur? Omnia bene sese habent hactenus, neque ego ausim promiscue mali quippiam ominari cholera laborantibus ab usu vini; subesse tamen aliquid periculi atque a metu huius praestantissimos Auctores non liberos fuisse valde suspicor, atque exinde praecipue colligo, quod fere omnes vinum et non nimis spirituosum, et parca copia assumendum, vel et prorsus lymphatum velint. Vinum nec viribus validum, paulatim et per intervalla ad cochlea-

cochleare absorbendum esse interendo micas, multitudinemque eius vitandam expressis verbis praecipit *Aetius*. Nequaquam meracius, ne aeger fiat ebrius, et ne laedantur nerui postulat *Aretaeus*, sed cum cibo et panis buccellis madefactis. Vinum oportere esse tenue et insuper cum aqua frigida remixtum praecipit *Celsus*. Atque recens Scriptor *Abr. Vater* parce vtendum esse vino albo odorifero, vel mediocriter adstringente solo vel aqua diluto iniunxit. Vnde autem hae cautiones? cum generosissimum vinum et citius vires reuocet, et imbecilli tubo alimentorum citius iuuamen adferat, quam inertī aqua temperatum segniusque ita redditum. Non fallor, sed certus affirmo, solam febrem adeo saepe cholerae sociatam circumspectos reddidisse viros grauissimos in propinando vino. Memoratu dignum est *Aeginetam* dum vinum commendat distinctione addita quasdam eius generosioris species non febrientibus, alias tenuioris febrientibus commendasse. Neque sine attentione debita praetermittendum est *Trallianum* valde sane vino fauentem, ac multos se nouisse afferentem qui ex sola illius potatione praeter spem mortis periculum euaserint, tum praecipue loqui de curatione cholerae non febrilis, sed ex vitiato stomacho prouenientis, quae quod notandum

sine febre continua et esse potest et solet. Quem locum Tralliani vino adeo gloriosum dum citat *Sennertus* ¹³⁾ notanter addit verba, *sed febrem abesse oportet*, atque placita *Tralliani* in historia sua *Medicinae* recensens *Freind*, ¹⁴⁾ illum non absolute sed saltem in quibusdam casibus vinum meracum in cholera laudasse innuit. *Lentilius* quoque supra allegatus pulsu bono existente saltem motus est, ut aegro suo petenti vinum concederet. Video equidem *Degnerum* ¹⁵⁾ in dysenteria biliosa omnis alius generis vina reiciientem rhenanum tamen et mosellanum nulla habita febris ratione siue adfuerit siue non aegris concessisse cum fructu, modo medice et modice adhiberetur, contra aliorum opinionem. Fides sit penes Autorem! Delicatus vero mihi videtur cholerae quam dysenteriae ingenium, atque ego nec suspensa manu illa laborantibus ausurus essem porrigere vinum, quando paulo citatiore impetu vibrantem pulsum offenderem, aegrumque de ardore interno inflammationis certissimo teste querelas fundere audirem. Sensibilissimo ventriculo cum intestinis erysipelate, phlegmone erosione affecto, nemo facile aptam iudicauerit externam fomen-

13) Loc. cit. p. 167.

14) Pag. mihi 166.

15) Cap. III. §. 77.

fomentationem cum vino, neque eapropter in illo rerum statu per illud ingestum rarefactionem induxisse circulantibus liquidis, motumque eorum incitasse, ac appulsum ad laesas partes vehementiorem praestitisse habuerit adiaphorum. Sique insuper causa morbi princeps mordax et rodens fuerit acrimonia affectu iracundiae, aestuque humorum atque aestiuis caloribus prognata, vel agere iussa, atque nocentior reddita, quis quaeso assumpto spirituoso ac calefaciente liquido illius nequitiam mortiferam inhiberi se passuram crediderit. Sensu certe qui in hoc morbo adeo exquisitus est ediscet statim noxam inde nascentem aeger ipse, Medico etiam illam non animaduertente, et vinum minus opportune vel concedente vel suadente. Mihi quidem octauo a morbi ingressu die, quo nulla amplius cholera adesse potest, eo enim vel iam necauit, vel in aliud genus aegritudinis abiit, non mediocres turbas excitauit vini mollis dulcisue haustulus, sub morbi duratione aqua dilutissimum hungaricum et rhenanum non tuli sine exacerbatione malorum omnium, cum quibus conflictari debebam. Non ergo ratiocinando saltem, non attendendo saltem ad nocentia et iuuantia in aliorum corporibus, sed propria experientia acutissime sentiente didici, vix alio tem-

pore vinum locum habere in cholera, quam vbi orta fuerit a diaetae erroribus, vbi corpus delicti vomitu et secessu maximam partem iam excussum, vbi nulla locis in quibus haerebat vel quae sub excretionem praetergrediebatur laesio illata, atque tunc impune et cum emolumento praesentaneo saepe exhiberi potest. Sed febris, aestus internus, tempus aestiuium, causa biliosa magna semper haberi debent contraindiantia, licet phaenomena alia occurrant quae ipsum vini usum permittere et exposcere obiter attendentibus videbantur.

§. 38.

Topica.

Praeter interna Praesidia haecenus ad examen euocata, quibus cholera oppugnari solet, ab omni medicinae aevo quoque moris fuit, per foris applicita indicationibus curatoriiis explendis prospicere, quare horum non minus mentio facienda est. Eo autem semper respici debere his moliminibus practici omnes fateantur necessum est, vt vel excretionem enormes compescantur, vel doloribus leuamen adferatur, vel et inflammationi metuendae obex ponatur. Dum autem veterum et recentiorum remedia topica, his scopis omnino dicanda diligenter expendo, fere magis illorum tolerari et calculum mereri mihi videntur, quam horum

horum; licet a nostra aetate genium morborum magis edocta laudabilia spei fas esset, quam a remotiore. Doleo valde communi nobis recepta medendi methodo abdomini aegrorum applicari talia, quae minimum in cholera maioris momenti potius abesse penitus, quam adesse apparatus medicinali debebant. Illum in genere per classes determinans Abr. *Vater* ¹⁾ atque theriacalia, spirituosam, aromaticam, balsamicam, resinosa, amara, acida, austera adstringentia, sub forma epithematis balsami, linimenti, unguenti cataplasmatum emplastri sacculorum et fomentorum promiscue commendans vereor valde ut ubiuis bene consuluerit saluti decumbentium. Interim theriacum et spiritum theriacalem, spiritumque vini camph. toti abdomini imponendum multis extollit *Borellus*, ²⁾ eademque remedia inter omnia topica excellere pronunciat *Ettmullerus* ³⁾ neque fugere possunt methodi, *Stahlianorum* gnarum elogia seorsim spiritui vini camph. ab iis affigi solita quem ea propter ad discussionem inflammationis laudat *Iunckerus*. ⁴⁾ Quanquam vero acrium, spirituosorum et calidorum parcus admodum et circum-

A a 5 spectus

1) §. 21.

2) Obseru. Cent. II. obs. 27.

3) L. c.

4) P. 502.

spectus alioquin sit Encomiastes Praeceptor *Hoffmannus*, in huius tamen morbi curatione largus satis et facilis est in eorum commendatione. Nimirum emplastrum de crusta panis, ceratum stomachicum galeni, balsamum embryonis, spiritum theriacalem, linimenta ex oleis neruinis absynth. menthae, balsamum peruuvianum castoreum camphoram, cataplasmata ex fermento panis, aceto rutae et spiritu vini, oleum nucis moschatae expressum, balsamumque suum vitae cum linteis duplicatis applicandum serio collaudat. ⁵⁾ Multo vero adhuc liberalior *Teichmeyerus* spiritum matricalem, aquam anhaltinam, balsama ex oleo nucist. destillato menth. faturei. lauend. anthos, salviae rutae; emplastrum de baccis lauri, de tacamahaca, mastichinum, carminatiuum cum theriaca, sacculos ex radice galangae, zedoariae, calami aromatici, carlinae, angelicae, herbis aromaticis, baccis lauri iuniperi, feminibus 4. calidis maioribus non saltem commendat, sed et quibusdam ex hoc catalogo depro-mendis haud contentus fere omnia simul et semel adhibenda cupit. Namque primo totum abdomen spiritu vel balsamo calido singulis horis inungi iubet, deinde super imponi vult emplastrum aliquod ex laudatis syndone tectum, tandem totam abdo-

5) Tom. IV. Part. III. p. 590.

abdominis regionem foueri iubet succulis calefactis. ⁶⁾ Ecquis vero non animadvertit in cholera febrili, aestiua, biliosa, tantum abesse ut haec omnia cum bonis aegri rebus applicentur, ut potius oleum camino addant, atque interno igne ex numero viuentium absumendum aegrum externo pabulo adiecto tanto certius exurant et conficiant. Audacter assero, in proprio corpore infallibilem experientiam adeptus, postquam amica magis exhortatione quam proprio instinctu motus, nonnulla ex memoratis et forte lenissima eorum obiter adhibui, nunquam locum habere vere acria et spirituosa quam in cholera febris et inflammationis calidique stimuli experte, atque ab ingestis solis enata, nullo intus in humoribus acri inquilino praesente; neque etiam venenis acribus cicurandis, prodest calida et acris theriaca, quamuis pro specifico alexiterio venditetur. Paterer interea lubens ut praeceunte *Hoffmanno*, ⁷⁾ in malo a fragis vel cerasis auideis ingestis excluso spiritus vini rectificatissimus cum oleo menthae calide abdomini imponeretur, aut oleo amygd. dulc. cum oleo menthae et macis destillato remixto id perfricaretur, nunquam vero spiritu vel destillatis oleis vel aliis quibuscunque acri-

6) §. 26.

7) Tom. IV. Part. I. p. 364. et Part. III. p. 611.

acribus calefacientibus vterer, vbi in morbo sine peccato diaetetico eueniente, pulsum vel aliquantisper acceleratum offenderem. Et in tali quidem casu prae filii *Abrahami Vateri* consiliis quae antea retuli, magis mihi placerent praecepta parentis *Christiani*,⁸⁾ qui ad violentam hypochondriorum extensionem relaxandam, dolores mitigandos, et motus spasmodicos enormes ac vomitus inhibendos linimenta mollia ex vngu. dialth. neruino et oleo nucistae expresso, inunctionesque cum oleis coctis chamom. mt. absynth. laudat; missa vero facerem destillata quibus illa acui vult, missoque spiritu vini camph. quem habet, cataplasmata eius ex speciebus neruinis et emollientibus simul maxime cum aqua simplice aut lacte praeparata in usum vocaturus. Saltem tunc spirituosus omnibus et aromaticis carens, si non turbae practicorum paucorum illorum minimum legerem vestigia qui ardoris interni malorumque inde metuendorum non obliti vbi de externis roborantibus et adstringentibus verba faciunt, ad illum sine dubio respicientes de calefacientibus acribus tacent, et refrigerantia potius simul commemorant. Horum in numero refero *Sennertum* nostrum,⁹⁾

refri-

8) §. 25.

9) l. c. p. 166.

refrigerantia et adstringentia succum endiuiae acetosae, portulacae, plantaginis, granatorum cum farina hordei aut panem mistum commendantem itemque cydonia in vino vel aceto cocta, panemque tostum coctum in aceto et aqua pro cataplasmate, addito pulvere rosarum et mentha, quam tamen inter alia aromatica saltem admittit si materia morbi non ita ferueat. Neque tacere debeo *Forestum*, ¹⁰⁾ si a bile et alia causa calida malum pendeat, succum semperuiui et portulacae applicari volentem, itemque *Deckerum*, ¹¹⁾ succulum ex furfuribus in aceto coctum laudantem. Gaudeo valde de horum virorum sententiis sed obsecutos reor instructioni *Pisonis* et aliorum antiquiorum quorum dogmata hic sua fecit. *Piso* quippe maiori ex parte vacuata materia roborantia, sed quae sint perpetuo adstringentia applicari iubet, quod vero probe notandum ut calida in frigida causa, ita frigida in causa calida commendat atque cum humorum excretio quieuerit, demum oleo mastichino vel de absynthio, vel nardino, cum vino exiguo ventrem fouendum esse monet. ¹²⁾ Apud antiquissimos Autores quos nostra chemica latebant tanto minus spiri-

10) Lib. XVIII. obs. 47.

11) In exercit. pr.

12) Lib. III. c. 13.

spirituosorum, frequentior autem adstrigentium mentio. Ita nempe *Areteus*,¹³⁾ si omnia in peius ruant ventri palmulas vino madefactas acaciam hypocyrtidem creato rosaceo excepta, atque *Aegineta*¹⁴⁾ et *Aetius*¹⁵⁾ perseverante impetu extus cataplasma ex iisdem et malicorio imponi suadent. Sed de his omnibus quae sententiam iam exposui cum de interno usu acidorum et adstrigentium agerem, mentem quoque meam vberius de spirituosis et aromaticis in superioribus elocutus sum. Neque iam in longam rationem me diffundo occasione miri consilii quod apud *Celsum*¹⁶⁾ lego. Si tormina adsunt oportet frigidis et humidis fomentis stomachum fouere, sed si venter dolet iisdem egelidis, sic ut venter ipse mediocriter calentibus iuuetur. Non assequor distinctionem inter tormina et dolorem, nec iuuamen modo ab actu frigidis, modo a tepidis, de vtriusque vero iam fuse egi in antecedentibus. Ut tandem finiam in genere ut respectu omnium pharmacorum internorum ita et respectu topicorum, quae adhiberi possunt et debent in cholera non satis inculcari posse, duco necessariam

13) *Curat. acut.* lib. II. c. 4.

14) *Lib.* III. c. 39.

15) *Tetr.* III. serm. I. c. 12.

16) *Lib.* III. c. XI.

farinam considerationem, durante et vigente morbo magis irritationem ventriculi et intestinorum eiusque confectaria, quam relaxationem respiciendam esse; superato malo doloribusque et aestu cessantibus, iuuat demum relaxationi mederi, non antea. Has ob causas spongas maiores vel pannos laneos decoctis emollientibus calentibus madidos, cataplasmata ex farina seminis lini puluere rad. jalth. cum lacte, oleum amygd. dulc. cum pauxillo olei nucis moschatae expressi a qua miscela ego manifestum semper solamen persensi, vnguenta emollientia, illudque de hyoscyamo quod lentilio ¹⁷⁾ toties in usu fuit saeuiente morbo, omnibus aliis praeferenda esse palam aio.

§. 39.

Sed et huc faciunt maximopere bal- *Balnea.*
nea emollientia, quorum obliuisci nequeo, cum eximium et haud satis a me depraedicandum fructum inde inter ineffabiles dolores obtinuerim. Obstupesco vero totus, neque intelligo, qui factum sit, quod fere nullam aut raram saltem eorum mentionem iniectam, in cholerae medela apud omnium aetatum Auctores quos euolui inueniam. Iamque mirari desino, cur minus opportu-
num

17) Vt Eteodr. p. 244.

num hoc remedii genus visum sit medicis aliquibus in vicinia loci ubi decumbam degentibus, imo vero cur fuerint, qui per amicos me hortarentur desisterem ab ingressu balnei, res meas omnes peiores reddituri. Namque praxis vulgaris iniungere vix solet, ut aegri laborantes cholera in balneum deducantur. Gaudeo vero valde quod therapiae meae annuentem habuerim artis parentem *Hippocratem*, quem qui legunt, non poterunt non aliter sentire, etiamsi hactenus aliena a legitima medendi methodo balnea iudicauerint. Hic nempe virum suum Atheniensem cholera affectum, cum frigidus iam fieret lauatum calida multa inferne commemorat, donec partes etiam superiores calefactae redderentur, atque in viuis mansisse recenset. ¹⁾ Disertis vero verbis alibi ipse, in bilis superne et inferne fluxu ventrem curandum per potiones innectantes, et per balnea calida corpus mollientia capite excepto praecipit. ²⁾ Laudant equidem scio, dedeceret quippe hoc ignorare, alii veteres medici in hac choleric aegritudine balnea, quae in genere frequentius in curatione et prophylaxi morborum commendabant, ac solent facere neoterici, sed

1) Popularium V. §. IV.

2) De affectionibus §. 28.

sed laudant ea prorsus alio fine, prorsus alio tempore, quam ipse ego *Hippocratem* et quam maxime indicationes veras therapeuticas secutus, illa in usum vocari debere censui. Nempe non nisi cholera superata iis utendum praecipit *Trallianus*,³⁾ vacuatione finita ad balneum ablegari aegros volens; declinatione contingente demum ad balneum eos perducere etiam iubet *Aegineta*,⁴⁾ neque minus *Celsus*,⁵⁾ ubi malum constitit tertio die oportere ire in balneum et se cibo reficere pronuntiauit. Non addunt hi Autores fines quibus eo tempore potiri exoptarunt, crediderim autem secundum recentiorum medendi leges, quando roborandi relaxatas per morbum partes indicatio nascitur, balnea huic potius contrariari, quae sub ipso morbo quando strictum laxare decet, conuenientia magis haberi merentur, mea sententia. Licet vero durante eodem antiquis adhibita non adeo fuerint, videor tamen mihi in eorum medicatione tacitam usus sub ipso vigore aegritudinis approbationem deprehendere. De cruribus, brachiis spasmis et contractione affectis, frigoreque extremorum, quando malum maioris momenti existit, loquuntur omnes veteres, vix aliquo

3) Lib. VII. c. 14.

4) Lib. III. c. 39.

5) Loco cit.

aliquo eorum excepto. Ab hoc frigore malam prognosin deducens, instansque si id pertinacius affligerit frigus emortuale tristi augurio praedicens, atque e contra a caloris reditu omnia fausta ominans *Aretaeus* inculcat serio si torqueantur intestina et pedes frigescant, oportere eos molliter fricari ad genua vsque, atque inungi vt caliditas quae abierat reuocetur. ⁶⁾ *Celsus* quoque si extremae partes frigidae fuerint, eas inungendas calido oleo, calidisque fomentis nutriendas monet. ⁷⁾ Praeter hos *Aegineta* ⁸⁾ ad conuulsorias contractiones artus non saltem oleo inungendos vult, sed iubet insuper vt aqua calida perfundantur. Nonne vero haec omnia consilia argumenta validissima praebent pro balneo, omnibus inunctionibus praefereendo, inque ipsa curatione adornando, vt nisi omnia me fallunt inter Arabes voluit *Rhazes*, et inter alios paucos *Raymundus Fortis*. *Piso* certe vestigiis veterum incedens, remediaque illorum topica quae citavi proponens tandem ipsissimo verbo addit et subiungit *balneum* aetiology vsus non omissa. Si iam inquit, corpus collabi et facultas aegre ferre coeperit *vacuationem humorum*, impetus in contrarium vertendus est *crurum et brachiorum frictionibus*, illitis manibus oleo *anethino*

6) *Curat. acut. lib. II. c. 4.*

7) *L. c.*

8) *Loc. cit.*

anethino et irino. Per has enim praeter auersionem curantur conuulsiones, ligaturae quoque dolorificae artuum iuuant, cucurbitae etiam scapulis lieni, hepati affixae balneum item ad cutem trahens. ⁹⁾ Manifestum est *Pisonem* reuulsioni ut per alia remedia, ita et per balneum quod facile reliquis palmam praeripit obtentae, dum eius beneficio humorum ad intestina per stimulum allectorum atque undatim eo ruentium impetus ad exteriora determinatur, maximum momentum tribuere, quod omnino in curatione multum boni praestat. Sane ipsa hac reuulsione cito procurata mala quae veteres allectis ad exteriora humoribus per varia molimina curare volebant non curasse, sed praepediuisse ne ingruant, atque eorum aduentum quem increscens morbus minabatur haud expectasse, simulque excretiones per vomitum et secessum vitae pabulum emungentes, detracta illis et auocata a locis in quibus contingebant materie, tuta hac methodo cohibuisse; atque tandem febrem ad intestina conuersam (namque ita certe aequae audire potest cholera ac dysenteria Sydenhamo) valide impugnasse, non mediocris est felicitas; sed longe plura sunt, quae in aegri salutem ex balnei usu redundant. In omni corporis cortice patent ostiola prorsus in-

Bb 2   nume-

numerabilium venularum absorbentium, ex experimentis vero certissime constat haec facillime et non exigua copia alluentia liquida fugere, atque ad interiora ablegare, quantum vero boni inde derivari debet, in omne corpus aegri propter liquidorum vitalium perpetuam iacturam exhaustum pene, et siccissimum redditum. Dum vero ita inhalationi favet balneum, relaxata cute exhalantis quoque perspirabilis ex minutissimis arteriolarum apicibus promotioni pulchre servit, atque inuersum ad intestina humorum flumen ad externum corporis habitum iterum allicit, morbumque ipsum suo commeatu priuat. Insuper vero toti abdomini perpetuo mollissimum fomentum praebet balneum, inque ipsa loca affecta blanditer agit, atque iisdem summa beneficia impertitur. Nil certe omnis ars habet aptius ad horrendas fibrarum stomachalium et intestinalium stricturas et crispationes relaxandas ac emolliendas; nil ad furias dolorum mitigandas, nil ad nascentem inde inflammationem praecauendam et impugnandam, quam mollissimum, lenissimum tepidumque madorem aquae vel lactis maxime si herbarum, radicum, feminum emollientium virtute impraegnetur. Quin si intestinorum aut ventriculi plicis pertinaciter adhaeserit tenaci forte bilioso glutini immersa acrimonia, haec intro-

missa

missa lenientissima humiditate emollitur, ac praeparatur sensim vt secedat e suo latibulo, et eliminari queat, maxime si sedens in balneo aeger simul bibat strenue iisdem finibus inferuitura liquida. Haec omnia qui considerauerit accuratius, mihi quidem vltro concedet praestantissimum vsum balnei emollientissimi in curatione cholerae, quem sat expertus extollo, neque saltem in malo a veneno nato id conuenientissimum habebit, quemadmodum Cl. *Kramerus* ¹⁰⁾ in cholera sanguinea a mercurio sublimato assumpto exclusa balneum egregium reperit, sed in omni grauiore cholera, vtpote cuius causa etiamsi vere non venenosa sit, semper tamen venenum aemulatur. Vix quoque opinor Medicum de his omnibus ita se habentibus convictum a consilio balnei auertet adstantium turba aegrum nimis debilitatum imparem huic remedio habens, vanus enim metus est, si nimius saltem calor caueatur, idque non nisi leniter tepidum adhibeatur. Debilissimus et a solis intensissimis doloribus lipothymiis obnoxius id tuli ego facile, atque remissione impetrata virium quasi incrementum mihi addi autumaui, atque eapropter deposito pretio certare audeo, aegrotorum quemuis eadem emolumenta inde sensurum fore.

Bb 3

§. 40.

10) *Commerc. litter. Norimb. A. 1735. mense Iul.*

§. 40.

Epilogus.

Nil habeo amplius quod haftenus expositis adnectam, quare prolixiori considerationi remediorum huic morbo curando seruientium finem facio. Merebatur vero eius atrocitas, ut singulorum usus expenderetur curatius, Autorumque diuersae sententiae trutinarentur exactissime sola quippe dexterrima adhibitio pharmacorum facit, ut natura vix vincibilis aegritudo, arte interdum vincatur. Constitit satis, nullum vniuersalem methodum suppeditari posse sed eam causae, subiectoque laboranti ac tempori prudentissime accommodandam esse. Interim tamen ex adductis liquet, chole-
rae aestiuae, biliosae, febrilis ut mea erat, palmaria remedia haberi venae sectionem, rheum si indicetur, in principio principii sine sale exhibitum, potum demulcentissimum fere tepidum, serum lactis, lac cum aqua coctum, emulsiones, acidulas lacte remistas, iuscula aenacea, hordeacea, carniū tenuia, balneum emollientissimum, clysmata emollientissima, fomenta et vnguenta emollientissima tandem opium: vixque post simplicissima haec restare alia, quae serio commendari possunt. Horum beneficio superato morbo, declinatoque vrgentissimo vitae periculo, tonum deperditum optime instaurari martialibus in forma liquida, maximeque aquis mineralibus

bus ferratis; ac laesa intestina praecipue solari gelatinas, lacticinia, ova forbilia pariter ni fallor historia praemissa abunde docuit. Vtinam illa omnia quae solerter et cordate exposui hactenus, immani cholerae morbi faeuicie, qua subito vitas tot mortalium rapit, aliquid detrahant atque rariora in posterum efficiant praematura sanissimorum, et in viridissima aetate constitutorum hominum funera! Eximio sane fructu ita rependi statuerem tristes aerumnas, quas expertus sum aegrotans Medicus, maximumque per Dei gratiam exsolui adhibitae a me operae praemium.

Sphalmata numerosa absenti Auctori haud imputanda, sensum tamen misere hinc inde turbantia, Lector beneuolus vt corrigat, rogatur.

Pag. 8. lin. antepenult. lege oblataeque p. 12. l. 19. lege ischiadem p. 16. l. 2. lege munificentiae p. 17. l. 9. lege moto p. 29. l. 19. deleatur cum p. 34. l. 6. lege copia §. 7. lin. 9. deleatur potu p. 36. l. vlt. deleatur *potum*, vt et alijs subsequentibus locis multis vbi *infusum thée* exstat cui vocabulum *potus* praeter rem a Correctore alieno additum est. Pag. 44. lin. 5. lege perniciosissimum p. 47. l. 23. lege excurrentia p. 48. l. 2. lege mihi reddere poteram lin. 26. iustam p. 57. l. 18. lege en! p. 60. l. 20. lege huic p. 66. l. 10. lege illaudabile p. 84. l. 5. lege morti lin. 28. lege ablatis iis et allatis p. 86. l. 25. lege eiiciebatur p. 88. l. 2. lege alcoholis p. 100. l. 6. lege propinquior p. 105. l. 20. lege inuita p. 118. l. 16. lege admouerem p. 129. l. 14. lege aliumque lin. 26. deleatur eo p. 132. l. 2. lege timidus p. 134. l. 26. lege aridissimae p. 135. l. 8. lege immani p. 136. l. vlt. lege nullo p. 142. l. vlt. lege quod p. 144. l. 8. lege colore lin. 22. assume-

assumebam p. 146. l. 6. lege pro *ratus*, arbitrabar p. 154.
 l. 19. lege pro *mortem* noctem p. 155. l. 4. lege inhihent
 lin. 7. lege retineatur lin. 11. lege parenchymate p. 156.
 l. 17. lege cuius p. 158. lege contenta p. 160. l. 24. lege eius
 Pag. 167. lin. 10. lege fauere p. 168. lin. 9. lege arrofione
 p. 183. lin. 10. lege pro *cuique* qui lin. 11. lege potusque
 lin. 14. lege pro *eiusque* eius p. 184. l. 18. post *ingurgiten-*
tur fiat punctum. p. 186. l. 1. lege eadem lin. 28. pro *in*
 lege ni p. 188. l. 15. pro *eiusque* lege eius p. 189. l. 4. lege
 acescere lin. vlt. lege praegressorum p. 190. l. 11. pro
rarissimos lege robustissimos p. 191. l. 2. post *causa sit*.
 lege. In ea certe antiqua sententia fuit Diemerbroeck
 p. 193. l. 23. lege humorem p. 195. l. 20. lege seorsim
 l. 22. lege diarrhoeae p. 199. l. 16. lege ductuumque lin.
 17. lege eosdemque p. 200. l. 13. lege putridum p. 207.
 l. 24. lege quanta p. 209. l. 8. lege ipsam lin. 15. lege
acidam p. 211. l. antepenult. lege aeruginea p. 219. l. 1.
 lege praeceps lin. 2. lege arsenicalis p. 221. l. 4. lege ve-
 nenosam p. 223. l. 4. lege insidens p. 224. l. vlt. lege mor-
 bique p. 226. l. 11. lege resideat p. 228. l. vlt. lege hinc
 inde p. 229. l. 28. lege Vomitionibus p. 230. l. 5. lege
 pro *se* si lin. 9. lege ruyschianam lin. 23. lege porulos
 p. 234. l. 7. lege aetate. p. 235. l. 16. lege pulsumque
 p. 239. l. 14. lege Cous p. 243. l. 27. lege videntur p. 247.
 l. 20. lege mortique p. 251. l. 28. lege sensationes p. 252.
 l. 29. lege post *affecta* male habere p. 254. l. 24. lege
 seorsim p. 256. l. 21. lege oblocutionum p. 262. l. 14. lege
 exsolutis p. 264. l. 14. lege stimulanis p. 265. l. 7. lege
 terminosae p. 268. l. vlt. lege elleborata p. 272. l. 25.
 lege fuerint p. 281. l. 24. lege morbifica p. 283. l. 3. lege
 ciens lin. 16. lege ducuntur p. 285. l. vlt. lege aculeatam
 p. 288. l. 4. lege debuisset l. 5. deleatur *que* p. 290. l. 4.
 lege Olibanum p. 292. l. 13. post irritante deleatur *sed*
 p. 298. l. 17. lege idem ipsum p. 301. l. 20. lege Velo
 p. 306. l. 20. lege bronchiis p. 307. l. 20. lege velim
 p. 309. l. 22. lege innidulantes p. 312. l. 13. lege effusiori
 p. 314. l. 3. lege stabilis lin. 4. lege igneae, lege conta-
 ctus lin. 5. lege propinqua lin. 17. lege eidemque p. 315.
 l. 17. lege aqua p. 323. l. 11. lege vltum p. 345. l. 14.
 lege vnice p. 347. l. 7. lege ea lin. 16. lege cum p. 354.
 l. 10. lege mulctum p. 358. l. 16. lege cerasis p. 382. l. 5.
 lege cerato lin. 9. lege sentiam lin. 14. lege orationem.

f.

